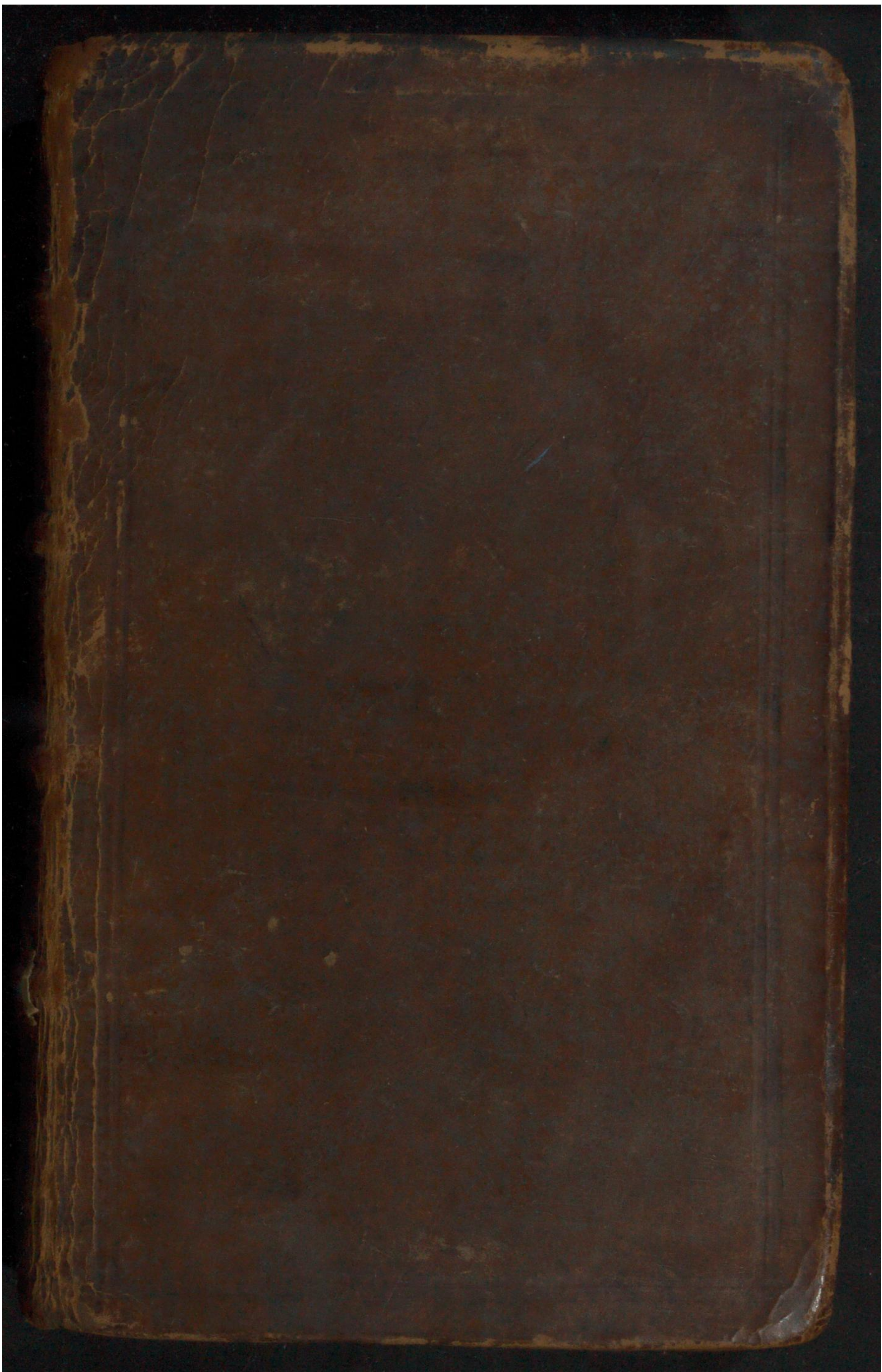
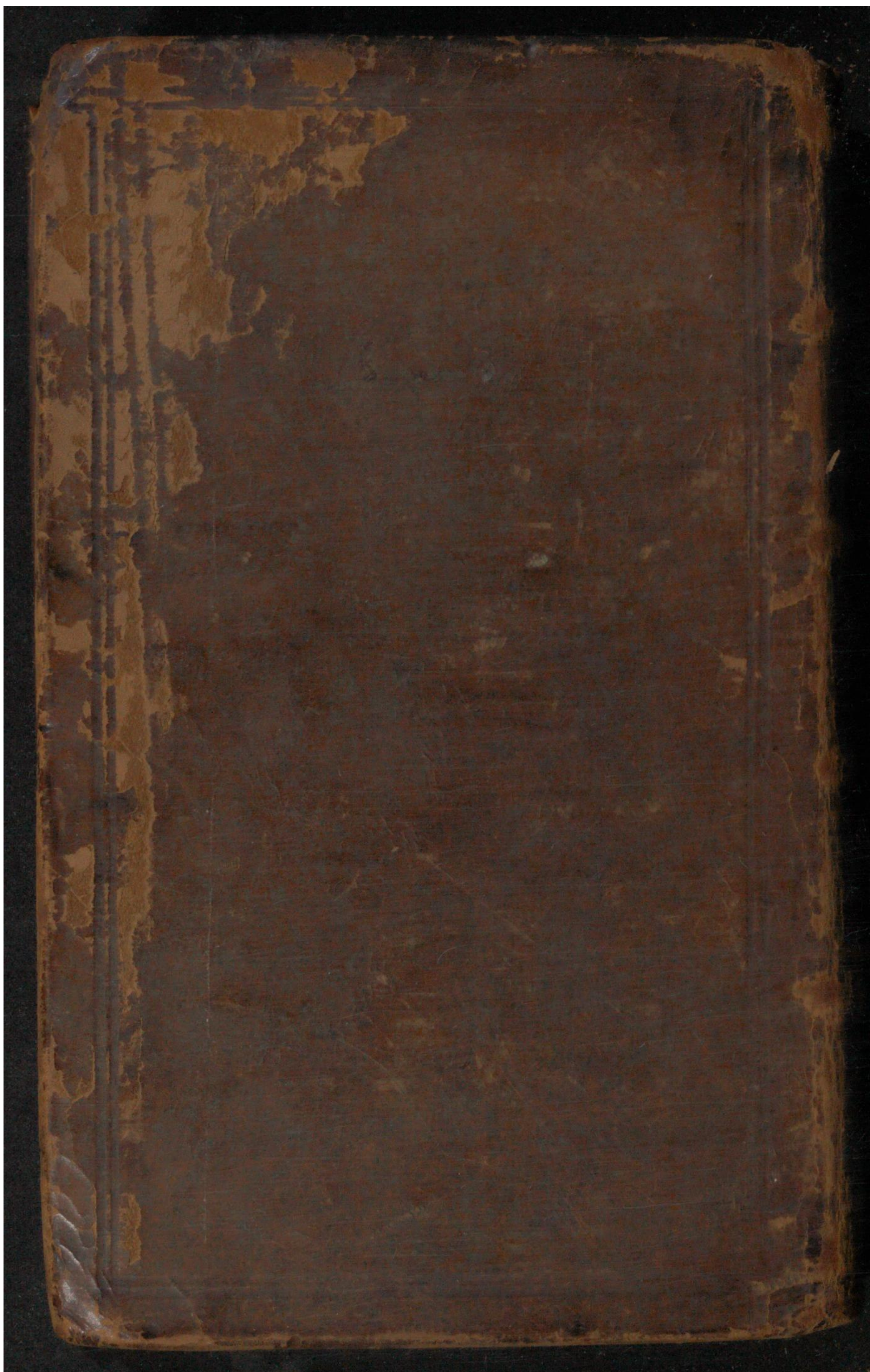

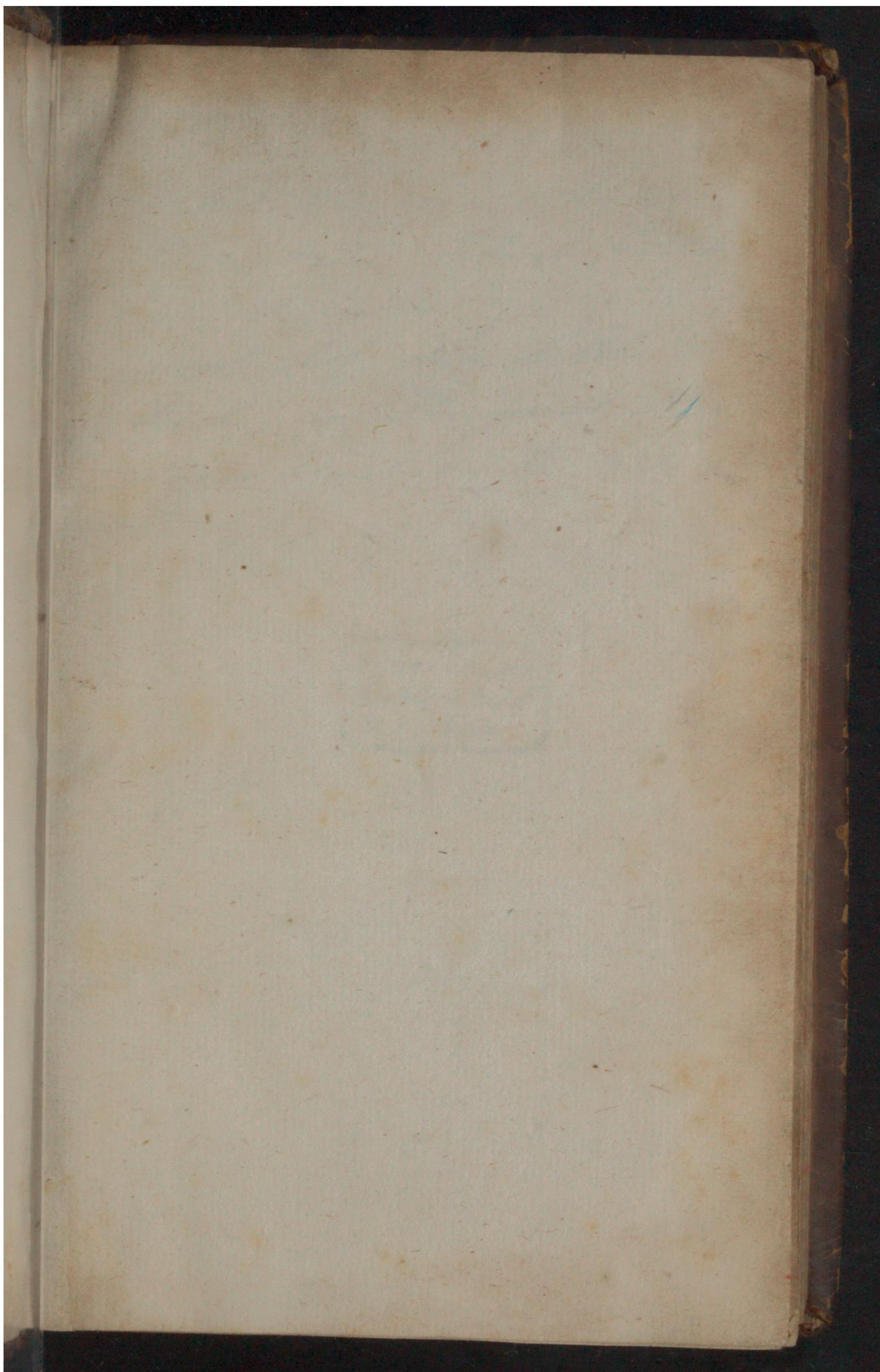

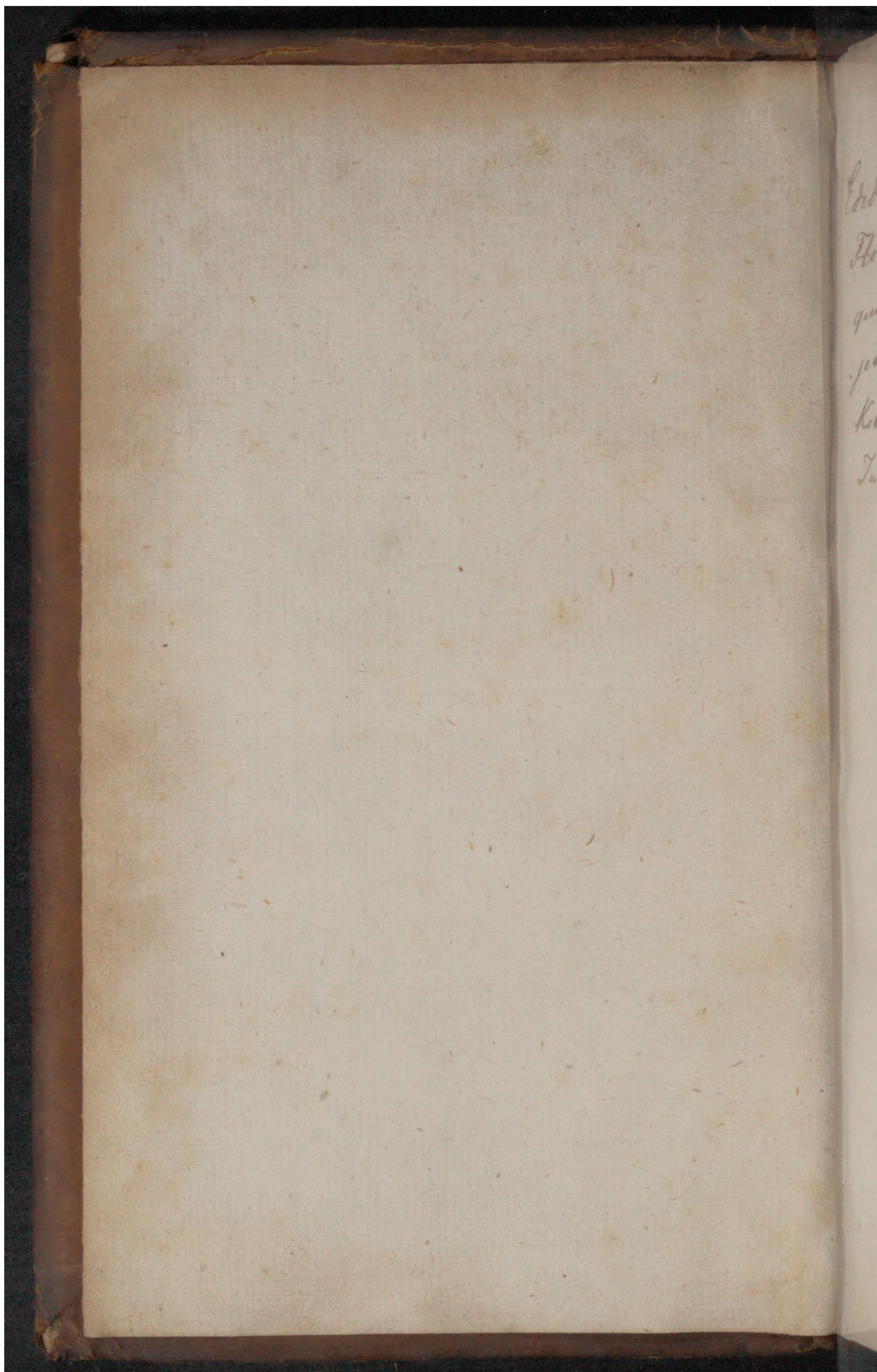

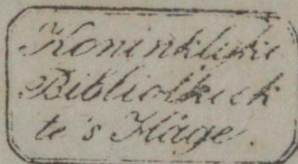

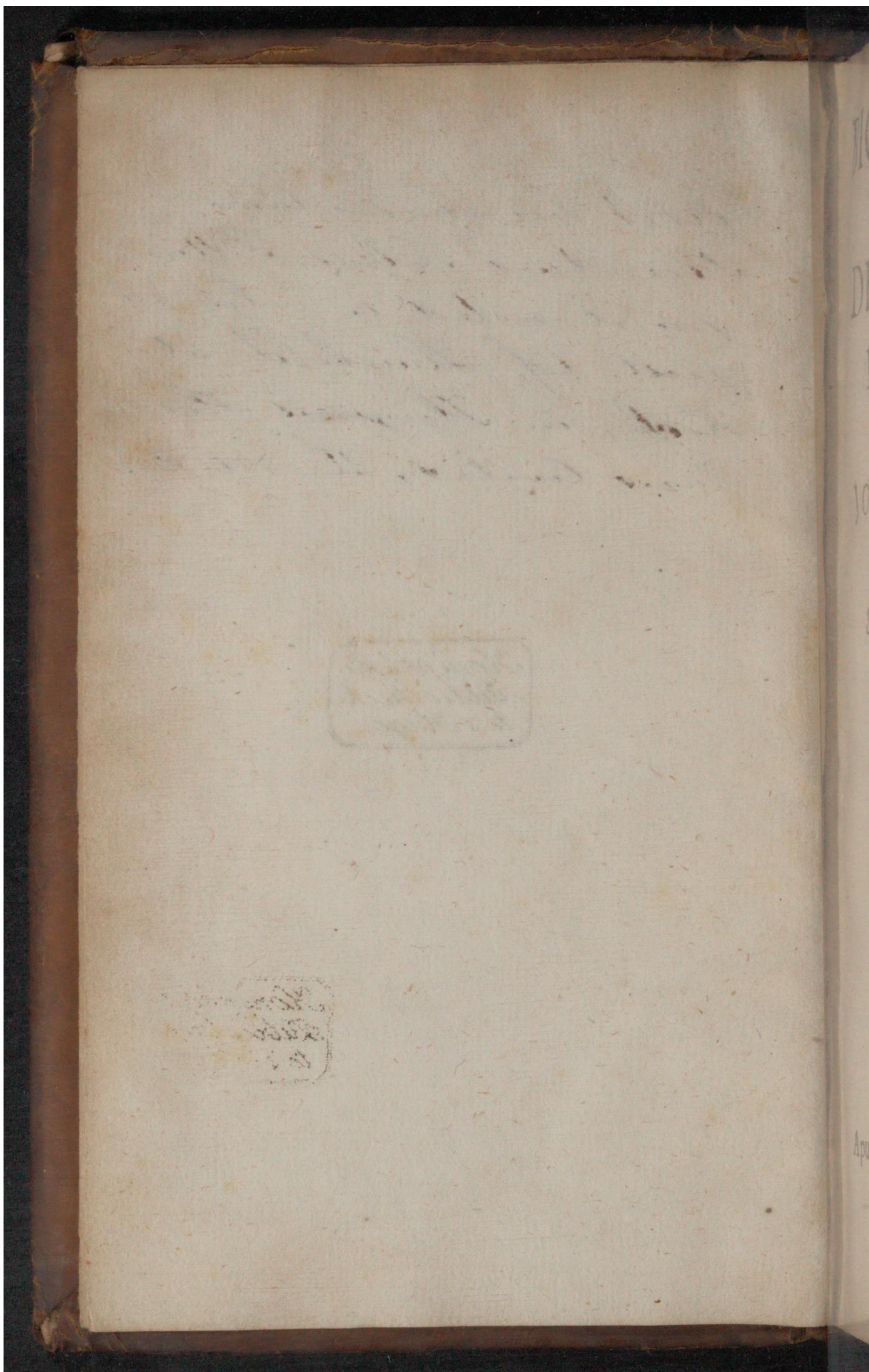

Edidit hoc opusculum
Florentius Petrus Pittenius,
qui et notas in calce ad-
jecit. Cf. Haubold et
Kock, in Hugonis Horreo
Juris Civilis, II. 320. 497.

ΒΙΟΙ ΝΟΜΙΚΩΝ
SIVE
DE JURISPERITIS
LIBRI DUO.

AUCTORE
JOANNE BERTRANDO
PRÆSIDE TOLOSANO.

Secunda editio, emendatior & nitidior.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud JOHANNEM à GELDER.

M D C LXXV.

ILLUSTRI VIRO

ÆGIDIO MASUERIO SENATUS TOLOSANI PRINCIPI,

Triſtandus Bertrandus Senator Toloſanus, & Franciſcus Bertrandus Catourſæus fratres S. D.

BIINOMIKÔN Joannis Bertrandi patris noſtri, ſive de Juriſperitis libros duos, in lucem mittimus. Homines quidem mali, & filii parum pii ſimus, ſi hoſce ingenii paterni fœtus, & in fiduciaria noſtra tutela exiſtentes, fraterno amore non proſequamur. Quod autem illuſtrius veri affectus teſtimonium à nobis exhiberi poteſt, quam eos in lucem prodeuntes nomini tuo Princeps Senatus illuſtriſſ. dicare? cujus virtus & doctrina in luce hujus regni, & in oculis clariſſimæ Provinciæ poſita eſt; & quem non ſolum, ut Maſuerium; ſed ut alterum Maſurium * ἄπαντα ἄριστον, καὶ σοφὸν, καὶ οὐδενὸς δεύτερον, cives omnes ſuſpi-

* *Athenæus lib. 14.*

ciunt & admirantur. Postulat etiam hoc à nobis paternæ dignitatis pia recordatio, & Juriscon-sultorum, qui hoc in libro describuntur, nunquam satis laudata memoria. Qua enim justiore hostia paternæ laudi, horumque veterum virorum doctrinæ, parentare possumus: quam librum ejus, qui in senatu principatum tot annos non indigne sustinuit, tibi Principi senatus meritissimo, offerendo? & Jurisperitorum vitas, à Jureconsulto (hoc nobis filiis de patre effari liceat) non contemnendo scriptas, tibi Jurisconsultorum peritissimo, consecrando? His tanquam cumulus accessit, humanitatis tuæ singularis testata omnibus professio, quæ nobis non parum gratum, jucundumque hoc munus te habiturum, facile persuasit. Quod si, hoc à te suppliciter postulantes, litare possumus; satis magnum nostræ in manes paternos pietatis fructum, & tuæ erga nos benevolentiæ summum testimonium, percepisse videbimur. Vale.

JOAN-

JOANNIS BERTRANDI
PRÆSIDIS TOLOSANI
VITA.

AUCTORE

FRANCISCO BERTRANDO J.F. CATOURSÆO.

AB illustri rerum Gallicarum scriptore traditum est togatos homines Reipub. vel Principibus utilissimos esse, cum boni sunt: atque perniciosissimos, cum mali & iniqui. Quod quam verum sit, ultima Galliæ nostræ calamitosa tempora satis testantur. In hac enim communi & novissima rerum pene eversione, quot togati Rempub. seditionibus undique erumpentibus concussam in eos scopulos impulerunt, ad quos naufragium facturam sperabant? Quot denique è contrario, togatam omnem auctoritatem & scientiam, ad Reipub. regnique salutem conferentes, in hoc publicum naufragium colligendum & reficiendum, fideliter constanterque incubuerunt? Quamobrem quod de lingua hominum vulgo dicitur, eam optimam & pessimam omnium corporis humani partium esse, id ad togatos homines, vere & non ineleganter referri potest. Politia enim regia, quæ corpus civile est, membra sua partesque sicut humanum habet. Manus, sunt

 mili-

milites : nervi, vectigalia : pedes, plebeia multitudo : Rex, pro capite constituitur : ejus consilium anima est, quæ totum civile corpus movet & regit : linguam autem præcipuam capitis partem animæque interpretem, togati homines conficiunt. Sic Quæstor sacri palatii, qui princeps togatorum est, lingua & vox à celeberrimis auctoribus dicitur. Mala autem & incommoda quæ Reipub. togati quidam intulerunt, qui, ut Tullius linguam appellat, flabella seditionum fuere, ea quidem tanta sunt, ut à me verbis exprimi, & describi nullo modo queant. Illud tamen non minus vere, quam libere dicam, inter omnes togatos bonos cives, & Reipub. amantissimos (qui quamplurimi quidem fuere, quosque meliorem humani generis partem cum Symmacho nuncupare possumus) neminem Joanne Bertrando majori cum integritate, & constantia Rempub. capessivisse, prudentiaque gubernasse. Cujus vitam, ob eximiam ejus virtutem, & in Occitanam provinciam merita, tanquam integritatis & religionis tabulam proponere decrevi, ut aliis admirationi, suis vero exemplo esse posit.

Certum itaque Bertrandorum gentem ab illustri Comitum Tolosanorum familia originem duxisse. Ramundus enim Bertrandus decimus Tolosanorum Comes quatuor habuit filios, Bertrandum, Guillermum, Alphonsium, & Odophredum : quorum tres primi comitatum obtinuere. Odophredus vero, qui Trinquevalli Vicecomitis Bitterensis & Carcassonensis filiam uxorem duxit, pro portione sua hereditaria Servianum agrum in Narbonensi provincia situm habuit, cognomineque paterno, quod retinuerat, ad posteros omnes transmisso, filium reliquit Hadrianum Bertrandum, qui Rogerii Bertrandi pater fuit : quorum posteri præcipuis militaribus, & ecclesiasticis Galliæ honoribus ornati, agri Serviani illis gentilitii possessionem dominatumque adepti sunt, ad atavum usque Joannis Bertrandi, à quo abjudicatus est. Abavus qui tunc penè puer literarum

causa

causa Tolosæ alebatur, simul cum re parente amisso, se ad Bitterensis Episcopi avunculi sui fidem, potestatemque totum contulit; cui juvandæ pueri fortunæ in omni genere officii nec facultas, nec voluntas defuere. Sed eo paulo post obitum patris etiam mortuo, avunculi ope, opibusque paternis ille destitutus, post susceptos ex Agnete Fabritia nobili fœmina liberos, neglectis ambitionis studiis tranquillitatem vitæ sequutus est, & in Dominicano cœnobio reclusus, pie sancteque ad mortem usque vixit. Proavus togatis Reip. muneribus functus, non solum antiquitate nominis voluit, sed etiam virtute commendari. Avus in restauranda familiæ dignitate erectior, & Alebreti Principis Cancellarius factus, quatuor liberos superstites habuit: Joannem Bertrandum S. R. E. Cardinalem, Archiepiscopum Senonensem, Galliarumque Cancellarium: Petrum Episcopum & Comitem Cadurcensem: Nicolaum Senatus Tolosani Præsidem, & Catharinæ Mediceæ tunc Delphinæ Cancellarium: aliumque Petrum Abbatem Saramonensem: qui quidem præstanti gloria, rebusque præclare gestis maximè floruerunt. Ex Nicolao autem & Antonia Jordania, natus est Joannes Bertrandus anno 1527. quinto Id Maji. Cujus prima ætatis initia cum patris diligentia, tum etiam naturali literarum desiderio munita, docilitatis suæ non parvum experimentum dedêre. Deinde ex puerili institutiune edoctus, sub Antonio Usilio non indocto homine, majorem quandam rationem complexus est, confirmationemque doctrinæ. Inde ad juris scientiam delapsus, unum ex omnibus Antecessoribus Arnaldum Ferrerium, magnum ætatis suæ virum, & Jurisconsultum celeberrimum ita coluit, ut cum eo à Valentinis ad jus publice profitendum accersito, Valentiam profectus sit, ibique doctoratu accepto Tolosam continuò reversus, patrem gravi morbo, & mortifero affectum invenit. Post cujus obitum in aulam profectus ad Joannem Bertrandum patruum suum, sub Lodoico

Strœbeo viro doctißimo, cum Guillermo Bertrando Villamorio fratre patruele aliquandiu vixit. Paulo tamen post, necdum senatoriæ ætatis adolescens, Senator Tolosanus factus est. Cujus immaturæ promotionis hæc narratur fabella. Cum jussu patrui sui Dianam Valentiniæ Regulam, quæ apud Henricum secundum prima erat, salutatum iisset gratias acturus, quod ea potißimum intercedente, honorem amplißimum adeptus esset: Dianam ab illo petiisse an Cardinalis Galliarum Procancellarii ex fratre nepos esset: quo annuente, suasit ei Diana ne Regis vultum subiret. Nec enim (inquit) Rex imberbes adolescentulos, Consiliarios habere se existimat. Tum postea regii, & sacri consistorii Consiliarius factus: tandemque sextus Tolosani senatus præses à Carolo IX. Galliarum Rege creatus, magna integritatis, & religionis commendatione semper floruit. Quarum virtutum in eo eminentium innumera licet dentur exempla: perpauca tantum proponam, ut ex iis tota vitæ suæ inclinatio, tanquam ex ungue leo, dijudicari poßit. Solent in senatum cooptati ulnas quasdam panni serici Principi senatus dare; is quamvis sub ejus principatu triginta in senatum lecti sint, nihil unquam à quoquam accepit. Munera vero non solum à litigantibus non sumpsit, sed ne quidem à propinquis, & conjunctioribus. Præter solemnia stipendia, congiaria annua dederat ei Rex Henricus tertius ex mulctarum curiæ exactione, ea tamen recusavit, ne videretur mulctam dicere, ut congiaria sibi solverentur, & quasi ovem deglubere, ut pellem lucraretur. Emolumenta autem illa quæ à litigantibus, ob lites calculo rationique obnoxias, judicibus dantur, quæque Sabatinæ Tolosæ nuncupantur rejecit, & tanquam dignitatis senatus parum digna, condemnavit. Tantaque fide & religione vixit, ut dierum illorum quibus privatis negotiis occupatus à curia abstinuerat, stipendia regia sibi solvi noluerit, Quæstorique reddiderit. Codicillos senatoriæ in Curia Tolo-

sana

ſana dignitatis à Carolo Lotharingio Guiſianarum partium in Gallia tunc Principe datos remiſit; nec rei publicæ à ſe geſtæ remunerationem à quoquam ſe accepturum, niſi à Rege ſuo, animoſe & fortiter reſcripſit. Quæ quidem ſumma innocentiæ ratio, eo magis in ipſo enitebat, quod & liberorum numerus, & rei familiaris anguſtia, eum ad opes non ſpernendas invitare ſatis videbantur. Religionis autem & pietatis antiquum propemodum exemplar: quippe qui ſine oſtentatione piiſsimus, & ſine ſuperſtitione religioſiſsimus fuerit. Singulis diebus dominicis ſacra euchariſtiæ communione utebatur: Jejunia vero ab eccleſia præcepta ita ex præſcripto obſervabat, ut ne quidem prope ſeptuagenarius ea unquam ſolviſſe intelligatur. Vita ei proba, mores innocentes, animus quietus & placidus: oratio tamen ſevera, ſed in qua non infrequenter comitas quædam urbana eluceret. His itaque animi & pietatis dotibus inſtructus, ad ſenectutem uſque ſummam conſtantiſsime vixit. Sed hoc magnopere mirum in homine nobili, & ad res magnas nato & alto, quod magiſtratus ſui partem ad judicia ſpectantem tractandam tantum ſuſceperit: illam vero ambitioſam Reip. curam, quam tot homines & ſtulte & infeliciter amplectuntur, ſibi fugiendam non minus, quam navigantibus Syrtes aut Scyllas putaverit. Quod autem ei de judiciario labore temporis dabatur, in ſtudiis literiſque conquieſcebat, otium ſine literis, mortem & hominis vivi ſepulturam cum Seneca dicens. Verum in ſuſcepto tranquillitatis conſilio ſolidam vitam agere, fata rerum ei non conceſſerunt, neceſsitate temporum invitum eum ad Reip. curam ſollicitudinemque rapiente. Sicut enim primum mobile, cæteros orbes contrarium motum habentes, rapacitate ſua violentiaque ſecum trahit, ſic univerſa Gallicarum rerum perturbatio, cujuſcunque ordinis & naturæ homines, repentino ſuo impetu curſum hunc violentum, nolentes etiam, ſequi coëgit. Ad inſtar tamen ſtellarum orbiumque cœleſtium, qui primum

 mo-

mobile ſequendo, motum ſuum proprium non amittunt: Joannes Bertrandus in hac rapaciſsima rerum omnium converſione, tranquillum moderatumque animi ſui motum, & circulum ſemper peregit. Ita enim æquabiliter, temperateque cuncta gubernavit, ut in maximis turbinibus ac fluctibus, civitatem ſuam ſola placabilitate, & ſedatione conſervarit. Verum ut, quem curſum civitas Toloſana eo gubernatore & Præſide tenuerit, cunctis oſtendere facile poſsimus, eundem nos rectâ tenebimus. Duobus itaque fratribus Duce & Cardinale Guiſiis, Bleſios, ubi conventus Gallici agebantur, interfectis: ad hujus necis rumorem tota fere Gallia commota eſt, & quod medicamentum Reip. ſalutare credebatur, malorum fuit irritamentum. Plebecula enim urbana ſuapte natura ad ſeditionem prona, pene omnis agitata eſt: maximeque Toloſana, à concionatoribus quibuſdam: qui quum adverſus Regem quædam ſeditioſe peroraſſent, tum Joannis Stephani Durantii Senatus Principis, regiique nominis acerrimi vindicis dignitas ab eis laceratur. Qua concionum licentia, & maledictorum impunitate, factioſi de defectione cogitantes animos ſumpſere, & concilium ex cunctis ordinibus, penes quod ſumma rerum eſſet, creari poſtularunt. Quod quidem eis conceſſum, repugnante Joanne Bertrando. Prævidebat enim vir ille in rebus judicandis ſagax, eos ex hac adminiſtrationis conceſsione, quid ad Reip. everſionem poſſent, cognituros, ad inſtar Herculis apud Senecam, qui

Poſſe cœlum viribus vinci ſuis
Didicit ferendo.

Hujus autem concilii princeps conſtitutus eſt Joannes Bertrandus, ut hominum novarum rerum cupidorum turbulentas voluntates moderatione ſua mitigaret, & auctoritate frænaret. Verum eò ſeditito ſerpſerat, ut jam timidiores de defectione à Rege non ſilerent; & cum Daſiſius advocatus Regius cauſidi-

cum

cum quendam accusasset, quod effigiem Henrici tertii è capitolio dejiciendam censuisset, tanta in eum commotio facta est, ut magnum sibi creaverit vitæ periculum. Itaque cum ad hoc usque tempus Durantius occulte cuniculis oppugnaretur, aperto marte in posterum expugnari cœpit. Sept. enim Cal. Febr. 1589. hora post meridiem quarta, eum è Senatu exeuntem, rhedamque ingressum quamplurimi armati homines eductis gladiis aggressi, ad extremum deduxissent casum: ni rhedarius equorum velocitate è manibus eorum evadens, dominum ab omni injuria prohibuisset. Bertrandus autem cum Stephano Bertrando Quintio filio suo, qui hoc in repentino motu, cum militari manu ad patrem accurrerat, è curia domum suam incolumis se recepit: primusque aggere doliario, in modum eritii militaris, vici sui angulos clausit. Cujus exemplum sequuti reliqui cives, in singulis urbis vicis aggeres similes egêre. Sed tandem Durantius in Dominicano cœnobio, in quod cum militum custodia inclusus erat, decima quinta die post fugam, à plebe armata, sive potius plebis colluvie occisus est, cum Dafisio advocato Regio, quem in castro Narbonensi custodiis vinctum, ob servatam Regi fidem clausum habebant: & ita pluribus vulneribus confossus per totam urbem funiculo pedibus alligato, cum Regis Henrici tertii effigie maxima cum ignominia trahitur, & ad scalas D. Georgii, ubi damnati & facinorosi homines plectuntur, cum omnium bonorum mœrore suspenditur. In hac tanta tamen atrocitate temporis, Joannes Bertrandus quæ fortem civem, & Senatorem optimum decebant, gerere non destitit. Nam cum tertiana ipse in lecto laboraret, filium suum Stephanum Bertrandum Quintium civibus ducem ostentavit ad hanc indignissimam calamitatem è clarissimorum virorum cervicibus depellendam. Sed cunctis perterritis, Quintius publicam causam suscipere non potuit: hanc tamen plebis fæcem è palatio & Dafisii nece revertentem, partim amissis gladiis

gladiis & telis, partim ereptis, diffugere solus ipse cum paucis amicis coëgit. A quibus autem plebs ad hunc furorem impulsa fuerit, varie narrabatur: vel ab his qui privatas injurias publica manu vindicare tutum putabant: vel ab illis qui quum populari tantum freti potentia à Rege defecissent, credebant hoc facinore admisso, plebeculam metu supplicii ad sanitatem facile non reversuram. Hoc quidem popularis levitatis testimonium, & ætatis nostræ corruptæ argumentum: inter præcipuas odii & necis causas, eam tunc vulgo ferri, quod rheda in palatium & curiam gestaretur, quasi alienum illud ab antiqua parcitate, & togata modestia. Durantii vero fortis constansque animus in amplectenda morte, à multis laudatus est. Sed hoc in eo mirabile, quod hostium furori, tanquam hostiam publicam sese libentur obtulerit, & pileo quadrato, togæ dignitatisque insigni, capiti imposito, senatoriaque toga sumpta, eodem vulto quo senatum ingrediebatur, furiosam turbam ad exitium suum paratam & anhelantem adierit: ut ipse qui togæ honor & decus fuerat, vere togatus mori videretur. Hoc autem omni admiratione dignissimum, quod his senatoriis insignibus indutus, tanquam alter Arion citharœdi palla, non Orthion ut ille Diis maritimis, morti se offerens: sed hoc vere orthon & rectum Christi carmen Divis cœlestibus pie cecinerit: Domine ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Durantio itaque mortuo, Joannes Bertrandus principatum senatus obtinuit. Ne tamen publicæ calamitatis molestiam domestica felicitate leniret, filium natu majorem Stephanum Bertrandum Quintium nefarie trucidatum hoc ipso tempore amisit, natum annos tantum xxiii. relicto puerulo bimensi ex Francisca Vabresia à Castronovo, fœmina nobili, omnique honesto lepôre conspicua. Cujus mortem quam graviter tulerit, satis intelligent qui se patres meminerint. Hoc tamen exasperabat dolorem, quod in tam misero regni statu, nullo publico solatio, privati mœroris luctum levare posset. Veruntamen

ſtatim atque civitatis Toloſanæ clavum tenuit, nihil antiquius habuit, quam ſenatus auctoritatem proſtratam & afflictam erigere: Senatoreſque profugos, qui ex civitate in hoc communi Optimatum periculo ceſſerant ſenatuſconſulto revocare. Quod quidem fecit repugnantibus quibuſdam populi primariis, nonnulliſque ex ſenatu. Cur enim, inquiebat ille, tot Senatores viri boni, & nulla ignominia notati in eam civitatem non revertentur, in qua tot perditos & facinoroſos homines non ſolum habitare, ſed etiam auctoritatem habere ſinimus. Jam Reip. Toloſanæ tranquilla ſatis & ſerena frons apparebat, induciæque pactæ inter Guiſianarum & Regiarum partium duces, domi foriſque cuncta quietiora fore pollicebantur: cum ſubito diſcordiæ animos hominum ad nova ſurgentes veluti peſtilenti quodam ſydere afflavit. Urbano Sangelaſio Convenarum Epiſcopo, à ſenatu abſente Guillermo à Joyoſa Galliæ Mareſchallo, Occitaniæ Prorege, urbis Toloſanæ cura demandata erat. Sed cum populariter nimis ſe gereret, Patres Joyoſano auctore, ejuſque ſententiæ principe, de abroganda ejus poteſtate conſentiunt. Sangelaſius qui cuncta, quæ adverſus eum parabantur, ſatis ſuperque noverat, conturbari Rempub. quam minus ipſe valere mallens, ut inviſum plebi Joyoſanum redderet, contra publici ſolemniſque jurisjurandi religionem, eum cum hæreticis hoſtibuſque inducias feciſſe criminatur: & ſodalitatem nomine corporis Chriſti prætexens, poſt conſilia cum plebeiis novarum rerum cupidis, interdiu noctuque agitata, Richardum ordinis D. Franciſci à Paulo ſodalem, in fano D. Mariæ Dealbatæ concionari jubet. Is quum de Reip. ſtatu multa diſſeruiſſet, Sangelaſium tanquam Religionis catholicæ verum propugnatorem, plebi commendat: Mareſchallum Joyoſanum, Patrumque Principes, de urbe hoſtibus dedenda cogitaſſe. Quibus ſermonibus, jam per ſe accenſi incitantur à monacho plebis animi. Cui concione finita ad arma diſcurrenti, Sangelaſius armatus occurrit: ſeque pro liber-

libertate & religione arma sumpsisse clamitans, ne defensorem suum in ipso discrimine periculi cives destituant precatur. Interim Bertrandus à Mareschallo evocatus, ad Archiepiscopatus ædes proficiscitur: ubi cuncta turbide & turbulente agitabantur. Quidam enim ex nobilitate, vi armisque rem agendam censebant: rudem & inexercitatam turbam ensium solo fulgore terreri. Alii tamen lenibus remediis subveniendum putabant: vim armaque desperatæ Reipub. tantum medicamenta: concitatos autem plebis animos, cum tutius, tum facilius flecti posse quam frangi. In qua sententiarum ancipiti contentione, Bertrandus nihil temere tendandum suadet: & vocatis Francisco Gargaßio primæ sententiæ Senatore, viro constantissimo prudentißimoque, & quibusdam aliis Senatoribus, qui nihil antiquius communi salute judicabant, capitolium petit: ibique Octumviros ad Senatus, & Mareschalli auctoritatem armis tuendam excitare tentavit. Sed cum illi in varias traherentur sententias, nihilque certi decernerent, Bertrandus uno ex capitolinis cum militum cohorte secum assumpto, purpureaque toga induta, totam urbem perlustrans: civibus imperat, ut Mareschalli Joyosani dicto tantum audientes, aliorum recusent jussa: nec à quolibet ambitioso senatus decreta infirmari impunè patiantur. Sed tanta vis, tabesque morbi omnes ferè cives invaserat, ut apud quos seditio non exarserat, esset dißimulatio, & qui nullarum partium essent, animos ex eventu se sumpturos demonstrarent. Dum hæc Bertrandus ageret, alia ex parte Sangelasius, Richardus monachus, cæterique aduersæ factionis cives Joyosanum ob inducias cum hostibus pactas criminantur, concursant circum tabernas, & multitudinis rerum imperitæ sollicitando & pollicitando animos lactant. Has autem contentiones cum nox superveniens diremisset, sequens dies renovavit: postridie enim summoque mane, plebe rursus tympano ad arma vocata, major in plateam Dealbatæ, multitudinis

dinis furentis fit concursus. Quo novo populi tumultu Mareschallus perterritus, Bertrandum invocat: plurimique ex Senatoribus domum ejus veniunt ferè exanimati; admonent in tam aperto rerum discrimine non cunctandum: sed contra periculosissimas factiosorum potentias, conditioni senatus, bonorumque omnium saluti providendum. Quamobrem Bertrandus diutius non cunctatus, cum Senatoribus Mareschallum adit: simulque de summa rerum agunt vocatis ad consilium patribus, octumviris, & ex dobilitate proceribus. Quidam qui non tam incolumem civitatem quærebant, quam in quorum manu esset, tentandam rem armis censebant: hoc indecorum Galliæ Mareschallo, si cum urbana multitudine manum conserere non auderet. Paucorum autem animi à certatione abhorrebant; quorum sententiæ Bertrandus adjecit similia quædam verba: Ut prius noscerent vires quas haberent exiguas, quam Mareschalli vitam, senatus dignitatem, Occitaniæ tranquillitatem, bonorum denique fortunas in discrimen adducendo, quicquam periculo ultimo tentandum statuerent: pro dignitate antea pugnari potuisse, nunc pro vita & salute decertandum: satis decora, quæ tuta: & gloriosiorem eum exitum rerum fore, qui partibus adhuc integris cum pace fieret. His ita dictis, legatos ad Sangelasium mittendos censet. Sed Mareschallo cunctante, quum legationis missæ nomen, timoris signum videretur, tulêre nonnulli conditiones has pacis, ut qui ex capitolinis Joyosanarum partium erant, populo suspecti claves urbis redderent, darentque eas civibus probatis, & à plebe electis. Tum deinde Mareschallus, copias quas circum se habebat dimitteret: Sangelasio se dimissurum suas pollicente. Quibus conditionibus Mareschallo jam commoto, clamatum est à cunctis hæc fraudulenter dici: si claves darentur, eos in manu hostium esse: haberent saltem liberam exitus portam; si victoriæ, sors clauderet. Nec imprudenter dictum, Sangelasio, tota urbe occupata,

pata, ad Mareschallum obsidendum adventante. Quo novo fremitu crebrescentis seditionis, languere statim multorum studia cœperunt, qui primò alacres, fidem atque animum ostentaverant. Mareschallus propter exiguitatem copiarum suarum, nec occupare pericula, nec obsidionem tolerare contra concitatam multitudinem, tutum & honestum putat: in bona enim causa, sed adversa, bene cedere, quam malè opprimi utilius duxit. Cum paucis itaque Mareschallus clam ab urbe exiit. Quo subitaneo discessu nonnulli Senatores perculsi, urbe cedentes cum eo ad Castrum Balmanum ex Archiepiscopatus ditione pervenerunt. Post ejus discessum, rerum omnium potitus Sangelasius, cum universo Clero militum ordinibus stipato, ad Archiepiscopatus ædes proficiscitur: ibique diris per omnium Sacerdotum religiones Mareschallus devovetur. Inde effrænata plebecula, nihil nisi cædes & rapinas cogitabat, quum Bertrandus qui post discessum Mareschalli, domum suam se receperat, Sangelasio mandavit, ut prædas, quibus armata turba potentiorum domus minitabatur, prohiberet, provideretque ne quid detrimenti Respublica caperet: Senatum se coacturum, rogabat ut adesset, & ne rerum non penitus desperatarum remedia negligeret. Sed cum ille iratæ plebis impetum cohibere se non posse, nec in alios, nec in Bertrandum ipsum, qui imperium illi abrogare voluisset, acerbe & minaciter respondisset: Bertrandus ut ab urbe exiret, Mareschalli literis quotidie monebatur. Ille tamen non videbat, quemadmodum id fieri posset, nec deberet. Nec movebat eum quod Sangelasius civitatem occuparet: quum neque Solonem cum Pisistratus, neque Socratem cum triginta tyranni essent, pedem porta extulisse diceret. Conjiciebat etiam non ex alitis volatu, nec ex cantu sinistro oscinis, ut in veteri Romanorum augurum disciplina erat: sed vero prudentiæ augurio, dominationem illam vix bimestrem fore. Violenta enim imperia nemo diu continuit. Domi itaque remansit

Ber-

Bertrandus absque ulla Reip. gubernatione. Qui tamen in tam gravi vulnere, non ob erepta civitatis gubernacula, sed Reip. tantum causa dolebat. Jam enim pridem virum illum minime ambitiosum gubernare tædebat, etiam cum licebat: & ad instar fici, dulcedinem suam, id est domesticam tranquillitatem retinere malebat, quam imperium adipisci. Cæterum cum ab Scipione Regulo Joyosano, qui exercitum ob vindicandam patris injuriam comparaverat, Tolosa premeretur: à nonnullis civibus viriliter ejicitur Sangelasius, dum vulgus ignavum, & nihil ultra verba ausurum ad sui auxilium frustra appellat. Sangelasio expulso Joyosanus in urbem recipitur, Bertrandoque libera civitatis administratione restituta, cuncta ita pacata redduntur, ut qui rerum magis diffiderent, Tolosam hoc in quieto statu permansuram augurarentur. Verùm serena hæc rerum tranquillitas, conjurationum procellas in Rep. maximas concitavit. Ex quibus Tornerianam omnium periculosissimam paucis describere statui, quoniam in ea compescenda & reprimenda, Bertrandi virtus & prudentia præcipue illuxit. Anno itaque 1590. conjuratio facta est à civibus quibusdam, religionis & pietatis nomine eam prætexentibus. In Gallia quippe rerum novatores, vel boni publici, vel religionis nomen induentes, pravum animum simulatione recti semper tegunt. Princeps autem hujus conjurationis ignoratur. Simle enim veri non est Tornerium senatus tantum advocatum, nec opibus nec auctoritate potentem, tantæ conspirationis ducem fuisse: neque ejus auspiciis milites provinciales, à quibus & ipsi primarii togæ viri temporum licentia despiciebantur, ad arma convolasse credibile est. Si conjuratio valuisset, ejus principem haberemus: sed infelices successus auctores non reperiunt. Detecta autem conjuratio fuit à Galilio plebeio homine conjurationis conscio, qui cum à conjuratoribus constitutum audivisset senatores delendos VII. Id. Septemb. hora matutina, qua frequens senatus in curia esse

consueverat: de vita Assesatii Senatoris amplissimi & integerrimi metuens, cum quo vetus erat consuetudo, tale periculum ei haud occultum habuit. Quæ cum Bertrando Assesatius de nocte enuntiasset, capitolinis ad se vocatis, & Petro Caumello Advocato regio, statuit ille per totam urbem vigilias habendas, præsidiaque in curia ponenda esse, ut sequenti die summoque mane senatus cogeretur, quo frequente aliquid salutare Reip. tutò decerni posset. Postridie senatu vocato, quum ad eum ordinem hæc retulisset Bertrandus, decretum est eadem præsidia in urbe retinenda, Galiliumque in carcerem conjiciendum, ut conspirationis auctores, indiciaque sceleris patefaceret. Qui cum impunitatis spe allectus, Bernesium, aliosque accusasset: nominaturum eum cæteros conjurationis socios, boni sperabant: sontes autem timebant. Interim portarum urbis custodia Senatoribus probis, civibusque probatis committitur, ut eis curæ esset, ne alienus homo quisquam intromitteretur. Fama tunc erat quamplurimos milites ad spem prædæ undique adscitos remissos esse, qui per varias portas vel litium persequendarum, vel aliorum negotiorum nomine, Tolosam ingredi avebant. Conjuratione itaque prodita, dum Bernesio dubitanti, negantique vincula injiciuntur, tormentaque proponuntur: reliqui conjuratores sibi prætimentes jam animo cadebant, cum Tornerius simili oratione, eos ad aggrediendum projecta erexit. Si diutius, inquit, moramur extrema supplicia nobis certa sunt. Eô itaque fortunæ nostræ redeunt, ut pulchrius in armis mori succurrat, & ut nobis fortiter potius (licet victis) quam vinctis turpiter, cadendum sit: neque salutis via hoc modo desperata. Eos enim qui de fuga cogitare tantum nos cogitant, conjurationemque similem aquæ in olla ebullienti credunt, quæ cum detegitur fervorem amittit, inopinata aggressione terrebimus. Aspirabit sine dubio consiliis nostris foruna, ni eam ignavia nostra contempserit: aut nisi lictores qui nos vinciant, carnificesque qui

nos

nos ad patibulum trahant, expectare malimus. Hac oratione maximè commoti conjuratores, ut hominum fert natura, dubiam ſpem certo excidio antepoſuerunt: & die dominica v. Id. Septemb. circa horam quartam pomeridianam, Tornerius ſatellitibus ſtipatus, Papußium & Reſſeguerium Senatores integerrimos, civeſque optimos ex D. Franciſci fano exeuntes prehendit: quos (magna voce exclamans, ſe libertatis & religionis vindicem) in inſulam Toniſiam duxit, quæ ſeditionum & motuum Toloſanorum, ſicut Lemnos inſula, fulminum & fulgurum officina nuncupari jure poterat. Unde & Toniſiani nomen tunc in urbe, ſeditioſi erat ſynonimum. Quæ cum Petro Caumello Advocato regio nuntiata eſſent, imminenti urbis Senatorumque periculo permotus, Bertrandum adit, cuncta narrat, orationeque vehementi animum ejus naturâ remiſſum, ad ultionem ita incendit: ut cum ipſa toga domeſtica, qua erat amictus, è domo exierit, populumque ad publicam libertatem, & ſenatus ſalutem protegendam concitare tentaverit. Dum autem Joannes Bertrandus, Petruſque Caumellus plebem ſtimulant, affines eorum quamplurimi, & ſenatus ſtudidoſi ſubſidio veniunt. Quorum aduentu, palatio ab ipſis occupato, & in turre Tanuſia, caſtrique Narbonenſis moletrinis præſidiis collocatis, quæ inſulam Toniſiam hac ex parte intercluſam tenerent, populum denuò ad arma excitant: purpuraque induta magiſtratus inſigni, cum tercentorum hominum manu, inſulam Toniſiam verſus, ſalutari expeditoque conſilio proficiſcuntur. Quò ſimul ac advenerunt, Templum D. Mariæ Dealbatæ, quod eſt quaſi arx, & caſtellum inſulæ, occupant. Si fanum tenuiſſet Tornerius, magno in periculo Toloſana civitas verſabatur, plebe conjuratorum ſtudiis favente, innata invidia, odioque inopum erga potentes: vel quod è religione ita putaret eſſe, à factioſis quibuſdam corrupta, qui ambitionem ſuam religionis nomine plebi adorandam præbebant, non minus impie, quam Arelius

 pictor

pictor meretrices ſuas Dearum nomine, populo colendas dediſſe traditur. Quibus à Bertrando cognitis, ne Cultellarii per fluvium Garumnam Toniſianis ſuppetias ferrent, Candellium & Flamandum Cultellariorum duces ad ſe venire juſsit: quibus in templum Dealbatæ concluſis patibulum & crucem denunciat, ſi Cultellarii, contra ſenatum vim ſuſciperent. His autem remediis in hoc ſubitaneo morbo, ſaluti publicæ ſubveniendum putavit: ne tamen periculoſas curationes & ancipites adhibere videretur, tentandum prius animum Tornerii, conſpiratorumque duxit, an Senatores liberos dimittere, ſenatuſque dicto audientes eſſe vellent. Neque enim magiſtratus, cives tabe affectos ſtatim dividunt & præcidunt: ſed tantum, ut Plato vult, quum inſanabiles, & his inquinati ulceribus ſunt, quæ Plinius deſperantia vocat, & medici θηριώματα, καὶ χειρώνεια ἕλκη. *Sed quum Tornerius mandata Bertrandi detrectaſſet, ille non amplius cunctandum ratus, capitolinis imperat, ut è capitolio tormenta quædam bellica ad oppugnandam inſulam deduci curarent. Qui dum in ea exequenda mandata ſummam diligentiam conferrent, Aquenſis Archiepiſcopus qui à Cardinale Cajetano Sixti quinti ſummi Pontificis legato, ad ſenatum miſſus erat, Dealbatam venit, Baſilio ex Franciſcanis Capuccenis ſodali, nonnulliſque ſacerdotibus è ſocietate Jeſu comitatus; qui compoſita ad id oratione Bertrandum à propoſito dimovere conatus eſt. Sed ipſe deſperatis morbis extrema remedia adhibenda dixit, & quos legum magiſtratuſque veneratio continere non valuerat, armorum vi & ſeveritate comprimendos. Hoc ab ipſis magiſtratus nomen & officium poſtulare, ut qui tutores Reip. eſſent, deteriorem ejus conditionem fieri non paterentur. Rogavit demum eos ut domum ſe reciperent, ibique pro civitatis ſalute aſsiduè vota facerent. Dum autem hæc ita colloquerentur, ſubvenêre Odetus à Sancto Ioanne unus, è ſex primis ſenatus, & Antonius Chalabrius Villæ longæ Abbas, Mareſchalli*

ſchalli Ioyoſani ex ſorore nepos, aliique quamplurimi cum hominum armatorum turba. Cumque his copiis ſenatoriæ partes confirmatæ fuiſſent, jactis prius quibuſdam tormentariis globis, inſulam oppugnare juſſit Bertrandus, Qua quidem expugnata parum cruenta victoria, conjuratorum nonnulli viribus confiſi, fluvium Garumnam tranantes: reliqui vero lyntribus & naviculis ſalutem ſibi pepererunt. Plebeculæ autem Toniſianæ ſupplici ad pedes jacenti venia data, liberatis Reſſeguerio & Papuſio, relictoque præſidio ad inſulæ direptionem prohibendam, Bertrandus, Senatoreſque fanum D. Mariæ Dealbatæ petierunt, & ſupplicationem Deo ob conſervatam Remp. conſtituerunt. Moris erat ſecundum edictorum principalium præſcripta, ut qui codicillis ſenatoriis frui vellent, frequente ſenatu jurarent, ſe dignitatem illam venali ſuffragio non emiſſe. Cum itaque Gabriel Veſianus vir ornatiſſimus, candidatus ſenatui ſe offerret, & cœtu ampliſſimo judicante probatus eſſet: reliquum erat ut de more juraret. Quod quidem ille ſe facturum denegavit, ingenuè profeſſus codicillos ſe ſenatorios emiſſe. Cumque hoc durum nonnullis videretur. Bertrandus palam teſtatus eſt tantum abeſſe, ut Veſianum damnaret: ut potius candorem animi ſui ſummopere laudandum exiſtimaret. Neque enim honeſtum, perjurio homines in ſenatum ſibi viam quærere, juſtitiæ fundamentum fidem eſſe. Qua autem fide poterat is videri, qui ſciens fallenſque in ipſo juſtitiæ templo pejeraret. Dolendum quidem venales regni poteſtates eſſe; hocque certiſſimum ruituræ Galliæ ſignum. Sed principibus ſic placere, quos legibus ſolutos nemo ignorabat. Pudendum autem ſenatui fore, ſi perjuria non ſolum toleraret: ſed publica etiam auctoritate juberet. Quamobrem jurisjurandi illius formulam, vel potius perjurii licentiam tollendam penitus cenſebat. Cui ſententiæ omnes ad unum aſſenſi ſunt, jusjurandumqne illud abrogatum. Hæc cum domi gererentur, Antonius Scipio Regulus Ioyoſanus Guiſianarum

rum

rum partium in Occitania princeps, ſecundis quibuſdam prælìis adverſus Henricum Mommorenſem uſus, tantam nomini ſuo peperit gloriam, ut nonnulla Galliæ Narbonenſis oppida ei ultrò ſeſe dederint. Inter quæ Carcaſſo florentiſsimum apud Tectoſages oppidum. Cujus deditionis auctor fuit Philippus Rufus, qui magiſtratu in agro Carcaſſonenſi, quem judicem majorem Occitani vocant, fungebatur; vir apud ſuos magnæ auctoritatis, & ob nomen paternum non mediocris gratiæ. Ad defectionem eum impulit libertas civium à Mommorenſe arce munitiſsima oppreſſa, & Franciſci Sabaterii Laborgadei atrociores in eum minæ, & ſeverius imperium. Scipio itaque Joyoſanus in oppidum à Philippo Rufo accerſitus, ut plebis animos ſibi conciliaret, arcem diripit, & Laborgadeum ſenatus regii principem, & Giuronium fiſci patronum captivos retinet. Ambo Scipioni inviſi: Laborgadeus quod poſt necem Guiſianorum fratrum in fide Regis permanens, beneficiorum à Joyoſana familia acceptorum immemor, ad Henricum Mommerenſem tranſiiſſet, & ejus auctoritate fretus omnia in Occitania miſcens ſenatum è Senatoribus quibuſdam qui urbe exceſſerant, & novis extra ordinem allectis conſtituiſſet. Giuronius quod quum cliens, & quaſi dedititius Joyoſanæ familiæ fuiſſet, ingrata oratione non in cauſam, ſed in perſonam invectus, frequenti ſenatu multa in Joyoſanum acerbe & aſpere dixiſſet. Giuronium itaque cervice frangi juſsit. Laborgadeum vero eodem mortis genere affici cupiebat Quia tamen ſenator magni nominis, & primæ ſententiæ eſſet, in ejus caput nihil injurioſum & hoſtile, præter cuſtodiam auſus eſt afferre, priuſquam Joannis Bertrandi hac de re compertam voluntatem haberet. Maxima itaque qua potuit celeritate, unum ex ſuis, cum litteris & mandatis ad Bertrandum mittit: rogans, ut quæ ipſe de Laborgadeo ſtatuerat, à ſenatu probari curaret. Sed hæc duriora atrocioraque viſa ſunt Bertrando, quam civitas legibus ſtabilita & confirmata pati poſſet:

quam-

quamobrem hanc Joyosani sævitiam damnans, rescripsit ei subito, & cum aliqua objurgationis specie. Consideraret attentius quæ gereret: neminem in caput Senatoris animadvertere posse præter senatum: Si aliquid privato imperio in Laborgadeum statuisset, senatum mirum in modum ipsi iratum fore: nec existimaret honestum esse tanta severitate in regios homines sævire, & maxime in Senatorem clarissimum, cui quidem vitio hoc verti non poterat, quod ut se à laqueis inimicorum eriperet Tolosa cessisset, & se totum Mommorensi commendasset; humanitatem Duci non minus expetendam, quam rei militaris scientiam. Quæ quum intellexisset Joyosanus sententiam mutavit, & Laborgadeo se pecunia redimere permisit. Qua quidem in re non mediocre lenitatis & magnitudinis animi specimen Bertrandus præbuit. Qui licet cum Laborgadeo maximas simultates, atque etiam apertas inimicitias exercuisset: pro illius tamen salute tanto studio erga Joyosanum, & frequenti senatu agere non destitit, quanto amicus pro amicissimo agere poterit. Cæterùm quum virtute & prudentia Joannis Bertrandi res urbanæ commodiorem in statum pervenissent, sors turbulentis animis novandarum rerum materiam præbuit. Antonio enim Scipione Regulo Joyosano Occitaniæ Prorege XV. Kal. Nov. ad Villamuriùm oppidum quod ipse oppugnabat submerso & rebus omnibus in exercitu perditis, de Duce novo partium eligendo varia civium sententia fuit, nonnullique è Proceribus provinciæ jam inter se de præfectura contendebant. Cum Bertrandus huic ingruenti malo occurrendum ratus, senatum cogit, & Franciscum Cardinalem Joyosanum Scipionis fratrem Proregem eligendum esse proponit. Quibusdam hoc durum videbatur & periculosum: Verebantur enim ne ecclesiastici & non militaris viri, nobilitas, legionesque imperium recusarent. Quum tamen Cardinales Strossam & Armeniacum cum militari imperio Occitanæ provinciæ & civitati Tolosanæ

ſanæ præfuiſſe Bertrandus dixiſſet, & ſola nominis Joyoſani auctoritate, ſuo quæque in officio contineri poſſe: Cardinalis Prorex Occitaniæ ſenatus decreto factus eſt; mandatumque illi ut provideret, ne quid detrimenti provincia & civitas caperet. Cum tamen paucis abhinc diebus provinciam ille depoſuiſſet, ſenatus nobilitate poſtulante Henricum à Ioyoſa Cardinalis fratrem in cœnobio Capuccenorum Toloſ. inter ſodales tunc commorantem, Occitaniæ Proregem fecit. Sed ne hac in re Chriſtiani nominis religio ulla ex parte læderetur, ſacræ Theologiæ & univerſitatis Toloſanæ collegium coactum eſt: quod nihil contra Chriſtianæ religionis leges fieri pronuntiavit, dummodo hæc auctore ſummo Pontifice agerentur. Bertrandus itaque ſenatus nomine, epiſtolam elegantem & terſam ad Pontificem Maximum Clementem VIII. ſcripſit, ut, quæ à ſenatu acta geſtaque erant, ab ejus Beatitudine comprobarentur.

Summo Pontifici Clementi VIII. Eccleſiæ Catholicæ Patri Sanctiſſ. Senatus Toloſanus

S. D.

ETſi non duditabamus, beatiſsime pater, quin & litteris multorum, & fama denique ipſa de morte clariſsimi Ducis à Joyoſa, hujus Occitanæ provinciæ Præfecti tibi eſſet allatum: tamen exiſtimavimus à nobis quoque nuntium eſſe perferendum, quo ſignificaremus, eam dolore nos, quantum maximum capere potuimus, affeciſſe: Intelligereſque ejus viri eximias excellenteſque virtutes, omnes probos & pios viros ſemper feciſſe maximi. Ex eo die quum in tam repentino caſu, omnes hujus urbis ordines nullum tempus intermitterent de ſalute civium, corum-

eorumque omnium qui in hac Provincia nobiſcum eccleſiam catholicam ſartam tectam eſſe cupiunt, cogitandi & agendi, ne in variis voluntatibus militem ſine imperatore, hoſtis ad ſuas partes traduceret: aut quorundam circa oppidanorum animi à nobis deficerent, aut illos vis aliqua externa adoriretur. Nullam moram interpoſuimus, quin Cardinali Ioyoſano, Toloſano Archiepiſcopo munus hoc tribueremus. Qui quum non multo poſt illud depoſuiſſet, virum aliquem egregiè fortem, & ſapientem in demortui locum creari placebat, qui hujus tam afflictæ, & tantum non proſtratæ provinciæ rebus ſuccurreret. Unum eſſe dicebant ex Ioyoſana familia Henricum Cardinalis & ipſius Ducis fratrem, nuper in Franciſcanum Sodalitium allectum, pium quidem illum, & probitate innocentiaque præſtantem: ſed in quo ſit præterea eximia belli ſcientia, multis antea præclaris ab eo rebus geſtis parta, à quo ſolo opem auxiliumque provinciales, civeſque noſtri expectare poſſent: moræ periculum, Imperatorum penuriam commemorantes: ſi cunctaretur, à ſingulis factiones perventuras: in pace conſuetudini, in bello neceſſitati eſſe ſerviendum. Nobilitas, quæ hic ob eas cauſas frequens convenerat, ejus imperia æquo animo paſſuram pollicebatur, neque ulli alii concedere in animum inducebat. Quæ cum ille recuſaret, neque convenire iſta ullo modo ſuſcepto à ſe vitæ propoſito oſtenderet: adfuere pii multi ſacrarum litterarum & theologicæ facultatis profeſſores, qui illum in tanto periculi metu & rerum diſcrimine, ad defendendam armis adverſus eccleſiæ Romanæ hoſtes Occitanam provinciam non ſolum excitarunt, ſed etiam impulerunt: apud te ſe ejus rei conſiliique auctores fore. Quibus rebus perſpectis & planè cognitis eam provinciam ei adminiſtrandam armiſque tuendam facto ad hanc rem ſenatuſconſulto commiſimus, exiſtimantes te hoc ratum gratumque habiturum, & quæ in eo cenſuimus, decrevimus, libenter probaturum. Et ſi quid ad id facilius exequendum

Pertinet quod à te proficisci atque impetrari debeat, si nostras ad ejus erga te preces adjungeremus facile concessurum. Quod ut facias te etiam atque etiam rogare voluimus. Datum Tolo-*sæ in* Parlamento *3.* Non. *Decemb. anno Domini 1592.*

Henrico Joyosano Prorege facto, induciæ cum Henrico Mommorantio regiarum partium principe in Occitania pactæ, Provinciæ laxamentum aliquod calamitatis dedêre. Sed domi subito exarsit nova dissensionis occasio. Quum enim Regulus Joyosanus post susceptam provinciam in curiam venisset absente Bertrando, à nonnullis è senatu derisus, ludibriosis etiam verbis lacessitus est. Quorum quidem oratione Joyosani fratres exulcerati, acceptam injuriam eorum relegatione ulcisci statuunt. Quod tamen quum sine tumultu, Reique publicæ perturbatione fieri non posse, judicarent, Cardinalis monachorum concionibus plebem suam facere, Regulus autem cohortes in hybernis collocatas accersere diligenter curarunt: ut populari gratia, suisque copiis confirmati, quamcunque experiri possent fortunam. Hæc quidem Bertrandum magna affecerunt sollicitudine, quod animo cerneret, si Joyosani in sententia permanerent, civitatem ad vim atque ad arma descensuram. Cui rei ut præverteret, eos privatis admonitionibus ab hoc consilio revocare tentavit; initioque orationis, non solum suum in Joyosanam familiam summum studium, summamque voluntatem; sed etiam maxima senatus in eos beneficia commemorat. Quod Proreges ipsi à senatu appellati essent: quod rejecta Mommorense familia, principatus provinciæ ipsis esset conservatus. Docebat etiam quæ senatusconsulta, quoties, quamque honorifica in eos facta essent. Quamobrem precabatur ne senatus auctoritatem imminuere conarentur, à quo tantam honoris & gloriæ amplificationem accepissent. Si è senatorio ordine quidam partibus suspecti essent, non ignorabant de capite Senatoris senatum tantum cognoscere posse: accusationem intentarent, senatum eadem æqui-

æquitate qua solebat, jus eis redditurum: exemplum patris, & Scipionis fratris sequerentur, qui in pari causa, quæ per vim & seditionem fortasse assequi potuissent, per senatum consequi maluerunt. Si in proposito permanerent, senatum suo jure usurum. Orabat denique ut respicerent, quam difficile esset Senatores expellere, quorum salutem neque senatus negligere neque civitas quod contra publicam libertatem hoc fieret, levi momento æstimare posset. Sed quum Joyosani à sententia non dimoverentur, capitolinos Bertrandus ad se vocat, quæ Joyosani statuerint, exponit, & eos ad publicam libertatem, senatusque auctoritatem tuendam magnopere cohortatur. Qui quum omnem suam industriam senatui Reique publicæ polliciti eßent, & præsidiis per plateas urbis dispositis cuncta ad arma decurrerent; Ioyosani fratres incertum rerum eventum timentes, Bertrandum rogant, ut motum omnem in urbe pacaret: quæcunque senatus vellet, se facturos. Posteroque die Cardinalis in curiam venit, ut senatum abalienatum sibi reconciliaret: multaque in eam rem dixit, quibus familiæ Ioyosanæ erga senatum voluntatem testaretur maximam. Bertrandus autem de loco suo orationem Principe senatus dignam, plenamque gravitatis ex tempore habuit. Cujus inter præcipua capita, præterire nefas hæc duxi. Senatum vivam Regum imaginem: ut illis, sic & ipsi, manus oblongas dari. Cæteras Galliæ potestates, ut caducas quotidie interire: Senatum vero ut æternum corpus, nec cum ipsa regni machina periturum. Malè semper cum illis actum, qui auctoritatem ejus labefactare conati essent: patrumque memoria & Pro reges ipsos ex vinculis causam dixiße, & adhuc carnificinas sanguine eorum qui in senatum quicquam hostile tentarant, rubescentes spectari. Cujus orationis magnitudine, maximam in senatu, & non parvam apud reliquos cives virtutis & constantiæ gloriam est consequutus. Cæterùm nec oppreßa Tornerii conjuratione, nec rebus ita constitutis, planè confirma-

firmatam senatus auctoritatem putavit, quandiu Stephani Durantii Principis senatus mortis vindicta silentio & timore abolita remaneret. Proponendæ itaque Mercurialis morem jam à quibusdam annis intermissum, renovavit. Cujus caput præcipuum hoc erat, ut de Durantii nece quæstio decerneretur. Periculosa & intempestiva videbatur hujus rei agitatio nonnullis, qui minime pravum, sed quidem parvum & parum fortem animum ad Remp. conferebant. Alii vero quasi providi cives hac una re quietem publicam perturbari, & ab eo bellicum cani dicebant. Nunquam tamen virtus ejus contremuit: sed constanti egregioque animo, suam hac de re explicuit sententiam: in quam S. C. factum est. Quod tamen frustra sancitum: edicto regio, rerum omnium amnestia decreta, & promulgata. Quum autem hæc Tolosæ à Bertrando agerentur, Henricus IV. Galliarum & Navarræ Rex, Lutetiam Parisiorum à Comite Brissacio, & civitatis Curatoribus recipitur. Quo Tolosæ renuntiato, variis agitari cœpit urbs motibus, quum quisque ad sua desideria inclinaret animum. Qui enim nomen regium oderant, subeunda antequam ei pareretur, cuncta pericula clamabant: jam Hispanorum auxilia ditionemque amplexabantur, & extrema quæque cogitatione volvebant. Alii vero qui regiarum partium fautores erant, hoc nuntio quasi è somno excitati, audacter proferunt, victori & Regi parendum: ultima tentanda non esse, nisi ad pacem veniamque præteritorum obtinendam; magnum civitati periculum impendêre, nisi ad Regis clementiam confugerent: habere Parisiensium exemplum: famæque eorum conducere, ut quos ad deficiendum sequuti erant, eosdem ad novam Regi fidem præstandam imitarentur. Clamabant denique non cunctandum: ne ut officio inter ultimos, ita & gratia reponerentur. Periculosa tamen erat tam subitanea illius negotii confectio, quum maxima pars populi in contrariam traheretur partem. Ideoque Bertrandus qui nihil aliud in animo propositum habebat, quam

civitatem Tolosanam tot seditionum fluctibus, partiumque ventis agitatam, leni concordiæ quietisque aura spirante, ad regis potestatem, tanquam ad tutissimum portum perducere: longiorem ambitum circuitumque in hujus rei tractatione, quam ardens animus postulare videretur, amplecti coactus est. Primum itaque tentandum duxit Joyosani Reguli animum, cujus maxima & in provincia, & in urbe auctoritas erat, & fluctuantes in tam ancipiti rerum voluntatumque conditione cogitationes ejus, ad id unum maximè direxit, ut ipse se à senatu non sejungeret. Rebus igitur hoc modo paulò confirmatis, convocavit senatum, qui frequens convenit propter expectationem tanti negotii, unâque cum Regulo Joyosano decretum est, ut legati cum conditionibus ad Regem mitterentur, nomine senatus, ipsius Reguli Ioyosani, & civitatis Tolosanæ; in quibus præter cætera, hoc unum erat caput: senatum, civitatemque orare Regem, ut Henrico Ioyosano præfectura Occitanæ provinciæ confirmaretur. Quum vero Anntonius Chalabrius Villæ longæ Abbas, Petrus Raoüllius, & Franciscus Sallustius senatus advocati, legati cum mandatis ad Regem profecti essent, diversis denuò conquassata est urbs motibus. Nonnullis omnes pacis conditiones respuendas: aliis vero urbem Regi protinus dedendam, nec ea quæ à legatis gesta erant expectanda censentibus. Regulus autem Ioyosanus, qui nullam sui rationem hac in deditione ab eis haberi satis intelligebat, sibi ipsi præcavere cœpit, civitates præsidio sibi confirmare, & voluntates civium sollicitare. Bertrandus autem qui satis superque noverat, quam frangerentur senatus opes, Regisque negotia, ejus disjunctione: in hoc unum maximè incumbebat, ut animum ejus diversa cogitantem & molientem retineret. Iamque cura sua naufragium evaserat civitas, & propemodum in vado salutis res esse videbatur, quum Bertrandus tot vigiliis curisque fatigatus, dysenteria laborare cœpit, & octavo morbi die è vita excessit Cal. Novemb. 1594.

1594. *Cujus morte luctuosa suis, & acerba patriæ, civitas in veteres seditionum scopulos recidit: iique casus eam sequuti sunt, ut non immerito boni omnes ejus mortem, tanquam publicæ quietis interitum lugerent. Mortuus autem est anno ætatis suæ sexagesimo septimo, superstitibus relictis uxore charissima Maria à Castronovo Serviesia, fœmina primaria, ex nobilioribus Albiensis provinciæ familiis orta, & ex ea sex liberis: quorum privatis lachrymis, publicus dolor dedit se comitem.*

INDEX
Juriſconſultorum quorum vitæ hoc in libro deſcribuntur.

Læ-

TYPOGRAPHUS LECTORI.

Quæ vetus est querela, per novorum hominum novas, ac sæpe etiam numero cacatas, ut ille dicebat, chartas fieri, ut meliorum, qui germana atque liberali doctrina politi fuerunt, scripta jaceant; ea me querela movit, perpulitque, uti nihil optare instituerim magis, quam ab hac calamitate istos heroas liberatos, & statui pristino quodam quasi postliminio restitutos videre, viderique; nam hoc idem esse votum eorum, qui veram, non simulatam eruditionem affectant, dudum intelligebam. Itaque quantum quidem ipse præstare potui, feci sedulo, ut ejusmodi notæ atque ordinis scriptores aliquot quam emendatissimi rursum in manus hominum redirent; atque adeo & Cragium *de rep. Lacedæmoniorum*, & Paschalium *de coronis*, correcte, quo ad potuit, nitideque typis meis descriptos publico dedi; dedi etiam Labittum, atque cum eo nunc Bertrandum tibi, Benevole Lector, offero, JCtum politissimum illum quidem, gravissimumque, at pessime priori, hoc est, Tolosana editione habitum, sive typothetæ vitio, sive etiam culpa heredum, qui cum in adducendis legum capitibus, tum in ipsis rerum argumentis tradendis non nimis intelligentes, aut ut leviore verbo utamur, parum diligentes fuisse videntur. Quapropter & ea, quæ ab Ægidio Menagio V.CL. in libro, cui titulum fecit *Juris civilis amœnitatum*, quasi errata Bertrandi sparsim observata notataque sunt; quæ item ab aliis eruditis hominibus, quorum ope consilio in hac re libenter usi sumus, animadversa: huic nostræ editioni adjecimus; non reprehendendi equidem tanti viri voluntate, sed tuo commodo. Utere hac opera istorum hominum, & nostra; quam si non ingratam tibi accidisse ostendes, porro opera dabitur, uti plurium ejusdem, id est, non publici saporis, scriptorum copiam habere per nos queas. Ex eorum numero propediem Celeberrimi Viri Jac. Gothofredi *Manuale Juris Civilis* exspectare, & valere te jubeo.

Lugduni Batav. Anno æræ Christianæ 1675. a. d. XII. Kal. April.

Tuus omni studio

JOHANNES à GELDER.

DE JURISPERITIS, LIBER PRIMUS.

LEgimus apud Spartianum, Severum Imperatorem quamplurimas ædes publicas ruinam minitantes & injuriâ temporum labentes, tantâ cum vetustatis reverentiâ instaurasse, ut nusquam propè suum nomen ascripserit: servatis tantùm ubique titulis conditorum. Hæc eadem fere in Justiniano antiquitatis observantia fuit. Cùm enim leges antiquas jam senio prægravatas, Jurisconsultorumque opera penè confusa & dissoluta refecit, & renovavit: licèt nomen suum præfulgere voluerit; veterum tamen Juris auctorum in primordiis Digestorum suorum inscribi nomina jussit, *ut*, inquit, *manifestum esset, ex quibus legislatoribus, quibusque libris, & quot millibus hoc justitiæ templum ædificatum est*; factumque ut jusserat. Nam exarata cernuntur in omnibus

Pandectarum voluminibus eorum nomina. De quibus eodem quo ille ordine dicere institui, & breviter: non enim ubertatem orationis ista desiderant, nec eam hîc cogito consectari.

SALVIUS JULIANUS.

APud antiquos auctorum nomina, qui cuidam scientiæ operam dederant, & de ea scripta posteritati mandaverant, in catalogum redigebantur, qui index vocabatur; sic indicem Jurisconsultorum Justiniani componi curavit, & Seneca mentionem facit indicis Philosophorum Epist. 39. *Sume in manus*, inquit, *indicem Philosophorum, hæc ipsa res expergisci te coget, si videris quàm multi tibi laboraverint, concupisces & ipse ex illis unus esse.* Et in his indicibus librorum ab auctoribus scriptorum numerus continebatur, ut ex indice Justinianeo colligere licet, & ex Ciceronis verbis lib. 2. de Orat. *In Philosophos vestros*, inquit, *si quando incidi deceptus indicibus librorum, quòd sunt fere inscripti de rebus notis*, &c. Fiebantque è membranulis, ut est apud eumdem Ciceronem. Mirabitur autem fortasse quispiam, quod Justinianus in indice Salvium Julianum primò scripserit, Quintoque Mutio Scævolæ, aliisque Jurisconsultis illo antiquioribus præposuerit: cùm magis congruum videretur, ut hâc in re tempo-

ris

ris ſeries obſervaretur, quàm ſi confusè, & ſine ullâ antiquitatis ratione deſcriberentur Juriſconſulti. Verùm hoc ideò factum puto, quòd Salvius Julianus perpetuum compoſuerit Edictum. Imperator autem Juſtinianus ad Edicti perpetui imitationem totum Pandectarum opus confecit. Idcircò æquitati conſentaneum ei viſum eſt, ut qui Digeſtorum quaſi prototypus erat, quemque ad imitandum ſibi maximè propoſuerat, is tanquam primus hujus operis auctor, primum locum occuparet in indice, in quo nomina Prudentum eorumque libros, ex quibus Digeſta compoſita & concinnata ſunt, exarari voluit. Nec enim aſſentior iis qui ſcripſêre, Pandectarum opifices, integros non habuiſſe libros Juriſconſultorum : ſed ex fragmentis quibuſdam, quæ in foro circumferebantur, ſingulis prænotatis auctoris nomine librique titulo, hoc opus confeciſſe, & prænotatum libri numerum auctoriſque nomen, ut in his portiunculis invenerant, retinuiſſe. Simile enim veri non eſt, hoc tam magnum opus Juſtinianum, ſive potius Tribonianum ex imperfectis centonibus conſuiſſe. Quin & ipſe Juſtinianus contrarium teſtatur in *orat. ad Senatum & pop. In præſenti autem*, inquit, *conſummatione maximus legum obtinentium congeſtus eſt numerus, ex libris raris & qui vix inveniri poterant, & quorum nec nomina ne eruditiſſimi quidem in legibus complures homi-*

homines noverant. Quorum ſanè copiam nobis uberrimam dictus glorioſiſſimus Tribonianus præbuit multorum librorum, & qui vix numerari poſſunt ſuppeditatâ multitudine, quibus omnibus perfectè lectis congeſta ſunt hæc volumina, &c. Salvii autem Juliani nomen apud antiquos maximæ commendationis fuit, illudque ipſi Impp. amplificis & honorificis verbis proſequuti ſunt. Julianum enim Impp. fratres amicum, & clariſſimum appellârunt in *l.* 17. *D. de Jure patr.* & Juſtinianus ipſe, ſapientiſſimum, in *Nov.* 74. *de liber. quom. eos oport. vel natur. intel.* Tantæ exiſtimationis virum, & diſertiſſimum Juriſperitum, in *l. non ſine C. de bonis quæ lib.* Juris ſublimiſſimum teſtem, in *l. pen. C. de condict. indeb.* & ſummum auctorem Juris ſcientiæ in *l. inter antiquam C. de uſufr. & habit.* & optimum in *orat. ad Senat.* Eum etiam νομικῆς φάος, i.e. *juriſprudentiæ lumen* in veteri quodam Epigrammate Græco nuncupatum legimus.

Τοῦτον Ἰουλιανὸν νομικῆς φάος εἶπον ἰδοῦσαι
Ῥώμη, καὶ Βερoὴ πάντα θεὸς δυνάται.

Ubi tamen corruptè καὶ Βερoὴ exaratum puto: legendumque Ῥώμη, Βήρυτος. Quamvis enim Beroës civitatis mentio fiat apud auctores, quòd ibi prædicatum ſit à Paulo verbum Dei, ut in Act. Apoſtol. relatum eſt; nuſquam tamen hâc in urbe doctrinam Juris publicè, vel privatim traditam legi. Berytos autem urbs eſt à Pompo-

nio

nio Mela *lib.* 1. *cap.* 12. de ſitu orbis, in orâ primæ partis Syriæ collocata, in quâ celebre fuiſſe legalis ſcientiæ ac facultatis gymnaſium conſtat ex Nicephoro Calliſto *lib.* 14. *cap.* 52. *Eccleſ. hiſtor.* Theodoſii temporibus, atque etiam Diocletiani & Maximiani ex *l.* 1. *C. qui æt. ſe excuſ.* Et Soſomenus *Tripart. hiſt. lib.* 1. *cap.* 10. ait Tryphillum Ledrenſem Epiſcopum, virum eloquio & ſapientiâ, nec non Beryto legibus eruditum. Quamobrem arbitror legum nutricem appellari à Juſtiniano in proœmio Digeſt. Et hâc in re ſimilem Romæ, quam patriam legum idem vocat in *Nov. conſt.* 10. Et Sidonius Apollinaris domicilium legum *lib.* 1. *epiſt.* 6. Rectè autem in Epigrammate Græco Ῥώμη, Βήρυτος tantùm ponuntur, quia prohibitum erat à Juſtiniano in aliis urbibus doctrinam Juris publicè tradere. Sed ut ad Julianum revertamur, non immeritò tot elogiis ornatus eſt, qui maximè nobilis gloriâque clarus ob juris civilis cognitionem fuiſſe dicitur ab Ælio Spartiano, & Edictum perpetuum, ſicuti diximus, compoſuit; ſive ut vult Juſtinianus *orat.* 2. *ad Senatum*, Hadrianus, aſſumpto ad id optimo Juliano. Et ad hunc ſenſum referenda ſunt fortaſſe, quæ ſcribit Nicephorus *lib.* 3. *Eccleſ. hiſtor. cap.* 24. Hadrianum leges ad Draconis & Solonis Athenienſium legiſlatorum imitationem promulgaſſe. Leges enim Romanas ex legibus

Draconis, & Solonis desumptas esse certissimum est. Hoc autem ei Hadrianus commisit negotium, quasi illa quæ jam antè ab Ofilio eâ de re prodita erant, non sufficerent. Non enim sparsa Prætorum edicta solum compilavit, & in ordinem coëgit Salvius Julianus (ne quis ex verbis Justiniani in *l. pen. C. de condict. indeb.* hoc colligat, ubi eum Prætorii Edicti perpetui ordinatorem appellat) sed etiam de suo addidit, quæ ibi deesse videbantur; quod ex *l. qui duos de conjung. cum emancip. lib.* manifestò apparet. Ideoque Edicti perpetui conditor appellatur in *Const.* 2. *§. sed quia. C. de veteri jure enucl.* & ab Ulpiano Edicti conceptor in *l.* 1. *D. commod.* Hæc enim verba *qui Edictum concepit* de Juliano explicanda sunt. Quædam etiam rejecit, quæ necessaria non videbantur. Gellius enim meminit Prætorii Edicti, quo Prætor de Vestalis sacerdotis, & Flaminis Dialis juramento cavebat. *Flaminem*, inquit, *Dialem, & Sacerdotem Vestalem jurare non cogam*; cujus tamen capitis Edicti nulla fit mentio à Juliano in suâ compositione. Quædam porrò immutavit, quæ verè concepta non videbantur: sicuti videre est in *l.* 1. *D. commodati*, ubi olim Pacuvius Prætor sic conceperat Edictum de commodato, *Quod quis utendum dederit judicium dabo.* Julianus verò sic concepit, *quod quis commodasse dicetur judicium dabo.* Et Ulpianus

in *tit. de eo quod met. causâ* admonet aliter olim fuisse conceptum Edictum Prætoris, antequàm Julianus Hadriani præcepto illud ordinasset. Nonnulla denique contra receptam Jurisconsultorum sententiam scripsit, ut testatur Callistratus in *l.* 1. *C. de jure fisci*, his verbis: *An bona quæ solvendo non sint, ipso jure ad fiscum pertineant quæsitum est Labeo scribit, etiam ea quæ solvendo non sint, ipso jure ad fiscum pertinere, sed contra sententiam ejus Edictum perpetuum scriptum est.* Ceterùm in hâc Edicti perpetui compilatione, si quid Julianus dubitatione, vel animadversione dignum inveniret, alios Jurisconsultos consulere non dubitavit, quod colligere possumus ex *l.* 6. *D. de legat. præst. contra tab.* quæ Juliani est ex *lib.* 23. Digestorum; ex quâ constat Salvium Jurisconsultum Aristonem per epistolam consuluisse (sic enim legendum esse in Aristone ostendemus) super hâc parte Edicti, qua *emancipatus acceptâ contra tabulas liberorum possessione, liberis & parentibus legata præstare jubetur.* Respondetque Aristo, hanc partem Edicti multas habere reprehensiones, ut sæpe se animadvertisse testatur. Tantâ autem ingenii sedulitate hoc Edicti perpetui opus confectum est, ut in posterum Impp. Romani uti eo, tanquam vero & æquissimo jure voluerint. Idcircò Diocletianus & Maximianus illud vocant jus perpetuum in *l. Præses C. de Appellation.* quod

quidem malè interpretatur Accurſius, Edictum generale in *l. un. C. quando non pet. port.* generale enim Edictum dicitur de ſingularibus Magiſtratuum Edictis, quæ generaliter ad certos ſpectant; ſicut Edictum provinciale Proconſulis de minoribus 25. annis, Cajus generale Edictum appellat in *l. 53. D. de acquir. hered.* Fuit autem hoc Edictum perpetuum à Juliano ordinatum, anno 15. Imperii Hadriani, auctore Euſebio in *lib. Chron.* Præceptorem autem ſe in jure civili Javolenum habuiſſe teſtatur ipſe in *lege 5. D. de manum. vind.* A quo non ſolùm otioſâ illâ doctrinâ, & in ſcholarum umbris deliteſcente inſtitutus, & imbutus eſt; ſed veram & puram, quæ in ſolem, & lucem perducitur, Philoſophiam hauſit. Cujus præcepta, ita infixa in animo ſemper habuit, ut ad exemplum illius, in Præturâ, & in Conſulatu quoſdam ex ſervis ſuis vindictâ liberaverit, & aliis quibuſdam Prætoribus eum conſulentibus, idem ſuaſerit. Meminerat enim Javolenum præceptorem ſuum in Aphricâ, & Syriâ cum conſilium præberet, ſervos ſuos manumiſiſſe, ut ipſe ſcribit in *d. l. 5. D. de manum. vind.* Litterarum etiam, & rerum cognitionem ita ardenter appetiit: ut & honores aſſequutus, & ſenex in ore habuerit ſemper hæc verba, καὶ τὸν πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχων προσμαθεῖν τι βουλοίμην, i. e. *etſi pedem in tumulo haberem, addiſcere aliquid vellem* auctore Pomponio in

l. apud

l. apud Julianum D. de fideic. libert. Quam ſententiam vel à Solone accepit, quem M. Tullius in libro de Senectute ait, in quibuſdam verſibus gloriari, ſe quotidie aliquid addiſcentem fieri ſenem: vel illud vetus proverbium imitatus eſt, quod uſurpavit Lucianus in ſectis, ϗ τὸν ἕτερον πόδα φάσιν ἐν τῇ σωρῷ ἔχων. Honores autem & Magiſtratus eos geſſit, quos ſummi Juriſconſulti conſequi ſolebant. Hadrianum enim in conſilio eum habuiſſe cum Julio Celſo, Neratio Priſco, aliiſque Juriſconſultis tradit Spartianus in Hadriano: Præturamque urbanam exercuiſſe in Didio Juliano: & Conſulem bis fuiſſe, idem auctor eſt. Julianum quidem Antonino Pio imperante, anno ab Urbe condita 901. Conſulem fuiſſe cum Torquato tertiùm, apud Caſſiodorum *in Chron.* vel cum Torquato ſecundùm, in Faſtis Græcis reperimus. Cuſpinianus quærendum putat, an ille ſit hic Salvius Julianus Juriſconſultus; Onuphrius in Faſtis affirmat, cujus ſententiæ libentiſſimè aſſentior; noſtrum ſiquidem Julianum Divi Pii temporibus vixiſſe, indicant ſatis ipſius verba, quæ ex *lib.* 44. Digeſtorum deſumpta ſunt in *l.* 17. *D. de eo quod met. cauſa.* ubi cùm de Antonini Pii reſcripto ad Claudium Frontinum loquitur, utitur eo verbo *Imperator*, quod de Imperatore regnante, & adhuc vivente ſemper intelligi debere infra oſtendemus. Docent etiam verba

Ulpiani in *l.* 1. *D. ad Senatusc. Tertull. Et Julianus rectè putat, circa Tertullianum locum esse succedenti agnato.* Tertullianum enim S. C. sub D. Pio factum est. Quamobrem Salvium eum esse puto, ad quem D. Pius rescripsit in *l.* 1. *C. ut in poss. legat.* De secundo autem Juliani Consulatu, nihil compertum habeo; quandoquidem Julianum, quem Cassiodorus Consulem factum esse cum Pisone, M. Antonino Vero imperium obtinente ait, 30 anno post Torquatum Consulem III. alium esse ab eo, qui cum Torquato Consul factus est, series temporum nos docet. Eumque potius cum Onuphrio existimarem, quem avunculum Didii Juliani Imperatoris fuisse, scribit Spartianus. Ceterùm Salvius Julianus Insuber Mediolanensis fuit, Severi nomen habuit, filiumque genuit Salvium Julianum, teste Lampridio; cujus apud auctores nulla extat mentio. Sed ex eo habuit Nepotem Petronium Didium Severum, qui pater fuit Didii Juliani Imperatoris. Ex quibus constat Julianum Jurisconsultum, proavum fuisse Juliani Augusti, qui post Pertinacem imperavit auctore Ælio Spartiano in Didii Juliani vitâ, qui & ipse Jurisperitus fuit, ut Eusebius in *Chron. & Eutropius lib.* 8. Rerum Roman. scripsère. Quapropter Sextum Aurelium Victorem maximè depravatum esse constat hoc loco. *At Didius (an Salvius?) Julianus fretus*

Præ-

Prætorianis, quos in societatem promissis magnificentioribus perpulerat, ex præfecturâ Vigilum ad insignia dominatus processit. Genus ei pernobile, jurisque Urbani præstans scientia; quippe qui primus Edictum, quod variè, inconditeque à Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit. Non enim existimandum est Sextum Victorem ignorasse non Didium Julianum Imperatorem, sed Salvium Julianum ejus proavum, Edictum Hadriani temporibus composuisse. Evidens quippe est, librariorum solam ignorantiam hoc tam portentosum mendum in Victore inflixisse; quem candori suo pristino restituemus, si illa verba *An Salvius* transposita, loco suo reddamus, post dictionem *quippe* quæ etiam corrupta est, & sic emendemus, *Qui pronepos Salvii.* cùm enim his notis, *pr. np.* verbum *pronepos* scribatur, facillimè potuit exemplaribus vetustate exesis, pro his notis, librariorum inscitiâ *quippe an Salvius* exarari. quæ quidem verba subsequentes scriptores, cùm ex his nullum aptum sensum elicere possent, putaverunt separanda, & dictionem, *an Salvius*, in initio hujus loci reponendam: nec tamen fœlicius, quàm alii fecêre. Salvius autem Julianus noster sub D. Pio mortuus est, & miliario quinto viâ Lavicanâ sepultus, in monumento, quod sibi & posteris suis construxit; ut colligere licet ex Lampridio in Didii Juliani vitâ. Sed antequàm diem

diem ultimum obierit multos de jure Civili ſcripſit libros, quorum plerique in Indice Juſtinianeo reperiuntur; & inprimis.

DIGESTORUM XCIX.

nuncupatione Juriſconſultis familiari. Sic Marcellus, ſic Celſus libros Digeſtorum compoſuêre, quos imitatus Juſtinianus in Pandectarum conſcriptione, Digeſtorum nomine uſus eſt Quod quidem ita uſurpatum, quoniam his in libris deciſiones & diſputationes juris continerentur, & quaſi digeſtæ eſſent, *Orat. Juſtiniani ad Senatum & pop.* In his autem Digeſtorum libris Julianum puto, quæ in Edicto perpetuo continebantur (quod quidem brevi libello complexus erat, auctore eodem Juſtiniano) latiſſimè & fusè explicâſſe. Quædam autem in his libris Scævolam notâſſe deprehendimus ex *l. ſi venditione D. de peric. & comm. rei vind.* Labittus verò nullam legem ex *lib.*4. Digeſtorum depromptam affert. Verumtamen ea quæ ab Ulpiano in *l.7. D. de dolo malo.* ex *lib.* 4. Juliani referuntur, ex *lib.*4. Digeſtorum deſumpta eſſe exiſtimo, & quæ ab eodem Ulpiano in *l.17. D. ex quib. cauſis majores.* Scripſit etiam Julianus

AD URSEIUM FEROCEM LIBB. QUATUOR.

DE AMBIGUITATIBUS LIB. UNUM.

AD MINITIUM NATALEM, LIBB. SEX.

Minutium legit Politianus *lib.5. Epiſtol.* & Alcia-

ciatus in eâ Epiſtolâ, quam præpoſuit libris Prætermiſſorum, qui verba hæc accipit, quaſi Minitio Julianus libros dicaverit; qui error, quòd facilè appareat ex inſcriptione legis. *cùm res. D. de act. empt. & ex l. Plautius. D. ad leg. Falcid. & l. ſi proprietarius §. ult. D. de damno inf.* aliiſque permultis, admonitionem non magnopere deſiderat. Ex *l. Minitius D. de rei vindicat.* apparet, notas quaſdam ad nonnulla ſcripta Minitii Julianum ediditſſe, & ex inſcriptione *l. nec adverſus. D. depoſ.* Etenim ſcripſiſſe de jure Minitium auctor eſt Pomponius, in *l. tenetur. § ſi tibi. D. de act. empti.* quod nos fuſiùs ex aliis Pandectarum locis oſtendemus. Labittus denique nactus videtur codicem, in quo in *l. ex empto. §. denique.* Ulpianus meminit *libri x.* Juliani ad Minitium: cùm in aliis legatur, liber quintus. Verumtamen præter eos libros, quorum extant nomina in Indice Juſtinianeo, ſcripſit tractatum

DE DOTALI PRÆDIO:

cujus meminit Juſtinianus in *l. non ſine. C. de bon. quæ lib.* Item

AD EDICTUM.

quod intelligitur ex inſcriptione legis 1. *D. de his qui not. infam.*

ÆMI-

ÆMILIUS PAPINIANUS.

Æmilius Papinianus, Papiniano Hostilio patre, & matre Eugenia Gracili natus est: quod ex hâc inscriptione, quæ Romæ extat, deprehenditur.

ÆMILIO. PAULO. PAPINIANO.
PRÆF. PRÆT. JUR. CONS.
QUI. VIX. ANN. XXXVI. M. IIII. D. X.
HOSTILIUS. PAPINIANUS.
EUGENIA. GRACILIS.
TURBATO. ORDINE. IN SENIO.
HEU. PARENTES. INFELICISS.
FILIO. OPTIMO. P. M.
FECERUNT.

Socinus in *l. cùm avus, D. de condit. & demonstr.* scripsit, temporibus Sixti Summi Pontificis urnam argenteam Romæ repertam, cum aliâ quâdam de Papiniano inscriptione; quam, quòd subrustica ea mihi visa est, hîc transscribendam esse non putavi. Fuit autem Papinianus Cerbidii Scævolæ præceptis, & institutis eruditus; tum multo rerum aulicarum usu, morum integritate, Juris Civilis scientiâ maximam est gloriam consequutus. Argutum genus scribendi habuit cum acumine sententiarum, & studio verborum venustatis. Itaque disertissimi nomen meruit, in *l. fin. C. de instit. & substit.*

tit. Neque illum puduit ſi quâ de re melius cogitâſſet, mutare ſententiam, quod ex *l. qui.* §. *ed cùm C. de furt. & ſerv. corr.* licet cognoſcee. Non enim ita deſtinatis ſententiis conſeratus fuit, ut judicio ſuo (quanquam erat acerimum) magis tribuerit, quàm ratio veritatis erre poſſet. Quamobrem à Sabino facilè ſe vinci paſſus eſt, in contrariam ſententiam eum vocante, in *l. ſi vendito. D. de ſerv. export.* Quod ſi in Papiniano viro excellentibus animi dotibus prædito, ingenio acutiſſimo, & diſciplinâ juris eruditiſſimo ferendum eſt, quòd quandoque ſibi minimè conſtans, convenienſque fuerit; ne id quidem vitio verti noſtris temporibus debet in tam multiplici ſinuoſâque hujus ſcientiæ tractatione, cùm & Imperatores ipſos, qui jus conſtituunt, ſuas leges emendare non pigeat, ut ſcribit Juſtinianus *Novell. Conſt.* 122. & *Conſt.* 22. Papinianum Diocletianus in *l. utero, C. de præd. minor.* prudentiſſimum virum appellat; Juſtinianus in *l. cùm acutiſſimi C. de fideicom.* acutiſſimum, & merito ante alios excellentem; in *§. ſed quia Inſtit. de fideic. hered.* hominem excelſi ingenii; in *Nov.* 4. & in *l. generaliter §. cùm autem C. de inſtit. & ſubſtit.* magnum Papinianum; in *Nov.* 108. prudentiſſimum. Nec immeritò tot elogiis ab Impp. ornatur; Juſtinianus enim narrat, ante ſua tempora, qui jus civile docebant, pro more inſti-

tu-

tutoque majorum, & propter nimiam Papiniani ſubtilitatem, non niſi tertio anno auditoribus ſuis ejus ſcripta explicâſſe: nec illa quidem omnia, ſed VIII. tantùm libros, ex XIX. ejus Reſponſorum. Ideoque tertii anni auditores Papinianiſtæ vocabantur: ac quò magis tanti viri nomen commendaretur, primi dies quibus illi ejus ſcriptorum adyta penetrabant, feſti atque ſolemnes celebrabantur. Quas inſtitutas ceremonias Juſtinianus, in præfatione ſuâ in Pandectas, continuandas perſequendaſque in poſterum voluit: cavitque mutato eorum librorum ordine, quæ ab Anteceſſoribus juris ſtudioſis dabantur addiſcenda. *Et maneat* (inquit) *viri ſublimiſſimi Præfectorii Papiniani per hoc in æternum memoria, hocque termino tertii anni doctrina concludatur.* Imperatores verò Theodoſius & Valentinianus in *l.*1. *de Reſponſ. prud. C. Theod.* cùm animadverterent Juris Civilis populi Romani multiplicem cognitionem, diverſaſque & in omnes partes diffuſas diſputationes, quædam aliorum Juriſconſultorum ſcripta probârunt, quædam improbârunt; Papiniani quicquid erat retinuerumt, & de diſcrepantibus eorum ſententiis in hæc verba ſanxerunt: *Ubi diverſæ ſententiæ proferuntur potius numerus vincat auctorum; vel ſi numerus æqualis ſit, ejus partis præcedat auctoritas, in quâ excellentis ingenii vir Papinianus emineat, qui ut ſin-*

ſingulos vincit, ita cedit duobus. Ad eam tamen Conſtitutionem obiter adnotabimus, quod de Notis Pauli atque Ulpiani ſequitur, tranſpoſitum malè à librario quodam. Debent enim, meo judicio, quod & ſenſus orationis deſiderat, poſt illa verba *ita cedit duobus*, illa ſubſequi, *ubi autem pares ſententiæ recitantur, quarum par cenſetur auctoritas, quod ſequi debeat, eligat moderatio judicantis.* Tum poſteà, *Notas Pauli, atque Ulpiani in Papiniani corpus factas, ſicut dudum ſtatutum eſt, præcipimus infirmari. Pauli quoque ſententias ſemper valere præcipimus.* Ordine enim orationis inverſo, non ſolùm ordo rerum; ſed etiam ratio ipſa omnis plerumque invertitur. Ex his conſtat, primas ſemper apud doctos in jure Papinianum tenuiſſe. Unde non miror D. Hieronymum ſagacis ingenii, variæque doctrinæ virum, eum tanti feciſſe, ut ſub ejus nomine univerſum jus Romanum comprehenderit, divoque ipſum Paulo Apoſtolo conferre non dubitaverit in Epitaphio Fabiolæ Æliæ. Multos autem Papinianum diſcipulos habuiſſe, ſcribit Lampridius in Alexandro Severo, Fabium videlicet Sabinum, Sabini inſignis viri filium; Domitium Ulpianum; Ælium Gordianum, Gordiani Imperatoris patrem; Julium Paulum; Claudium Venatum; Pomponium; Alphenum; Africanum; Florentinum; Martianum; Celſum; Proculum; Mo-

 deſti-

destinum. Ex quibus in præfecturâ Prætorianâ duos habuit assessores, Paulum, & Ulpianum: unum ad memoriam, alterum ad libellos. Paulus enim in *l. lecta*, *D. de reb. cred.* se Papiniano præfecto Prætorio assedisse scribit. Libellis etiam Papinianus præfuit, ejusque libellos agentis meminit Tryphoninus in *l. Rescriptum D. de distract. pign.* Advocatus etiam fisci fuit post Severum, cui successit, ut auctor est Ælius Spartianus in Antonino Caracallâ. Præfecturam autem Prætorianam Bassiani temporibus gessit, cujus jussu nefariè trucidatus est, qui ne voce quidem nutuve lædi debuerat. De cujus morte scripsit Spartianus in Bassiano, quæ quidem ut apertè, ejusque causa innotescat, ipsissima ejus verba referam. *Scio* (inquit) *de Papiniani nece multos ita in litteras retulisse ut cædis non adsciverint caussam, aliis alia referentibus; Sed ego malui varietatem* (sic enim legendum, non, ut vulgò, *veritatem*) *opinionum edere, quàm de tanti viri nece reticere. Papinianum amicissimum fuisse Imperatori Severo, &, ut aliqui loquuntur, affinem etiam per secundam uxorem memoriæ traditur: ad hoc præcipuè utrumque filium à Severo commendatum, eumque cum Severo professum sub Scævolâ, & Severo in advocatione fisci successisse, atque ob hoc concordiam fratrum fovisse, egisse quinetiam ne occideretur, cùm jam de insidiis ejus Bassianus quereretur, atque ideo*

una

unà cum his qui fautores fuerant Getæ à militibus non solùm permittente, verùm etiam suadente Antonino occisum. Multi dicunt Bassianum occiso fratre illi mandâsse, ut & in Senatu pro se & apud Populum facinus dilueret, illum autem respondisse. Non tam facilè parricidium excusari posse, quàm fieri. Est etiam hæc fabella, quòd dictare noluerit orationem, & constat eum quasi fautorem Getæ occisum esse. Ex quibus discere possumus, quâ integritate mentis, animique puritate vixerit Papinianus, qui rem iniquam imperanti Principi parêre noluerit. Et è contra, quàm damnandus Neotericus ille Jurisconsultus, qui in libris suis de Republicâ Papinianum nostrum reprehendit, quòd hâc in re Imperatoris dicto audiens non fuerit. Meliusque Pompeius Trogus apud Justinum *lib.* 16. *Histor.* à quo Papinianum tam pium responsum desumpsisse auguror, de parricidio ab Antipatro in Thessalonicem matrem perpetrato, scripsit hæc aurea verba: *In parricidio nulla justa causa ad sceleris patrocinia prætexi potest.* Fertur autem Papinianus cùm raptus à militibus ad palatium traheretur occidendus, prædivinâsse dicendo: Stultissimum fore, qui in suum surrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter præfecturam vindicaret. Securi autem percussus est à milite, cui Bassianus dixit: Gladio te exsequi oportuit meum jussum, auctore Spar-

tiano. Tractum ejus cadaver per plateam fuit, ſine aliquâ humanitate. Filium Papinianum habuit, qui quæſtoriam dignitatem conſequutus eſt, quemque idem Baſſianus interfecit eodem Spartiano auctore. Ceterùm libri quos Papinianus compoſuit, in Indice recenſentur.

QUÆSTIONUM LIBRI XXVII.

In Codice Florentino ΚΥÆSTIONON ΒΙ'ΒΛΙΑ ΤΡΙΑ'ΚΟΝΤΑ Ε'ΠΤΑ. Juſtinianus in dicta *Novell.* 108. *in §. novimus, citat ex* 19. *libro Quæſtionum*, ſapientiſſimum (ſic enim loquitur) Papiniani dictum. Gratus autem hic fuit Quæſtionum tractandarum modus aliis quoque Juriſconſultis, nempe Q. Mutio Scævolæ, Calliſtrato, Paulo, Mætiano, Tertulliano. Quæſtionis vocabulum tractatuſque videtur confundere Aphricanus in *l. qui quadringenta. D. ad leg. Falcid.* Ex Paulo verò *libro* I. *Quæſt.* colligi videtur in omni quæſtione tractatum præmitti, in *l. Neſennius. D. de negot. geſt.* Seneca *lib. Controverſ.* tractationem appellat, & à quæſtione differre tradit. Sed Accurſius in dictâ *l. qui quadringenta*, ex Iſidoro differentiam eſſe commonſtrat, qui definit tractatum unius rei multiplicem expoſitionem. qui locus refertur etiam ab eodem Accurſio in *l. fin. D. ſi pars hered. pet.* Hanc tamen veriorem differentiam exiſtimo, ſcilicet: Quæſtio-

ſtionem eſſe appetitonem cognitionis, ex Cicerone *lib. 4. Academ.* Tractatum verò explicationem, ſive agitationem, ut loquitur Paulus *l. 1. §. veteres D. de acquir. vel amitt. poſſ.* ejus rei quæ tractatur. Quod ſatis probatur ex Ulpiano *lib. 31. ad Edictum in l. 59. D. pro ſocio,* & ex *Afric. lib. 4. Quæſt. in l. 19. §. in propoſito D. ad Senatuſc. Vellejan. l. qui bonâ fide §. ſi quis, D. de acquir. rerum dom.* Hocque ipſa verborum Græcorum vis indicat. Tractatus enim apud Græcos dicitur διάληψις, quod verbum à διαλαμβάνω deſcendit, quod *explico* ſignificat. Sic enim apud Theophraſtum ἐπὶ τὸ πᾶν διαλαβεῖν, ab interprete dicitur, *in univerſum explicare*; atque ita διάληψις, rectè vertitur, *explicatio ejus rei quæ tractatur.* Quæſtio autem à Græcis appellatur πρόβλημα, quod à verbo προβάλλω deſcendit, quod *dubito* ſignificat. Sic enim Tuſanus hæc verba Nazianzeni προβεβλημένα διανοήματα, *dubias cogitationes* interpretatur. Unde & πρόβλημα quod quæſtio appellatur, dicitur dubitatio apud Ciceronem, vel dubia propoſitio *lib. 7. Epiſt. ad Attic. Et ſimul tu hoc* διακρινήσεις πρόβλημα *ſane* πολιτικόν. Quod contra Manutium particulæ, *aut*, *vel*, quæ ſequuntur, apertè demonſtrant: quæ tantùm ad dubium ſignificandum apponuntur. Neque enim ut plurimum certa & vera ſunt, quæ in his libris Quæſtionum referuntur; ſed potius veriſimilia. Hocque ſatis

 argu-

argumento esse potest, quod hoc verbo, *constat*, his in libris Jurisconsulti non utantur. Quod quidem jus certum Jurisconsultorum demonstrat, auctore Cicerone in Orat. pro Flacco: *Retulit*, inquit, *ad Jurisconsultos, constabat inter omnes.* Sed his verbis dubium designantibus, *potest dici*, ut Papinianus *lib.* 27. *Quæst. in l. si stipulatus D. de usur.* & illis: *facilius putabo*, ut Paulus in *l.* 34. *D. de negot. gest.* Denique dicendum est, in Quæstione tractatum sæpè inspici, teste Paulo in *l.* 5. *D. de præsc. verb.* & ipso Papiniano *l.* 6. *§. si ædes D. si serv. vind.*

RESPONSORUM LIBRI XIX.

in Florentinâ editione RESPONSON BI'BΛIA ΔEKAENNEA. Responsionum corruptè legitur apud Politianum. Verum autem hunc numerum librorum esse apparet, ex §. tertio vero anno. præfationis Justiniani in Pandectas. Qui tanto in honore fuêre, ut ante Justiniani institutum Juris Civilis constituendi, proponerentur in scholis legendi. Citatur ex his locus quidam à Diocletiano in *dictâ l. utero*; alius in *d. l. cùm acutissimi.* is siquidem locus est, qui extat in *l. cùm avus.* 102. *D. de condit. & demonstrat.* & in *l. generaliter. §. cùm autem. de instit. & substit.* Alius ab eodem Justiniano in *l. si testamentum C. eod. tit.* ipsius Papiniani verbis (nisi me judicium fallat meum) expressus; sunt enim gravia, sonantia, & non vulgata.

Est præterea ex iiſdem libris præclara ſententia in *l. ſi quando. §. illud de inoff. teſtam. Meritis magis filios ad paterna obſequia provocandos, quàm pactionibus aſtringendos.* Quæ quidem Papinianum maximè redolet. Fuit enim pietatis patrum erga filios, & filiorum erga parentes pius æſtimator. Sic in *d. l.* cùm avus pro liberis conjecturâ pietatis reſpondit: & pro parentibus in *l.* 15. *D. de inoff. teſtam.* Meminit Juſtinianus libri quinti Reſponſorum in *§. item qui. de excuſat. tut. in Inſtit.. Liber* XVI. totus de Reis capitalium criminum erat. Hunc autem Reſponſorum morem à Papiniano, aliiſque Juriſconſultis obſervatum, cùm quid cuique viro reſponderint, condemnat Craſſus *lib.* 2. *de Orat. apud Ciceronem. Credo*, inquit, *ut putaremus in hominibus, non in re, conſultationis, dubitationis cauſſam aliquam fuiſſe.* Ceterùm ex præfatione Juſtiniani in Pandectas colligi poteſt, hæc Papiniani Reſponſa Paulianis multò difficiliora fuiſſe, quòd illa diſcipuli per ſemetipſos recitabant: hæc autem Profeſſores diſcipulis explicabant. Sequuntur poſtea in Indice,

DEFINITIONUM LIBRI DUO.

qui Regulas juris continebant.

DE ADULTERIIS LIBB. DUO.

Libri tantùm ſingularis mentio fit in Indice vulgato, cùm tamen primi, & ſecundi in pleriſque legum inſcriptionibus exſtent veſtigia. Ad

primum pertinet *l. 28. etiam D. de fundo dot.* Ad ſecundum *l. ſi pœnituit D. de divort.* Ad eum verò librum notas ſcripſit Mætianus, ſi Martiano credimus, in *l. qui pupillam. D. ad leg. Iul. de adulter.*

ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝ.

Ἀστυνόμια Ædilitas; ἀστυνόμικα νόμικα Æditiliæ leges apud Ariſtotelem in politicis libris; & verè ἀστυνόμικα; propriè enim hæ leges ad curam Urbis, viarumque ejus pertinebant. Unde Ulpianus in *Comment. in orat.* Demoſthenis contra Timocratem eos patres appellat. Hique ἀστύνομοι Magiſtratus, functionis rationes reddebant auctore Demoſthene in dicta Orat. Quamobrem Plato *lib. 6. de legib.* de his Ædilibus loquens, hanc legem ponit: δικαστὴν γὰρ καὶ ἄρχοντα ἀνυπεύθυνον, οὐδένα δικάζειν καὶ ἄρχειν δεῖ πλὴν τῶν τὸ τέλος ἐπιτιθέντων οἷον βασιλέων. Cujacius autem *lib. 22. Obſervat. cap. 31.* rectè notat differentiam inter ἀστυνόμους, & ἀγορανόμους. quæ deſumpta eſt ex Platone dicto *lib. 6. de legib.* ut hi rerum venalium curam; illi viarum & ædificiorum haberent. In Gloſſario autem Ædilis ἀγορανόμος eſt. Quid verò in hoc ſingulari libro contineretur, cognoſci poteſt ex *l. 1. D. de viâ publ.* diverſum ſcilicet ab Ædilitio Edicto, quod interpretatum à Paulo, & Ulpiano inter Pandectarum titulos numeratur.

Q. MU-

Q. MUTIUS SCÆVOLA.

Q. Mutius Scævola ex Mutiâ familiâ fuit, Scævolæque cognomen hereditarium ab Q. Mutio Scævolâ, qui Porſennam interficere tentaverat, acceptum retinuit. Patrem P. Mutium Scævolam habuit, ut colligitur ex fragmento Capitolino CRASSUS.... Q. MUTIUS P. F. & ex Pomponio in *l. 2. D. de orig. jur.* qui Conſul fuit cum L. Calphurnio, anno ab Urbe conditâ 620. quo anno Tiberius Gracchus ſeditione ortâ occiſus eſt. Avum autem habuit P. Scævolam qui Conſul fuit anno 578. cum M. Lepido, ut Annales Caſſiodori teſtantur; quem de Liguribus triumphâſſe apparet ex fragmento quodam Capitolino, quod Sigonius in Commentariis Faſtorum explicat. Quintus verò Mutius noſter fuit homo omnium diſciplinâ Juris eruditiſſimus, ingenio prudentiaque acutiſſimus, & oratione maximè limatus; ita ut à Craſſo Juriſperitorum eloquentiſſimus, & eloquentium Juriſperitiſſimus appellaretur *lib. 1. de Orat.* quod tamen elogium Cicero, tanquam Craſſo & Scævolæ debitum, eis æqualiter tribuit in Bruto; Craſſum enim eloquentium Juriſperitiſſimum: Scævolam Juriſperitorum eloquentiſſimum appellat, quem ſeveriorem Craſſo in dicendo fuiſſe teſtatur. Hanc au-

tem eloquentiæ facultatem, Q. Mutius domesticâ consuetudine acquisiit, eodem Tullio auctore; Juris verò Civilis scientiam tanquam gentilem hereditatem à majoribus accepit; multos siquidem Mutios Jurisperitissimos fuisse legimus. ideòque Symmachus *lib.* 3. *Epist.*23. Mauritiano scribit: *Tenet te eruditio Scævolarum, dum forenses rabulas pervigil doctor instituis.* & Antonius apud Ciceronem 2. *de Orat. Istam oscitantem & dormitantem Scævolarum*, &c. id est Juris Civilis *scientiam.* & *lib.*1. *Patrimonium Scævolarum.* Ludum scruporum Q. Mutius Scævola amâsse videtur ex Quintiliano *lib.* 2. *cap.* 2. quo ex ludo memoria ejus maximè commendatur; cùm enim calculum prior promovisset, essetque victus; dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato errâsset, recordatus, rediit ad eum quî cum luserat, isque ita factum esse confessus est. Optimè etiam pilâ lusisse traditur, & ad hoc diverticulum animum forensibus ministeriis fatigatum, transferre solebat auctore Valerio *lib.* 8. *cap.* 8. Tantâ autem nominis famâ floruit, ut omnes in Repub. maximos honores consequutus sit; Tribunus enim plebis fuit anno post Tribunatum Crassi, de cujus tamen Tribunatu nihil memoratu dignum invenitur, nisi Crassum eo in Rostris sedente Serviliam legem suasisse. Omnibus verò aliis in magistratibus collega

lega fuit L. Craſſi. unde collega, & æqualis à Craſſo appellatur *lib.* 1. *de Orat.* præterquàm in Cenſurâ. neminem enim unquam Scævolarum, magiſtratum eum petiiſſe ſcribit Cicero in Bruto. Conſules itaque ſimul fuere, anno ab Urbe conditâ 658. & ab his lata eſt lex Mutia Licinia de regundis civibus, ut in ſuæ quiſque jus civitatis redigeretur; multi enim Italiæ populi cupiditate Civitatis Romanæ tenebantur, & Romano jure uti volebant. Quæ quidem lex (quamvis eorum Conſulatu, pacem domi foriſque fuiſſe, Julius Obſequens teſtetur in libello de prodigiis) graviſſimum bellum, quod poſt triennium exortum eſt, procreavit, auctore Cicerone *de Offic.* & Aſconio Pædiano in *Orat. de Majeſtate.* Eorum etiam Conſulatu multa prodigia accidiſſe, agnum videlicet bicipitem, puerum tribus manibus, totidemque pedibus natum, aliaque multa Julius Obſequens ſcriptis reliquit. Poſt Conſulatum autem Aſia provincia ei obvenit; cujus adminiſtratio ita laudata, ut Senatus iis, qui ad eam regendam mitterentur, exemplum Scævolæ decreto ſuo proponeret apud Valerium Maximum *lib.* 8. Pontificatum denique Maximum adeptus eſt, à quo ſacerdotio denominatur; quapropter, quàm à vero aberrent, qui putant eumdem eſſe hunc Scævolam P. M. cum Augure, dignoſcitur ex Tullii verbis in Dialogo de Amicitia; ubi

ait

ait ſe à L. Mutio Scævolâ Augure, à cujus ſenis latere non diſcedebat, ad Q. Mutium Scævolam Pontificem Maximum ſe contuliſſe. Et de Augure intelligenda ſunt, quæ de L. Scævola tradit Valerius *lib.* 8. *cap.* 13. ea enim Auguri tribuit Cicero pro Cornelio Balbo. idcirco Valerius clariſſimum legum vatem appellat, alludens ad nomen Auguris, qui & Vatem ſignificat, iiſque nominibus promiſcuè utitur Cicero de Naturâ Deorum. Ceterùm inter oratores ſui temporis præcipui nominis fuit: & inter varias & multiplices cauſas quas egit, celebris eſt C. Coponii adverſus L. Craſſum, quæ magno concurſu, magnaque omnium expectatione agitata eſt. Cujus quæſtio apud Ciceronem *lib.* 1. *de Orat.* hæc deſcribitur: Paterfamilias qui gravidam uxorem putabat, poſtumum inſtituit heredem: & ſi poſtumus mortuus fuerit, antequam in ſuam tutelam veniret, M. Curium heredem eſſe voluit. Ex hâc conditione lis orta eſt, poſtumus ſiquidem nullus fuit; atque ita Craſſus qui Curium defendebat, Curium ſubſtitutionis jure heredem eſſe dicebat. Hac enim mente eum fuiſſe, qui teſtamentum feciſſet, ſuſtinebat, ut ſi filius non eſſet qui in tutelam veniret, M. Curius heres eſſet. Q. verò Scævola qui pro Coponio defuncti agnato agebat, ex ſcripto teſtamentorum jura defendebat, negabatque niſi poſtumus & natus, & antequam in ſuam

ſuam tutelam veniſſet mortuus eſſet, heredem eum eſſe poſſe, qui eſſet ſecundum poſtumum, & natum, & mortuum heres inſtitutus, atque ita ad Coponium jure agnationis hereditatem pertinere; cùm is poſtumus nec natus, nec mortuus ſit. Quæ res nos docet, Scævolam jus teſtamentorum calluiſſe, & illorum quæ in *l.* 73. *D. de Reg. jur.* traduntur ex libro ſingulari ὅρων, auctorem fuiſſe. Strenuam itaque & foro & Reipublicæ navans operam, & inter Civitatis Principes conſtitutus, ad ſenectutem uſque vixit. In quâ tamen infirmiſſimâ valetudine fuit, auctore Cicerone 4. *ad Attic.* ſive ut idem loquitur pro C. Rabirio præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus. Nunquam tamen Rempublicam deſeruit, ſed cùm Syllanis & Marianis partibus tota civitas divideretur, Syllam acriter ac forti animo ſequutus eſt, ac tandem à Mario interfectus, cùm ad proſcriptionem fugiendam, aram Veſtæ amplexaretur. Cujus mortem his elegantiſſimis verbis proſequutus eſt D. Auguſtinus *lib.* 3. *de Civit. Dei, cap.* 28. *Mutius Scævola Pontifex Max. quoniam nihil apud Romanos templo Veſtæ ſanctius habetur, aram ipſam amplexus occiſus eſt, ignemque illum qui perpetuâ curâ virginum ſemper ardebat, ſuo penè ſanguine extinxit.* Et *cap.* 29. *Marianis autem partibus quid ſanctum, cui parcerent fuit, quando Mutio, Civi,*

Senatori, Pontifici aram ipſam ubi erant, ut ajunt, fata Romana, miſeris ambienti amplexibus, non pepercerunt? Miror D. Auguſtinum inter tot elogia, Juriſconſulti epitheton omiſiſſe: cùm hâc in arte princeps fuerit, primuſque jus civile conſtituerit auctore Pomponio in *l.* 2. *D. de orig. jur.* generatim illud in libros decem & octo redigendo. Cautionem etiam invenit quæ ejus nomine Mutiana in Jure appellatur, primuſque cautionum formam introduxit. Unde hæc cautio remedium appellatur in *l. Mutianæ. D. de condit. & demonſtr. & in l.* 79. ad cujus exemplum aliæ etiam cautiones, quæ poſteà introductæ ſunt remedia vocantur: ut cautio illa uſusfructus à Senatu inventa, remedium dicitur in *l.* 2. *D. de uſufr. earum rerum*, ab Cajo. Unde illa verba *l. ſi uſus fructus D. de jure dot. Quidam ergo remedii loco* cautionis loco explicanda puto, ratioque noſtra confirmabitur, ſi eam legem ex Pomponio *lib.* 8. ad Q. Mutium deſumptam dixerimus. Cujus cautionis utilitas conſiſtit in conditionibus quæ in non faciendo ſunt conceptæ, in *d. l. Mutianæ D. de cond. & demonſtr.* Et quæ morte legatariorum finiuntur *l.* 73. *D. eod.* Balduinus exiſtimat Q. Mutium aliam cautionem legi Miſcellæ adjeciſſe, hocque conjicit ex verbis *Nov.* 22. *cap.* 43. ſecundum Haloandri verſionem & lectionem; qui προσνομοθετήσας legit, & interpretatur *appo-*

appoſuit; quod ſi verum eſſet, ſequeretur legem Miſcellam antiquiorem Scævolâ fuiſſe: vel latam Scævolæ temporibus, quod tamen Cujacio diſplicet, qui leges Juliam & Papiam, legem Miſcellam arbitratur. Hoc ex lege 62. auguratur, quæ ex Clementis libris ad leges Juliam & Papiam deſumpta eſt; de lege tamen Miſcellâ videtur loqui. Cùm verò leges Juliam & Papiam, novas leges vocari ab Ulpiano in *l. ult. D. de Reg. Caton.* tradit *libro* 14. *Obſervat. cap.* 4. deſtruit omninò ſententiam ſuam. Lex enim Miſcella à Juſtiniano lex vetuſta, lex antiqua παλαιὸς νόμος nuncupatur, *d. Novell.* 22. Ideoque & perperam Senatuſconſultum illud, quod circa legem Juliam Miſcellam factum eſſe traditur in *l.* 3. *C. de indictâ viduit.* malè trahit ad Senatuſconſulta Calviſianum & Pernicianum; primum enim de Senatuſconſulto loquitur *l.* 3. non de Senatuſconſultis: deinde Ulpianus *tit.* 16. horum Senatuſconſultorum mentionem facit, ea circa legem Miſcellam facta eſſe non ſcribit, nec circa leges Juliam Papiamque Popæam. Dicemus itaque contra Balduinum, nullum Q. Mutium legi Miſcellæ cautionem adjeciſſe, ſed illam Mutianam cautionem, de quâ loquuti ſumus, à juris auctoribus ad conditiones etiam legis Juliæ Miſcellæ productam fuiſſe, quod ſatis colligitur ex verbis *d. Nov.* 22. *cap.* 43. quamobrem in *l.* 2. *C. de ind. viduit.*
& l.

& l. 3. cùm de cautione Mutiana Justinianus scribit, non ait eam factam super legem Miscellam, sed sic loquitur: *Et lex Julia Miscella cedat cum Mutiana cautione super hoc introducta*, 1. super conditionibus ad nuptias spectantibus, quod apertissimè distinguit in *l.* 3. his verbis: *Etiam expressim sancimus legem Juliam Miscellam; & Senatusconsultum, quod circa eam factum est, nec non Mutianam cautionem quæ super talibus nuptiis introducta est.* ubi dictio illa, *introducta* magnopere notanda est, cujus vis est, ut significet generalem illam cautionem jam à Mutio inventam, quæ ad alia negotia trahi solebat, ad tales nuptias, vel ad conditiones, quæ circa has nuptias spectant, applicatam esse à Prudentibus. Sciendum enim est, cautionem Mutianam locum habere in legatis & fideicommissis sub conditione non faciendi relictis, in hereditatibus sub eâdem conditione relictis, *l. Mutianæ. l. is qui. D. de condit. & demonstr.* in mortis causâ donationibus, & in his conditionibus legis Miscellæ. Quæ quidem cautio tam utilis reperta est, ut in his rebus in quibus ipsa cautio Mutiana interponi non poterat, Imperatores introduxerint quamdam cautionem ad exemplum Mutianæ, quam velut Mutianam vocant *l. 72. D. de condit. & demonstr.* Scripsit etiam Q. Mutius

LIBROS ὁρῶν,

ut

it ex indice Justiniani apparet.

Libros Juris Civilis decem et octo. quibus ut supra dixi jus Civile in artem redegit, quod ad ejus exemplum Cicero conceperat, ut ipse testatur. Ad hos libros pertinent ea, quæ extant in *l. penum D. de penu leg. in l.* 19. *D. de auro, & arg. leg. in l. Mutius. D. pro socio. Lib.* 2. meminit Ulpianus in *l.* 27. *D. de auro, arg. leg.* & quæcumque ex Mutio in illo titulo adferuntur ex *lib.* 2. desumpta sunt. Ad quos libros scripsit notas Pomponius, ut ex indice apparet: quas, *lectionum libros ad Q. Mutium*, nominavit; in quorum nono sententias Mutii refert varias, ut colligitur ex *l. scribit. D. de auro, arg. leg.* cujus extrema verba non indignam discussionem merentur. *Quod si*, inquit, *legâsset uxori aurum, quod ejus causâ paratum erit, tunc rectissimè scribit Q. Mutius, ut hæc scriptura habeat in se demonstrationem legati & argumentum. Ideoque ipso jure alienata libra auri, amplius quatuor pondo non remanebunt in obligatione, nec erit utendum distinctione quâ ex causâ alienaverit testator.* Jacobus Cujacius hæc verba corrupta existimat, sicque restituere tentat *lib.* 2. *Observat. cap.* 35. ut pro *demonstrationem legati & argumentum* legamus *diminutionem legati & augmentum.* Et sanè *demonstrationem*, si hâc in lege legeremus, contrarium sibi Pomponium faceremus, qui in *l. nu-*

per. D. de leg. 3. sic scribit: *Labeo tamen scripsit etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem, qui meus erit, pro demonstratione accipiendum: sed alio jure utimur.* hocque & Julianus confirmat in *l. Stichum D. de legat.* 1. qui hoc verbum *Erit* non demonstrationem, sed conditionem in se continere scribit. nec enim hæc verba *magis conditionem legato injecisse, quàm demonstrare voluisse* comparativè, ut Glossa existimat, intelligenda sunt; licèt eam Bartolus & Paulus sequantur, ut scilicet conditionem & demonstrationem hæc scriptura *Stichum, qui meus erit cùm moriar,* contineat, sed magis conditionem, quod ex *l.* 19. *§. hæc scriptura. D. de condit. & demonstr.* liquet. Julianus siquidem hoc loquutionis genere usus est; quia Proculejani qui à Labeone descenderant hæc verba *qui meus erit* demonstrandi causâ concepta esse dicebant, *d. l. nuper.* Ipse verò qui Capitonis præceptis ut Sabinianus, adhærebat, vult ostendere ex ipsis verbis, patremfam. magis, i. potius conditionem legato injecisse, quàm demonstrare voluisse. quod ex sequentibus legis verbis manifestum redditur, & ex Pomponio in *d. l. nuper.* Sabinianæ sectæ Jurisconsulto, cùm ait: *Plane in mortis tempore collatum hunc sermonem: vestem, quæ mea erit, sine dubio pro conditione accipiendum puto.* Rectè itaque *demonstrationis* dictio ut adulterina à Cujacio hâc
in

n lege damnatur: cur autem dictionem illam *argumentum* respuerit non video; minus cur egat *diminutionem legati & augmentum* Dictio quidem *diminutionem* mentem Jurisconsulti non turbat, sed quomodo scripturam illam augmentum in se habere Pomponius ex Mutio dixerit, ignoro, cùm sequentia verba contrarium arguant. *Augmenti* itaque verbum hoc n loco rejiciamus, restitutâ antiquâ & communi dictione, *argumentum*, sicque ex conjecturâ legamus, *ut hæc scriptura habeat in se demum detractionem legati. Et argumentum ex eo quòd ipso jure, &c. Argumentum i.* ex verbis Mutii colligitur, ut alienatâ librâ auri ipso jure amplius quatuor pondo non remaneant in obligatione, nec utendum erit distinctione, quæ in superiori casu expressa est. Non enim diminuere legatum dicitur vel diminutio legati, nisi à Marcello semel in *l. ex asse*, *D. ad leg. Falcid.* sed minuere legatum vel diminuere ex legato, ut ex dictâ lege apparet, *l. si peculium. D. de pecul. leg. l. Lucius, D. de alim. legat. l. Nesennius §. si debitori, D. ad leg. Falcid. & in l. denique D. de pecul. leg.* æs alienum diminuitur, legatum minuitur. Detrahi autem legatum dicitur passim à Latinis Juris auctoribus pro minus esse in legato: ut ab Ulpiano in *d. l. denique §. item si servo*; à Cajo in *l. 78. D. ad leg. Falcid.* & alibi: *Argumentum* autem hoc loco retine-

mus rectè, usitata loquutione à Pomponio. Sic eodem verbo usus est in *l. si usus fructus D. quando dies legat. vel fideic.* & Africanus in *l. 21. §. quod si stipulator. D. de fidejuss.* & in *l. qui negotia §. nec huic simile D. mandati.* Hocque magis moveor ad hanc lectionem probandam, quòd magis vestigia communis, quàm Cujaciana retinet. Cæterùm præter ea, quæ apud Juris conditores de Mutii præceptis leguntur, quædam ab aliis auctoribus referuntur. Gellius *lib. 5. cap. 19.* tradit jusjurandum, quod in arrogando juraretur, à Q. Mutio Pontifice Maximo conceptum fuisse : & *lib. 7. cap. 15.* hanc ejus sententiam affert. *Quod cui servandum datum est, si is usus est, sive quod utendum acceperit, ad aliam rem atque accepit, usus est, furti se obligavit.* qui locus nos admonet ex his libris Ulpianum in *l. si ut certo §. commodatum. D. commod.* à Q. Mutio deprompsisse sententiam eam de commodato, quam ipse veriorem esse scribit. Et Pomponius, cum dubitaretur, an usu mulieri relicto posset illa & cum marito habitare, Q. Mutium primum admisisse dicit. Hunc, Macrobius *lib. 1. cap. 3. Saturnal.* scribit se legisse, *dicere solitum non esse usurpatam mulierem quæ cum Calend. Januariis apud virum matrimonii causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Januarias sequentes usurpata esset*, ubi quidam legendum putant, *usurpa-*

tum

tum esset: ego ex Gellio *lib. 3. cap. 2. usurpatum isset.* Q. etiam Mutii Scævolæ mentionem facit Festus, in verbo Nefrendes. *Nefrendes*, inquit, *dictos asserit Provintus* lego *Quintus Mutius Scævola arietes, quòd dentibus frendere non possint.*

SABINUS.

PLures fuere Sabini Jurisconsulti. Fuit Cælius Sabinus, cujus Pomponius meminit in *l. 2. de orig. jur.* Fuit Vitellius Sabinus, fuit Juventius Sabinus, ad quem rescriptum D. Pii extat in *l. 1. D. ad Senat. Sillan.* Fuit Sabinus vir Consularis, ad quem Lampridius ait Ulpianum libros scripsisse. Eum intelligit, quem bis Consulem imperante Antonino Caracalla liber Cuspiniani & Cassiodorus produnt. Secundum Consulatum, alii cum Venusto: alii cum Annullio gessisse asseverant. sed Onuphrius ad veritatem propiùs accedere putat eos, qui Annullinum ei in secundo Consulatu collegam adjiciunt; Id confirmat ex antiquo tubulo plumbeo, in quo

Q. AQUILIUS SABINUS II.
& S. AUR. ANNULLINUS

leguntur. cujus sententiam probare puto *legis 4. subscriptionem C. de quæst.* quæ est pars rescripti Imperatoris Antonini, ubi sic exaratum

eſt: *PP. V. Calendas Apr. Sabino & Annullino Coſs.* Hunc Imp. Heliogabalus juſſit occidi vocato Centurione: ſed Centurio, inquit Lampridius, aure ſurdior imperari ſibi credidit, ut urbe pelleretur: hocque fecit; ſic vitium Centurionis Sabino ſaluti fuit. Habuit filium, Fabium Sabinum, Catonem ſui temporis dictum, qui eodem Lampridio auctore cum Ulpiano, Paulo, aliiſque ejus ætatis Juriſconſultis, Alexandrum Severum ex bono principe meliorem fecit. ſed dubitat Politianus pater ne, an filius de Jure ſcripſerit. Hi tamen alii ſunt ab hoc Sabino, de quo inpræſentiarum ſermo eſt, & cujus in Indice Juſtinianeo fit mentio, Maſſurius enim Sabinus vocatur. Quapropter facilè crediderim allucinatum fuiſſe Lampridium, cum retulit, Ulpianum ad Sabinum Conſularem Fabii patrem libros ſcripſiſſe, cùm ad Sabinum Maſſurium ſcripſerit: quod ex §. 1. *de hered. inſtit. in Inſtit. & ex l. cum in libris C. de hered. inſtit.* comprobatur. Et verò etiam in inſcriptione *l.* 1. *de legation.* fit mentio libri VIII. Ulpiani ad Maſſurium Sabinum, & lex *falſus creditur in §. qui alienum D. de furt.* ſi cum his quæ à Gellio tradita ſunt *lib.* 10. *cap. ult.* conjungatur, videtur non mediocriter fulçire hanc ſententiam: quandoquidem quæ Gellius ex libro Maſſurii Sabini de Jure Civili 2. verba protulit, ea ibi ab

b Ulpiano *lib.* 41. ad Sabinum conſcripta fe-
untur. Quibus in locis admonendus lector eſt,
nimadverſiones quaſdam & notas Ulpianum
n illis libris ad Sabini ſcripta edidiſſe, quem-
dmodum ſuprà de Juliani libris ad Minitium
liximus: tantumque verba hæc *Ulpianus lib.*
.1. *ad Sabinum* valere, quantùm illa *Ex Sa-
ino.* Aſſentior & Labitto, exiſtimanti Sabi-
ıum, cujus fit mentio in *l. quæſitum §. ſed &
ſ de fundo inſtr. in l. qui penum de penu leg. in l.
utorem §. denique de his quib. ut indign.* Maſ-
ſurium Sabinum eſſe; quem ex plebe natum ob
irtutem & Juris Civilis cognitionem eximiam,
n Equeſtrem ordinem relatum fuiſſe creden-
dum eſt, jam grandem natu, & annorum ferè
quinquaginta auctore Pomponio *l. 2. de orig.
ur.* ei enim amplæ facultates non fuere: ſed
plurimùm à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt,
eodem teſte. Quamobrem eum probitate &
ſapientia inſignem facit Athenæus *lib.* 14. his
verbis: Μασσούριος ἅπαντα ἄριστος καὶ σοφὸς καὶ οὐδενὸς δεύ-
τερος: i. e. *Maſſurius omnino bonus & ſapiens, &
nulli ſecundus.* & merito nulli ſecundus dicitur,
primas enim inter Juriſconſultos eum tenuiſſe,
videntur demonſtrare hæc verba Gellii *lib.* 14.
cap. 2. *Atque in rerum quidem diffiſſionibus,
comperendinationibus & aliis quibuſdam legiti-
mis in rebus ex ipſa lege Julia, & Sabini Maſ-
ſurii, & ex quorumdam aliorum Juriſperitorum*

commentariis commoniti, adminiculati sumus. Sabinum enim solum, tamquam præstantiorem, nomine proprio designat; alios verò, veluti Deos minorum gentium, silentio prætermittit. sicut Arrianus *lib.* 4. in Epictetum, legibus naturæ potius parendum esse ait, quàm Massurii i. juris civilis; quasi in Massurio totum jus civile resideret. quem locum imitatus videtur D. Hieronymus de Papiniano loquens: *Aliæ*, inquit, *sunt Cæsaris leges, aliæ Christi: aliud Paulus noster, aliud Papinianus præcipit.* Eò videtur spectare Persius *Satyra* 5.

Vindicta postquam meus à Prætore recessi
Cur mihi non liceat, jussit quodcumq; voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica vetavit.

ubi obiter adnotabo, in manuscripto, quem penes me habeo, exaratum esse: *Massura rubrica vetavit.* nec certè malè; cùm Massurius duplici *ß* scribatur apud Græcos, & Latinos auctores. Cæterùm lectioni Græcorum poëtarum operam dedisse, manifestò apparet ex *l.* 1. *D. de contrah. empt.* ubi Homeri versus ab eo citati referuntur; linguæ tamen Græcæ perfectam cognitionem non habuisse, atque in eo à Paulo reprehensum, quòd versus Homeri, qui permutationem significare videbantur, pro emptione afferret. Augurem quidem Massurium fuisse, vel de jure Augurii scripsisse apparet ex Plinio *lib.* 10. *cap.* 7. Nullum autem magistratum eum

gessisse

gessisse quidam putant; nec Pomponius ullius mentionem facit in *d. l.* 2. est tamen antiquus nummus, qui Sabini cujusdam Triumviri meminit; sic enim inscribitur:

SABINUS TURPILIANUS III. VIR.

quem Massurium asseverare ausim; Massurius siquidem Sabinus, Tiberii Cæsaris temporibus floruit, ut ex Pomponio constat: ipseque Massurius Tiberii meminit *lib.* 11. Memorabilium, ut relatum est apud Gellium; hic autem Triumvir Tiberii sæculo vixit; Turpilianus enim collega Consul fuit anno urbis conditæ DCCCXIII. cum Pæto, ut liber Cuspiniani, & Cassiodorus testantur, XXIII. annis tantum post mortem Tiberii Cæsaris. Cæterum Massurius Sabinus cùm in equestrem ordinem relatus fuit, impetravit à Cæsare Tiberio, ut populo responderet, jam grandis natu & ferè annorum quinquaginta: hocque ex antiquo Romanorum more, apud quos senectutis non inertis gratum honestumque munus erat, consulentibus respondere, auctore Cicerone *lib.* 1. *de legib.* unde apud eumdem *lib.* 1. *de Orat.* Crassus interpretationem juris, non solùm ad usum forensem, sed etiam ad decus, senectutem comparasse ait. quò induci debet illud Ovidii *lib.* 9. *Metam.*

Jura senes norint.

atque id munus, vel domi exercebant, vel traverso foro deambulantes; fuisse enim id in-

ſigne, Cicero ſcribit *lib.* 3. *de Orat.* eum qui id ageret, facere civibus omnibus conſilii ſui copiam. Ad illos verò plerique Juris Civilis diſcendi ſtudio ventitabant. Quamquam enim ſe ad docendum non darent, tamen, ut ait idem Tullius in Bruto, conſulentibus reſpondendo, ſtudioſos audiendi docebant: quod & Athenis olim factitatum exiſtimo, indeque Romam allatum. quamobrem Demoſthenes in *Orat. in Euergum* ait, Juriſconſultos quos adierat, ei dixiſſe, an ſibi de jure reſponderi, vel conſilium dari vellet. Hoc autem munere reſpondendi, nulla publica auctoritate: ſed privata ſtudiorum ſuorum fiducia fungebantur. Conſulebatur aliquando unus ſolus: aliquando plerique ſimul. Quare recte apud Alphenum legitur in *l.* 17. *D. ſi ſervit. vind. Annio conſilium omnes Juriſperiti dederunt.* Aliquando cùm unum conveniſſent, ejuſque reſponſo vel conſilio non contenti, propter idem negotium alios prudentes conſulebant, ut colligitur ex *l.* 16. *D. de inſt. vel inſtrum.* quæ ejuſdem Alpheni eſt. Aliquando etiam ipſi quid de re, de qua conſilium petebant judicarent, enarrabant, ut patet ex *l. ult. D. de minor.* Et qui conſulebantur, plerumque Judicibus ipſis ſcribebant, aut teſtabantur, qui illos conſuluerant, auctore Pomponio in *d. l.* 2. *D. de orig. jur.* Hocque obtinebat ante D. Auguſtum, qui primus, ut

major

major juris auctoritas haberetur, constituit, ut ex auctoritate ejus responderent: & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit. Quod tamen postea ab Hadriano remissum est, cùm ab eo viri Prætorii peterent, ut sibi liceret respondere; rescripsit eis, hoc non peti, sed præstari solere: & ideo delectari se, si qui fiduciam sui haberet, populo ad respondendum se præpararet, eodem Pomponio auctore. Renovatum deinde morem ab Augusto institutum, videtur innuere Justinianus in *Instit. tit. de Jure natur. gent. in §. Responsa*: additque, post id tempus sententias & opiniones eorum, qui hoc beneficium obtinuissent, tantùm ponderis ac momenti habuisse, ut ab his recedere judici non liceret. quod quidem Tribonianus, ut Theophilum taceam, de suo adjecit: non enim credibile est rem tam notam & cognitione dignissimam, si fuisset, Pomponium hominem peritissimum Romanæ vetustatis, atque hic ex professo illam indagantem, reticere voluisse: aut certè, tantæ antiquitatis effigiem quibusdam aliorum monumentis expressam haberemus. Quin imò quamplurimùm sententias Jurisconsultorum ab ipsis Imperatoribus & judicibus sequutas non fuisse constat: ut Pauli ab Antonino in lege *Æmilius Larianus D. de minor. 25. ann.* & à Prætore fideicommissario, in *l. quæsitum. §. penult. D. de legat. 3.* in qua mulieri tamquam

advo-

advocatus aderat. Adesse enim consueverant Jurisconsulti aliquando ut advocati, vel ut advocatis rationes juris suggererent *l. moris. D. de pœn.* nisi malimus dicere id, quod Tribonianus asserit, sub novissimis Imperatoribus constitutum: atque ita Pomponii ætate non factum. Hoc tamen non silendum puto, cùm quis offerebat preces Imperatori, eum apponere solitum sententias Jurisconsultorum, qui pro eo sentiebant. Hoc colligitur ex *l.* 14. *C. de præd. & aliis reb. min.* ubi Impp. Diocletianus & Maximianus rescribunt Phrominio. *Utere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumque quorum precibus fecisti mentionem, sententiis.* & ex *l.* 12. *C. de legat.* Imperatores etiam rescripta sua Jurisconsultorum sententiis fulciebant: sic Alexander in *l.* 4. *C. de contrah. & commit. stipul.* rescribit Sabinæ: *Secundum responsum Domitii Ulpiani Præfecti annonæ, Jurisconsulti, amici mei, ea quæ stipulata est cum moreretur, &c.* & frequentissimè qui Jurisconsultos consulebant, principum rescripta in libello eis oblato apponebant, ut in *l.* 87. *D. de legat.* 2. is qui Paulum consuluit, Alexandri rescriptum ad Julianum in libello posuit. Cæterùm Massurius Sabinus secundum Augusti institutum, Tiberii auctoritate, populo respondit: & in juris disciplina Capitonis sectam sequutus est; cujus erat summa, non recedere ab his quæ tra-

tradita erant: cùm Labeo plurima innovaret. Ejus ſcripta apud poſteros maximæ auctoritatis fuere. In indice Juſtinianeo recenſentur tantùm

JURIS CIVILIS LIBRI TRES.

Sic & in indice Græco, βίβλια τρία. Sparſa autem quædam in his libris fuiſſe de Operis libertorum, videri poteſt his verbis, ex *Satyra* 5. Perſii depromptis.

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi,
Cur mihi non liceat, juſſit quodcumque voluntas,
Excepto ſi quid Maſuri rubrica vetavit.

Gellius verò *lib.* 2. Juris Civilis, quod jumentorum cauſa apparatum eſſet, quibus dominus uteretur, penori attribuiſſe Maſſurium Sabinium ſcribit *lib.* 4. *cap.* 1. Ex 3. *lib.* idem Gellius hæc verba tranſpoſuit *lib.* 5. *cap.* 13. *In officiis apud majores ita obſervatum eſt: primùm tutelæ, deinde hoſpiti, deinde clienti, tum cognato, poſtea affini; de qua cauſa fœminæ viris potiores ſunt habitæ, pupillarique tutelæ muliebris prælata; etiam adverſus quem affuiſſent, ejus filii tutores relicti in eadem cauſa pupillo aderant.* Omnes officiorum gradus his verbis expoſuit, cùm Cicero *lib.* 1. *de Offic.* Deorum tantùm, patriæ, parentumque expreſſiſſet: reliquos verò his verbis, *deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur*, comprehendiſſet. Ad eos libros pertinere arbitror, quod Plinius ſcribit

bit *lib. 7. cap. 5.* *Maſſurius*, inquit, *auctor eſt, Lucium Papirium Prætorem, ſecundo herede lege agente, bonorum poſſeſſionem contra eum dediſſe, cùm mater partum ſe XIII. menſibus diceret tuliſſe, quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatutum videretur.* Scio Cujacium in Nov. Juſtiniani 39. *decem menſibus* legere. ſed de ea re quid ſentiendum ſit, non eſt præſentis diſquiſitionis. Illa etiam quæ aſcripſit idem Gellius *lib.* 11. *cap.* 18. ſunt ex Maſſurio. *Manifeſtum*, inquit, *furtum, ut ait Maſſurius, quod deprehenditur, dum fit; faciendi finis eſt, cùm perlatum eſt, quò ferri cœperat.*

Scripſit præter hos libros indicis Juſtinianei

De indigenis commentarios

qui citantur à Gellio *lib. 3. cap. 9.*

Libros Fastorum

auctore Raphaële Volaterrano *lib. 9. Anthropologiæ.*

Libros Memorabilium

quorum meminit Paulus *Juriſc. in l. Maſſurius D. de verb. ſignif.* Gellius *librum primum Memorab.* citat *lib. 5. cap. 6.* & Nonius Marcellus in verbo *Strigoſus* Maſſurii *lib.* 8. quem puto Memorabilium ; tot enim libros, niſi Memorabilium, edidiſſe non legi. Quædam refert ex Maſſurio Macrobius *lib.* 1. *cap.* 10. *Saturnal.* de Angerrona, & Plinius *lib.* 16. *cap.* 18. auctorem profert Maſſurium, feciſſe paſtores, qui rapue-

rapuerunt Sabinas, de ſpina faſcęs nuptiales. Compoſuit etiam librum

DE TRIUMPHIS ROMANORUM

ex Plinii *lib.* 15. *cap.* 29. ex quo verba deſumpta certiſſimum eſt, quæ de Maſſurio ab eo traduntur *cap.* 30.

LIBROS AD EDICTUM PRÆTORIS URBANI, quorum quintus citatur à Paulo in *l. ſuo victu D. de oper. libert.* Et

LIB. ADSESSORIORUM

cujus meminit *l.* 5. *§. hac lege D. de injur.*

LIBRUM DE FURTIS,

unde multa ſumpſiſſe Gellium & Macrobium notavit Bernardinus Rutilius.

PROCULUS.

LIcinius Proculus vir pravus & callidus, urbanæ militiæ impiger, auctore Tacito, præfectus prætorio fuit ſub Othone, in eo bello quod ab Othone contra Vitellium geſtum: Honor quidem nomenque penes Titianum fuit fratrem Othonis; jus verò ac poteſtas penes Proculum præfectum, qui tamen nec auctoritate nec imperio proſpere, vel prudenter uſus eſt. Othonianum enim exercitum amiſit cum pugnare contra Vitellium infeliciter eum coegiſſet, abnuentibus Celſo & Paulino, qui militem itinere feſſum, ſarcinis gravem ſubjicere hoſti

hosti imprudentiæ esse censebant; Titianus tamen & Proculus ubi consiliis vincebantur, ad jus imperii transibant: profligato tandem superatoque exercitu, Vitellii victoris potestati se submisit, quem tamen tristi mora squalidum tenuit Vitellius, donec auditus, necessariis magis defensionibus, quàm honestis uteretur, teste eodem Tacito *lib.* 18. *Annal.* Quædam tamen pro Othone in Republica non inutiliter gessit, post seditionem illam quàm prope urbi excidio fuisse scribit idem Tacitus *lib.* 15. cum milites quibusdam Tribunis & severissimis Centurionum obtruncatis palatium petiissent, ubi Otho splendidum & magnificum convivium primoribus fœminis virisque celebrabat, milites una Proculus cum Plotio Firmo alloquutus manipulatim est, ex suo quisque ingenio mitius, aut horridius: finis autem sermonis in eo, quinque millia nummûm singulis militibus numerarentur. Nepos autem Proculus Sempronii cujusdam fuit, ut ipse testatur in *l.* 47. *D. de legat.* 2. *Sempronius*, inquit, *Proculo nepoti suo salutem*, quem consuluit, utrum Titius centum & quinquaginta, an centum dumtaxat habiturus sit, cum binæ tabulæ testamenti eodem tempore exemplarii causa scriptæ, ut vulgo fit, ejusdem patrisfamilias proferuntur, & in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei Titio legati sunt. Eum etiam consu-

luit

uit Licinius Lucusta per epistolam, quæ extat *lib.* 8. *Epist.* ut apparet ex *l.* 48. *D. eod.* Hiberi etiam cujusdam familiaris fuit, ut apparet ex *l.* 13. *D. de Servit. Urban. præd.* Cæterùm Nervæ Jurisconsulto Proculum successisse, atque auctoritate antecessisse C. Cassium Longinum Pomponius refert. Plurimum enim ipse potuit in jure tractando: unde non tenuis jurisconsultus appellatur à Divis fratribus in *l. Divi D. de jure patron.* tenuit enim certam quandam propriamque viam, in multis articulis tractandi atque explicandi Juris Civilis. Atque ejus tempore jurisprudentiæ scientia, in duas divisa est familias. qui enim institutionem ejus sequuti sunt, Proculeiani vocati, ad differentiam eorum qui Cassii sectatores erant, qui Cassianorum nomen obtinuerunt; dissimilis enim diversaque doctrina eorum fuit: unde Proculeianos diversæ scholæ auctores appellat Justinianus *tit. de empt. & vendit. §. diversæ scholæ, & tit. de mandato §. is qui exequitur in Institut.* Loci quidam eorum controversiæ leguntur in *l. si idem. §. fin. D. de Jurisd. omn. jud.* Proculus in communi actione plurium personarum singulas partes spectandas esse dicebat circa jus dicentis jurisdictionem; Cassius totam rem. Deinde in *tit.* 11. fragmentorum Ulpiani eum Proculeiani dicebant esse puberem, qui 14. annos implevisset; Cassiani verò eum, qui habitu

corporis pubes appareret, i. qui generare posset. Justinianus in maribus Proculeianorum sententiam probavit in *§. 1. quib. mod. tut. finitur in Instit.* Sic in *l. 79. D. de petit. hered.* Si post litem contestatam mancipia aut jumenta aut pecora deperierint, damnari debere in specialibus petitionibus Proculo placet; Cassius contra sentit; Paulus tamen in prædonis persona Proculi sententiam laudat: in bonæ fidei possessoribus Cassii. Habemus etiam in *l. 7. §. 7. cùm quis D. de acquir. rerum domin.* Proculi & Cassii controversiam; cum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit: Proculus enim Nervam sequutus, putat hunc dominum esse qui fecerit; Cassius vero & Sabinus qui materiæ dominus fuerit. sed Cajus, si species ad materiam reverti possit, Cassii sententiam sequitur: si non possit reverti Nervæ & Proculi. Nota est item celebris illa dissensio inter Proculeianos, & Sabinianos sive Cassianos, cujus fit mentio in *l. possideri. D. de acquir. vel amitt. possess.* an duo unius rei possessores insolidum esse possint, Sabino existimante posse; Proculo verò non consentiente, qui à Trebatio & Labeone cœptam controversiam auxere. sed Proculi sententia posteriori ætate recepta est, ut ex *d. l. possideri* constat. Sabini autem & Trebatii probatam sententiam Ciceronis temporibus apparet ex Oratione ejus pro Quintio:

Pro-

Proficiſcenti, inquit, *tibi in poſſeſſionem Prætor ipſe, Sex Nævi, palam dicit, ita poſſideto, ut tecum ſimul poſſideat Quintius.* Denique non omittemus diſceptationem illam, quæ ample deſcribitur à Paulo in *l.* 1. *D. de contrah. empt.* utrum ſine nummis venditio eſſe poſſit, veluti ſi ego togam dedi, ut tunicam acciperem, Caſſio & Sabino emptionem & venditionem eſſe exiſtimantibus; Nerva vero & Proculo permutationem, non emptionem: Caſſius & Sabinus auctoritate Homeri utebantur ex *Iliad.* ζ *&* η deſumpta; Proculus item & Nerva eodem auctore utuntur, licet hoc à Paulo traditum non ſit in *d. l.* 1. ſed Tribonianus id teſtatur apud Juſtinianum. *tit. de empt. & vendit.* §. *ſed Proculi:* ubi tamen notandum, verba Servii Virgilii interpretis in 3. *Georg. Apud majores omne mercimonium in permutatione conſtabat, quod & Cajus Homerico confirmat exemplo*, non de Cajo Juriſc. qui Hadriani temporibus vixit intelligenda, ut quidam magni nominis vir arbitratur, eò fortaſſe deceptus, quod Servius aliquando illius auctoritate utatur: ſed de Cajo Caſſio, Caſſianæ & Sabinianæ ſectæ parente, ut ex ſuperioribus verbis Triboniani apud Juſtinianum *d. tit. de empt. & vend.* conſtat: qui Caſſium hujus ſententiæ auctorem profert. Sæpiſſime enim & ab ipſis Juris auctoribus Caſſius ſub nomine Caji ſolo citatur, ut à Javo-

leno in *l. si quis. D. de condit. & demonstrat. & in l. si alieni. D. de solut.* quod earum legum inscriptiones satis docent. Veruntamen explosa à Paulo Cassianorum sententia, Proculi prævaluit; & meritò, inquit Justinanus *d. tit.* quod & ipse aliis Homericis versibus adjuvaretur, & validioribus rationibus argumentaretur. Ex quibus obiter animadvertendum puto, quanto in precio Homeri opera à Proculo, & aliis Juris auctoribus habita fuerint, cum quæstionem juris difficillimam Homericorum versuum auctoritate decidendam putarint: sic Martianus, sive potius Cassius (verba enim Cassii ea esse existimo) ex Homeri Odysseæ loco sues gregatim pasci, & ideo pecorum appellatione contineri probat in *l. legatis. §. pecoribus. D. de legat.* 3. & olim Athenienses de Salamina contendentes testem Homeri locum adduxerunt auctore Aristotele *lib.* 1. *Rhetor. cap.* 95. Diodorus etiam scribit *lib.* 6. Phocenses à Philomelo Homeri versuum auctoritate adductos, ne Amphictionum publici Græciæ Concilii sententiæ starent. Sed ut ad Proculum nostrum revertamur, in *l.* 14. *D. de jure Codicil.* refertur hæc quæstio: *an legata, quæ postea quam instituti mortem obierint, codicillis adscripta vel adempta sint, à substitutis debeantur.* & in quæstione hujusmodi, controversia Cassii & Proculi: Cassio respondente deberi; Proculo dissentien-

e; cujus opinio à Scævola confirmatur. Proculi enim major auctoritas, quàm Cassii & Sabini in jure interpretando fuit, & sic verba Pomponii in *d. l.2. de Orig. jur.* explicanda sunt. Ideoque in omnibus controversiis sententia Proculi prævaluit, præterquam in quibusdam, quæ recensentur à Justiniano in *l. quod certatum C. de post. hered. instit. in l. fin. C. de usufr. usuve & habit. in l. fin. de servit. & aqua in l. cum quidam C. de impub. & aliis substit.* in quibus Imperator explosa Proculi sententia Sabinianorum probat. Atque ita diu in diversas scissa sectas juris scientia remansit. Posteriores tamen Jurisconsulti nullo sectarum studio tenebantur; aliquando enim Proculum sequebantur: aliquando Cassium & Sabinum : aliquando vero mediam viam tenentes, utriusque scholæ dogmata moderatione quadam temperabant. Cæterùm ex hoc nostro Proculo originem sumpsisse Claudium Proculum nepotem auguror, qui sub D. Hadriano Prætor fuit, & ad quem Hadriani rescriptum extat in *l. 1. §. 14 D. de ventre in possess. mitt.* qui pater fuit Cornelii Proculi, cujus meminit Paulus in *l. 24. D. de tut. & curat. dat.* cui D. Marcus & Verus rescripsere, qui Consul fuit cum Munatio, ut colligitur ex *l. 27. D. de liber. causa*, & Proconsul Aphricæ sub D. Pio *l. 1. D. de jure immu.* & ad id tempus referendum est D. Pii rescriptum,

quod ab Ulpiano traditur in *l. 7. D. qui satisd. cog.* qui etiam malè Cæcilius pro Æmilius dicitur in *l. 1. D. de opt. legata.* Æmilii siquidem nomen Corneliorum gentis fuit. Habuit filiam Proculam quæ sub Commodo vixit, cujus quæstio de fideicommisso adversus fratris sui heredes extat apud Papinianum in *l. 26. D. de probat.* ad quam D. Marcus & Verus rescripsere in *l. 11. §. si in opere D. de legat. 3.* Ulpii etiam Proculi mentio fit ab Ulpiano in *l. 1. §. usque adeo D. de tut. & rat. distrah.* nisi malimus reponere Ulpium Marcellum: quod fortasse non inconcinnum. Scriptorum autem quæ Proculus noster edidit in indice Justinianeo recensentur tantum

EPISTOLATUM LIB. OCTO.

Scripsisse etiam notas in quosdam Labeonis libros indicat *l. sed an ultro §. sed ut Celsus D. de negot. gest. & lex si ita expressum D. de condit. & demonst.* Ad eum Ferox scripsit, ut notatur ex *l. 11. D. de aqua & aquæ pluv. arc.*

ALPHENUS VARUS.

P. Alphenus Varus patria Cremonensis Acrone auctore antiquo Horatii interprete, inter decem Servii discipulos numeratur à Pomponio in *l. 2. D. de Orig. jur.* quem plurimum auctoritatis habuisse, Consulemque fuisse

ſe ſcribit. Caſſiodorus quidem in Chronicis Conſulem eum cum C. Vinitio adjicit ſub annum ab urbe condita 754. Onuphrius vero ſub annum 755. male enim apud Dionem legitur P. Alphinius. His Conſulibus Vellejus Paterculus ſcribit Tiberium Neronem Rhodo Romam magna omnium ordinum lætitia reverſum eſſe. Alius eſt is ab eo Alpheno Varo, cujus mentio fit apud Tacitum *lib.* 18. qui temporibus Othonis Imperatoris præfectus Prætorio ſuffectus fuit in locum Sabini, & præfectus Caſtrorum creatus ſeditionem contra Valentem ortam compeſcuit: ſed facilè crederem ejus filium fuiſſe. Noſter autem Juriſc. P. Alphenum Varum patrem habuit, ut ex Dione colligere licet. Cremonæ ſutrinam primum exercuit, ſi Acroni credimus, qui de eo putat intellexiſſe Horatium *lib* 1. *Sermonum Sat.* 3.

Alphenus vafer omni
Abjecto inſtrumento artis clauſaque taberna,
Sutor erat; ſapiens operis ſic optimus omnis
Eſt opifex, ſic rex ſolus.

Sutrinam enim ingenui homines Romæ olim diſcebant, ut notari poteſt ex *l.* 5. *§. proponitur. D. ad leg. Aquil.* Atque ita Alphenus ex ſutore Juriſconſultus celeberrimus factus eſt, ob vafritiem illam i. ſubtilitatem ad jus interpretandum aptam; unde vafer ab Horatio ſuperioribus verſibus appellatur: non ut quidam putavere pro

Varo, gentili nomine. Nam & alibi *lib.* 2. *Sermonum Sat.* 2. illud nomen vafri quaſi epitheton, juri appoſuit Horatius,

Nos expulit ille,
Illum aut nequities, aut vafri inſcitia Juris.

Ex ſutore autem Juriſconſultus evaſit Alphenus, ſicut Nicodorus apud Ælianum *lib.* 2. qui cum pugil in juventute tantum eſſet, legiſlator in ſenectute Mantinenſium præſtantiſſimus fuit, & memoria patrum noſtrorum Bernardus Malcius, qui cum coriariam exercuiſſet ad legum ſcientiam acceſſit, auctore Paulo Jovio. Juriſprudentiæ autem ſtudia in Alphenorum familia ab hoc introducta per multos annos viguere. Fuit enim Alphenus Juriſconſultus ſub Alexandro Imperatore, quem Papiniani diſcipulum Lampridius in Alexandro tradit. Noſter autem Alphenus non ſolum juris cognitionem adeptus eſt, ſed Philoſophiæ ſtudiis ſummè eruditus fertur, cujus ſcientiæ floribus aſpergere opera ſua non dubitavit, ut apparet ex *l.* 76. *D. de judic.* Gelliuſque ſcribit *lib.* 6. *cap* 5. eum rerum antiquarum non incurioſum fuiſſe. reprehenditur tamen ab eodem Gellio, ut errans in veteribus verbis interpretandis, quod eadem affinitas illi viſa eſt horum verborum puri, & puti, quæ ſit novi, & novitii, quodque putum longa prima ſyllaba pronunciandum eſſe exiſtimaſſe viſus eſt, quaſi à puro ductum inclinatumque, non à pu-

putando. Verùm hæc non faciunt, quin à Marcello in *l. ut Alphenus. D. de verb. signific.* & in *l. qui concubinam. §. cum ita D. de leg. 3.* nominetur tanquam auctor locuples proprietatis verborum, & à Paulo Vari tantum nomine apposito in *l. summa. §. item Varus D. de aqua & aquæ pluviæ arc.* Hunc intelligit Varum Ulpianus in *l. Idem Pomponius. §. de arbore. D. de rei vindic.* & Javolenus in *l. si quis D. qui testam. fac. possunt.* Ceterùm fuit sæpè consultus Alphenus de legibus, quas censores dicunt in locandis vectigalibus, ut *l. in lege locati l. Cæsar vel censor de publican. & hæ sunt quas Censorias appellat ipse in l. 203. D. de verb. signif.* Reliquit autem

DIGESTORUM LIB. QUADRAGINTA,

qui in indice Justinianeo recensentur. Libri trigesimi meminit Gellius loco supra citato. Hos libros Paulus Jurisc. in Epitomen redegisse videtur, ex inscriptione legis *qui insulam.* & *l. in nave Sauphelli. D. locat. l. duo D. de præscript. verb. l. cum multi D. si pars hered. pet. l. qui scapham l. qui fundam D. de evict.* aliisque nonnullis inscriptionibus. Præterea idem Gellius scribit eum composuisse

COLLECTANEORUM LIB. QUATUOR

Intellgi etiam potest ex *l. actione §. ita scriptum D. pro soc.* collegisse quædam è Servii scriptis, è cujus schola ipse emanaverat, & ex *l. 77. D. de verb. signific.*

AN-

ANTISTIUS LABEO.

ANtistius Labeo veterum Jurisconsultorum princeps, ut apparet cum ex Pomponio in *l. 2. D. de orig. jur.* tum ex Papiniano *lib. 5. quæst. in l. 39. D. de pact.* qui cum aliquid Labeoni placuisse vult demonstrare, *veteribus* placuisse dicit, tanquam si tota Jurisconsultorum antiquitas in ejus verba juraret solum. Huc pertinet Petronii Arbitri versus:

Atque esto quicquid Servius & Labeo.

Neratiam uxorem habuit, cui testamento nominatim legavit vestem, mundum muliebrem omnem, ornamentaque muliebria omnia, ut est apud Paulum in *l. pediculis l. 6. D. de auro argento mundo.* filius autem Labeonis Antistii fuit Sulpitii auditoris, qui bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus *lib. 4.* Λαβεῶν δ᾽ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ᾽ ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου, τοῦ πιστοτάτου τῶν οἰκετῶν τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν, ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. Et qui conjurationis in Cæsarem factæ particeps fuit, auctore Plutarcho in Bruto; nec est quod dubitet Bernardinus Rutilius, an is sit Labeo pater, qui Servii auditor dicitur à Pomponio, cum eum patrem nostri Labeonis ex ipsius Pomponii verbis liquido constet. Antistius itaque filius paterna in republica vestigia se-

ſequutus, jus civile tractandum ſuſcepit, & antiquæ libertatis amator fuit. *Agitabat*, inquit Atteius Capito in epiſtola quadam quæ extat apud Gellium *lib.* 13. *cap.* 12. *hominem libertas quædam nimia & vecors, uſque eò, ut Divo Auguſto jam principe & rempublicam obtinente ratum tamen penſumque nihil haberet, niſi quod juſtum ſanctumque eſſe in Romanis antiquitatibus legiſſet.* Hujus libertatis exemplum dat Gellius. Ac deinde, inquit, narrat quid idem Labeo per Viatorem à Tribunis plebis vocatus reſponderit. *Cum à muliere*, inquit, *quadam Tribuni plebis adverſum eum aditi, Gellianum ad eum miſiſſent, ut veniret & mulieri reſponderet, juſſit eum qui miſſus erat redire, & Tribunis dicere, jus eos non habere neque ſe, neque alium quenquam vocandi, quoniam moribus majorum Tribuni plebis prenſionem haberent, vocationem non haberent.* Alia ejus libertatis apparent veſtigia apud Suetonium in *Auguſto cap.* 54. *Antiſtius Labeo*, inquit, *Senatus lectione cum Triumviratum legeret*, ſive ut quidam legunt, *vir virum legeret M. Lepidum hoſtem olim ejus*, de Octavio loquitur, *& tunc exulantem legit, interrogatuſque ab eo, annon eſſent alii digniores, ſuum quemque judicium habere reſpondit.* cumque ob hanc rem infenſum Octavii ſibi animum reddidiſſet, liberè dixit: nihil ſe commiſiſſe, ſi hominem quem Octavius Pon-

Pontificem esse pateretur, in Senatum ipse asciviſſet. Libertatem tamen illam detrimentum numquam Labeoni attuliſſe idem Suetonius teſtatur, quod quidem (ſi conjectura affirmare aliquid licet) verum non puto. ei enim conſulatum abſtulit, quod ex Cornelio Tacito *lib.* 3. Annalium ſic ſcribente conſtat: *Et Capito Atteius, de quo memoravi, principem in civitate locum ſtudiis adſequutus civilibus, ſed avo Centurione Syllano, patre Prætorio. Conſulatum ei acceleraverat Auguſtus, ut Labeonem Antiſtium iiſdem artibus præcellentem dignatione ejus magiſtratus anteiret.* Hanc tamen libertatem incorruptam, ut vocat idem Tacitus, quæ pro dignitate laudari debuerat, (ſi aliquid puri incorruptique adulatio innata, corruptique temporum mores in animo reliquiſſent) à principum aſſentatoribus damnatam legimus. eam enim Attejus Capito, qui hac re juris divini & humani ſcientiam bonaſque domi artes, quibus excellebat, dehoneſtavit, auctore eodem Tacito, vecordiam appellat *lib.* 13. citato Gellii: & Suetonius eum ſequutus dicto *cap.* 54. contumaciam: Horatius vero *lib.* 1. *Sermonum Satyra* 3. Satyrica procacitate, inſaniam nominat. Conſtare igitur debet, Conſulatus honorem non adeptum Labeonem, ob incorruptam libertatem, quæ in ejus animo vigebat. Quamvis Pomponius in *l.* 2. *de Orig. jur.* oblatum eſſe ab

Au-

Augusto ei Consulatum, quo suffectus fieret, scripserit, quod tamen ab aliis auctoribus relatum non est. Sed hoc sententiam nostram non destruit, ominosum quippe fuit in locum mortui vocari: & in Censura eam rem religioni fuisse tradit Livius *lib.* 5. Pomponius etiam testatur Labeonem hunc Consulatum recusasse. Prætor itaque, Labeo noster tantum fuit. Unde apud Plinium *lib.* 35. *Natur. hist. cap.* 4. legendum puto, *Parvis gloriabatur tabellis extinctus nuper in longa senectute Antistius Labeo Prætorius*, non ut in vulgaribus Codicibus *Ateius Labeo.* Ei tamen quod præturam intra stetit, commendatio ex injuria oriebatur, & ut Gregorius Nazianzenus de Cæsario à Juliano injuriosè tractato scribit, magis ignominiâ quàm splendore clarior fuit. Capitoni vero quod Consulatum adeptus est, odium ex invidia auctore Tacito. Cæterùm quamvis intra præturam steterit, Præconsulatu tamen provinciæ Narbonensis functus est, ut est apud Plinium dicto loco. Itaque ætas hæc duo pacis decora tulit simul; sed Capitonis obsequium dominantibus magis probatum, Tacito teste ad summa dignitatum fastigia eum evexit: Labeo libertatis illius incorruptæ amator, studiorum potius, quam honorum ambiendorum cura tenebatur, totum enim ita diviserat annum, ut Romæ sex menses cum studiosis esset, & sex men-

mensibus secederet, conscribendisque libris operam daret, ut relatum est apud Pomponium dicta *l.* 2. Romæ enim viri tantum magnæ auctoritatis secessibus utebantur, quamobrem rectè aqud Ulpianum legitur in *l.* 21. *§. si arbiter D. de recept. arb. Arbitri qui in eo loco qui sit circa urbem, adesse litigatores jusserit, valere jussum: si ejus auctoritatis sit arbiter, ut in secessibus soleat agere.* Et cum Capito in veteribus juris præceptis constans remaneret; Labeo, ut inquit idem Pomponius, ingenii qualitate & fiducia doctrinæ fretus, *ut qui & præ cæteris operis, sapientiæ operam dederat*, plurima innovare instituit: sic enim apud Pomponium legere magis æquum puto, quam quorundam lectionem sequi, qui sic scribunt: *qui & cæteris operis sapientiæ operam dederat:* illam autem penitus rejicio, quæ ab aliis traditur, *qui & præ cæteris sapientiæ operam dederat.* Non enim dictio *Operis* delenda, qua Pomponius utitur ad demonstrandum universum corpus juris sive Civilis, sive Pontificii, sive publici, sive privati, ut superioribus verbis dictæ legis de L. Ælio Tuberone Pomponius expressit, qui complures ab eo traditur utriusque operis libros reliquisse i. publici, & privati juris, & Offilius, qui omnem partem operis fundarent, i. corporis Juris Civilis, ut nunc vocamus, distinguimus enim vulgo universum jus in Cor-

pus

ous Civile, & Corpus Canonicum, ſive Pon-
ificium, loquendi genere non omnino barba-
ro; ſic ζωματοποιΐα legum dicitur Novel. Leonis
prima. Corpus enim ſumitur pro opere ſcripto,
apud Ciceronem *Epiſt. 2. ad Q. Fratrem*, &
ῶμα dicta Novella, & hoc modo Corpus Ho-
meri ſcribitur ab Ulpiano in *l. 52. §. 2. D. de le-
gat. 3.* Eadem ratione Cicero *epiſt. lib. 2. ad
Attic.* dixit, *Hoc totum corpus curabo ut ha-
beas.* Significat itaque Pomponius præ cæteris
operis partibus Labeonem ſapientiæ operam
dediſſe i. Juri Civili. Quod hoc in loco ſapien-
tiæ nomen propriè deſignat, ſicut & apud ve-
teres Romanos; ſic Atilium appellatum ſapien-
tem teſtatur Tullius in Dialogo de Amicitia,
quod prudens in Jure Civili; & Sempronium
vocatum σοφὸν ſcribit idem Pomponius, quod
maximæ in Jure Civili ſcientiæ fuerit, & Juſti-
nianus *tit. de Codic. in Inſtit.* Juriſperitos ſapien-
tes appellat. Quamvis hoc nomen quibuſdam
nimis arrogans viſum ſit, qui eos juris ſtudioſos
modeſtiori denominatione vocarunt. Sueto-
nius in *Nerone cap. 32. Deinde*, inquit, *ut in-
gratorum in principem teſtamenta ad fiſcum per-
tinerent, ac ne impune eſſet ſtudioſis juris, qui
ſcripſiſſent vel dictaſſent, &c.* Et Paulus in *l. 1.
D. de offic. adſeſſ. & in l. Divus. D. de extraord.
cognit.* Pythagoram imitati qui ſuperbum no-
men σοφȣ̃, & ſapientis rejiciens, φιλόσοφος & ſtu-
dio-

diosus sapientiæ nominari tantum voluit: omnibus deinceps sapientiæ professoribus nomen id sibi vindicantibus. Labeonem autem ex disciplinis, Juris Civilis scientiam principali studio exercuisse nos docet Gellius *lib.* 13. *cap.* 10. Cæterarum verò artium expers non fuit; in Grammaticam enim sese atque Dialecticam literasque antiquiores & altiores penetravit: Latinarum vocum origines rationesque percallens, qua præcipuè scientia ad enodandos juris laqueos utebatur. Grammaticæ quidem præcepta normasque eum tenuisse satis apertè demonstrant, quæ apud auctores de eo leguntur, & præcipuè apud Festum, qui Antistii Labeonis auctoritatem affert, ut probet, *penatis*, posse dici singulariter. A Proculo tamen Jurisc. notatus est, quod dixisset usuarium ædium eas habitantem posse inquilinum quoque recipere, quod non belle inquilinus dicatur, qui cum eo habitat, sed qui solus in ædibus conductitiis, apud Ulpianum *l.* 2. *&* 4. *D. de usu & habitat.* Cognitionem etiam juris augurii eum consequutum fuisse testatur D. Augustinus *lib.* 4. *de Civit. Dei. Cum præsertim Labeo*, inquit de victimis Deorum loquens, *quem hujusmodi rerum peritissimum prædicant; numina bona à numinibus malis, ista etiam cursus diversitate distinguat, ut malos Deos propitiari cædibus, & tristibus supplicationibus asserat: bonos autem*
obse-

obsequiis lætis atque jucundis, qualia sunt, ut ipse ait, ludi, convivia, lectisternia. qui locus vel scientiam eximiam juris auguralis, quæ in Labeone residebat, ostendendam locupletissimus est. Cæterùm legitur Q. Labeo de 12. *tab.* quædam edidisse, apud Gellium *lib. 7. cap.* 15. & *lib.* 20. *cap.* 1. *Noct. Attic.* Meminit & Persius *Satyra* 1. Labeonis cujusdam poëtæ. De Cornelio Labeone locus apud Macrobium. Noster verò Antistius quadraginta volumina reliquit, ex quibus plurima inter manus versabantur temporibus Pomponii, ut ipse testatur dicta *lege* 2. quæ omnia maximè à Trebatio Jurisc. hausit; ab eo enim institutum esse, licet Ofilium & Tuberonem etiam audierit, scribit idem Pomponius. Cujus Trebatii in Jure Civili singularis memoria, & summa scientia laudatur à Cicerone *lib. 7. epist. ad Familiares.* In indice autem Justinianeo librorum Labeonis hi recensentur.

ΠΕΙΘΑΝΩ͂Ν LIB. VIII.

i. probabilium, sive ut Politianus, vertit, verisimilium. Hos libros fuisse in Epitomen redactos à Paulo, constat ex inscriptionibus *l. fin. D. si servit. vind. l. si vehenda. D. ad leg. Rhod. de jactu. l. fin. de pignor.* aliarumque, quas hic annotare non libet. Traduntur etiam Labeonis

POSTERIORUM LIB. X.

in indice Græco βίβλια δέκα, de quibus Gellius

lib. 13. *cap.* 10. ſcribit eos poſt mortem Labeonis editos fuiſſe, ideòque *poſteriores* inſcribi. Sed licet libri tantum decem in indice recenſeantur, plures tamen ſcripſiſſe conſtat. eorum enim librorum tres continuos, 38. videlicet, 39. & 40. plenos eſſe id genus rerum ad enarrandam, & illuſtrandam linguam conducentium Gellius tradit. Ex 37. citat locum quendam Ulpianus in *l. ſi quis §. Labeo D. de Dolo:* Alium ex 38. Paulus in *l. ſacrilegii ad leg. Iul. pecul.* in quo Labeo *peculatus* definitionem dat. Hos vero Labeonis libros fuiſſe in Epitomen conſtrictos à Javoleno, apparet ex inſcriptione *legis cum colono D. quib. mod pig. vel hypoth. ſolv. l. ſi pater de vulgari l. qui concubinam l. qui quatuor D. de legat.* 3. *& in l.* 60. *D. de acquir. vel omitt. hered.* in qua ſententiam Labeonis reprehendit: contrariæ enim ſcholæ erat.

Præter tamen hos libros indicis Juſtinianei meminit Gellius in dicto cap.

LIBRORUM AD EDICTUM

Labeonis, in quibus lepide & argute multa reperta inveniuntur, ſicuti hoc eſt quod in 4. ad Edictum libro ſcriptum legimus: *Soror*, inquit, *appellata eſt quod quaſi ſeorſum naſcitur ſeparaturque ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliam familiam tranſgreditur.* Ex eiſdem libris credo erant & illa, quæ idem Gellius *lib.* 4. *cap.* 2. ait, Labeonem ſenſiſſe, cum quæreretur, an is ſervus,

...us, cui dens deesset, redhiberi posset: *Labeo*, ...quit, *in causa redhibendi esse negavit, nam & ...agna inquit pars dente aliquo carent, neque eo ...agis plerique homines morbosi sunt, & absurdum ...modum est dicere, non sanos nasci homines, quo...am cum infantibus non simul dentes gignuntur.* ...abeonis *librum* I. citat Ulpianus in *l.* I. *D. de* ...*git.* §. 5. ubi fugitivi appellatione ex fugitiva ...tum non contineri scribit, non enim, ut Ac...rsius putat, hæc verba Ulpiani, *Labeo lib.* I. ...*d Edictum scribit*, referenda sunt ad ea quæ ...quuntur. Desumpta etiam ex libris ad Edi...um existimo ea quæ ex Labeone Ulpianus af...rt in *l.* I. *D. de Ædil. Edicto.* Labeonis

LIBRORUM PRÆTORIS URBANI

...em Ulpianus mentionem facit in *l. Labeo. D.* ... *verb. signif.* Ejusdem *libri* 31.

PRÆTORIS PEREGRINI.

... *l. si quis.* §. *hæc de dolo actio. D. de dolo*:

LIBRORUM EPISTOLARUM.

...usdem, Pomponius in *l. rerum mixtura* §. ...*abeo D. de usucap.* Extat etiam Antistii La...onis apud Festum de mortis causa stipulatio...e locus non contemnendus. *Mortis causa*, ...quit, *stipulatio existimatur fieri, ut ait Anti...ius Labeo, quæ ita fit, ut morte promissoris con...metur, aut, ut quidam dixerunt, cujus stipu...tionis mors fuit causa.* Memor est idem Fe...us commentariorum Juris Pontificii Labeonis

 in

in dictione *ſiſtere*, ubi XV. *librum* citat, & in dictione *ſpurcum*, ubi x. profert, ex quo illa eſſe arbitror, quæ de virgine capienda Gellius *lib.* 1. *cap.* 12. tradit Labeonem ſcripſiſſe. Jabolenus in *l. cum ex filio D. de vulgari.* ſcribit, avum quendam, qui ex filio duos nepotes habebat, alterum in poteſtate, alterum non, velletque utrique ſubſtituere, cum filio quem non habebat in poteſtate, non poſſet, teſtamentum ex conſilio Labeonis, Offilii, Caſſelli, Trebatii feciſſe. moris enim erat olim, quum quis conderet teſtamentum, Juriſperitos vocare: unde in *l. codicillis* 89. §. *Lucius Titius. D. de legat.* 2. ſic ſcriptum eſt: *Lucius Titius hoc meum teſtamentum ſcripſi ſine ullo Juriſperito.* Citatur etiam Labeo ab Ulpiano in *l. ſed eſt quæſitum D. de liber. & poſt.* nihil enim immutandum cenſeo, contra viri doctiſſimi Jacobi Cujacii ſententiam, qui pro *Labeo & Caſſius ſcribunt*, legendum putat, *Javolenus & Caſſius ſcribunt*. ratio enim illa, quam affert, quod Caſſius & Javolenus ſupra citentur, ἀντιστρέφων oppugnatur, ſi enim nomen Javoleni ſupra poſitum eſſet, fruſtra repeteretur. Præterea Juriſconſulti ſolent, iſque mos Ulpiano peculiarior, cum nomen alicujus auctoris repetunt, quem paulo ante nominavere, dictionem, *Idem*, ſemper adjicere, ut in *l.* 10. *D. de uſu & habit.* in *l.* 15. in *l. ædiles. D. de Ædil. Edicto*, in *l.* 9. *D. pro ſocio.* & in multis aliis,

cias recensere supervacaneum esset. nec lectio-
num vulgarem condemnat id, quod objici po-
test: Labeonem scilicet & Cassium diversæ sectæ
auctores esse, atque ita absurdum eadem sentire
videri; Jurisconsultos enim Cassianos & Pro-
culeianos, quamvis contrariæ scholæ, in qui-
busdam convenire passim in Pandectis legimus.
Sic Cassius, & Pegasus idem responderunt in
l. 12. D. de usufr. & quemad. quis ut. sic Celsus
& Sabinus in *l. 19. D. si servit. vind.* sic iidem
Labeo & Cassius in *l. 12. D. de usu & habit.*
sicuti è contra quamvis ejusdem scholæ sint,
tamen inter se semper non consentiunt: sic in
l. 10. D. de negot. gest. Proculus & Labeo di-
versæ sententiæ sunt, & Celsus Labeonis sen-
tentiam deridet. Cæterùm his quæ ad libros
Labeonis pertinebant expositis, prætereundum
non reor locum illum singularem Justiniani *tit.*
de Codic. qui alibi nec in nostris, alienisve au-
ctoribus invenitur, de codicillorum origine &
usu, qui à Labeone omnem auctoritatem de-
sumpsere: quamvis enim Lucio Lentulo mor-
tuo, qui primus codicillos introduxit, quibus
ab Augusto petiit per fideicommissum, ut face-
ret aliquid; dicitur Augustus convocasse sapien-
tes viros, interque eos Trebatium quoque,
cujus tunc maxima auctoritas erat, & quæsiisse
an posset recipi, nec absonans à juris ratione
codicillorum usus esset: & Trebatium suasisse

Augusto, quod diceret utilissimum & necessarium hoc civibus esse propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: ubi si quis testamentum facere non posset, tamen codicillos posset. nec Augusti tamen, nec Trebatii auctoritas tanti fuit apud Romanos, ut contra jus vetus morem introductum reciperent. Sed post hæc tempora cum Labeo noster, qui à Trebatio institutus fuit, codicillos fecisset, nemini jam dubium fuit, quin codicilli jure optimo admitterentur. Tantæ auctoritatis apud Romanos & ponderis Labeonis sapientia fuit.

NERATIUS PRISCUS.

NEratium Pegasi sectatorem fuisse scribit Pomponius in *fine l. 2. D. de Orig. jur.* & Trajanum Imperatorem hujus consilio usum Papinianus ait in ea facti specie, in qua pater qui filium coactus emancipaverat, eo mortuo bonorum possessionem petebat *l. fin. Si à parente quis fuer. manum.* quem ita charum acceptumque habuit, tantumque de summo ejus ingenio, & spe amplissimæ dignitatis judicavit, ut in successione Imperii Hadriano anteponere eum in animo habuisse, frequens fuerit opinio, auctore Spartiano in Hadriano; Prisco enim aliquando Trajanum dixisse

exiſſe teſtatur hæc verba: *Commendo tibi provincias, ſi quid fatale contigerit.* Verùm poſtquam Hadrianus imperio potitus eſt, nullus eum invidentiæ ventus ſive potius malevolentiæ, qui Principum animos parum fortes conquaſſare plerumque ſolet, non dicam commovit, ſed ne quidem agitavit: tantum valet ingenuitatis & candoris in animo altiſſime defixas habere radices; Neratium enim Priſcum in conſilio, cùm judicaret, ſemper habuit, auctore eodem Spartiano: & ſub Hadriano Conſulem fuiſſe factum, colligere poſſumus ex eo quod collegam Annium Verum habuerit, ſic enim corrigenda ſunt verba *leg. is qui ſervum D. ad leg. Corn. de ſicar. Quod Neratio Priſco & Annio Vero Coſs.* qui ſiquidem Neratius Verus, aut Annius Priſcus fuerint, non memini adhuc me invenisſe: facileque fuit hunc errorem nominum commutatione impingere. hæc autem ad tertium Annii Veri Conſulatum referri debent. hunc enim ter Conſulem fuiſſe teſtatur Dion Nicæus, cum primum Conſulatum cum Sylvano ſub Veſpaſiano, & cum Augure ſub Hadriano ſecundum geſſiſſe ſcribat Caſſiodorus in Chronicis. ſed in quem annum ſuggeri debeat hujus Conſulatus, non facilis cognitionis; ſub Hadriano tamen referri debere ſatis apparet. Fratrem autem Neratium Marcellum habuit; cui de Jure Civili conſultus per Epiſtolam reſpondit, ut

 eſt

est apud Ulpianum in *l. quæsitum §. deinde D. de fundo instr.* quemque clarissimum vocat Plinius *lib. 3. epist.* Eum Haloander Consulem cum Juventio Celso Consule II. imperante Hadriano comparat: Marcellum & Celsum habent Fasti Græci: Celsum vero & Marcellinum Cassiodori Chronicon. veruntamen Marcellum illum qui Consul profertur cum Juventio Celso II. fuisse unum ex suffectis eo anno Consulibus, probat vetus illa inscriptio quam prodidit Onuphrius *lib. 2. Fastorum*, de qua infra sumus dicturi. Ille fortasse est Marcellus, quem Hadrianus quamvis amicissimum, ut ait Spartianus, compulit ad mortem sibi consciscendam, & ad quem Hadrianum Imperatorem rescripsisse Ulpianus *lib. 21. ad Sabinum* scribit. Extat præclara ejus sententia in *l. 2. D. de jur. & facti ignor. Jus finitum & esse posse & debere.* quem imitatus Justinianus in Proœmio Digestorum scripsit hanc solam juris scientiam finitam esse. Scripsit autem Neratius Priscus quamplurima juris volumina, quorum hæc in indice Justinianeo reperiuntur.

MEMBRANARUM LIB. VII.

i. e. Responsorum in membranis scriptorum. moris enim erat olim apud Jurisconsultos, ut chartis & membranis responsa sua componerent, sicut Principes constitutiones suas codicibus. Hoc autem puto observatum, quod Jurisperi-

[p]eritis jam provecta ætate visus debilior esset. [T]radit siquidem Plinius *lib. 7. cap. 21.* quibus [v]isus infirmior erat, membranarum usum familiarem fuisse: aliis vero ceræ. In *libro 2. & 3.* [d]e Servitutibus tractavit, ut colligitur ex *l. item* [§.] *D. de servit. rust. præd.*

RESPONSORUM LIB. III.

[C]itatur liber secundus ab Ulpiano in *l. Inde [N]eratius D. de usufr. accr.* Ex his responsis [u]num extare arbitror in *l. Neratius D. de regul. [j]ur. Neratius*, inquit Paulus, *consultus, an quod [b]eneficium dare se, quasi viventi, Cæsar rescri[p]serat, jam defuncto dedisse existimaretur. [R]espondit, non videri sibi, Principem, quod ei, [q]uem vivere existimabat, concessisset, defuncto [co]ncessisse: quem tamen modum esse beneficii sui [v]ellet, ipsius æstimationem esse.* Ex quibus ver[bi]s colligere possumus Beneficiorum origi[n]em à Romanis Imperatoribus ortam. sic apud [P]omponium in *l. 2. de orig. jur. potestas de jure [r]espondendi à Principibus peti pro beneficio [c]œpit.* & apud Ulpinanum in *l. 4. D. de his qui [n]ot. infam.* cum de ministerio designatoris lo[q]uitur, scriptum est: *Et sane locus iste hodie [n]on pro modico beneficio datur.* Beneficia autem [h]ujusmodi in peculiarem librum referebantur, [q]ui liber Beneficiorum dicebatur. Hyginus [l]ibro de limitibus. Lampridius in Alexandro [S]evero. Recensentur etiam

REGULARUM LIB. XV.

Præter eos libros Neratii, quorum ſunt in indice Juſtinianeo conſcripta nomina, edidit

EPISTOLARUM LIBROS.

Quorum quartus citatur in *d. §. denique*. Meminit etiam Ulpianus in *l. ſed addes §. 1. D. locati* epiſtolæ Neratii ad Ariſtonem.

Collegiſſe autem quædam ex Plautio indicio eſt *lex ergo D. de ſervit. ruſtic. præd.*

LIBRUM DE NUPTIIS

compoſuiſſe refert Gellius *lib 4. cap. 4. Noct. Attic.* Multis denique in locis incerto librorum numero citatur à legum conditoribus.

JABOLENUS PRISCUS.

TEmporibus Hadriani Trajanique Imperatoris floruit Jabolenus Priſcus, ut ex Plinii epiſtolis colligere licet. Tempora etiam Antonini Pii attigiſſe videtur ex Capitolino, qui ejus conſilio Pium ſcribit, cum quid de jure ſanciret, uſum fuiſſe. Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur.* ait eum Cælio Sabino ſucceſſiſſe, quod ego in juris diſciplina explicanda intelligendum arbitror, ad quam cognoſcendam, percipiendamque Julianus Juriſconſultus ſe hujus præceptis inſtitutiſque, ut diximus, fuiſſe inſtructum profeſſus eſt in *l. an manumittere D. de manum. vind.* in qua Jabolenus cum conſilium præberet, ſer-

rvos ſuos manumiſit. qua ex lege Jabolenum
agiſtratum in Africa, & Syria geſſiſſe conſtat.
m tantum ii qui magiſtratum gererent, con-
ium præbere poſſent. Ulpianus *lib.* 3. de om-
ibus Tribunalibus in *l. mandata D. de offic.*
ius cui mand. eſt juriſd. vocat *conſilium exerce-*
; Accurſius hæc verba interpretatus eſt au-
oritatem manumittendi præſtare, quod legiſ-
t Jabolenum cum conſilium præberet manu-
iſiſſe: nec quidem malè Ulpiani mentem ex-
licat, Ulpianus enim ipſe in *l. unica D. de*
ffic. Conſ. dicit Officium Conſulis eſſe, præ-
ere conſilium manumittere volentibus.
uod quidem συνέδριον vocatur à Theophilo,
ui præerat Romæ Prætor, & in provinciis
roconſul vel Præſes: ſive ut Theophilus ge-
erali nomine loquitur ἄρχων. Eratque Romæ
onſilium illud quinque Senatorum, & quin-
ue Equitum Romanorum, in provinciis vi-
inti recuperatorum civium Romanorum, au-
tore Ulpiano in *fragmentis tit.* 1. Ex his itaque
olligere poſſumus Jabolenum Proconſulem
yriæ & Africæ fuiſſe; Præſes enim eſſe non
otuit, cum in notitia Provinciarum Imperii
omani Aphrica ſub Proconſule ponatur. Cæ-
erum cum magiſtratu perfunctus erat, in conſi-
iis ipſe adhibebatur, ſic enim de eo Plinius ſcri-
it *lib. 6. epiſt. Intereſt tamen officiis, adhibetur*
onſiliis. i. adſeſſor fuit. adſeſſores enim Con-
ſilia-

ſiliarii appellantur à Paulo *lib.* 1. *ſentent. in l.* 5. *D. de offic. adſeſſ. & in l. conſiliariis C. eod.* & apud Heliodorum *lib.* 10. *Gymnoſophiſtæ* συνέδροι καὶ σύμβουλοι *aſſeſſores & conſiliarii* ſimul nominantur. Et in *l.* 1. *C. de adſeſſor. conſiliorum participes*; quæ verba me movent, ut *legem* 1. *C. ſi rector provinciæ.* ſic reſtituam: *quod ita late patere volumus, ut non ſolum circa adminiſtrantes, ſed circa etiam adminiſtrantium filios, nepotes ac propinquos & participes conſiliorum domeſticoſque locum habeat.* quæ vulgo ſic legitur *participes*, id eſt, *conſiliarios.* Unde πάρεδρον eſſe apud Latinos Juriſconſultum Procopius ſcribit *lib.* 1. *de bello Parthico.* quod Juriſconſultorum propriè munus fuit *l.* 1. *D. de offic. adſeſſ.* Ideò Celſus filius patrem in conſilio Conſulis fuiſſe ſcribit in *l. pater meus D. de legat.* 2. Conſiliis autem Jabolenum adſediſſe conſtat non ſolum magiſtratuum, ſed etiam Principum: ut Antonini Pii in conſilium admiſſum eum fuiſſe ſupra diximus; Juriſperitos enim in conſilium Principum aſſumptos, præter alios docet Papinianus in *l.* 3. *D. de excuſat. tut.* Cæterum Jabolenus amiciſſimum habuit Peſcennium Paulum, ſplendidum Equitem Romanum & eruditum, ut tradit Plinius *lib.* 6. *epiſtolarum.* Ex cujus verbis dubiæ ſanitatis hominem Jabolenum diſcere poſſumus. cum enim Peſcennius verſus recitaret, & ita cœpiſſet, *Priſce jubes.* ad hoc Jabolenus

Priſ-

Priscus, qui Paulo Pescennio ut amicissimus adstat: *Ego verò non jubeo*. Hic risus, joci eò majores, quo vir gravioris professionis desipuerat. De jure tamen civili publicè respondit, scripsitque plures libros. Ex quibus in indice Justinianeo hi reperiuntur.

Ex Cassio XV.

Politianus legit *ex Cassio 5.* sed refellunt eum inscriptiones multarum legum, quæ sexti, septimi, octavi, noni, decimi, undecimi, duodecimi, decimitertii, decimiquarti, decimiquinti mentionem faciunt. Satis erit unius legis inscriptionem ex unoquoque illorum indicare. Ex sexto *lex adoptio D. de adoption.* Ex septimo *l. cum servo D. de contrah. empt.* Ex octavo *l. si quis. D. de negot. gest.* Ex nono *l. si is D. de interragat. act.* Ex decimo *l. certo generi D. de servit. rustic. præd.* Ex undecimo *l. non ex omnibus D. de acquir. poss.* Ex decimotertio & decimoquinto *l. moribus l. solvendo D. de verb. signific.* In his libris multa Cassii dogmata Jabolenum libenti animo collegisse crediderim, quod ejus sectæ se adjunxerat.

Ad Plautium. Lib. V. sive ex Plautio,

ut in permultis inscriptionibus legum legitur.

In nonnullis indicibus, & recentioribus reponuntur:

ΕΡΙΣΤΟΛΟΝ ΒΙ'ΒΛΙΑ ΔΕΚΑΤΕ'ΣΣΑΡΑ.

Ex

Ex quibus quamplurimæ leges desumptæ sunt.

Præter tamen hos libros indicis Justinianei, scripsisse eum constat

EPITOMEN IN LIBROS POSTERIORUM LABEONIS,

sive potius notas. Contrariæ enim sectæ à Labeone fuit. atque ideò *lib.* 9. Labeonem reprehendit in *l.* 44. *D. de injur. & fam. lib.*

P. JUVENTIUS CELSUS.

P. Juventius Celsus hic Jurisconsultus appellatur (non Jubentius, ut male legitur in indice Justinianeo Haloandri) sicut in Pandect. Florentinis exaratum est in *l.* 20. §. *Præter. D. de petit hered.* Juventia autem familia Romæ etiam stante Rep. consularis fuit ex Tusculano antiquissimo municipio orta, teste Cicerone pro Cn. Plancio, ex qua hic Juventius qui Hadriani in consilio fuit, auctore Spartiano, si cum Cuspiniano Juventium Celsum, non Julium Celsum legamus. Fuere autem duo Celsi juris scientia commendati pater, & filius. Patrem Pomponius in *l.* 2. *de orig. jur.* scribit Pegaso successisse, eumque in consilio Duceni Consulis fuisse, testatur Celsus filius in *l. pater meus D. de legat.* 2. In quo consilio cum ejusmodi factum proponeretur: Otacilius Catulus filia ex asse herede instituta liberto ducenta legarat, petie-

atque ab eo, ut ea concubinæ ipſius daret. cum libertus vivo teſtatore deceſſiſſet, & quod ei relictum erat apud filiam remanſiſſet, quærebatur, an id fideicommiſſum apud heredem remanere deberet, vel concubinæ cui relictum eſt redderetur: putavit cogi debere filiam fideicommiſſum concubinæ reddere, atque itum eſt in ſententiam ſuam. Celſus autem filius, de quo nunc loquimur, bis Conſul fuit. De primo ejus Conſulatu nihil aſſeverare auſim: eumque ſuffectum augurarer, cum in Faſtis primum Juventii Celſi Conſulatum nullum legamus; Celſus ſiquidem ille, quem Caſſiodorus Conſulem ponit cum Criſpino anno urb. cond. 863. poſt Trajanum VII. & Africanum Coſſ. alius eſt ab hoc Juventio Celſo: quod ex Maffeiorum tabulæ loco, quem Onuphrius ſcriptis ſuis inſeruit, judicari poteſt. in qua ita exaratum eſt:

L. PUBLILIO CELSO II. C. CLODIO
CRISPINO COSS. ID. APRIL.

Nuſquam enim Celſus noſter L. Publilius nominatur. deinde Juventii Conſulatum primum quærimus: hic autem Celſi ſecundus refertur. qui ne quidem de ſecundo Juventii Conſulatu intelligi poteſt: cum in eo non Criſpinum, ſed Q. Julium Balbum collegam habuerit, ut ex antiqua inſcriptione, quæ in ænea tabula Venetiis apud Aquilejenſem Patriarcham obſervatur, probare licet:

IMP.

IMP. CÆSAR. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. F. DIVI. NERVÆ. NEPOS. TRAIANUS. HADRIANUS. AUG. PONT. MAX. TRIB. POTEST. XII. COS. III. P. P.
A. D. XII. CAL. MART.
P. JUVENTIO. CELSO. II. Q. JULIO. BALBO. COSS.
A. D. VIII. CAL. JAN.
MARCELLO. ET. GALLO. COSS.

Atque ita non male is Celſus, qui cum Marcellino apud Caſſiodorum refertur pro Marcello, Juventius noſter erit. Hæc autem inſcriptio confirmatur Senatuſconſulto Hadriani Imperatoris temporibus facto, & àb Ulpiano in *l. item veniunt D. de petit. hered.* relato, quod à Petro Pithœo viro doctiſſimo *lib. 2. cap. 15. adverſariorum* eſt emendatum.

PRIDIE. ID. MART. QUOD. L. JULIUS. BALBUS. ET. P. JUVENTIUS. CELSUS. T. AUFIDIUS. OENUS. SEVERIANUS. COSS. VERBA. FECERUNT. DE. IIS. QUÆ. IMP. CÆS. TRAIANI. PARTHICI. F. DIVI. NERVÆ. N. HADRIANUS. AUGUST. P. M. P.P. V. NON. MART. QUÆ. PROXIMÆ. FUERUNT. LIBELLO. COMPLEXUS. ESSET. QUID. FIERI. P. D. E. R. I. C.

Malè autem hic *Oenus Severianus*, quamvis ex Pandectis Florentinis legit vir eruditus: ſicut etiam malè ſcriptum reperitur in quibuſdam codicibus, *Onerius Severianus*. nec enim in Faſtis, nec alibi, *Oenus* vel *Onerius Severianus* Conſul legitur. ſed reponendum *Arrius Severianus* ſecundum Haloandri editionem, ſic enim

enim in Fastis Onuphrii consularibus legitur: cii cum Juventio Consul suffectus fuit, & secundum consulatum ordinarium cum Sentio Augurino gessit. Diocletianus autem & Maximinianus Impp. in *l. ult. C. de serv. reip. man.* ejus Senatusconsulti mentionem faciunt hoc Juventio Celso *iterum* Consule facti, sic enim legendum est non, *item*, quod & ab Antonio Augustino adnotatum est in *libro emendat.* 3. *cap.* 5. quo legis Vectibulici potestas ad provincias porrigebatur. Huic tamen collegam non C. Julium Balbum, sed Neratium Marcellum eum ex suffectis dant Impp. Alios autem magistratus Juventius Celsus consequutus est, præter Consulatum; Prætor enim fuit, ut scribit Plinius *lib.* 6. *epist.* 5. & in prætura cum Licinio Nepote jurgio contendit, neque contumeliis temperavit: quod in Senatu Licinius dixerat, petendum à Coss. ut referrent sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adjici, ut sicut accusatoribus inquirendi, testibusque denunciandi potestas ex ea lege esset: ita reis quoque fieret. Ita autem hæc rixa contentioque inflammata est, ut Celsus Nepoti ex libello responderit: Nepos vero Celso ex pugillaribus. Filium habuit Juventium Celsum, qui sub Antonino Promagister fuit, ut ex veteri marmore apud Alberinos Romæ reperto, quod

refertur à Bernardino Rutilio, & à Brissonio e:
Parrhasiii Catanæique scriptis *lib. 3. Select. an
tiqu. cap. 7.* quod & transcribere hoc in loc
non pigebit emendatius, quam ab illis traditu

CUM ANTE HOS DIES CONJUGEM ET FILIUM AMISERIM, ET PRESSUS NECESSITATE CORPORA EORUM FICTILI SARCOPHAGO COMMENDAVERIM DONEC QUIETIS LOCUS QUEM EMERAM ÆDIFICARETUR VIA FLAMINIA INTER MILIAR. II. ET III. EUNTIBUS AB URBE PARTE LÆVA MONUMENTI FLA. THYMELES FILIÆ M. SINI ORIGI. ROGO DOMINE PERMITTAS MIHI IN EODEM LOCO IN MARMOREO SARCOPHAGO QUEM MIHI MODO COMPARAVI EA CORPORA COLLIGERE UT QUANDO ETIAM EGO ESSE DESIERO PARITER CUM EIS PONAR.

SEPULCHRUM FIERI PLACET.

JUVENTIUS CELSUS PROMAGISTER SUBSCRIPSI III. NON. NOVEMB. ANTIO POLLIONE ET OPIMIANO COSS. ORDINARIIS SEVERO ET SABINIANO COSS.

Ex quo colligere possumus, officium Promagi
stri in libellis Imperatori oblatis subscribendi
constitisse: cui muneri sæpissimè ab Impp. Ju
risconsulti præficiebantur, ut Papinianus i
l. rescriptum D. de distract. pig. qui libello
agens appellatur, & Aurelius Arcadius mag
ster libellorum in *inscript. legis 1. D. de offic
præf. præt.* Miror tamen virum clarissimu
Barnabam Brissonium loco supracitato tradidi

sc

e, Imperatores ipsos non semper his libellis ubscripsisse, sed subscribendi curam aliis man-dasse, cum nullum hujus rei auctorem habeat. uinimo contrarium verum est, Imperatores sci-icet ipsos subscribere solitos libellis, & cum lis Promagistros: neque aliter subscriptiones Principum legis habebant vigorem; & sic in-erpretanda est *lex* 1. *D. de constit. princ.* Qui uidem mos (quod à nemine adhuc animad-ersum legitur) desumptus sine dubio est à ulio Cæsare, qui subscriptos libellos manu sua, b amplissimis viris, quos volebat, obsignari tiam jubebat, teste Cicerone *lib.* 16. *epist.* 17. *d Attic.* in ea quæ ad Plancum est: *Adivimus,* nquit, *Cæsarem, verba fecimus pro Buthrotiis, iberalissimum decretum abstulimus, quod est obsi-natum ab amplissimis viris.* quod olim apud os Gallos observatum fuit, ut decreta regum t subscriptiones libellorum manu etiam proce-um quorundam obsignarentur, ut ex Annalibus onstat. & hæc subscriptio libellis apposita an-otatio appellatur in *l.* 1. *C. de precib. imperat. ffer.* Multa vero quæ ad Juris Civilis cognitio-em pertinent à patre didicit, ejusque præce-tis institutus est; se enim à patre accepisse fate-ur ipse, quod servo communi legatum sit, si al-er dominorum omitteret, alteri non accrescere n *l.* 20. *D. de leg.* 2. Ejus extat dictum apud Ju-tinianum in *l.* 10. *C. qui testam. fac. poss.* nullum

esse qui penitus non exaudiat, si quis supra cerebrum illius loquatur. De Celso autem filio intelligit Paulus in *l. si servum* 91. *§. sequitur D de verb. oblig.* cum ait, Celsum adolescentem scripsisse, eum qui moram fecerit in solvendo Sticho quem promiserat, posse emendare eam moram postea offerendo. in qua memoranda eju extat sententia, quam in hominum mentibus qui juris disciplinæ navant operam, impressam esse cuperem. *Cum de bono & æquo quæritur in eo genere plerunque sub auctoritate juris scientiæ perniciosè errari.* A Flavio Respecto Prætore consultus fuit de facto, cum hæc quæstio esset: Minor 25. annis, annum fortè 24. agen judicium tutelæ heredi tutoris dictaverat, & major factus pro herede sententiam acceperat; an in integrum restitui possit; & suasit Celsus Flavio, non facilè hunc in integrum restitui, nisi probaretur calliditate adversarii id actum, ut majore eo facto liberaretur *l. 3. de min.* A Plotiana etiam consultus fuit, ut apparet ex *l. Plotiana D. de jure codic.* Familiaritate etiam conjunctus fuit cum Domitio Labeone, ut constat ex duabus epistolis sibi invicem rescriptis, quæ extant in *l. 27. D. qui testam. fac. poss.* ex qua colliget satis lector, Jacobum Cujacium hæc verba legis *rerum mixtura D. de usurpat. Labeo libris Epistolarum ait* sic frustra emendare conatum *Javolenus libris Epistolarum ait* quamvis hac ratione

mo-

ıoveatur, quod nulla apud auctores Labeonis ntiſtii Epiſtolarum mentio fiat. non enim erba legis *rerum mixtura* de Antiſtio Labeone iterpretanda ſunt; Domitium autem Labeoem Epiſtolas ſcripſiſſe de jure, more aliorum uriſconſultorum apparet ex dicta *lege* 27. Cærum fuit quidam Juventius Celſus Juriſconltus, quem Cicero in Bruto ait nec indoctum uiſſe, & magna Juris Civilis intelligentia; ex uibus non perperam concludemus, Juris ivilis ſcientiam in Juventiorum familia quaſi ereditariam fuiſſe. Fuit etiam Celſus, qui cum uibuſdam contra Domitianum conjuraverat, : ſalvus nec opinato conſervatus eſt; quod iculenter Dio deſcribit: quem patrem Celum Juriſconſultum & ratio temporis, & aliæ onjecturæ cogunt augurari. Noſter autem elſus compoſuit complures libros, quorum ı indice Juſtinianeo memorantur

DIGESTORUM LIB. XXXIX.

ı quorum ſeptimo ad Epiſtolam Cornelii Fecis quædam ſcripſit, ut apparet ex Ulpiano *b.* 31. *ad Edictum in l. ſi id D. pro ſocio.* Requit præter hos

INSTITUTIONUM LIB. XX.
EPISTOLARUM LIB. XI.
QUÆSTIONUM LIB. XIX.

itatur enim *liber* XIX. *in l.* 19. *§.* 6. *D. de auro*

& arg. leg. quæ etiam meminit

COMMENTARIORUM LIB. VII.

SEXTUS POMPONIUS.

SExtus Pomponius inter ſplendidiſſimi Papiniani diſcipulos & Alexandri Severi Imperatoris familiares & ſocios à Lampridio nominatur, *c.* 68. à quo legum peritiſſimus appellatur: quamvis Cujacius de fide auctoris dubitet: ego quidem de fide codicis potius dubitarem, cum in eo, qui in Bibliotheca Regia ſervatur, Pomponius non numeretur à Lampridio. nihil tamen obſtat, quo minus eum recte à Lampridio inter Alexandri Severi familiares nominari credamus, certum enim eſt eum poſt Julianum vixiſſe, qui ad Antoninum Pium uſque pervenit, quod ex *l.* 2. *D. de orig. jur.* rectè concluditur, ubi Pomponius Julianum ultimum ex juris auctoribus memorat: hac autem in lege eorum tantum qui jam è vita exceſſerant mentionem facere voluit, viventium nomine omiſſo, ut auctores alii facere ſolent, verecunda quadam modeſtia impulſi. Hoc conjicitur etiam ex verbis ipſius Pomponii *lib.* 7. *epiſtolarum in l. apud Julianum* 20. *D. de fideicom. libert.* qui cum refert ſententiam Juliani, non ait; quàm ab illo audivi, ſed ſic loquitur, *quam dixiſſe fertur Julianus*, quæ ſatis denotant;

um ab aliis accepiſſe, & eo mortuo illa verba
ripſiſſe. quamvis enim Pomponius Juliani ex-
ema tempora attigerit, non tamen inepte
icemus epiſtolam illam imperante Alexandro
evero eum ſcripſiſſe; Pomponium ſiquidem ex
mporum ſupputatione Torquato III. & Ju-
ano Juriſconſulto Coſs. aut anno ſequenti na-
um conſtabit: quamvis ſeptuageſimus octavus
tatis ſuæ annus ſub 4. Imperii Alexandri an-
um inciderit. Ex quibus liquidò apparet verba
Ulpiani in *l.* 63. *§. ſi ſervo.* 9. *D. pro ſocio* corru-
ta eſſe: *Et ait Julianus, Sextum Pomponium
eferre Sabinum reſpondentem non communicari,
r poſſe hanc ſententiam defendi Julianus ait.*
cque reſtituenda: *Et ait Sextus Pomponius, Ju-
anum referre Sabinum reſpondentem non com-
unicari &c.* Quos honores in republica geſ-
erit ſcriptum non reperi. Eum quidem & ad
enectutem extremam literarum ſtudia pro-
uxiſſe certum eſt, ex dicta lege *apud Julianum.*
bi ipſe ſcribit: *Ego diſcendi cupiditate quam
lam vivendi rationem optimam in octavum
eptuageſimum annum ætatis duxi, memor ſum
jus ſententiæ quàm dixiſſe fertur Julianus,*
ἢ τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχων προσμαθεῖν τι βουλοίμην.
Et philoſophiæ Stoicæ præceptionibus imbu-
um fuiſſe declarant verba legis *rerum mixtura
D. de uſurpat. & uſucap.* quæ Senecæ doctri-
nam ſapiunt *libri* 2. *Natural. quæſt. cap.* 2. Is
 eſt

est qui Magistratuum & Jurisconsultorum successionem, & quasi Juris Civilis prosapiam eleganti & brevi stylo deduxit, tantæque in Jure Civili auctoritatis fuit, ut à multis Jureconsultis, tanquam auctor sapientissimus nominetur, & præsertim ab Ulpiano plerisque in locis; cujus tamen, ut brevitati consulamus, *legem* 32. *si quis à filio D. de legat.* 1. notabimus, quoniam purgatione non contemnenda illius legis hæc verba egent: *quod ita verum esse tam Sextus quàm Pomponius putat, si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit.* quæ sic emendanda puto: *quod ita verum esse tantum Sextus Pomponius putat &c.* ut Sextus & Pomponius non diversi sint Jurisconsulti. quis enim Sextum Jurisconsultum unquam novit? quippe eum cujus fit mentio in *l.* 1. *D. ad Senatusc. Silan.* §. 27. rectè Anton. Augustinus hunc Sextum Pomponium esse conjicit, & Græci non Sextum, sed Σέβεριον legunt. Facilè autem ex librariorum ignorantia hic error nasci potuit. dictio enim, *tantum*, eodem modo quo, *tam*, scribitur, nisi linea superjecta, quod & series orationis, sensusque legis factum satis ostendunt, nam cum Sabinus scripsisset (hæc enim sunt verba Sabini) *Si quis à filio pupillo herede instituto, cum is in tutelam suam venisset, pecuniam legaverit, & à substituto herede legata repetierat: impubere filio mortuo, secundum heredem legatum non debere:* Ul-

Ulpianus scribit, Sextum Pomponium hoc verum tantum putare, si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit, veluti: *Quæ à filio meo legavi, quæque eum dare jussi, si mihi heres esset, id heres meus iisdem diebus dato*, & non aliter; Pomponius enim ad Sabinum libros edidit, ut infra dicemus. Cæterum Sextus Pomponius à Junio Diophanto per epistolam consultus est, quæ extat in *l. ult. D. de minor.* Labeonisque sectam minime probavit, ut ex *lib. 35. ad Sabin.* colligitur. Reliquit autem eximia doctrinæ suæ monumenta non perpauca. Hæc in indice Justinianeo recensentur.

AD Q. MUTIUM LECTIONUM LIB. XXXIX.

Ut index Græcus habet βίβλια τεσσάκοντα ἐννέα. Politianus tamen legit *undequadraginta.* Ad hos libros referenda est *l. quod autem D. de servit. urb. præd.* cujus inscriptio est ejusmodi: *Pomponius lib. xxvj. ad Quintum Mutium.* & *lex Q. Mutius D. de act. empt.* Ex his libris illud est quod refert Ulpianus in *l. Jurisgentium §. adeo D. de pact.* Pomponium sensisse, posse in parte recedi ab emptione quasi repetita partis emptione, & in *l. sicut §. apud D. si servit. vindic.* ex XLI. *libro*, non licere agere, ut quis possit fumum non gravem facere in suo. * Ex his etiam libris desumptas puto *l. 1. & 2. D. de annuis legat.* quamvis in vulgatis codicibus Ulpiano tribuantur, cum in meo manuscripto exemplari Pom-

ponii ſint, ſtilumque ipſius maximè redoleant. Labittus quidem ad Pomponium ex *lib.* 5. ad Sabinum primam refert, ad Ulpianum vero ſecundam.

* AD SABINUM LIB. XXXV.
EPISTOLARUM LIB. XX.
VARIARUM LECTIONUM LIB. XV.

Martianus tamen in *l.* 2. *D. quibus in cauſ. pig. vel hypoth.* meminit *lib.* 40. variarum lectionum Pomponii, quam ideo mendoſam puto, legendumque *lib. quartodecimo*, ut libri tertiidecimi mentio fit in *l.* 5. quæ eſt ejuſdem Martiani, & ex quo *lex* 7. deſumpta eſt. in decimo enim tertio, & decimoquarto libro Pomponius de jure hypothecæ & pignoris tractavit. Quædam autem in his libris ad Edictum notata fuiſſe indicat inſcriptio legis *in prædiis D. in quibus cauſis pign. vel hypoth. tac. contrah.* quæ eſt hujuſmodi: Pomponius *libro xiij. ad Edictum ex variis lectionibus*, qui libri aliquando *Ad edictum* tantum vocantur, ut in *l. xiii.* §. 2. *D. de pignor.*

AD PLAUTIUM LIB. VII.
FIDEICOMMISSORUM LIB. V.
SENATUSCONSLTORUM LIB. V.
REGULARUM LIB. SINGUL.

In indice Græco ſcriptum eſt βίβλιον ἕν. Ad hunc librum Marcellum notas ſcripſiſſe, apparet ex in-

inscriptione *l. furiosus D. de acquir. hered.* ubi
ita scriptum est: *Marcellus libro singulari Regularum Pomponii.*

'ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ LIB. II.

Scripsisse etiam alium librum singularem Enchiridii, arguitur ex inscriptione *legis 2. D. de orig. jur. & l. 2. D. de justit. & jure.*

Præter tamen eos libros qui in indice Justinianeo Pomponio tribuuntur, scripsit

LIBRUM SINGULAREM DE TACITIS FIDEICOMMISSIS.

Ex quo desumpta est *l. pupillus D. de verb. signific.*

LIBROS AD EDICTUM.

quorum sextus citatur ab Ulpiano in *l. jurisgentium § adeo D. de pact.* septuagesimus nonus in *l. § Pomponius D. de Carbon. Edicto*, & fortasse libri *lx. & lxxxiii.* qui citantur ab Ulpiano in *l. quod in herede §. 2. D. de tributor. act. & in l. 1. D si quid in fraud. patron. §. 14.* non annotato loco, ad hos referri possunt. Ea quidem quæ de Pomponio afferuntur ab Ulpiano in *l. 1. D. ne quis eum qui in jus voc.* ex libris quos ad Edictum scripsit, desumpta sunt. Meminit item Ulpianus *lib. viii. Pomponii.*

DE STIPULATIONIBUS.

In *l. hoc Senatusc. § fin. D. de usufr. earum rerum quæ usu.*

ABUR-

ABURNIUS VALENS.

JAvoleno Priſco ſucceſſiſſe Aburnium Valentem, Pomponius ait in dicta *l.* 2. *D. de orig. jur.* quem Antoninum Pium in conſilio habuiſſe Capitolinus refert. Faſti meminerunt Caii Valentis, qui Conſul fuit anno urb. conditæ octingenteſimo & quinquageſimo, ut ſcribit Eutropius *lib.* 8. cum C. Antiſtio, ſub quibus Domitianum Imperatorem occiſum, tradit Dion in Domitiano. Cuſpinianus Caſſiodori in commentariis noſtrum eſſe putat, ejuſque familiaritate uſum Antoninum Pium, hoc Capitolini citato loco, ut auguror, inductus, eum tamen alium fuiſſe ab hoc noſtro arbitror; Cajus enim Valens Imperium Antonini non attigit, cum eum nonaginta annos habentem in Conſulatu mortuum eſſe ſcribat Dion in Domitiano, eodem anno quo Domitianus occiſus eſt; noſter autem Valens quinquaginta poſt Domitianum annis conſuluit Pio Imperatori. quamobrem dicendum eſt, hunc potius eſſe, ad quem ſcribit Plinius *lib.* 4. *epiſt.* qui Trajani temporibus vixit, eumque ſic alloquitur: *Mihi autem familiare eſt, omnes cogitationes meas tecum communicare, iiſdemque te præceptis, vel exemplis monere, quibus ipſe me moneo: quæ ratio hujus epiſtolæ fuit.* quæ oratio hominis eſt ſenis, ado-

adoleſcentem in cauſis forenſibus non multum verſatum adhortantis. Nec credendum Bernardino Rutilio, qui Aburnium & Valentem duos eſſe putat; minuſque, cum Valentem à Capitolino Salvium dici exiſtimat, non enim apud Capitolinum hæc dictio *Salvius* ad Valentem, ſed ad Salvium Julianum referenda eſt, quem ad Divi Pii tempora perveniſſe, ejuſque conſilio aſſediſſe, certiſſimum eſt ex his, quæ ſupra diximus in Juliano. Libri ejus receſentur in indice

FIDEICOMMISSORUM LIB. SEPTEM.

Ad quos referenda ſunt, quæ apud Aburnium Valentem relata inveniſſe ſcribit Paulus in *l.* 78. §. *cum vir D. de legat.* 3. Hunc etiam

ACTIONUM LIBROS

compoſuiſſe putat Labittus, ex inſcriptione *l. fin. D. ut in poſſeſſ. legatorum eatur*: quæ tamen in vulgaribus codicibus tribuitur Javoleno. Hujus denique Valentis meminit Paulus in *l. Debitor* 82. §. *ſervo alieno D. de legat.* 2. & in *l.* [illegible]*e ſi heres* 25. *D. de fideicom. libert.*

VOLUSIUS MÆTIANUS.

ANgelus Politianus epiſtolarum *lib.* 5. ad Jacobum Modeſtum, ſcribit Voluſium Antonini Pii præceptorem fuiſſe. Capitolinus quidem auctor eſt, cum quid Antoninus Pius de

jure

jure ſanciret, habuiſſe hunc Mætianum in conſilio, atque ab eo M. Antoninum Philoſophum jus civile didiciſſe. Cujus, & L. Ælii Commodi Veri præclarum extat reſcriptum apud Ulpianum in *l. Divi D. de jure patron.* cujus hæc ſunt verba: *Sed & Voluſius Mætianus amicus noſter & Juris Civilis præter veterem & bene fundatam peritiam anxie diligens, religione reſcripti noſtri ductus eſt, nepotem, neque verbis neque ſententia legis aut Edicti Prætoris, ex perſona vel nota patris ſui excludi à bonis aviti liberti.* ex quo reſcripto qualis, quantuſque vir fuerit Voluſius, exiſtimari poteſt, licet nulla extarent doctrinæ ejus monumenta. Extat aliud DD. fratrum ad Mætianum reſcriptum in *l. 27. D. de liber. cauſa*, ſi Fradrinei codicis lectionem ſequamur. quæ quidem ſi vera eſt, ut veram puto, eum Conſulen fuiſſe, ſaltem ſuffectum, colligere poſſumus ex ipſius reſcripti verbis. Cæterum Caſſianæ ſectæ fuit, quod ex ſcriptis ipſius conſtat: & Julianum, qui Caſſianus fuit, ſuum ipſe appellat in *l. xxx. D. ad leg. Falcid.* Ab Antonio autem Auguſtino Ælius Lampridius falſi crimine damnatur, quod Mætianum inter Alexandri Severi Conſiliarios recenſeat, quem Antonini Pii & Marci temporibus vixiſſe diximus. verum, ſimile veri non eſt Lampridium, qui locupletiſſimos hujus rei auctores affert Acholium & Maximum, tam igno-
ran-

rnter hac in re lapſum fuiſſe. exiſtimo itaque
ctionem *Mætianus* apud Lampridium cor-
rptam eſſe, legendumque *Metius*, ut intelli-
gtur de Metio Juriſconſulto illo, qui auctor eſt
l. D. de jure fiſci; Marcum enim Metium ſub
lexandro floruiſſe, & Conſulem cum P. Tur-
lio Dextro fuiſſe, teſtatur vetus inſcriptio
lata ab Onuphrio *lib.* 2. Faſtorum. Nonnul-
ls autem de jure libros ſcripſit, quorum in in-
ice Juſtinianeo hi referuntur.

FIDEICOMMISSORUM LIB. XVI.

itatur ab Ulpiano liber tertius quæſtionum de
deicommiſſis in *l. ſi dominus D. de uſufr.* & à
voleno liber quæſtionum in *l. Pannonius* 86.
). *de adquir. hered.* qui alius à libris fideicom-
iſſorum eſt. In eodem indice deſcribuntur
uſdem Mætiani

PUBLICORUM LIB. XIV.

ræter hos ſcripſit etiam

AD LEG. RHODIAM LIB. I.

uem librum vulgares indices non habent,
umque Politianus ipſe prætermiſit. Ex eo
eſumpta eſt *l.* ἀξίωσις *D. ad leg. Rhod. de jactu.*
Iotandum tamen, Mætianum non tantum de
ctu, in ſuo libro tractare, ſicut tractatur in
oc tit. Pandectarum; jactus enim tantum eſt
aput legis Rhodiæ, Mætianus autem hoc in
bro ſuo, univerſam legem Rhodiam interpre-
tur, ac proinde omnia navalia commercia
ex-

explicat; lex ſiquidem Rhodia auctore Iſidoro *lib. v. cap. xvij.* eſt navalium commerciorum; & Antoninus Imperator non tantum de jactu, ſed de rebus nauticis legem Rhodiam præſcriptam tradit, & Cicero teſtatur *lib. 1. de invent.* legem apud Rhodios eſſe, ut ſi qua roſtrata in portu navis deprehenſa ſit, publicetur. Non mirum autem ſi de rebus nauticis tractare volens Mætianus, ad Rhodiam legem ſcripſerit, nam ab Imperatore Antonino, domina maris appellatur. Ἐγὼ μὲν, inquit, τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης, i. *Ego quidem mundi dominus: hæc vero lex maris.* & ut Conſtantinus Harmenopulus ſcribit, *lib. 2. prompt. tit.* 11. τὰ ναυτικὰ πάντα, καὶ ὅσα κατὰ θάλασσαν κρίνεται, Ροδίῳ τέμνεται νόμῳ. i. *Omnia nautica & maritima negotia Rhodia definiuntur lege.*

Scripſit etiam Mætianus librum

De Asse et partibus ejus,

qui adhuc extat. Libri ejus à Paulo Juriſc. maxime probati ſunt.

JULIUS MAURITIANUS.

Alexandro Severo Mauritianum fuiſſe in conſilio, Lampridius ait. Ejus etiam mentionem facit Ulpianus, *tit. xiij. de cœlibe orbo & ſolit. patre.* Ejus libri in indice Juſtiniani ſcribuntur

Ad

AD LEGES LIB. SEX.

Labittus refert *legem iii. de Edendo* ad secundum librum Mauriciani de Pœnis, qui tamen vulgo tribuitur Modestino.

NOTAS IN JULIANUM

scripsit, ut constat ex *l. jurisgentium 7. §. 2. D. de pact. l. sed & si quid 25. §. 1. vers. quid ergo D. de usufr.* easque in libros Digestorum Juliani factas puto.

TERENTIUS CLEMENS.

CAssiodorus Clementis mentionem facit, Consulemque ponit cum Tertullo, Severo Imperante, quibus Consulibus oratio Severi in Senatu recitata est anno ab urbe cond. 944. Idib. Juniis, qua prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica, vel suburbana distrahere, auctore Ulpiano in *l. 1. D. de reb. eorum qui sub tut.* Citatur à Pomponio in *l. Labeo 21. D. de statulib.* Pacuvius, sive Pactumejus Clemens Jurisconsultus, referens quandam Constitutionem Antonini Imperatoris: qui quidem an noster sit, cogitandum relinquo. Terentius autem Juliani sectator fuit, ut apparet ex *lege 6. D. de vulg. & pupill. & ex l. 31. D. qui & à quib. manum.* In indice Justinianeo referuntur ejus

AD LEGES LIB. XX.

AFRICANUS.

GRavis & ſubtilis fuit in ſcribendo Africanus, nec fere lex ulla eſt ex ejus libris de prompta in Pandectis, quæ non difficilis ſit, & perobſcura. Scribit autem Lampridius in Alexandro, *c.* 68. eum Papiniani diſcipulum fuiſſe, ejuſq; conſilio Alexandrum Imperatorem uſum; qua propter alium exiſtimo ab Africano illo, quem cum Criſpino Cos. primum, & ſecundum cum Trajano VII. Caſſiodori Chronicon habet, ſed eum Africanum eſſe, quem ſubſcriptio *leg.* 13 *C. de pact.* & Damaſus in vita ſancti Fabiani cum Maximino Imperatore Cos. produnt: hoc que ex ſerie temporum ſatis conſtat. neque m in aliam ſententiam adducunt Cujacii verba in tractatu 1. ad African. qui Sextum Cæcilium Africanum, cui conſulenti Julianus reſpondiſſe fertur in *l.* 3. *D. de agnoſc. lib.* noſtrum eſſe putat, quod in *l. cum ſervus* 39 *D. de legat.* 1. it ſcriptum ſit: *Africanus libro xx. Epiſtolarum apud Julianum quærit.* nam Africanus ille, cu conſulenti Julianus reſpondit, is exiſtimandu eſt, quem Conſulem ſuprà cum Trajano diximu Nec quidem video cur Africanus, qui à Lampri dio commemoratur, alius à noſtro exiſtima debeat: vel cur, ut quidam ſcribunt, allucinatur Lampridium in commemorando eo inter Papiniani

niani diſcipulos dicamus, cum hac in re tantum auctorem erraſſe veriſimile non ſit, qui ſub Conſtantini Imperio vixerit, & Acholium, Maximumque Marium hujus rei auctores locupletes habeat: quinimo hæc legis *cum ſervus* verba: *Africanus libro xx. Epiſtolarum apud Julianum quærit*, non eum putaverim habere ſenſum, ut Julianum Africanus conſuluerit, abhorrent enim ab hac explicatione ipſius legis, quæ ſequuntur verba, *putatque ſumptum præſtandum.* quibus ſatis ſignificatur, non eſſe cur de ea facti ſpecie Africanus Julianum per epiſtolam conſuluiſſe videatur, de qua ipſe haud cunctanter ſententiam exponit ſuam, ſed magis, ut Africanus hoc in libro quæſtionem à Juliano agitatam retulerit, & in ejus diſcuſſione judicium adhibuerit ſuum. quæſtiones enim Julianum tractaſſe nos docet *lex* 1. *D. de tutel. & rat. diſtrah.* & Paulus in *l.* 45. *D. de act. empt.* ſententiam noſtram confirmat, cum ait Africanum referre, Julianum agitaſſe quæſtionem de præſtatione ſervi, quam movet idem Africanus in *d. l. cum ſervus de legat.* 1. *& in l. ſi ſerv.* 31. *D. de pign. act.* quæ ex Africani *lib.* 8. Quæſtionum depmpta eſt. ex qua, & ex *l.* 19. *D. ad Senatuſc. Velleian.* quæ ex Africani *lib.* 4. Quæſtionum eſt, colligitur hos libros quæſtionum, ad Juliani ſcripta maxime ſpectaſſe. Atque ex his non hariolabimur, ſi dixerimus, hæc verba di-

ctæ legis *cum servus. libro xx. Epistolarum* mendosa esse, reponendumque *libro ix. Quæstionum.* nec enim alius ex Epistolarum libris locus in Pandectis invenitur, cum tamem African. librorum multa & frequens mentio fiat: nec in ipso indice Justinianeo alii, præter Quæstiones, libri recensentur; præterea satis manifestum est, ex libris quæstionum Africani hæc verba *l. cum servus* desumpta esse, si illis prima verba *l. 45. D. de act. empti* conjungamus: quæ ex libris quæstionum Africani, nec tyro quidem dubitabit esse. in his enim quæstionum libris, de servo legato Africanum tractasse apparet ex *l. xx. D. de manum. testam.* Hæc dicere volui non ut aliquid veteris amici, atque in eadem urbe nati & alti, laudi & existimationi, quæ semper à me nec obscuro nec vario sermone prædicabitur, quicquam detractum velim: sed ut quid de ea re sentiam, apud studiosorum animos testatum relinquerem. Cæterum Julii Africani oratoris meminit Quintilianus *lib* 10. *c.* 1. quem in cura verborum parum modicum tradit. & D. Hieronymus in Catal. auctorum Ecclesiast. Julianum Africanum inter eos auctores nominat, cujus quinque de temporibus volumina extitisse suis temporibus scribit, eumque sub Imperatore M. Aurelio Antonino, qui Macrino successerat, legationem pro instauratione urbis Emaus, quæ postea Nicopolis vocata est,

ſt, ſuſcepiſſe teſtatur. Recenſentur autem Africani in indice Juſtinianeo

QUÆSTIONUM LIB. IX.

de quibus ſupra diximus. Illud tantum addam, tractaſſe libro quinto de lege Falcidia, ex quo deſumpta eſt *l. qui quadringenta* 88. *D. ad leg. Falcid.* cumque nonnulli in computatione §. *qui ducenta*, maxime erraſſe calumniati ſunt. Quem tamen fortiſſime tuetur Alciatus *lib.* 6. *Paradox. cap.* 6.

ULPIUS MARCELLUS.

ANtonino Pio Marcellum familiarem fuiſſe certum eſt. ideoque *lex Antoninus D. de fideic. libert.* non Martiano ſed Marcello adſcribenda eſt, quod ſatis innuunt verba illa: *Antoninus Auguſtus noſter*; nam Martianum ſub Alexandro Severo, non ſub Antonino Lampridius ponit. Marcelli filius fuit, qui ſub Domitiano adhuc juvenis apud Centumviros eloquentiæ fama vigebat, & rei militaris non imperitus erat, auctore Statio Papinio *lib.* 4. *Sylvarum* 4. his verſibus ad eum ſcriptis:

Ceſſat centeni moderatrix judicis haſta.
Qua tibi ſublimi jam nunc celeberrima fama,
Eminet, & juvenes facundia præterit annos.

Et poſtea adjicit:

— *Nec enim tibi ſola potentis*

 Elo-

Eloquii virtus; sunt membra accommoda bellis &c.

Hunc hominem modestum, & frugi, Dion Nicæus appellat in Commodo, & Zonaras ἀδωρότατον, & ἄνδρα ἐγκρατῶς τε ζῶντα, καὶ στρατιωτικῶς. cujus abstinentiæ maximum exemplum tradit; ne enim pane satiaretur, non recentem, sed ante multos dies coctum, & ut ipse loquitur, πολυημερόν τε καὶ παλαιότατον edebat. Dignitates autem amplissimas consequutus est; Legatus enim Cæsaris fuit, & Præfectus Prætorio Pannoniæ inferioris: Virtutique & Honori, hoc honore fungens, votum sacravit, ut apparet ex hoc vetusto titulo.

VIRTUTI.
ET.
HONORI. L.
ULPIUS. MARCELLUS.
LEG. AUG.
PR. PR.
PANNON. INF.
V. S.

hocque credo fecisse, quod Marcellus gentilis suus, ædes Virtuti, & Honori sacraverat auctore Valerio *lib.* 1. *cap.* 1. Præturam etiam exercuit, in qua, teste Suida, vigilantiam suam maximè ostentare studuit; ut enim totam noctem lucubrasse videretur: eaque de causa nec alius quisquam familiarium suorum dormiret, duodenos codicillos, quales è tilia confici solebant, quolibet penè vespere conscribebat, & man-

randabat, ut alii aliis horis aliquibus afferren-
tr, ut quaſi pervigil admirationi eſſet. Tantæ
atem doctrinæ & auctoritatis in jure fuit, ut
Ulpianum ſententiam ſuam hujus auctoritate
rboraſſe Juſtinianus referat in *l. penult. C. de
cndict. indeb.* Caſſianorum partes ſequutus
e:, quod cum ex doctrinæ ſuæ monumentis
aparet: tum quod Julianum, qui Caſſianus
fit, ſuum appellet in *l. 85. D. de condit. & de-
monſtr.* A Scauro per epiſtolam conſultus fuit in
l x. D. de ſervit. urban. præd. Scriptorum au-
tm Marcelli in indice Juſtinianeo hæc extant.

DIGESTORUM LIB. XXXV.

vl ut in aliis codicibus XXXI. vel ut in indice
Græco βίβλια τριάκοντα. in quibus omnibus vel
eratum eſt, vel in inſcriptione *legis 2. D. de
cpt. & poſtlim. reverſ.* quæ ex *libro XXXIX.*
Digeſtorum decerpta eſt. Septimo autem horum
digg. libro, Marcellus multa videtur ſcripſiſſe
de donationibus inter virum & uxorem factis,
ex *l. 5. §. pen.* ex *l. 7. §. 1.* & ex *l. Sulpitius 49. D.
de donat. inter virum & uxor.* quam tamen ul-
timam falsò quidam ex *libro 7.* Martiani Dige-
ſtorum putant.

AD LEGES LIB. VI.

RESPONSORUM LIB. UNUS.

Multa etiam ſcripſit Marcellus, quæ non ſunt in
indice Juſtiniani comprehenſa. Libros

DE OFFICIO CONSULIS,

quorum quintus citatur in *l.* 1. *§. fin. D. ne de statu def. post quinq.* Quædam etiam ad librum singularem regularum Pomponii notasse videtur ex inscriptione *leg. furiosus* 63. *D. de acquir. hered.* Notas etiam scripsisse in libros Digestorum Juliani, eumque sæpissime reprehendisse apparet ex *l.* 9. *§.* 8. & *ex inscript. l xi. D. quod met. causa gest.* & ad eas notas pertinere puto ea, quæ traduntur ab Ulpiano *lib. xvii. ad Edict.* in *l. xii. §. Julianus D. de usufr.* ubi diversam eorum sententiam recenset Ulpianus: Juliano condictionem furtivam soli proprietario conpetere: Marcello vero fructuario, dicentibus. quamobrem alii Jurisconsulti, cum quid verissimum in Jure ostendere volunt, Julianum hoc dicere, & Marcellum consentire scribunt in *l. si servus* 27. *§. servi autem occ.* 3. *D. ad leg. Aquil.* & *l.* 2. *in fine D. de noxal. act.*

CERVIDIUS SCÆVOLA.

Hujus consilia M. Antoninum Philosophum sæpe adjuverunt. Habuit secum, inquit Capitolinus, præfectos, quorum & auctoritate & periculo semper jura dictavit; usus est Scævola præcipue Jurisperito. Modestinus eum appellat juris coryphæum in *l. scire* 13. *§.* 2. *vers. sed et si maxime D. de excus. tut.* Paulus in *l. qui plures lib.* 38. *§. fin. D. de vulg.* & Theodosius in

n suo Codice *tit. de test. & codic.* prudentis-
mum omnium Jurisconsultorum, Tryphoni-
us nostrum Scævolam in *l. xii. D. de distract.*
gn. & Paulus in *l. 56. § 3. D. de jure dot.* Severi
nperatoris præceptorem fuisse eum, tradit
ngelus Politianus *Epistol. lib. 5.* Hunc autem
Q. Cervidium Scævolam ex gente Q. Mutii
teris Jurisconsulti fuisse Cujacius putat in *l. si*
iena D. de usurpat. & usucap. hoc cognomine
cævolæ, ni fallor, hallucinatus. non enim ex
ognomine gens, sed ex nomine dignoscitur;
cium autem hic Cervidii, non Mutii nomen
beat, diversæ genti sine dubio adscribendus
t: nec magis Quinti Mutii gentilis esse potest;
uamvis enim non ignorem multos diversæ
iam gentis, gentiles esse vocatos: hoc tamen
bat, quod simili nomine appellarentur, sicut;
Cicero *lib. 1. Tuscul.* scribit se gentilem Servii
Tullii Regis, quod uterque Tullii nomine ute-
tur. quod quidem in hoc Cervidio dici non
test, qui Mutii nomen non habuit. Apud
estum *gentilis* dicitur is qui simili nomine ap-
llatur. Cæterum hunc Cervidium non Servi-
dum, contra Haloandri & Alciati opinionem
ntonius Augustinus recte putat libro singulari
a Modestinum, in Græco enim exemplari
ϐίδιος scribitur. Proculeianus autem fuit, ut
tet ex *l. quidam referunt D. de jure codic.* Hic
Scævola, qui tractatum de postumis nepoti-

 bus

bus instituendis, cujus pars extat in *l. Gallus D. de lib. & post.* breviter, & concise more suo conscripsit. Et quanquam secundum ea quæ proponerentur respondere & cavere soleret: rem tamen non tam ad verba, quam ad eam quæ ex verbis intelligi poterat æquitatem, deflectebat. Et præ cæteris Jureconsultis intra terminos Juris Civilis se continuit, ut omnes quæstiones, præter eas, quæ juris erant, contempserit. Alciatus autem *lib.* 4. *cap.* 1. parergôn putat eum irrideri à Claudio; cum enim quidam rogatus esset, ut Titiæ hereditatem restitueret, acceptis ab ea centum nummis, eaque decessisset, antequam daret centum; & quæsitum esset, an heres ejus offerendo centum, fideicommissum consequi posset: Scævola respondit, heredem conditioni parere non posse; Claudius autem qui notas in Scævolam scripsit: *Magno*, inquit, *ingenio respondit Scævola de jure aperto, cum posset dubitari, an in proposito conditio esset l. à testatore* 109. *D. de condit. & demonstrat.* Scævolæ denique in indice Justinianeo hi libri numerantur.

QUÆSTIONUM LIB. XX.

quæstionum variarum vocat Martianus in *l.* 1. *D. quæ res pign. vel hypoth.* Ad has quæstiones pertinere videntur ea, de quibus Paulus in *l. cum quidam D. de liber. & post.* ait Scævolam in disputando disseruisse. Ad eum referenda sunt, quæ

quæ Ulpianus in *l.* 10. *D. de usurp. & usuc.* Scævolam scripsisse tradit: quamvis Q. Mutium Scævolam idem dixisse Cicero de finibus testetur.

RESPONSORUM LIB. VI.

REGULARUM LIB. IV.

QUÆSTIONUM PUBLICE TRACTATARUM liber scilicet singularis, ut in indice scriptum est Græco, βίβλιον ἕν. Ex hoc autem libro accepisse Ulpianum conjici potest ea, quæ ipse scripsit in *l. mulier quæ duobus* 22. *D. ad Trebell.* Scævolam retulisse de quadam facti specie, de qua Marcus Imperator in auditorio judicaverat.

DE QUÆSTIONE FAMILIÆ LIB. SINGULARIS.

Ad hunc librum pertinere existimo, quæ de Scævola tradit Ulpianus in *l.* III. *§. eleganter* 30. *D. ad Senatusc. Syllan.*

DIGESTORUM LIBRI QUADRAGINTA.

Eorum librorum Scævolæ, in quibus quædam etiam ad Julianum notavit, mentio fit in *l. si pactum* 54. *D. de pact.* cujus legis inscriptio hæc est: *Scævola apud Julianum lib.* XXXII. *Digestorum notat.* & in *l. si in venditione D. de peric. & commodo rei vend. libro* 7. *Digest.* Juliani sententiam notat: & ad hos libros referenda sunt hæc Martiani verba: *Et Scævola notat* in *l. filiusfamilias* 114. *D. de legat.* 1. Ad Marcellum etiam

in

in his notas scripsisse constat ex *l. xi. § .6. D. de donat. inter virum & uxor.* Quædam etiam ad Sabinum notasse non male colligi potest ex Paulo in *l. xix. D. de negot. gest.* Variavit aliquando Scævola in *l. 23. D. de acquir. rerum dominio*; quod Cujacius *lib. 4. Observat. cap. 1.* animadvertit.

FLORENTINUS.

FLorentinum cum Ulpiano, Paulo, & cæteris Papiniani discipulis, qui à Lampridio nominantur, Alexander Severus in consilio habuit Nominantur autem tantum hujus in indice Justinianeo

INSTITUTIONUM LIBRI XII.

TITUS CAIUS.

FUisse hunc Juris auctorem Grammaticis familiarem, plerisque ignotum non est; & maxime Servio, ut ex illius verbis ad hos Virgilii versus apparet:

Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?

Homericæ tamen lectioni eum deditum male colligit Cujacius *xi. Obs.* 38. ex his verbis Servii Virgilii interpretis 3. Georg. *Apud majores omne mercimonium in permutatione constabat,*

quod

quod & Cajus Homerico confirmat exemplo. non enim hæc de Tito Cajo intelligenda esse, sed de Cajo Cassio supra docuimus in Proculo. Vixisse autem hunc Cajum Hadriani Imperatoris temporibus, scriptis ipse suis testatus est in *l. utrum D. de reb. dub.* quam haud dubie, & in Pandectis Florentinis, & aliis impressis codicibus Caji esse constat; suaque ætate reperta est mulier, quæ uno fœtu quinque liberos enixa est: *Et nostra quidem ætate*, inquit, *Serapia Alexandrina mulier ad D. Hadrianum perducta est cum quinque liberis, quos uno fœtu enixa est.* Quibus ex verbis apparet, Cajum hæc scripsisse Hadriano jam mortuo, & inter Divos illos fictitios relato, & consecrato. Sed an is sit Ælius ille Hadrianus ex consobrina Trajani natus, xv. Romanorum Imperator: an vero Antoninus Pius, Hadriani nomine à Cajo hic intelligatur, quæri potest. sæpe enim Hadrianus in Jure pro Anton. Pio sumi videtur, ut in *l. si de vi 37. D. de judic.* quod Callistratus Hadrianum scripsisse ait: *Si de vi & possessione quæratur, prius cognoscendum de vi quam de proprietate rei*, Martianus ait Pii rescriptum refert in *l. qui cætu D. ad leg. Jul. de vi publ.* Papinianus quoque in *l. deducta 58. §. 3. ad Senat. Trebell.* & in *l. acceptis 93. D. ad leg. Falcid.* scribit Hadrianum rescripsisse: *Eum qui centum nummis acceptis hereditatem restituere rogatus est, totam pecuniam jure Falci-*

diæ

diæ percipere videri, id ipſum conſtituiſſe Pium Imperatorem Martianus ait in *l. in quartam* 91. *D. ad leg. Falc.* Huic ſimile eſt, quod à Cujacio colligitur in titulo de Senatuſc. Tertulliano ex *l. inter fidejuſſores* 26. *D. de fidej.* ſi conjungatur lex *ſi teſtamentum* 49. *eod. tit.* Sed mihi iſta quæſtio non faciles explicatus habere videtur; nam & duo eſſe diverſorum Imperatorum reſcripta illa, quorum Calliſtratus & Martianus meminerunt, aſſeverari poteſt: licet utrumque τῷ κοινῷ τῶν θεοσάλων ſcriptum legatur. Quod quidem Antonium Auguſtinum *lib.4.cap.xvi.* adeo hærere fecit, ut de ea re diſſerere maluerit, quam judicium proferre ſuum; fierique potuit, in ſimili ſpecie eadem Pium Imperatorem conſtituiſſe, quæ antea Ælius Hadrianus conſtituerat. & quanquam non ſim neſcius, Antoninum Pium Hadriano mortuo prænomina *Imperatoris Cæſaris Hadriani filii, Trajani Parthici nepotis*, atque omnes Imperii titulos, & inſignia ſuſcepiſſe: nunquam tamen aliena nomina Imperatoribus tribuuntur, niſi ab eis, qui ſub eorum imperio vixere. Hoc, ut mea fert opinio, vel ignoraſſe videtur Tribonianus, vel neglexiſſe in *§. 2. de Senatuſc. Tertul. in Inſtit.* cum Senatuſconſultum Tertullianum Hadriani temporibus factum eſſe aſſeruit; Tertullum enim & Sacerdotem ſub Antonino Pio Coſſ. fuiſſe inficiari nemo poteſt. Cæterum Antonius Vacca in

procœm. Digeſt. §. 1. ait ſe quandoque ſuſpica-
m, hunc Cajum vel Chriſtianum fuiſſe, vel
hriſtianis, qui tunc erant, judicium adjunxiſſe
um. eaque de cauſa *ſuum* à Juſtiniano appella-
m in § *quas ex omnibus in procœmio Inſtit.* & in
lex Cornelia de publ. judic. Caji quidem cujuſ-
am fit mentio à Nicephoro Calixto *lib.* 4. *Ec-
eſ. hiſt. cap. xii.* quem Chriſtianum fuiſſe, &
ro religione nonnulla ſcripta edidiſſe ab eo
ocemur; alium tamen ab hoc noſtro puto:
amque potius augurarer eſſe, quem ſub Zephe-
no Romanæ urbis Epiſcopo, Antonino Severi
lio imperante, diſputationem adverſus Pro-
ulum Montani ſectatorem celeberrimam ha-
uiſſe ſcribit D. Hieronymus in *Catal. ſcript.
cclеſ.* Neque autem exiſtimandum eſt, Cajum
Juſtiniano ſive Triboniano *noſtrum* appellari,
uod Chriſtianus fuerit, ut Vacca arbitratur:
d quod præcipue illius ſcriptis fuerit delecta-
s in Inſtitutionum compoſitione. quod ex his
riboniani verbis ſatis liquet: *Quas ex omnibus
ntiquorum Inſtitutionibus & præcipue ex Caji
oſtri tam Inſtitutionum, quam Rerum quoti-
ianarum, aliiſque multis commentariis compo-
tas &c.* quod etiam de Pomponio dici poteſt
l. cum ſervus D. de ſtipulat. ſervorum. Atque
oc certè non animadverterunt homines qui-
am minime mali, ſed parum in his rebus ver-
ti, quarum arbitrati ſunt ſe tenere ſcientiam;
cum

cum Cajum Juſtiniani familiarem dixerunt, quod *noſtrum* ipſe appellarit. Nec reprehenſione minus dignus Bernardinus Rutilius ab ingeniis ſagacibus exiſtimabitur, cum locum ſupra citatum Juſtiniani depravatum ſcribit, & vitio exemplarium nomen *Caji* in dictionem *noſtri* corruptum. Multos autem Cajus de jure civili libros ſcripſit. quorum hi in indice Juſtinianeo leguntur.

AD EDICTUM PROVINCIALE LIB. XXXII.

AD LEGES LIB. XV.

AD EDICTUM URBICUM QUI HABERI POTUERUNT LIB. XII.

Politianus corrupte legit *Ad edictum publicum libri xv.* Plures enim ad Edictum Cajus libros ſcripſit, ſed Juſtiniani temporibus duodecim tantum extabant. quamvis in indice Græco exaratum ſit τὰ μόνα εὑρεθέντα βίβλια δέκα. Edicti autem Urbici tractationem non abs re diſtinxiſſe videtur Cajus ab Edictis Provincialibus; Provincialia ſiquidem Edicta erant, quæ à Proconſulibus in Provinciis Conſularibus, aut à Prætoribus in Prætoriis proponebantur. Hujus Edicti explicationem per titulos fuiſſe diſtributam, ex multis legum inſcriptionibus conſtat. Erat in eo Titulus *de Publicanis l. veter.* 19. *D. de act. empti l. hoc Edicto* 5. *D. de public. & vect.* Titulus *de liberali cauſa. l. ſi liber* 13. *D. ad exhibendum.* cujus tamen inſcriptio non ad Edictum

ctum Urbicum, sed hoc modo concepta est: *Cajus libro ad Edictum Prætoris Urbani.* quæ quidem demonstrat, his in libris Edicta Prætorum Urbanorum explicari. Titulus etiam erat *de aqua pluvia arcenda. l sed venditor* 13. *D. de aqua pluv. arc.* Titulus *de damno infecto. l. in vicalibus* 30. *D. de nox. act. l. eorum* 19. *D. de damn. infecto;* Titulus *de re judicata.* ex inscriptione, quam Labittus probat, *l. intra dies* 7. *de re judicata.* Titulus *de operis novi nunciatione l. creditoris*. *D. de oper. novi nunciat.* Titulus *qui neque sequuntur, neque ducantur. l. solutum* 48. *D. de verb. signific.* Titulus *de Testamentis. l. illa institutio* 32. *D. de her. instituend.* Titulus *de legatis. l semper* 56. *D. de Regul. jur.* Hi autem libri aliquando Jureconsultis nominantur *Ad Edictum prætoris urbani.* ut apparet ex inscriptione *d. leg. si liber xiii. D. ad exhib. & dictæ l. illa institutio.*

AUREORUM SIVE RERUM QUOTIDIANARUM LIB. VII.

Ex his libris plurima decerpsit Justinianus, vel Tribonianus in componendis Institutionum libris. & continebantur in iis actarum rerum plures species, quasi expressæ notæ hominum vitæ quotidianæ. quod ex *l. maleficio* 4. *D. de obligat. & act.* conjicere licet. Dicuntur autem libri *aureorum*, vel *rerum quotidianarum*, non ut apud Plutarchum in vita Alexandri *Dialia*, sed ut Lucretius *lib. iii.* dixit *Dicta aurea*, &

Alpheus Avitus *libros excellentium*, qui à Prisciano citantur: & apud Constantinum Harmenopulum *lib.* 1. *tit.* 1. §. 12. legimus posteriores Imperatores χρυσοβούλλους λόγους composuisse. Cæterum in indice Græco scriptum est tantum αὐρεῶν βίβλια ἑπτὰ.

INSTITUTIONUM LIB. IV.

Extat apud Boëtium *lib.* 3. *in Top.* Ciceronis ex *lib.* 1. Institutionum Caji locus sane luculentus. Et earum Epitome ab Aniano Alarici consiliario composita sub Caji ipsius nomine legitur.

DODECADELTI LIB. VI.

In indice Græco δώδεκα δέλτου βίβλια ἕξ, i. duodecim tabularum *libri sex.* sic apud Theophilum *lex xii.* Tabularum δωδεκάδελτος νόμος dicitur.

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS LIBRI III.

DE MANUMISSIONIBUS LIBRI III.

FIDEICOMMISSORUM LIBRI DUO.

Ponuntur deinde quatuor

LIBRI SINGULARES

DE CASIBUS ENUCLEATIS,

REGULARUM,

DOTALIUM,

DE FORMULA HYPOTHECARIA.

quanquam plures illum edidisse argumento est quod ex lib. singulari Caji ad orationem Antonini excerpta est *l. si quis* 60. *D. de ritu nupt.* e

libro singulari ejusdem de assignatione liber-
torum *l. Senatusconsulto* 59. *eod tit* quodque in
proœmio Digestorum §. 1. inter quatuor Caji
libros singulares, qui in sex illis libris qui à voce
magistri edocebantur ante Justiniani institu-
tum, primus de veteri rei uxoriæ actione, secun-
dus de Tutelis, tertius & quartus de Testamen-
tis & legatis commemorantur. præterea inscri-
ptio *l. Sacratiss.* 7. *D. ad Senat. Tertull.* est ex
libro singulari Caji ad Senatusconsultum Or-
phicianum, & *l. in suspenso* ex libro singulari
ad Senatusconsultum Tertullianum.

De casibus

...cleatis, ut supra dictum est. quales autem
sint illi casus, conjici fortasse potest ex *l. Ne-
ratius* 63. *D. de condict. indeb.*

Regularum.

Dotalium.

De formula hypothecaria.

...ei hypothecariæ: sic liber hypothecariæ in
proœmio D. §. vobis autem.

Scripsit etiam Cajus notas ad libros Dige-
storum Juliani, ex quibus deprompta est *l. si
...ius* 54. *D. de pact.* quorum mentio fit in *l. si in
venditione* 10. *D. de peric. & comm. rei vend.* &
apud Marcellum in *l. sed interim* 11. §. 6. *D. de
donat. inter vir. & uxor.* Citantur etiam Com-
mentarii Caji à Javoleno in *l. si quis* 54. *D. de con-
dit. & demonst.* Sed libenter crediderim Javole-

num in dicta lege & in *l. si alieni* 78. *D. de solut.* de Cajo Cassio, cujus mentio fit in *l.* 2. *de orig. jur* intellexisse. quod ex inscriptione conjicitur quæ ex Javoleni *libro* 11. ex Cassio desumpta est & ex *lib. vi.* & maxime ex *l. si hereditas* 28. *D de statuliber.* quem enim alibi Cajum tantum vocat, hac in lege C. Cassium nominat.

VENULEIUS SATURNINUS.

Q. Claudius Venuleius Saturninus vocatur ab Antonio Augustino, ita ut diversorum Jurisconsultorum nomina uni soli tribuerit. Q. enim Saturninus, & Claudius Venuleius Saturninus diversi sunt Jurisconsulti. In chronicis autem Cassiodori Saturninus quidam cum Gallo anno ab urbe condita 951. ponitur, Septimio Severo imperante, sed an noster sit, non facile est asseverare. Nostrum quidem Venuleium recte dicemus, quem Lampridius inter illos Jurisperitos ponit, quorum consilio Alexander Severus usus est, quique ex schola emanarunt Æmilii Papiniani. ideoque non perperam judicabimus, ad eum Alexandrum Imp. scripsisse, ex inscriptione *legis* 1. *C. quib. non objic. longi temp. præscript.* quæ sic se habet. *Imp. Alexander A. Venuleio*; & Impp. Severum & Antoninum ex *l. x. C. ex quib. caus. infam. irrog.* Cæterum Græcis litteris eum impens

mense operam dedisse colligi potest ex *l. xvi. D. de pœnis*.

DOMITIUS ULPIANUS.

DOmitio Ulpiano origo fuit ex Phœnice splendidissima Tyriorum colonia, ut ipse scribit in *l. 1. D. de censibus*. sic enim, non *Phœnica*, ut vulgo, legendum recte putat Turnebus *lib. ix. Adversar. cap. xv.* Vixit temporibus Severi, & Antonini Bassiani. atque ad hoc tempus referenda sunt verba ipsius in *l. 74. D. de legat. 1.* *Licet Imperator noster cum patre reposuerit.* quæ enim ibi rescripsisse patrem dicit, in *l. si Titio lxi. §. Julianus.* Severum rescripsisse testatur. & de iisdem Severo & Antonino intelligi debent ejusdem verba *l. 1. §. de præfect. 4. D. de legat. iii. Quia ei quoque epistola D. Severi & Imperatoris nostri jus deportandi datum est.* Utrumque nominat in *l. minor 18. D. de minor. viginti quinque ann.* quæ quidem Ulpianum scripsisse Antonino Bassiano solo imperante ex eo clare liquet, quod Severo Divi nomen apposuerit; quod Imperatoribus non donatur, nisi post illorum obitum cum inter Deos referebantur, divina solemnitate, quam Herodianus describit *libro 3.* Sub Alexandro tamen Severo Ulpianus magno in honore fuit, & ab eo summas dignitates consequutus est.

illum enim Alexander pro tutore habuit, primum repugnante matre: deinde gratias agente; quem sæpe à militum ira objectu purpuræ summæ defendit, ut testatur Ælius Spartianus in Alexandro Severo. quamobrem parentem suum eum vocat Alexander in *l.* 4. *C. de locato.* Non autem absque causa ab Ulpiano milites purpuræ Imperatoriæ objectu abstinuisse dictum est, tanto enim honore à militibus habebatur purpura, ut ab iis adoraretur *l.* 2. *C. de privileg. schol.* & Procopius *lib.* 2. *de bello Vandal.* sic scribit: *Gilimer & Bellisarius jussi ab his, qui Imperatoriam purpuram sustinebant, Iustinianum supplices adoraverunt.* quare adorandam nostram purpuram vocat Zeno in *l.* 4. *C. de consul. lib. xii.* Ideo autem à militum ira Ulpianus objectu purpuræ summæ ab Alexandro defensus traditur, quod attingere hanc purpuram milites non auderent: sed tantum qui eminentis potestatis erant *l.* 1. *C. de appar. præf. urb.* Alexandri etiam consiliarius fuit, atque id est, quod Cassiodorus in Chronicis scribit, Ulpianum assessorem insignissimum ab Alexandro creatum esse Aniano & Maximino Consulibus, & Eutropius *lib.* 3. simpliciter Assessorem; Assessores siquidem Consiliarii appellantur in *l. penult. D. de offic. assess.* nec est, quod referamus ad adsessuram, quam sub Papiniano præf. præt. gessit, cum Papinianus ad Alexandri tem-

tempora non pervenerit. quinimo Caſſiodorus Aſſeſſorem inſigniſſimum Ulpianum creatum eſſe dicit, ad differentiam aliarum adſeſſurarum, quas geſſerat, ut Papiniani, vel prætoris in *l. viii. D. de manumiſſ. vindicta*, & in *l. 9. §. 3. D. quod met. cauſa geſt.* inſigniſſimi enim Adſeſſoris nomen meretur, qui conſilio Principis adſidet: quod omnium conſiliorum eſt inſigne. Neque hujus conſiliis in rerum adminiſtratione in, Alexandro parum laudis fuit: quem maximum fuiſſe Imperatorem, quod Ulpiani admonitionibus in republica regenda plurimum detulerit, ſcribit Æl. Lampridius. Ulpiani prudentiæ, & in rebus politicis experientiæ non parvum exemplum datur ab eodem Lampridio; cum enim Alexander conſtituiſſet apud ſe, omnibus officiis genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut à veſtitu dignoſcerentur, & omnibus ſervis, ut in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet, ſimul ne ſervi ingenuis miſcerentur: hoc Ulpiano diſplicuit dicenti plurimum rixarum fore, ſi faciles homines eſſent ad injuriam. atque ejus conſilio ſatis eſſe ſtatuit, ut Equites Romani à Senatoribus clavi qualitate diſcernerentur. quod prudentiſſime ſtatutum. Sic Seneca *lib. 1. de clementia cap. 24.* *Dicta eſt aliquando in Senatu ſententia, ut ſervos à liberis cultus diſtingueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſervi*

nostri numerare nos cœpissent. Quod desumptum ex Platone 6. *de legibus.* ἐπειδὴ δύσκολον, inquit, ἐστὶ τὸ θρέμμα ἄνθρωπος, καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκαιαν διορισιν τὸ δοῦλον τε ἔργῳ διορίζεσθαι, καὶ ἐλεύθερον, καὶ δεσπότην οὐδαμῶς εὔχρηστον ἐθέλειν εἶναι τε, καὶ γίγνεσθαι: quodque apud Athenienses usitatum erat, ut colligitur ex Xenophonte *lib.* περὶ τῆς τῶν ἀθηναίων πολιτείας. Sed ut ad Ulpianum redeamus, fuit etiam sacrorum scriniorum magister, auctore Sexto Ruso, & eodem Lampridio: Præfectus item annonæ, ut testatur Alexander in *l.* 4. *C. de contrah. & commit. stipulat.* Fuit denique Præfectus prætorio: qua in præfectura Alexander cuncta ei permisit, quæ ad administrationem Imperii pertinebant, & multa quæ non recte à Sardanapalo facta erant, Ulpianus emendavit auctore Dione Nicæo in Alexandro. Præfecturam autem ab Heliogabalo accepit, eique sublatam Alexander reddidit, ut prodit Sextus Aurelius Victor *lib. de Cæsaribus* Ejus auditorii mentio fit ab Africano in *l. Titius D. de act. empt.* 4. & apud eum, cum Præfectus prætorio esset, quæsitum est: *Si impetrasset creditor à Cæsare, ut pignus possideret, idque evictum esset, an habeat pignoratitiam contrariam l.* 24. *D. de pignorat. act.* Flavianum autem & Chrestum interfecit, ut in præfectura eis succederet. Ipse tamen non multo post à prætorianis, qui de nocte eum invaserant, interfectus est, quanquam accurre-

it in Palatium, & ad ipſum Imperatorem matemque ejus confugerat. ſed cum adhuc Ulpianus mortuus non eſſet, populus Romanus diſſenſione orta cum prætorianis, trium dierum ſpacio dimicavit magno civitatis periculo. cum enim milites populo inferiores, infœlicique prælio ſe uſos viderent, faces undique ad incendendam urbem intulerunt: quare perterritus populus, pacem cum iis iniit. Neſcio autem, cur à Calepino Ulpianus dicatur Galliarum præfecturam habuiſſe, cum interfectus eſt: nec tamen mirum, ſi in hoc erraverit, cum Hadriani temporibus floruiſſe, & illius ſcriniis præfuiſſe dicat. Cæterum his rebus ita confectis, Epagathus, cujus præſertim ſcelere Ulpianus occiſus fuerat, in Ægyptum tanquam præfectus ejus provinciæ miſſus fuit: ne forte, ſi de eo Romæ ſupplicium fuiſſet ſumptum, ſeditio aliqua concitaretur: atque ita in Cretam reductus condemnatus eſt, ut ſcriptum reliquit Dio, qui ejus vixit temporibus. & hoc Alexandri juſſu factum eſt, ut Ulpiani mortem ulciſceretur, quem magnopere gratum jucundumque habuit. cujus amoris præter ea quæ recenſuimus, apud auctores extant nonnulla veſtigia. Eum enim Alexander ipſe amicum ſuum vocat in dicta *l. 4 C. de contrah. ſtipul.* quamvis ratione præfecturæ ab Imp. ſic nominatum putem. hæc enim erat formula Impp. ad præfectum urbi ſcribentium:

 tium:

tium: ſic in *l.* 1. *D. de appell.* Divi fratres Junium Ruſticum præfectum urbi, amicum ſuum vocant. Sed ut ad Ulpianum revertamur, eum etiam nominat Alexander parentem ſuum in *l.* 4. *C. de locat.* Refertur præterea à Lampridio *c.* 34. cum Alexander inter ſuos convivaretur, aut Ulpianum, aut doctos homines adhibuiſſe, ut haberet fabulas litteratas, quibus ſe recreari dicebat, & paſci. eum ſiquidem aſſiduas quæſtiones nonnunquam in viis, ambulationibus, balneis, librariorum tabernis proponere ſolitum fuiſſe tradit Athenæus *lib.* 1. Deipnoſoph. quare vocatur ab eodem ὀνοματοθήρας, i. *verborum obſervator.* Et quidem illud inſigne; quod neminem Alexander ſolum intra palatium præter Præfectum Ulpianum vidit, eodem Lampridio auctore. Ulpianus itaque inter proceres, & principes apud Alexandrum fuit; unde Modeſtinus Ulpiani coævus, eum κράτιστον appellat *lib.* 2. excuſat. κράτιστος Οὐλπιανὸς ταῦτα λέγει, i. *princeps Ulpianus hæc dicit.* ſicut Homerus ſcripſit ἀγαθὸν Διομήδην *lib.* 14. & *lib. x.* ἀγαθὸν Μενέλαον. & in epiſtolis Hippocratis, in ea Artaxerxis ad Hyſtanem præfectum Helleſponti, & in ea Hyſtanis ad Hippocratem legimus ἀρίστους τῶν Περσῶν, pro principibus Perſarum. ſic etiam Imperatores ab ipſis Juriſconſultis appellabantur, ut à Papiniano Severus & Antoninus in *l. Juriſperitos* 30. *D. de excuſat. tut. Optimi & Maximi*

Prin-

Principes, & *in l.* 8. *D. de vacat. mun.* & à Tryphonino in *l.* 39. *D. de pœn.* eodem modo, quo nos dicimus, *Tres-haut & tres-puissant Prince.* Aliquando separatur *Optimi* nomen à *Maximo*, ut apud Pomponium in *l.* 2. *D. de orig. jur.* dicitur *Hadrianus optimus Princeps*, & Papinianus in *l. ult. D. de accusat.* sic scribit: *observandum esse optimi Principes nostri generaliter rescripserunt.* & in *l.* 67. *§ si omissa D. de legat.* 2. de Severo: *quam sententiam optimus quoque Imperator noster Severus sequutus est.* Aliquando etiam separatur *Maximi* nomen ab *Optimo*, ut apud eundem Papinianum in *l.* 17. *D. de quæst. quod D. Marcus, ac postea Maximus Princeps judicantes secuti sunt.* Inde apud Latinos nomen *Optimas* tractum est, pro eo qui in republica primas obtinet: & apud veteres scriptores Gallicos dictionem illam *homme de bien* pro nobilibus & proceribus regni usurpatam legimus: ut ad dignitatem explicandam, non ad illum animi habitum, hoc verbum hic accipiendum sit, Romanorum imitatione, qui nobiles, *bonos* appellabant, eosque plebi opponebant, ut videre est apud Ciceronem pro Sextio: *C. Gracchus frumentariam legem ferebat, res erat jucunda plebi, repugnabant boni.* & ibi. quod & sensit vulgaris interpres, qui hæc verba: κράτιςος Οὐλπιανὸς, *nobilissimus Ulpianus*, interpretatus est. Et ipse Antonius Augustinus

in

in Modeſtini Latina interpretatione κράτιςος vertit *Optimus*, vim hujuſce dictionis hoc in loco attente conſiderans. Non mirum autem eſt quod Modeſtinus Ulpianum hoc honorificentiſſimo titulo ornaverit. tanto enim in precio ab eo Ulpianus habitus eſt, ut Proconſul Modeſtinus, de ultima Dalmatia eum conſuluerit. *l. ſi quis uxori* 52 *§. ſi quis aſin* 20. *D. de furt.* Cæterum multa inveniemus in Ulpiano laude digna: quædam tamen vituperanda. quis enim in eo non damnabit Flaviani & Chreſti necem, & inveteratum in Chriſtianos odium? Lactantius enim *lib.* 5. *Inſtit. cap. xi.* ſcribit, ſeptem reſcripta principum collegiſſe eum in libris de Officio proconſulis, ut doceret, quibus pœnis affici operteret eos, qui ſe cultores Dei profiterentur. quod quidem admirationem non mediocrem nonnullis movere poteſt, cum Alexandro Imperatori nemo amicior eo fuerit: Alexandrum vero non ſolum Chriſtiani nominis non inſectatorem fuiſſe: ſed etiam Chriſtum ipſum in larario ſuo inter Deos habuiſſe & coluiſſe legimus apud Lamprid. in ejus vita: ejuſq; matrem Mammæam doctrinæ ſapientiæque Origenis, Chriſtiani doctoris, maxime ſtudioſam fuiſſe, apud Euſebium *lib. vi. cap. xvi. Eccleſ. Hiſtor.* ideoque veriſimile non videtur, Ulpianum tam infenſo erga Chriſtianos animo fuiſſe, quibus Alexandrum favere ſciebat: aut ſi fuerit, tam aperte de-

eclaraſſe : cum aulici commutare vultum & :rmonem ad ſenſum & voluntatem Principis pleant. verum admirationis nulla cauſa ſupere-t , ſi hos libros de officio proconſulis , ante nperium Alexandri , ſub Heliogabalo ab Ilpiano ſcriptos ſciverimus ex *l. obſervare D. de fic. proconſ.* ex *l. ſolent D. eod.* ex *l. 6. D. de lega-on.* permultiſque aliis quamvis Genebrardus n Chronologia contrarium ſentire videatur. ræterea non eſt quod credamus, Alexandrum Chriſtianorum perſequutione omnino abſti-uiſſe , ut quidam cenſent : licet forte ea crude-ltate , qua alii Principes , adverſus eos non evierit. ſic enim ſcriptum eſt in Martyrologio lomano : *Sancta Martina virgo Romæ ſub llexandro Imperatore diverſis tormentorum ge-eribus cruciata, tandem gladio martyrii pal-nam adepta eſt.* & 6. Non. Martii : *Item Romæ lurimorum ſanctorum Martyrum , qui ſub llexandro Imperatore, & Ulpiano Præfecto diu uciati, ad extremum capitali ſententia damnati int.* nec enim hac in re conſtantem rationem nperatores habuere ; ſub eodem enim Prin-pe & Chriſtiani laudabantur , & lædeban-ur. ſic Hadrianum Lampridius in Alexandro ribit cogitaſſe Chriſto templum facere , eum-ue inter Deos recipere, templaque in omni-us civitatibus ſine ſimulachris ob eam cauſam iſſiſſe fieri , eum tamen in loco paſſionis Chri-

ſti,

sti, simulachrum Jovis consecrasse; Bethleemque Adonis templo prophanasse testatur Paulinus *Epist. 2. ad Severum.* Cæterum tanta fuit Ulpiani in jure civili experientia, ut ab Eutropio juris conditor appellatus sit, & à Justiniano in *novel. 97. c. 6.* sapientissimus. in *l. fin. C. de inst. vel substit.* disertissimus, & in *l. un. §. ne autem 9. C. de cad. toll.* summi ingenii vir. Fuit porro Ulpianus quidam miles temporibus Gordiani, ut apparet ex inscriptione *l. vii. C. de usufr. & habitat.* fuit & Ulpianus Rhetor: sed alii à nostro. Ulpiani Basilicam Romæ nominari scribit Bernardinus Rutilius. Multa de jure scripsit. in indice Justinianeo ejus libri numerantur.

AD EDICTUM LIB. LXXXIII.

quorum fit mentio à Justiniano in *l. maximum vitium C. de lib. præter.* nam de Edicto prætorio verba ejus l. intelligi debent, ut apparet ex *l. 1. D. de pecun. constit.* ex *l. si duo 16. eod. tit. & aliis:* ideoque in *l. 1. D. si quis jus dic. non obtemp.* pœnam ex eo Edicto post annum non dari recte dicitur, quia prætoria est: ut in *l. 24. D. de in jus voc.* Inscriptionem autem *l. 1. D. si pars hered. pet.* quæ sic se habet: *Ulpianus lib. 5. ad Edictum* mendosam esse existimo, reponendumque *lib.* 15. hoc enim in libro continebantur omnes actiones, quæ ad hereditatis petitionen à Prætore proponebantur, ut apparet ex legibus quæ sumptæ sunt ex dicto libro Ulpiani in

in *tit. ſi pars hered. pet.* & *tit. de poſſ. hered. petit.* Tribonianus enim in ſua pandectarum compoſitione, ordinem Ulpiani ſequutus eſt. Hos autem ad Edictum libros, ante libros ad Sabinum editos fuiſſe cognoſcitur ex *l. cum hic ſtatus 32. §. ſi quis ſponſ. 27. D. de donat. inter vir. & uxor.* juncta cum *l. quæſitum. 9. D. de ſponſal.*

Ad Sabinum lib. LI.

De Maſſurio Sabino hoc intelligendum, quemadmodum docuimus ſupra, cum de Sabino ageremus. In his libris quædam erant, quæ effugiebant legis Miſcellæ obſervationem, ut ſcribit Juſtinianus in *l. 3. C. de ind. viduit.* His autem libris totum fere jus complexus eſt. eos enim ad Sabini libros juris civilis ſcriptos puto.

Ad leges lib. XX.

Ex quorum xiii. deſumptam credo *l. 31. D. de legib.* eaque ex parte, in qua leges Julia & Poppæa enarrabantur, quæ multa capita continebant. Ad quas etiam Terentius Clemens libros ſcripſit viginti. ſic enim in veteri indice Græco legitur Τερεντίου Κλήμεντος *ad leges* βιβλία εἴκοσι. ex quorum xv. & xviii. deſumptæ ſunt *l. ſi mihi 59. D. de legat. 2.* & *l. operis 5. D. de oper. ſerv.* Hos autem libros ad leges Juliam & Papiam, imperante Commodo ab Ulpiano ſcriptos, quidam putant ex *l. 45. D. de ritu nupt.* quæ ex *lib. iii. ad leg. Juliam & Papiam* deſumpta eſt; hæc verba: *ut reſcripto Imperatoris noſtri, & Divi*

pa-

patris ejus continetur. sic interpretantes; moti *l. x. D. de in jus voc.* & *l. iii. §. is plane D. de suis & legit. hered.* verum hæc *l. 45. ad Impp.* Severum, & Antoninum ejus filium referenda est. Quæ res nobis causam præbebit obiter notandi legem *verum. 11. pr D de minor. xxv. ann.* mendosam esse hoc loco: *Cæterum ex delicto in servitutem facto, domino adversus eum post libertatem actio non competit, & hoc rescripto Divi Severi continetur.* expungendamque dictionem, *Divi*, tanquam adulterinam. hoc enim rescriptum est Alexandri Severi, quod refertur in *l. 1. C. de noxal. act.* Alexandrum autem Severum ab Ulpiano Divum appellari posse non putandum, cum Ulpiano Alexander supervixerit.

DISPUTATIONUM LIB. X.

Hos libros Politianus prætermisit, ad quos pertinere existimo duas illas quæstiones, quas se invenisse apud Ulpianum Justinianus ait in *l. si quis duobus C. de impub. & aliis substit.* & illa quoque de quibus idem Justinianus in *l. si plures C. de condit. insert.* Harum disputationum fit mentio in inscript. *legis in bonæ fidei 36. D. de pecul.* Publicas fuisse disputationes ad perennem scientiam & memoriam agnoscitur ex *l. Divo Marco C. de quæst.*

OMNIUM TRIBUNALIUM LIB. X.

in quibusdam codicibus legitur

PRO-

PROTRIBUNALION ΒΙΒΛΙΑ ΔΕΚΑ.

Ex libro x. nulla lex desumpta est. Tribunalia Magistratuum erant. Quæ autem appellantur *)mnia tribunalia* ab Ulpiano, *universa fora* licuntur à Valentiniano & Martiano in novel. uam scribunt Storacio præf. præt. nondum dita, & à Seneca *omnia fora lib.* III. *de benef. ap.* VII. Non omittemus autem, verba quædam *si per error.* 15. *D. de jurisd. omnium jud.* quæ ex *ib.* 2. *omnium Tribunalium* desumpta est, vulgo orrupte legi: quibus quidem restitutis verus gis sensus elicietur. Hujus itaque verba sic guntur: *Si per errorem alius pro alio prætor erit aditus, nihil valebit quod actum est. nec nim ferendus est, qui dicat, eos consensisse in prædem.* Depravatio satis apparet; quomodo nim, si alius pro alio prætor fuerit aditus, idelicet peregrinus pro urbano, in præsidem onsentire potuerunt? Jacobus Cujacius, vir xcelsi ingenii, & judicii, pro *in præsidem* legit *i præsentem.* i.e. in prætorem, quem adierunt: t non præsidem, sed prætorem, aditum fuisse elit, his primis legis verbis motus: *Si per errom alius pro alio prætor fuerit aditus.* Sed hanc ujacii conjecturam, ut verum dicam non robo: videturque mihi membro sano remeium adhibuisse: ulcerato autem non item; diionem enim illam *in præsidem* retinendam ımmopere affirmo, sed principium hujus legis

paulum corruptum non dubito. sicque sanandum: *Si per errorem alius pro prætore fuerit aditus*, rejecta illa dictione *alio*, quæ ab inepto quodam glossatore notata est, & addita ex *l. 2. D. de judic.* ubi Ulpianus eadem referens his verbis utitur: *aut si putaverunt alium esse prætorem pro alio* &c. quæ quidem postea transcriptorum inscitia in textum redacta est; Eam autem expungendam satis ostendunt, quæ sequuntur: *Nec enim ferendus est, qui dicat consensisse eos in præsidem.* quæ manifestò declarant præsidem pro prætore aditum esse. Et recte quidem hac in lege Ulpianus loquitur de præside pro prætore adito: licet dicta *l. 2. de judic.* de prætore pro alio prætore adito tantum intelligenda sit quod hæc l. desumpta est ex *libro 2. de omnibus tribunalibus*, in quibus libris Ulpianus tractat de jurisdictione omnium judicum, tam urbanorum quam provincialium. *lex* vero 2. *de judiciis* decerpta est ex *libro* 111. ad Edictum, quo in libro Ulpianus de prætoris jurisdictione & edicto tantum scribit.

ΠΑΝΔΈΚΤΟΥ LIB. X.

REGULARIUM LIB. VII.

FIDEICOMMISSORUM LIB. VI.

Duobus primis libris, de fideicommissis singularum rerum tractavit *vid. l. 1. D. ad Sen. Trebel.*

OPINIONUM LIB. VI.

Ex quinto desumpta est *lex.* 25. *D. de adopt.*

cu

cui contraria videtur constitutio Gordiani in l. 5. C. *ne de statu defunct.* in quarum legum conciliatione nihil rectum Glossa adducit. Ego Thalelæi explicationem veram puto: patrem in eo apud Ulpianum movere quæstionem non posse, quia pater passus est filiam testamento heredes scribere, & sic emancipationem approbarat, & adversus factum suum venire non poterat.

De Adulteriis lib. v.

De Appellationibus lib. iv.

De Officio Consulis lib. iii.

Institutionum lib. ii.

Hos libros citat Severinus Boëtius *lib. 2. in Top. Ciceronis*, ex quibus illa esse Joannes Tilius putat, quæ nuper ejus beneficio in vulgus ex corpore Ulpiani sunt emissa.

Responsorum lib. ii.

Ad hos libros pertinebat responsum Ulpiani, secundum quod Sabinæ rescripsit Alexander Imperator in *l. 4. C. de contrah. & committ. stipul.*

Ad Edictum Ædilium Curulium.

Hos libros & sequentes, qui in indice Justiniano reperiuntur, prætermisit Politianus.

Regularium liber singularis.

De Censibus lib. vi.

De Officio Proconsulis lib. x.

In his libris facile crediderim enucleasse Ulpianum tres illas difficiles & perobscuras

quæſtiones, quas commemorat Juſtinianus in *l. ſanximus 7. §. fin. C. de Senatuſc. Trebell.* Libri ſexti meminit *lex 1. C. de communi ſervo manum.* In his autem libris, ſeptem reſcripta Principum, quibus doceret, qua pœna afficerentur Dei veri cultores, Ulpianum collegiſſe ſupra docuimus ex Lactantio *lib. 5. de inſtit. cap. xi.* Hos autem libros expunctos ex albo cæterarum legum fuiſſe à Chriſtianis Imperatoribus exiſtimat Baronius Soranus in commentario Martyrologii: quos ego ab ipſo Juſtiniano, ſive potius Triboniano, cum reliquis Juriſconſultorum libris ſuppreſſos arbitror. Ex libro tamen tertio hæc de Chriſtianis referuntur in *l. 3. §. ult. D. de Decurion. Eos qui Judaicam ſuperſtitionem ſequuntur, Divi Severus & Antoninus honores adipiſci permiſerunt: ſed & neceſſitatem eis impoſuerunt, quæ ſuperſtitionem eorum non læderent.* ubi Alciatus corrupte exaratum putat *DD. Severus & Antoninus*, reponitque *lib. iii. Diſpunct. cap. viii. DD. Verus & Antoninus.* Hos enim exiſtimat, per reſcriptum Chriſtianorum dogma confirmaſſe, & æquales aliis in honoribus adipiſcendis conſtituiſſe, propter beneficium receptum à Chriſtianis militibus in bello Marcommanico; quod tamen falſum; cum ex Julio Capitolino in Marci Antonini vita Verus obiiſſet, antequam M. Antoninus Marcomannos debella-

bellaret. atque ita appareat Marcum Antonium solum hoc edictum constituisse. Quod & confirmat epistola, quæ extat apud Justinum in fine secundæ apologiæ, quæ à M. Aurelio Antonino solo ad Senatum scripta est, de beneficio à Christianis recepto in hoc bello. Sic Tertullianus in Apolog. *cap.* 5. *Si literæ*, inquit, *Marci Aurelii gravissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim Christianorum forte militum imbre discussam testantur &c.* Recte itaque legitur in dicta. *l.* 3. *DD. Severus & Antoninus*, i. e. Septimius Severus, & Antoninus Bassianus filius, qui simul imperarunt, auctore Spartiano in Severo; de his enim loquitur Tertullianus *lib. ad Scapulam: Nam & Proculum Christianum qui Torpacion cognominabatur, Euhodeæ procuratorem, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit, & in palatio suo habuit usque ad mortem ejus, quem & Antoninus optime noverat lacte Christiano educatus. Sed & clarissimas fœminas & clarissimos viros Severus sciens hujus sectæ esse, non modo non læsit, verum & testimonio & populo furenti in os palam restitit.* Quod autem Tertullianus ait: *Antoninus lacte Christiano educatus*, sic intelligendum est: quia cum infans esset, collusorem Christianum habuit, ut testatur Spartianus in ejus vita, *Septennis*, inquit, *puer*, de Antonino loquens, *cum colluso-*

rem puerum ob Judaicam religionem gravis verberatum audiisset, neque patrem pueri, vel auctores verberum diu respexit. Adnotabimus etiam obiter Ulpianum libro supra dicto scripsisse, Imperatores Christianis non solum honores adipiscendi libertatem dedisse, sed etiam necessitatem imposuisse; respuebant enim Christiani Romanos honores, neque sibi licitum gerere putabant. Unde Tertullianus Apolog. *cap. 45. Ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Priennenses tyrannidem affectant: Christianus vero nec ædilitatem.* Hac de re etiam ample disserit *lib. de idololatria: Hinc proxime disputatio oborta est, an servus Dei, alicujus dignitatis, aut potestatis administrationem capiat*, &c. quod quidem agitatum apud Christianos puto, ob eam necessitatem honorem adipiscendi, ab Imperatoribus ipsis impositam.

De sponsalibus.

De officio præfecti urbi.

De officio præfecti Vigilum.

De officio Curatoris reipublicæ.

De officio Prætoris Tutelaris.

De officio Quæstoris.

Præter autem eos libros qui in indice Justinianeo reperiuntur, in Papiniani corpus eum scripsisse Theodosius testis est locuples *in l. 1. de respons. prud. Cod. Theod.* ex quibus deprompsi

psit Tribonianus versiculum *Ulpianus notat l. liberto* 31. §. 2. *D. de negot. gest.* & quæ Ulpiano tribuuntur in *l. curatores* 3. *D. de administr. rerum ad civit. pertin.* & in *l. servum* 27. *D. de pignor.* Notas etiam ad Aristonem scripsisse colligitur ex *l. Aristo* 9. *D. de jure codicill.* Item ad Marcellum ex *l. tutor* 28. §. 1. *de administr. tut.* Præterea compilasse non pauca ad Minitii libros indicat inscriptio legis *vinaria* 206. *D. de verb. signific.*

TERTULLIANUS.

TErtullianus sive ut alii Tertyllianus, maximus juris interpres fuit: ideoque hunc Justinianus vocat interpretem juris antiqui *in l. ult. C. de curat. fur.* ejusque citat *librum singularem de Castrensi peculio.* Cæterum errore labi mihi videtur Rivallius, cum putat hunc esse, quo referente Senatusconsultum Tertullianum factum est; nec vero Tertullianus ille dictus est, sed Tertullus: nec à Tertulliano substantivo nomine, Tertullianum adjectivum deduci potest. Adde quod Senatusconsultum Tertullianum factum est imperante Antonino Pio, Tertullo & Sacerdote Coss. Hic autem mentionem facit auctore Ulpiano in *l. cum quidam* 30. §. *suum heredem* 6. *D. de acquir. hered.* Pomponii Jurisconsulti, quem ad ejusdem Se-

natusconsulti explicationem pertinentia quædam decrevisse idem Ulpianus scribit in *l.ii.§. sed & si quis D.ad Sen.Tertull.* qui etiam meminit hujus Tertulliani in *l. sive ingenua.* 2. *§. tractarit.* 44. *D. ad Senatusc. Tertull.* Bernardus autem Rutilius, Joannes Fricardus, cæterique magni nominis viri, hunc Tertullianum esse existimant Q. Septimium Florentem Tertullianum, Ecclesiasticum auctorem, cujus adhuc multa extant opera. quæ quidem opinio omnes fere jam literatorum animos opplevit. Tantum valet apud eos eruditissimorum hominum auctoritas: quam tamen si veritas ipsa convellat, rogabo lectorem ne repugnet; sed eam animis libentibus remittat: ratio enim eorum præcipua, quamque nulla vi labefactari posse credunt, conjectura tantum levi nititur ex verbis Eusebii *lib.* 2. *cap.* 2. *Ecclesiast. Histor.* desumpta, quæ sic se habent: *Hæc Tertullianus vir & legum & institutionum Romanarum peritissimus, & inter nostros scriptores admodum clarus.* Quis autem ex iis concludet Tertullianum Christianum auctorem, eum esse Jurisconsultum, cujus fit mentio in Pandectis? nemo me hercule Dialecticus. Sicuti nec dicere possumus (nisi verba nostra omnium irrisione ludi cupiamus) Sextum Pompeium, de quo Tullius in Bruto, eum esse Jurisconsultum, quem citat Pomponius in *l. & hoc Tiber. Cæsar.* 41. *D. de*

D. *de hered. instit.* quod illum Sextum Pompeium, præstantissimum ingenium ad summam juris civilis scientiam habere Cicero scripserit. Nec Julianum qui Pertinacem occidit, cujus meminit Eusebius *in Chronicis*, eum esse existimamus, quem tanquam juris & perpetui dicti auctorem Pandectæ nostræ habent: licet de eo Eusebius sic scripserit: *Pertinax occiditur Juliani jurisperiti scelere.* Porro rationibus quibusdam non omnino contemnendis moveor, ut credam Tertullianum Christianum diversum esse ab hoc nostro Jurisconsulto: & in primis quidem quod ab Ulpiano tantum citetur, eumque sententiæ suæ sæpissime assertorem habeat; simileque veri non est, Ulpianum, qui tanto odio Christianos prosequutus est, Christiani scriptoris auctoritate opinionem suam confirmare voluisse. Deinde D. Hieronymus *in Catal. auct. Ecclesiast.* Tertulliani Christiani scripta commemorans, nullum de libris *Quæstionum*, neque *de Castrensi peculio* sermonem habuit: quos tamen Jurisconsultum nostrum scripsisse certum est. Denique Christianum sub Septimio Severo floruisse satis apparet ex Cassiodori Chronico, ubi 16. anno imperii Severi Pompeiano & Avito coss. sic scriptum est: *His coss. Tertullianus Afer Christianorum scriptor celeberrimus habetur*, & ex libro I. *contra Marcionem*, qui quidem eum 15.

anno imperii Septimii librum illum ſcripſiſſe nos docet, & ſub Claudio Apologeticum. Originem enim & progreſſum religionis Chriſtianæ ad ſua tempora deſcribens omnes Imperatores à Tiberio, cujus tempore nomen Chriſtianum in ſeculum introivit, ad Verum uſque recenſet: quamobrem ſi Tertullianus noſter, Chriſtianus auctor ſit, eum ſub Vero *libros quæſtionum*, & *de Caſtrenſi peculio* compoſuiſſe dicendum eſt: ſcilicet antequam Chriſto nomen daret: quod & ipſimet verum aſſerunt. Tertullianum autem noſtrum Pomponii Juriſconſulti mentionem facere ſupra diximus in *l. cum quidam*. 30. *§. ſuum heredem*. 6. *D. de acquir. hered.* qui inter Papiniani diſcipulos numeratur à Lampridio in Alexandri Severi vita. Quo igitur pacto fieri poteſt, Tertullianum noſtrum ſub Vero juris civilis ſcientiam profeſſum fuiſſe, & Papiniani diſcipuli auctoritate ſententiam ſuam confirmaſſe? Papinianus enim ſub Caracalla XXXVI. ætatis anno interfectus fuit: atque ita ex ſerie temporum conſtat, Papinianum extremis Veri temporibus X. aut XII. annum tantum attigiſſe: qua quidem ætate eum juris ſcientiam publice profeſſum, diſcipuloſque habuiſſe, nemo eſt, qui dicere audeat. Exiſtimarem quidem libentiſſime, Chriſtianum cum noſtro Juriſconſulto affinitate conjunctum fuiſſe, ejuſque mentionem illum facere in *lib. de præſcript. adverſus*

hæret.

æret. cum ait, *Meus quidem propinquus ex eo-
em poëta, inter cætera styli otia Pinacem Cebetis
xplicuit.* quamvis Renatus Laurentius, quis
le fuerit, invenire se non potuisse asserat in
ommentar. Propinquum enim illum Tertul-
ani nomen habuisse ex eo conjicere possumus,
uod alio nomine eum non designaverit: satis-
ue notum putaverit hac appellatione: nec
nim si aliud nomen habuisset, illud omisisset.
'ræterea auctorem illum ex his verbis *inter cæ-
ra styli otia* graviores artes & scientias, juris-
rudentiam scilicet, professum fuisse manifesto
pparet. Deinde juniorem Tertulliano Chri-
iano, ex ipsis verbis colligimus: quod maxi-
ne ad Tertullianum Jurisconsultum referri pot-
it: cujus in indice hi libri reperiuntur.

QUÆSTIONUM LIBR. TRES.

'itatur Tertullianus *lib.* 4. *quæstionum* in *dicto*
. *suum heredem:* nec male ut puto; in indice
nim Græco legitur,

QUÆSTIONUM ΒΙΒΛΙΑ ὈΚΤΩ.

DE CASTRENSI PECULIO LIB. UNUS.

PAPIRIUS JUSTUS.

PApirii Justi memorantur tantum

CONSTITUTIONUM LIBRI XX.

ı indice Justinianeo, in quibus Antonini, &
'eri Imperatorum fratrum constitutiones puta-
verim

verim eum compilasse. Hujus rei conjecturam capio ex *l. Imperatores. D. de servit. rusticorum præd. l. Imperatores D. de servitut. urban. præd. l. Imperatores. D. de rebus auctoritate judicum possid. l. Imperatores 71. D. de contrah. empt. l. Imperatores. D. de curat. bon. dando. l. Imperatores D. de appellat. l. Imperatores. D. de pact. l. Imperatores. D. de re jud. l. Imperatores. D. de Decurion. l. Imperatores. D. de administr. rerum ad civit. pertin. l. Imperatores. D. de pollicit.* & ex *l. imperatores D. ad leg. Jul. de annona.*

JULIUS PAULUS.

PAtavinum fuisse Julium Paulum Bartachinus scribit, testimonioque esse statuam supra ostium ædium magistratus Patavini positam. Credidi eum Tyrium fuisse: ideoque ab Ulpiano & Mammæa Alexandri uxore tantopere dilectum, ut sempet socius Ulpiani fuerit: quem quidem cum Mammæa Tyrium fuisse supra dixi, aut ex Tyriorum colonia. Hocque confirmatur, quod in syntaxi Latinarum vocum, aliorum consilio usus sit: *Nomen*, inquit, *penus mihi traditum est, omnibus generibus dici* in *l. nam quod. §. 3. D. de penu legata*; & proprietatem verborum Latinorum ignoraverit in *l. xvii. D. de except.* cum *servitutes, corpora* appellat: verisimileque non est, Latinum hominem & do-

doctum, dictionum Latinarum vim non callisse. Juvat conjecturam nostram, quod Græcas artes in explananda juris civilis scientia attulerit in *l. 9. D. de supellect. leg.* & quod in *l. xii. D. de statu hom.* Hippocratis auctoritate sententiam confirmarit suam, & dictiones Latinas per verba Græca explicuerit in *l. 7. §. hæc vox. D. de edendo.* Quæ res fortasse impulit Hotomannum in verbo *abalienare*, ut Paulum, hominem Græcum existimaverit: cujus tamen rei nullum argumentum affert. Addi potest & illud, quod Suidas scribit, Paulum Tyrium quendam, oratorem Hadriani temporibus fuisse, qui cum legationem Romæ egisset sub Hadriano, metropolim Tyrum effecit: eumque patrem nostri Pauli fuisse augurarer: & fortasse, uxore ejus in ea legatione Patavii enixa, Patavini suum esse Paulum Jurisconsultum ideo contenderunt. Unde recte apud Cujacium *lib. 21. cap. 26. observat.* nonnulla Pauli *in l. 25. D. de probat.* & *lib.* 3. desumpta observantur, quæ Græcum hominem sapiunt: ut, cum prudentem & attentum patremfamilias, vocat *studiosum*, cum cautionem *confessionem* vocat, ut Græci ὁμολογίαν. Male autem cum non Pauli, sed Triboniani arguit, quod Græcum hominem sapiant. Nam & verbo *confessionis*, pro cautione usus est etiam Marcellus in *l. 20. D. de donation.* Nec eo nomine Cujacii sententia confirmatur, quod hæc

hæc verba legantur: *Et vir simplicitate gaudens, aut desidiæ deditus*: quibus manifesto descriptam esse conditionem monachi tradit. hæc enim verba ad monachorum referri statum non debent: sed ad Christianos, quibus maxime infensus Paulus fuit, quos *desidiæ deditos* appellat ille, injurioso nomine: quia Christiani plerique, etiam sub imperio Septimii Severi, sub quo Paulum hos quæstionum libros scripsisse certum est, reipubl. omnia munia, tanquam rem Christiano homine indignam respuebant. Hujus rei locupletissimus auctor est Tertullianus, qui sub Severo scripsit, *in Apologet. cap.* 45. *Ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Priennenses tyrannidem affectant: Christiani vero nec ædilitatem*, & apertius in *libro de idololatria. Hinc proxime disputatio oborta est, an servus Dei alicujus dignitatis, aut potestatis administrationem capiat.* quamobrem Paulus Christianos, quos magnopere oderat, *desidiæ deditos* appellat: sicuti Imperator Valens, qui monachos ut Arrianus oderat, *ignaviæ sectatores* appellat in *l. quidam* 26. *C. de Decurion.* Non ergo hæc verba *l.* 25. *D. de probat.* de monachis intelligenda sunt, ut Triboniano tribuantur: cum nihil, quin Pauli sint, prohibere possit: ut satis aperte, ni fallor, declaravimus. Magna vero eum juris civilis scientia præditum, cum ipsius scripta, tum de eo au-

ctorum

ꝛorum & Imperatorum ampliſſima teſtimo-
n fidem faciunt: eum enim Lampridius in
exandro Severo juriſperitiſſimum appellat:
tinianus in *l. & ſi contra. C. de nupt.* virum
udentiſſimum , imitatus Diocletianum &
aximianum in *l. xi. C. ad leg. Cornel. de falſ.*
Modeſtinus *lib. ſingulari* de *excuſat. tut.*
νφαῖον: quod vocabulum, Principem ſignificare
ceronis verba declarant *lib. 1. de natura Deo-
m.* Ejus autem univerſæ leges ita obſcuræ,
nbiguæ, verborumque tenebris involutæ ſunt,
id quod de Chryſippo Cicero *de divinatione*
ipſit , de Paulo dicere veriſſime poſſimus,
m totum hoc volumen impleviſſe oraculis
xiloquis, & obſcuris, ut interpres egeat inter-
ete, & ſors ipſa referenda ſit ad ſortes. Cæte-
n Septimii Severi Imperatoris cum Trypho-
no, Meſſio, & Papiniano in conſilio fuit: à
o ſæpe diſſenſit, ut apparet *ex l. fin. de jure
i.* & *ex l. 97. D. de acquir. hered.* & Antonini
racallæ Septimii filii, à quo etiam diſſenſit,
conſtat ex *l. Æmilius* 38. *D. de minor. xxv.
n.* verbum enim illud *pronunciavit* ad Impe-
orem referendum eſt; leges ſiquidem illæ
ſumptæ ſunt ex libris Pauli *decretorum*, ſive
*perialium ſententiarum in cognitionibus pro-
arum*: ubi ſæpe Paulus improbat decreta
incipum. Removit autem eum ab aula He-
gabalus, hac ratione fortaſſe motus, quod
de-

decreta ejus non probaret: revocavit tamen eum Alexander Imperator, ejusque consilio usus est, auctore Lampridio; cum enim Alexander in animo haberet, omnibus officiis genus vestium proprium dare; & ne servi ingenuis simul miscerentur, hoc Paulo displicuit, politica illa & prudenti ratione, quam supra in Ulpiano retulimus. Itaque quod ex Lampridio diximus, Alexandrum, quod Ulpiani consiliis usus sit, ex bono Imperatore meliorem factum, addere possumus Paulum nostrum hac in laudis parte, ex Sexto Aurelio Victore *lib. de Cæsaribus*, qui sic scribit: *Adhuc Domitium Ulpianum, quem Heliogabalus Prætorianis præfecerat, eodem honore retinens: Pauloque inter exordia patriæ reddito, juris auctoribus, quantus erga optimos atque æqui studia esset, edocuit.* Assessorem autem se fuisse Papiniani scribit ipse in *l. lecta. §. dicebam D. de reb. cred.* cum Ulpiano: unus quidem ad memoriam: alter ad libellos. Postea vero Præfecti facti sunt, Severi decreto observato: qui Assessores provincias, quibus assedissent, administrare jussit, ut testatur Ælius Spartianus *in Pescennio Nigro.* An tamen Heliogabalus Præfectum fecerit Paulum, an Alexander: dubitatum esse scribit Lampridius in Alexandro. Filium autem Paulus habuit, ad quem libros

RECEPTARUM SENTENTIARUM

scri-

scripsit. Eum vero nomini Christiano maxime infensum is non dubitabit, qui Ulpiani coævum sociumque fuisse sciverit. quapropter ea quæ *libro 5. sententiarum tit. 21.* traduntur, adversus Christianam religionem ab eo scripta conjicere possumus: *Qui novas*, inquit, *& usu vel ratione incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur: honestiores deportentur, humiliores capite puniantur.* Cæterum meminit Gellius *Julii Pauli poëtæ lib. 5. noct. Attic. cap. 4.* & *lib. 19. cap. 7.* sed alius est ab hoc nostro Jurisconsulto, cujus libri, qui in indice Justinianeo reperiuntur, hi sunt:

AD EDICTUM LIB. OCTOGINTA.

Prætoris scilicet. *Libro 1.* tractavit de *jurisdictione, & officio magistratuum*: quod & notavit Cujacius *lib. 24. cap. 6. observat.*

QUÆSTIONUM LIB. XXXIII.

Justinianus in *l. cum in antiquioribus 19. C. de jure deliber.* scribit se in his quæstionum libris, regulam hanc ad jus deliberandi pertinentem invenisse: *Filiosfamilias paternam hereditatem transmittere*, & alia quædam adjecta, quæ in ejusmodi personis præcipua essent. Libro 1. existit quæstio illa *de cautione* agitata in auditorio Papiniani Præf. præt. inter eum, & Ulpianum, quem tamen cum reprehendit non no-

minat: ſed utitur eo verbo: *Quidam dicebat*; & LIBRO. XXXII. *ad Edictum in l.* 3. *D. mand.* Sabini & Caſſii ſententiam improbans, ſcribit: *Quidam negaverunt*; ſtylo Juriſconſultis non exotico: ſic Julianus in *l.* 21. *D. de reb. cred.* de Proculeianis ait: *quidam exiſtimaverunt*; & Scævola in *l.* 14. *D. de jure cod. quidam referunt.* & Calliſtratus in *l.* 82. *D. de cond. & demonſt. quidam hoc ajunt &c.* quo loquendi genere uſus eſt Ariſtoteles in Platone reprehendendo, & Seneca in Ariſtotele, verbo *aliquis lib. iii. de ira cap. iii.* ſicut in Euangelio, quorum dicta vel facta damnantur, nomina ſupprimuntur: ſed utitur Scriptura ſacra verbo *Quidam*, vel alio ſimili. Cæterum Paulus non ſolum in Ulpiani ſententia damnanda hoc verbo utitur: ſed etiam cum eam probat, & laudat, ut in *l.* 8. *uſuſf. quemadm. cav.* his verbis *Quidam*, hoc de Ulpiano, *& Martianus heredi*, &c. quod ab eo factum ideo credo, aut ut in coætaneo & ſocio citando, omnem vel maligni animi vel adulatorii notam vitaret: vel forte Græcorum more, ut & ipſum Græcum diximus, qui de his quos maxime colebant verba facientes, verbo αὐτὸς vel alio utebantur: ut apud *Theophraſtum in Charact. c.* 3. καὶ τοὺς ἀπαντῶντας ἐπιστῆναι μικρὸν κελεῦσαι ἕως ἂν αὐτὸς παρέλθῃ, & *apud Ariſtophanem in nebul. Act.* 1. *Sc.* 11. verſ. *antep.*

Στ. φέρε τίς γὰρ οὗτος οὑπὶ τῆς χρεμάθρας ἀνὴρ

Μα. αὐτός. Στ. τίς αὐτὸς Μ. Σωκράτης.
& ibi Scholiastes. Inde illud Pythagoreorum αὐτὸς ἔφα. Refertur autem quæstio à Nymphico proposita Paulo Jurisc. in *l.* 81. *D. de condit. & demonstr.* quæ ex *lib.* 21. *quæst.* desumpta est. Justinianus etiam refert sententiam, quam Paulum in suis quæstionibus scripsisse tradit: *Infantem non posse ingratum à matre sua vocari, nisi hoc fecerit odio mariti sui, ex quo infans progenitus est*: quam tamen iniquam judicavit.

RESPONSORUM. LIB. XXIII.

Horum librorum meminit Justinianus in *præfatione digestorum* §. 1. *vers.* 3. *autem anno.* Ex quibus in veterum scholis, vix decem & octo recitabantur. Extat unum ex responsis Pauli in *l. etsi* 6. *C. de nupt.* Ex his etiam libris *legem* 22. *D. ad leg. Falcid.* desumptam existimo.

FIDEICOMMISSORUM. LIB. III.

Meminit LIBRI III. Justinianus in *l.* 1. *C. de communi servo manumisso*, in quo mentio facta erat cujusdam *constitutionis* Severi & Antonini; qua *cogebatur socius vendere partem socio servi communis, quatenus libertas servo imponeretur: quanquam ex bonis socii morientis nihil consequeretur, precio constituto arbitrio Prætoris.* Atque hoc III. LIBRO. Paulum de fideicommissariis libertatibus tra-

ctaſſe opinor, & Senatuſconſultum Rubrianum interpretatum fuiſſe ex *l.* 33. *D. de fideicom. libert.* ideoque *legem* 5. *ejuſdem tituli* mendoſam eſſe puto: *Senatus Hadriani temporibus cenſuit*, legendumque, *Senatus Trajani temporibus*: hæc enim verba de Senatuſc. Rubriano intelligenda ſunt, quod Trajani temporibus Rubrio Gallo, & Cælio Hiſpone Coſſ. factum eſt *l.* 26. *§.* 7. *D. de fideic. libert.* qui quidem Coſſ. ſuffecti fuere: quorum etiam meminit Plinius.

BREVIS. EDICTI. LIB. XXIII.

Libro octavo. quæ ad Tutelarum materiam pertinebant, tractavit. Vocantur autem hi libri aliquando *Brevium*. Quamobrem conjicio *brevia Edicta* hic collegiſſe Paulum, id eſt, quæ è re nata, & ut negotia naſcebantur Prætores proponebant: qualia erant *Edicta evocatoria*, quorum fit mentio ab Ulpiano in *l. impuberibus* 7. *§. ult. D. de ſuſpect. tut.* & *l. nonnunq.* 72. *D. de judic.* Imperatorum etiam *breves conſtitutiones Brevia* vocabantur, Zonaras in *concil. Carthag.* βρέβιον ἡ ἐπιτομὴ λέγεται, καὶ σύντομος γραφή: unde in *Nov. cv. de Conſulibus, cap.* 2. βρεβιάτορες *brevium proſcriptores Imperatoriorum*. Sic poſtea ſummi Pontifices *Breve* appellarunt apoſtolicum diploma, ceu reſcriptum in parvis negotiis conceſſum. quod nomen eos ab hac veteri *Edictorum brevium* denominatione deſumpſiſſe puto. Alio

ta-

tenen modo sumitur *Brevis* in *l.* 1. *de excusat. artif. lib. x. Cod.* scilicet pro notitia & quasi indice; & pro rationibus privatorum in *Synopsi Basil. lib. 7. tit. 18. cap. 14.* τὰ τοῦ ἀντιδίκου σοῦ βρέβια. ut in *l. ult. C. de conven. fisci deb.* pro chartula debitorum. Ne igitur existimes hos libros ad *Edictum perpetuum* à Juliano compositum, referendos esse: licet Justinianus in *orat. ad Senatum. §. si vero*, illud *brevem libellum* appellet.

AD PLAUTIUM LIB. DECEM ET OCTO.

alias; *Quæstionum ad Plautium.*

AD SABINUM LIB. SEXDECIM.

AD LEGES LIB. DECEM.

alias; *ad leges Juliam & Papiam.*

REGULARUM. LIB. SEPTEM.

SENTENTIARUM. SIVE. FACTORUM. LIB. SEX.

SENTENTIARUM. RECEPTARUM. LIB. QUINQUE.

AD. VITELLIUM. SABINUM. LIB. QUATUOR.

AD. NERATIUM. LIB. QUATUOR.

FIDEI. COMMISSORUM. LIB. TRES.

DECRETORUM. LIB. TRES.

Decreta hujusmodi & imperiales sententiæ in cognitionibus prolatæ, pro eadem re sunt accipienda: quanquam enim Justinianus in quibusdam legum inscriptionibus tantum meminerit *Decretorum*, ut in lege *Æmilius* 38. *D. de*

minor. in *l. fin. D. quod cum eo.* in *l. quædam* 41. *D. famil. ercisc.* in aliis autem, *Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum* tantum, ut in *l. cum quærebatur* 240. *de verb. signif.* in aliis tamen inscriptionibus utrumque conjunxit, ut in *l. fin. D. ad Sen. Trebell.* in *l. fin. D. de hered. instit.* Ex quibus constat Paulum, in sex libros totam hujusmodi tractationem conclusisse. sed in indice Justinianeo trium dumtaxat librorum mentio facta est, quod his solis Justinianus usus sit. Præter autem hos sex libros, Paulus librum singularem

DE COGNITIONIBUS

edidit: ex quo decerpta est *l. municeps.* 228. *D. de verborum signif.* & *l.* 101. *D. de regul. jur.* quem imperante Caracalla composuit. Leguntur etiam in indice,

DE. ADULTERIIS. LIB. III.
MANUALIUM. LIB. III.
INSTITUTIONUM. LIB. III.
DE. OFFICIO. PROCONSULIS. LIB. II.
AD. LEGEM. JULIAM. LIB. II.
AD. LEGEM. ÆLIAM. SENTIAM. LIB. III.
DE. JURE. FISCI. LIB. II.
AD. EDICTUM. ÆDILIUM. CURULIUM. LIB. II.
REGULARUM. LIB. VII.

Libri singulares.

REGULARUM. ITERUM.

RE-

REGULARUM. TERTIO.

DE. POENIS. MILITUM.

DE. POENIS. OMNIUM. LEGUM.

DE. USURIS.

DE. GRADIBUS. ET. ADFINIBUS.

DE. JURE. CODICILLORUM.

DE. EXCUSATIONIBUS. TUTELARUM.

AD. SENATUSCONSULTUM. TERTULLIANUM.

Justinianus *in l. lege xii. tabularum* 14. *C. de legit. hered.* refert, Julium Paulum in libri hujus principio docuiſſe, impiam fuiſſe differentiam post XII. tabulas introductam in ſucceſſione inter mares & fœminas, quantum ad adoptionis jus pertinebat. Ex his autem quæ ſupra diximus cum de Tertulliano ſcriberemus, ſatis liquet, non poſſe hoc Senatuſconſultum, ad conſulatum Tertulli, & Clementis referri: nam qui Coſs. facti ſunt Septimio Severo imperante, ut ex Faſtis apparet.

AD. S. C. ORPHITIANUM.

Quo liberi ad matrum inteſtatarum bona admittantur, factum Orphito & Rufo Coſſ.

AD. REGULAM. CATONIANAM.

AD. SENATUSCONSULTUM. SYLLANIANUM. ET. CLAUDIANUM.

AD. SENATUSC. VELLEIANUM.

AD. S. C. LIBONIANUM.

DE. OFFICIO PRÆFECTI. URBI.

De. Officio. Prætoris. Tutelaris.

De. Officio. Assessorum.

Hunc librum ſcripſit, cum aſſeſſor Papiniani erat cum Ulpiano.

De. extraordinariis. criminibus.

Ad Hypothecariam. formulam.

Ad. Municipalem.

De. publicis. Judiciis.

De. inofficioso. testamento.

De. Centumviralibus. Judiciis.

Apud Labittum, & Antonium Auguſtinum legitur *De ſeptemviralibus Judiciis*. Cauſas autem de quibus cognoſcebant Centumviri, enumerat Tullius *lib.* I. *de Orat*. Quemadmodum autem ea, quæ Prætores decernebant, *edicta* dicebantur: ſic quæ Centumviri, *judicia*. Hæc autem *Centumviralia judicia*, longo tempore poſt oppreſſam rempub. remanſiſſe conſtat ex *Quintiliani*, *Pliniique Secundi libris*, & viguiſſe etiam D. Hieronymi temporibus ex *Apologetico ejus* ad Domitionem intelligi poteſt, & magnitudinem auctoritatemque *Centumviralis judicii* Juſtinianus ipſe prædicat in *l. xii. C. de petit. hered.* Præcipuæ autem cauſæ, de quibus temporibus Juriſconſultorum Centumviri cognoſcebant, hæ erant: *de inofficioſo teſtamento*, & *de petitione hereditatis*. Unde Tribonianus titulo *De inofficioſo teſtamento*, ſubjecit titulum *De petitione hereditatis*, in Pandecta-

ectarum compilatione, & Scævola in *l.* 13. *D.* *de inoffic. testam.* *Centumvirale judicium*, pro *querela inofficiosi testamenti posuit*: & Paulus, *pro petitione hereditatis* in *l. petitor.* 30. *D. de liberat. leg.* Ideoque lectio Labitti, & Antonii Augustini, licet ex Pandectis Florentinis decerpta, à me probari non potest: sed liberè vulgarem indicis scripturam sequor. In quot autem consilia & tribunalia dividerentur Centumviri, & de forma judiciorum vide *Cujacium lib.* 10. *cap.* 20. *observat.*

DE. JURE. SINGULARI.

DE. SECUNDIS. TABULIS.

AD. ORATIONUM. D. SEVERI.

AD. ORATIONEM. D. MARCI. ET. COMMODI.

AD. LEGEM. VELLEIAM.

AD. LEGEM. CINCIAM.

de donis & muneribus, de qua *Cicero lib.* 2. *de Orat.* Eam ideo latam Livius *lib.* 34. *cap.* 4. refert, quia vectigalis jam, & stipendiaria plebs esse Senatui cœperat. Corrupte itaque legitur in inscriptione *l.* 29. *D. de leg. Paulus libro singul. ad legem Cinniam* pro *Cinciam*. Quanquam non sim nescius à Vellejo memoriæ proditum, L. Cinnam legem agitasse: hæc autem à Cincio Trib. pleb. lata est, cujus inter cæteros meminit Tacitus *lib. xiii. Annal. c.* 42. quæ ab eodem vocatur *Senatusconsultum* eodem modo, quo lex Ælia Sentia, de qua in §. *Eadem lege*

qui

qui & quib. ex causis. apud Justin. *Senatusconsultum* dicitur ab Ulpiano in *lege* 1. *D. de Offic. Cos.* his verbis: *Cum & ipse sit qui ex S. C. consilii causam examinat*, i. e. ex lege Ælia Sentia: nihil enim hic immutandum censeo.

AD. LEGEM. FALCIDIAM.

DE. TACITO. FIDEICOMMISSO.

DE. PORTIONIBUS. QUÆ. LIBERIS. DAMNATORUM. CONCEDUNTUR.

DE. JURIS. ET. FACTI. IGNORANTIA.

DE. ADULTERIIS.

DE. INSTRUCTO. ET. INSTRUMENTO. ΜΟΝΟΒΙΒΛΟΝ.

aliter

DE INSTRUMENTI. SIGNIFICATIONE,

ex inscriptione legis *Servis* 99. *D. de legat.* 3. & *l. Rhedæ* 4. *D. de suppell. legat.* Differt autem instructum, ab instrumento in *l. quæsitum* 12. *§. sed si fundus* 27. *de instructo & instr.*

DE. APPELLATIONIBUS.

DE. JURE. LIBELLORUM.

DE. TESTAMENTIS.

DE. JURE. PATRONATUS.

DE. JURE. PATRONATUS. QUOD. EX. LEGE. JULIA. ET. PAPIA. VENIT.

DE. ACTIONIBUS.

DE. INTERCESSIONIBUS. FOEMINARUM.

Quemadmodum Paulus *de Centumviralibus judiciis*, & postea separatim *de inofficioso testamento*

ento ſcripſit, ſic etiam *de Senatuſconſulto Vel-
iano* Pauli librum ſupra recenſuimus: nunc *de
itercesſionibus fœminarum* libellum ejus pro-
rimus. qui quidem idem ferè cum libro de
natuſc. Velleiano eſt; Velleianum enim S. C.
intercesſionibus appellatur in *l. 9. & 10. C.
Senatuſc. Vellei.* & à Martiano *in l. qui exce-
ionem* 40. *D. de condict. indeb.*

De. donationibus. inter. virum. et. uxorem.

De. legibus.

De. legitimis. hereditatibus.

De. libertatibus. dandis.

De. Senatusconsultis.

ripſit Paulus alios libros, qui in indice Ju-
nianeo non continentur.

De. adsignatione. libertorum.

De. operibus. libertorum.

De. variis. lectionibus.

im & ſignificationem verborum juris hoc in
co explicat.

Epitomen. Alpheni. Digestorum.

iam pluribus verbis proſequutus eſt. Ex ejus
uinque libris multæ leges deſcriptæ ſunt, *l. qui
r certum.* 15. *D. commu. præd. l. ſed ſi grandes
. D. de uſufr. l. lumen.* 16. *l. eum debere.* 33.
. de ſervit. urban. præd. l. cum multi. 9. *D. ſi
rs hered. pet. l. à quo* 58. *D. de rei vindic. l quic-
id.* 27. *D. de act. empti. l. ſervus* 36. *D. de
ndict. indeb.* & aliæ quædam. Scripſit etiam.

No-

NOTAS. AD. JULIANUM.

quod intelligitur ex *l. Si prætor 75. D. de jud.* ex *l. Prætor 3. §. 1. de collat. bon.* ex *l. Marcellus 15. de donat. causa mort.* ex *l. si pater 4. §. 2. de manum. vind.*

NOTAS. IN. LIBROS. QUÆSTIONUM. PAPINIANI.

ex *l. 16. D. de public. in rem actione*, ex *l. 18. D. de servitut.* ex *l. 1. §. 1. D. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* quæ ex lib. primo quæstionum Papiniani desumpta est, ut ex inscriptione apparet, in cujus legis fine sic scriptum est: *Paulus notat. Imo imperium, &c.* notat, scilicet in hunc librum primum. Hæc enim verba Papiniani non sunt, sed à Triboniano adjecta. Scripsit etiam

NOTAS. AD. LIBROS. RESPONSORUM. PAPINIANI.

ex inscriptione *legis nisi priores 16. D. quæ in fraud. cred.*

LIBRUM. SINGUL. AD. SENATUSC. TURPILIANUM.

ex inscriptione *legis fin. D. de ritu nupt.*

EPITOMEN. LIBRORUM. LABEONIS. ΠΕΙΘΑΝΩ͂Ν.

Ad quam epitomen referendam puto *l. si cui ædes. 31. D. de legat. 3.*

DE. ARTICULIS. LIBERALIS. CAUSÆ.

ex

x inſcriptione *l. ſi in obſcuro. 41. D. de liberali auſa.*

LIBRUM. SINGULAREM. AD. LEG. FUSIAM. CANINIAM.

x inſcriptione *leg. Poteſtatis. 215. D. de verb. gnific.* & illum, quem paulo ante dixi,

LIBRUM. SINGULAREM. DE. COGNITIONIBUS.

cripſit etiam

LIBRUM. DE. CONCEPTIONE. FORMULARUM. &

LIBRUM. DE. DOTIS. REPETITIONE.

CLAUDIUS TRIPHONIUS.

CLaudius Triphonius, ſive Triphoninus, Papiniani diſcipulus fuit, & cum Paulo, Ulpiano, aliiſque Juriſperitis, quorum fit men- to à Lampridio, Alexandro Severo Imperatori consiliis fuit, eique maximè familiaris, ac ſo- ius. Unde inſcriptonem legis 1. *C. de in jus oc.* mendoſam colligo: *Imperator Alexander l. Trophinio,* ſcribendumque, *Triphonio.* Hoc ggerente *in l. fin. de jure fiſci.* Paulus ſe reſpon- iſſe de quadam quæſtione ſcribit: & ipſe Tri- honinus, ſe in auditorio dixiſſe tradit, in uæſtione quam tractat: ſolam illam dotalem ſe partem fundi, quæ in dotem data eſt in 78. §. 4. *D. de jure dot.* Quod quidem audito-

rium

rium intelligendum est Papiniani, de quo fi mentio in *l. lecta. D. de reb. cred.* non Principis, cujus meminit *l. minor.* 18. *§.* 1. *D. de minor xxv. ann.* Colligi etiam potest sub Antoninc eum Syriæ præfuisse *ex l.* 1. *C. de Judæ.* Cum enim Triphoninus Antoninum Imperatorem consuluisset, an legatum factum à Corneli: Salvia, universitati Judæorum, qui in Antiochensium civitate constituti erant, quæ Syriæ caput erat auctore Tacito *L.* 2. *hist. c.* 74. valeret rescribit ei Antoninus legatum illud peti nor posse. Eum etiam ab Impp. Severo & Antonino cognitum fuisse testatur *l.* 5. *C. de negot gest.* quos ipse optimos apellat in *l.* 39. *D. de pœn.* Qua ex lege eum Ciceronianæ lectionis non incuriosum fuisse colligi potest. Proculeianæ autem fuit sectæ, quod apertè demonstrat *l.* 29. *D. Rerum amot.* Hic autem Triphoninus Claudii tantum nomine in plerisque Pandectarum locis nominatur in *l. Lucius* 78 *Titia* 6. *§. Idem quæsiit.* 9. *in l. heredibus* 77. *§. fin. in l. matrem* 80. *D. ad S. C. Trebel. in l. cum venderet D. de serv. export. in l. Lucius* 88. *§. Damæ* 12. *D. de legat.* 2. *in l. cum quis decedens* 37. *§. nuptura* 4. *l. pater filium.* 38. *§. quindecim* 5. *l. uxorem* 41. *§. Scævola* 13. *D. de legat.* 3. *l. Claudius* 17. *D. de fideic. libert.* Quam, quod corrupte ea legeretur, primum emendare tentavit Alciatus *lib.* 2. *dispunct. cap. xiii.*

xiii. Tum poſtea Antonius Auguſtinus *lib.* 1. *cap.* 4. *Emendationum.* Scripſit autem

DISPUTATIONUM. LIBROS. XXI.

Quibus in libris maximè de dotibus, aut quæ ad eas ſpectabant, tractabatur. Scripſit etiam

NOTAS. AD. SCÆVOLÆ. LIBROS.

quem *ſuum* appellat, ut indicant inſcriptiones legum ſupra nominatarum, & maximè ad libros Digeſtorum, ut colligitur ex *l. qui negotiationem* 58. *D. de adminiſtr. & peric. tut.*

CALLISTRATUS.

CAlliſtratum Juriſperitum Lampridius quoque numerat inter illos præclaros viros, quos Alexandro Severo à conſiliis fuiſſe diximus, quamvis hac de re à quibuſdam notatus fuerit, & malè: quid enim impedit quò minus Alexandro aſſidere potuerit, cum ſub Septimio Severo, & Antonino filio eum floruiſſe conſtet: quod his imperantibus LIBROS COGNITIONUM ſcripſerit, ut apparet ex *l.* 3. *D. de offic. procurat. Cæſ.* quæ ex *libro* 6. deſumpta eſt. *Idque Imperatores noſtri Severus & Antoninus ad libellum Hermiæ reſcripſerunt:* hoc enim verbo uti Juriſconſultos, cum de Imperatore regnante loquuntur, ſupra diximus. Sic & Julianus in *l.* 8. *D. de offic. præſ. Sæpe audivi Cæſarem noſtrum dicen-*

dicentem, & Plinius *lib. 6. epist. 31. Evocatus in consilium à Cæsare nostro.* Apparet etiam sub primis Imperatoribus non vixisse Callistratum, ex *lib. 2.* quem composuit ad *Edictum monit. l. 1. D. de interrogat.* quo loci sua ætate interrogatorias actiones, jam in desuetudinem abiisse, testatur: quas sub Juliano & Papiniano in usu fuisse adhuc certum est. Solus autem Callistratus putavit deportatum, jugum servitutis subire: hac in re à reliquorum Jurisconsultorum sententia discrepans. Quod quidem Cujacius *lib. iii. cap. x. observat.* notat, Græcos inter ἐναντιοφανῆ posuisse. Cæterùm plures Callistratos apud auctores invenio; Fuit Callistratus quidam Platonis auditor, de quo *Gellius lib. iii. cap. xiii. noct. Attic.* scribit; Fuit & alius Callistratus, ad quem Martialis scripsit quædam epigrammata, qui temporibus Trajani vixit, à quo forte Callistratus noster originem sumpsit. Scripsit autem

De. cognitionibus. lib. sex.

Dissimili argumento fuere hi libri, à libris *Decretorum* Pauli. His enim continentur causæ, quarum cognitio à Principibus, litteris vel rescriptis, magistratibus specialiter est demandata, ut ex legum capitibus quæ ex his desumpta sunt, colligi facillime potest.

Edicti. Monitorii. lib. sex.

alias *ad Edictum monitorium* auctore Labitto. In

Græ-

Græco indice *Edicton monitorion*. Erant, ni fallor, *Edicta monitoria* similia his, de quibus in *l.2. §. eodem tempore 10. D. de orig. jur.* sic dicta quod his monebantur cives, quod jus de quaque re magistratus dicturus esset: unde Edicto admonere in *l. Divi fratres 39. de relig. & sumpt. funerum:* Ad hoc allusit Seneca, cum *fulmina monitoria* dixit *lib. 2. Natur. quæst.*

DE. JURE. FISCI. LIB. QUATUOR.
In inscriptione *l. 1. D. de bon. damnat.* Florentiæ scriptum esse, *De jure fisci & populi.* tradit Antonius Augustinus *lib. 1. cap. 4. emendat.* & apud Paulum *lib. 5. sentent. tit.* 11. inscriptio sic est posita, *De jure fisci & populi.* Non tamen hæc conjunguntur, ut fiscus & populus idem sint: licet fiscus, ab Æschine τὸ δημόσιον appelletur; res enim fiscales, propriæ & privatæ Principis sunt. *l. 2. §. hoc interdictum. 4. D. ne quid in loco publ.* quam ob rem libenter existimarem, quod *jus populi* hic appellatur, id esse, quod *jus ærarii* alibi dicitur; sic enim *ærarium* & *fiscus* differunt, ut ex his duabus familiis, quæ ad ductus aquæ parabantur intelligimus: quarum altera publica, id est, populi: altera Cæsaris vocabatur. *Commoda publicæ familiæ*, inquit Julius Frontinus *lib. 2. de aquæ ductibus*, *ex ærario dantur: Cæsaris vero familia ex fisco accipit commoda.* & ex

Plinio in *Paneg. ad Trajan. cap.* 36. *At fortaſſi non eadem ſeveritate fiſcum, qua ærarium cohibes? Imo tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis.* Unde Spartianus in *Hadriano cap.* 7. *fiſcum privatum*, & *ærarium publicum* dicit. Male igitur Harmenopulu *lib.* 1. *Epit.* bona populi Romani, publica & fiſcalia propriè dici exiſtimat, his verbis ταῦτα ἢ τὰ ἀφωρισθέντα τῷ Ῥωμαϊκῷ παντὶ δήμῳ ἐλέγοντ κυρίως καὶ κατὰ ἀκρίβειαν φισκάλια, ἤτοι δημόσια; era enim vir tantum pragmaticus, hiſtoriæ, & politioris doctrinæ ignarus. Hoc tamen *popul* verbum hoc in loco de imperio explicandun eſt; populi enim poteſtas, tunc temporis a Principem lege Regia omnis tranſlata erat. Si cum Suetonius Tranquillus *in Tiberio, cap.* 49 Vononem Regem Parthorum, in fidem *popu Romani*, Antiochiam receptum dicit: *imperi Romani* explicandum eſt. & apud Capitolinur *in Maximinis cap. ult.* in hac acclamatione: *H ſtes populi Romani Dii perſequuntor*, id eſt, *imp rii Romani.* Cæterum Lampridius *cap.* 16. ſcri bit, Alexandrum Severum leges *de jure fiſc & populi*, moderatas, & infinitas ſanxiſſe. qu propter libenter exiſtimarem, eo imperan Calliſtratum hos quatuor libros compoſuiſſe verisimile enim eſt, Calliſtratum de his, c quibus Imperator ſtatuerat, ſcribere voluiſſ quod & confirmat *l.* 2. *§.* 6. *D. de jure fiſci*; in q

co-

onstitutionem Severi refert: *Imperator*, inuit, *noster Severus Augustus constituit*; quæ erba de Alexandro intelligi debere, locus ampridii satis indicat.

ARRIUS MENANDER.

HUjus Menandri meminit Macer in *l.* 1. *de veteranorum & militum successione*; & in *l. quædam delicta* 14. *de pœn.* ubi Menandrum scripisse refert, credo in libris *de re militari*, mitem qui artem ludicram fecerit, vel in servitem se venire passus sit, capite puniendum. e hoc Menandro intellexit Ulpianus *in l. rum. xi. §. ex facto* 2. *D. de minor.* Ex quo nsiliarium principis Alexandri Severi eum isse colligimus, & à tutelæ onere hac ratione cusatum, licet Lampridius ejus nullam mennem faciat; verba enim Ulpiani hoc satis cla demonstrant: *Susceptam*, inquit, *tutelam non i solent deponere, quam qui trans mare Reipub. usa absunt, vel hi, qui circa Principem sunt upati, ut in consiliarii Menandri Arrii persona indultum.* Alius autem est hic Menander ab cujus fit mentio in *l. postliminii* 5. *§ captivus. D. de capt. & postlim. reversi.* Idque constat ex Tullii orat. *pro Corn. Balbo cap.* 11. *Nec sine usa*, inquit, *de Cn. Publicio Menandro liber o homine, quem apud majores legati nostri in*

Græciam proficiſcentes interpretem ſecum haber voluerunt, ad populum latum eſt. ut is Publiciu ſi domum revertiſſet, & inde Romam rediiſſet ne minus civis eſſet: quod ego non adnotaſſem nisi Stephanus Forcatulus, vir quidem doctus contra ſenſiſſet. Sed hoc more inſtitutoqu meo dictum ſit, qui animum ad ſcribendun appuli, non alios reprehendendi ambitione, ſec veri inveſtigandi ratione. Compoſuit autem

DE. RE. MILITARI. LIB. QUATUOR.

ÆLIUS MARTIANUS.

MArtianum eum eſſe putat Angelus Politianus *lib. 5. epiſtol.* quem Princeps Julianus juſſit occidi. Sub Antonino quidem nor parvæ auctoritatis fuit, quem etiam conſuluiſſ de dominica poteſtate invenimus in *§. ſed ho tempore. 2. Tit. de his qui ſui vel alieni. in Inſtit* quem *Magnum* ipſe appellat *in l. 16. §. 11. D de publican.* ejuſque reſcriptum affert. Hun etiam Lampridius *cap.* 68. inter illos Juriſperito numerat, quorum Alexandrum Severum conſilio uſum ſupra retulimus. Martianus quidem ſ in auditorio publico, Marcelli ſcripta probaſſ ſcribit in *l. 1 §. fin. D. ne de ſtatu defunct.* quod d auditorio Alexandri Principis intelligendum eſt: quapropter *leg. 4. C. ne de ſtatu defunct.* qua eſt Alexandri ad hunc Martianum reſcriptam

eſſe

ſſe, non incongrue dicere poſſumus: etiam gem *un. de reis poſtul. lib.* 10. *Cod.* ad hunc Martianum ab Alexandro Imp. reſcriptam ſſe apparet ex *l.* 7. *D. de muner. & hono.* quæ x Martiano *lib.* 2. *publicorum* deſumpta eſt. qua Martianus eandem rem ſcriptis tradidit, uam ab Alexandro per reſcriptum acceperat *d. l. un.* ubi obiter adnotabimus ex illarum uarum legum collatione, reum innocentiam iam purgaſſe non intelligi, niſi poſt ſententiam. Ex *dicta* autem *lege* 4. *C. ne de ſtatu defunct.* illud colligere licet, Martianum fratrem abuiſſe qui ſervum heredem manumiſſum ripſit. Ulpianum autem ſequutus eſt in *l. à ecurionatu.* 5. *D. de vacat. & excuſat. munerum*: quemadmodum & illum Ulpianus reprehendentem Julianum, quod Julianus putaret, x his conventionibus, quæ in nomen proprium contractus non tranſeunt, in factum ctionem à prætore dandam; Martianus autem, ivilem incerti, id eſt, præſcriptis verbis. Idem liquando Papinianum & Paulum eximios Juiſconſultos opinionum diſſenſione diſcrepantes, adhibita diſtinctione conciliare tentavit, t Juſtinianus refert in *l. cum in adoptivis* 10. *C. e adoption.* in ea quæſtione: *An liceat filio adoptivo qui præteritus à patre naturali fuerat, ti adverſus ejus teſtamentum querela inofficioſi teſtamenti.* Alius autem eſt Martianus noſter ab

eo, cujus mentio fit à Calliſtrato in *l.* 13. *D. de eo quod met. ca.* Libros autem indicis Juſtinianei, qui Martiano tribuuntur, hoſce habe lector.

INSTITUTIONUM LIB. XVI.

Ex his libris depromptum eſſe *§. pecoribus. l. legatis* 65. *de legat.* 3. oſtendit Juſtinianus *in §.* 1. *de lege Aquil. in inſt* Homerique verſus duos ex *lib.* 13. *Odyſſ.* deſumptos, retuliſſe Martianum in his libris teſtatur. Virgilium etiam auctorem habet. *lib.* 3. ex quo deſumpta eſt *l.* 6. *D. de rerum diviſ.* quapropter *legem* 7. ſequentem ejuſdem Martiani eſſe puto: quamvis in vulgaribus codicibus, & apud Labittum tribuatur Ulpiano, ex *lib.* 25. *ad edict.* Verba enim Ulpiani, *lib.* 25. *ad edictum*, aliter quam hæc concepta ſunt, quæ referuntur, in *l.* 6. *D de relig. & ſumpt. fun.* Nec enim veriſimile eſt Martianum, cenotaphium locum religioſum putaſſe, contra DD. fratrum conſtitutionem: quam virum juriſperitiſſimum ignoraſſe credendum non eſt: quamobrem hæc faciunt, ut hæc verba *magis placet*, corrupta ſine dubio exiſtimem: Juriſconſulti enim his dictionibus utuntur ad receptiorem ſententiam denotandam, ut in Pandectis paſſim colligere licet. Hæc autem non fuit receptior, cum DD. fratrum conſtitutione contra ſancitum ſit. Interpres Græcus hoc ſentiit; *lib.* enim 46. *capit.* 3. *Baſil.* pro *magis placet*, dicit *magis placuit*, ſcilicet *antiquis*;

Hæc tamen locum omnino non ſanant; quid enim illud *magis* ſibi velit, non intelligo. Legendum itaque eſt *majoribus placet*; non enim difficilis eſt dictionis *majoribus* in aliam corruptela: majoribus autem placuiſſe cenotaphium locum religioſum eſſe, probat Virgilii teſtimonio. Librum autem Virgilii non citat Martianus, ſed *ex* 3. *Æneidos* deſumpſiſſe eum jam admonuit Budæus in Annot. in Pandectas:

Libabat cineri Andromache, maneſque vocabat,
Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas cauſam lachrymis ſacraverat aras.

Quod & non ignoravit Græcus interpres loco ſupra citato. Martianus autem hoc in loco Servii interpretationem ſequutus eſt, qui *tumulum inanem* Virgilii *cenotaphium* eſſe dicit. Cæterùm non uno tenore orationis hos *libros inſtitutionum* ſcripſit, ſed per capita eos diviſit: quod ſatis conſtat *ex l. qui liberos* 19. *D. de ritu nup.* ubi in inſcriptione ejus legis, caput *vigeſimum quintum libri xvi.* affertur, quod erat de lege Julia. *Liber quartus* ad res criminales ſpectabat. In his autem libris compendium totius juris concluſum eſſe exiſtimo; nam legis definitione orſus videtur *ex l.* 2. *D. de legibus.* quæ ex initio *libri* 1. deſumpta eſt; ubi Demoſthenis & Chryſippi varias legis defini-

tiones affert: quo in loco obiter animadvertendum, hæc verba Demosthenis legem definientis δόγμα ἢ φρονίμων ἀνθρώπων à Papiniano *lib.* 1. in *l.* 1. *eod. tit. definitionum* interpretari *Virorum prudentum consultum.* Ex quibus liquido apparet, in epistolis Hippocratis in illa Artaxerxis ad Pætum, mendum his verbis inhærere: ὃ φέρω γνώμην οὐκ ἔπι ἔχω μετ' ἀνδρῶν ΓΟΝΙΜΩΝ βουλεύσασθαι. & sic legendum: μετ' ἀνδρῶν φρονίμων.

REGULARUM. LIB. QUINQUE.

DE. APPELLATIONIBUS. LIB. DUOS.

DE. PUBLICIS. JUDICIIS. LIB. DUOS.

In inscriptione *l.* 7. *D. de muner.* legitur Martianus *lib.* 2. *publicorum*: à D. Chrysostomo *tract. de cæco à nativ.* vocantur τὰ κοινὰ δικαστήρια, in concilio Toletano *cap. iii.* & concilio Carthaginiensi *cap.* 9. *publica judicia* dicuntur, *jurisdictiones magistratus sæcularis*, & opponuntur ecclesiasticis cognitionibus *can. inolita. can. placuit* XI. *quæst.* 1. Libros singulares.

DE. DELATORIBUS.

quem scripsit sub Alexandro *l.* 15. *D. ad S. C. Silani.*

AD SENATUSC. TURPILLIANUM.

AD. HYPOTHECARIAM. FORMULAM.

fuisse librum singularem constat ex inscript. *legis grege* 13. *D. de pignor.*

Edidit etiam Martianus præter eos libros qui in indice Justinianeo nominantur,

No-

NOTAS. IN. ÆMILII. PAPINIANI. SCRIPTA.

uctore Justiniano *in* 1. *constit.* §. 6. *de veteri ure enucleando.* quæ tamen ante Justiniani tem-ora nullam vim obtinebant, propter honorem omenque Papiniani. Eas tamen in Pandectis onficiendis componendisque non omnino re-puendas esse censuit.

LIBROS. etiam DIGESTORUM. uorum *septimi* ipse meminit. Collegisse etiam idetur in unum *Constitutiones Severi ex l.* 1. *. de communi servo manumisso.* Eum deni-ue scripsisse *notas in Julianum* conjicio ex *l. urisgentium D. de pact.*

JULIUS AQUILA.

EUsebius *lib.* 6. *ecclesiasticæ historiæ cap.* 3. Aquilam quendam commemorat, qui empore Severi Imperatoris Præses Ægypti lexandriæque fuit, quem *cap.* 5. tyrannicum udicem appellat; inhumanis enim cruciatibus rreisque tormentis Christianos omnes afficie-at, & inter immaniora crudelitatis signa nu-eratur illud, quod Potamienam honestissi-am fœminarum & martyrum crudelibus sup-iciis laceravit. Nescio tamen an ille noster rrisconsultus fuerit: quod quidem non admo-um à veritate absonum est; Julium enim Aqui-

 lam

lam post Trajani tempora vixisse colligitur e
ejus *lib.* 1. *responsorum*, in quo rescriptum Ha-
driani Imperatoris ad Britasium Pollionem
Legatum Lugdunensem recensetur, *in l. ult.*
D. de suspect. tut. quod etiam à Modestino re-
fertur, in *l. Spadonem* 15. *§. ult. de excus. tu.*
quæ est ex libro 6. *de excus.* ubi corrupte *Britasiu*
Pollio, in omnibus exemplaribus exaratum est
cum *Vitrasius* reponendum sit, ut illud rescri-
ptum Hadriani ad Vitrasium Pollionem, qu
Consul bis fuit sub DD. fratribus. primum cum
Pudente 27. anno post mortem Hadriani, & se-
cundum sub Antonino Philosopho cum Apro
auctore Lampridio *in Commod. cap.* 2 *&* 12. nu
lam enim *Britasii* mentionem fieri apud aucto-
res legi. Julius itaque Aquila post Vitrasii Pollio-
nis tempora vixit; quamobrem illum non mul-
tum errare putarem, qui eum Consulem fuiss
anno urbis conditæ 953. sive, ut Onuphrius vult
951. existimaverit: in Fastis enim Gallus & Sa-
turninus hoc anno Coss. numerantur. Julium au-
tem Aquilam, Gallum vocari apparet satis ex
indice Græco, ubi sic scriptum est: Γάλλος Ἀκύλα
ideoque non malè Antonius Augustinus *lib.* 1
cap. 4. *emendat.* reprehendit Angelum Poli-
tianum quod *epistola ultima lib. xi.* pro Aquila
Gallo, Aquilium Gallum eum appellatum scri-
pserit. Cæterum Tacitus *lib. xii. Annal. c.* 15. Julii
Aquilæ equitis Romani meminit, quem alium
ess-

esse ab hoc nostro Jurisconsulto, series temporis demonstrat. Sed fortè non incongruè hunc ab illo Equite originem duxisse quis dixerit. Composuit autem Aquila tantum

RESPONSORUM LIB. UNUM.

HERENNIUS MODESTINUS.

HErennium Modestinum Gordianus Imperator in *l. ad exhibendum 5. C. ad exhib.* appellat, non contemnendæ auctoritatis Jurisconsultum, quem Cos. quidam cum Probo numerant, ut auctor est Labittus sub Alexandro Severo Imperatore anno urbis conditæ 981. Sed cum Modestum non Modestinum Consulem illum nominari in Fastis videam, & in antiquo illo epigrammate, cujus apud Onuphrium mentio est, à sententia illa facilè dissentio. Eum quidem certum est Alexandri consiliarium fuisse auctore Lampridio: quamobrem de Alexandro Severo interpretanda sunt Modestini verba in l. ἐὰν δυὸ §. ἀφίενται. *D. de excusat. tut.* καὶ τοῦτο ἐξ ἐπιστολῆς Σεβήρου βασιλέως δείκνυται, ne quis de L. Septimio Severo eum loqui putet, quod superiora ejusdem verba ad Septimium referantur, καὶ τοῦτο οὕτως νενομοθέτηται ὑπὸ τῶν θειοτάτων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου. *Libros* enim *excusationum* sub Severo Alexandro constat eum scripsisse, mortuis jam Severo & Antonino filio: quod θειο-

τάτων verbum, manifestum reddit. Septimius tamen & Antoninus Modestino cuidam rescribunt, Chilone & Libone Coss. Qui quidem, si noster est, fratrem habuit, qui simul cum eo patri successit. *l.* 1. *C. si certum pet.* Ut autem nostrum Jurisconsultum esse existimem, eò maximè moveor: quod eum juris ignarum non fuisse declarant Imperatores. Modestinum etiam Maximini junioris præceptorem fuisse colligi potest ex Capitolino *in Maximino juniore c.* 1. Gordianique tempora attigisse ex *d. l.* 5. *C. ad exhibendum.* Hæc enim verba: *merito tibi à non contemnendæ auctoritatis Jurisconsulto Modestino responsum est*, sic interpretanda sunt, ut sententiam & responsum Modestini Sabinianus miles apposuerit iis in precibus, quas obtulit Gordiano. Moris enim erat olim, ut qui preces Imperatori offerrent, sententias Jurisconsultorum qui jam è vita excesserant, vel quos consuluerant apponerent, ut colligitur ex *l.* 14. *C. de præd. & aliis reb. min.* ubi Diocletianus & Maximianus sic rescribunt Phrominio: *Utere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumque quorum precibus fecisti mentionem, sententiis*; & in *l.* 4. *C. de contrah. & commit. stipulat. secundum*, inquit Alexander Sabinæ, *responsum Domitii Ulpiani præfecti annonæ, Jurisconsulti, amici mei, ea quæ stipulata est, cum moreretur, &c.* Quamvis autem consulatus

cus Modestini nulla certa extet memoria, Proconsulem tamen Dalmatiæ eum fuisse certum est, & ex Dalmatia Ulpianum consuluisse, ut ipse Ulpianus scribit in *l. si quis uxori.* 52. *§. si quis asinum* 20. *D. de furt.* qua in lege Ulpianus, eum *studiosum suum* appellat. Non solum autem Modestinus juris scientiam exercuit; sed poëseos etiam amator fuit: hocque periochæ Virgiliano operi adjectæ testantur. Cæterum Cassianum eum non fuisse, probat *l.* 35. *D. de fideicom. libert.* Justinianus autem in indice, libros Herennii Modestini hos posuit.

RESPONSORUM. LIB. UNDEVIGINT.

ΠΑΝΔΕΚΤΩ͂Ν. LIB. DUODECIM.

REGULARUM. LIB. DECEM.

DIFFERENTIARUM. LIB. NOVEM.

scilicet quæ ad jus civile pertinent.

EXCUSATIONUM. LIB. SEX.

quos Græce se scripsisse Modestinus testatur in *l. i. de excusat. tut.* quæ ex LIBRO I. desumpta est. qua in re ait, se utilissimum opus confecisse. Hos Ignatio Dextro dicavit.

DE. POENIS. LIB. QUATUOR.

Ex *lib.* I. desumpta est *l. si sine ult. D. de in jus vocando.* Cujus verba, *vel supradictam pœnam, id est &c.* adjecta, & interposita esse à Triboniano auguror. cum enim in *l. præced.* 24. quæ est Ulpiani, sic scriptum esset; *in eum qui adversus ea fecerit, quinquaginta aureorum judicium datur.*

datur. & Tribonianus caput Modeſtini conſequenter inſerendo, in quo pœnæ quinquaginta aureorum mentio fit; ut eandem hanc cum ſuperiore oſtenderet, ſic poſuit: *vel ſupradictam pœnam, id eſt quinquaginta aureos dat.*
Lib. ſingulares.

De. PRÆSCRIPTIONIBUS.

De. INOFFICIOSO. TESTAMENTO.

Scripſit hoc in libro, tempora inofficioſi querelæ à morte teſtatoris currere, cui tamen ſententiæ Juſtinianus Ulpiani dogma prætulit; qui ab adita hereditate currere tradit.

De. MANUMISSIONIBUS.

De. LEGATIS. ET. FIDEICOMMISSIS.

De. TESTAMENTIS.

ΠΕΡῚ. ῾ΕΥΡΗΜΑΤΙΚΩ͂Ν.

ubi conſilia, cautioneſque, contra juris ſubtilitatem proponit.

De. ENUCLEATIS. CASIBUS.

De. DIFFERENTIA. DOTIS.

De. RITU. NUPTIARUM.

Fit etiam mentio librorum vi. xi. xiii. & xv. *ex Caſſio* Modeſtini, in inſcriptionibus *legis cenſere.* 111. *l. littus.* 112. *l. morbus.* 113. *l. ſolvendo.* 114. *D. de verb. ſignif.* libri xxxv. ejuſdem *ad Q. Mutium*, in inſcriptione *l. homo liber D. de acquir. rerum domin.*

TA-

TARANTINUS PATERNUS.

ANgelus Politianus *epistol. libro* 5. *Tarruntius Paternus* legit. Cujacius vero in *l. venatoribus* 6. *C. de excusat. mun.* sic in indice ustinianeo legendum ait, *Titus Aruntenus Paternus.* Ego *Tarruntenum* malo. Est enim hic, ni fallor, Tarruntenus Paternus, qui Præfectus Prætorio, sub Commodo Antonino fuit. Cuus consilio Lampridius *in Commod. cap.* 4. scripit, *negotium datum Claudio Pompeiano propinquo*, interficiendi Commodi. *Qui ingressus ad Commodum districto gladio, cum faciendi potestatem habuisset in hæc verba prorumpens, Hunc tibi pugionem Senatus mittit, detexit facinus fatuus nec implevit*: quo detecto Pompeianus ipse, multique alii interfecti sunt. *Paternum autem & hujus cædis auctorem, &, quantum videbatur, paratæ necis Commodi conscium, & interventorem, ne conjuratio latius puniretur, instigante Tigidio per lati clavi honorem à Præfecturæ administratione submovit Commodus. Verum post paucos dies insimulavit eum conjurationis, cum diceret ob hoc promissam Juliani filio filiam Paterni, ut in Julianum transferretur Imperium. Quare & Paternum, & Julianum, & Vitruvium Secundum Paterni familiarissimum, qui epistolas Imperatorias curabat,*

rabat, interfecit. Hæc Lampridius. Vegetius autem *lib.* I. *cap.* VIII. Paternum appellat *Diligentissimum rei* militaris assertorem, & redegisse eum refert in libros, quæ Augusti, Trajani, Hadrianique Constitutionibus cauta erant. Quapropter quæ de disciplina Augusti scripta leguntur in *l.* 12. *D. de re milit. Paterni*, non *Macri* sunt. Licet lex ex Macro desumpta sit. Cæterum Pontius Diaconus, qui passionem D. Cypriani litteris mandavit, *Paterni* Proconsulis Cartaginensis meminit, qui D. Cyprianum ob Christianæ religionis professionem exilio multarit. Verum ut eum nostrum Paternum esse existimem hæc prohibent. Primò, quia sub Gallieno & Valeriano vixit: deinde quia Passius Paternus nuncupatur, ut patet ex D. Augustino Homilia de sancto Cypriano martyre. Eundem potius esse puto cum illo, quem Cos. Secundum, anno urbis conditæ 1020. Fasti ponunt, & Cassiodori Chronicon. Reliquit autem Tarruntenus.

DE. RE. MILITARI. LIB. QUATUOR.

ÆMILIUS MACER.

MEminit Paterni Jurisconsulti Macer in *l. officium* 12. *D. de re milit.* Ulpiani in *l. sciendum* 15. *D. qui satisd. cog.* & Pauli in *l* 1. *D. de veter. & mil. succes.* Quamobrem eum sub Alexan-

Alexandri imperio floruisse existimo. Nam ...um in *l. 61. D. de acquir. hered.* quæ ex *lib.* .. *de Officio præsidis* deprompta est, D. Severi ...onstitutionem affert, de Septimio Severo in...elligendum est illud. Sed hoc liquido constat ...x *l. 1. D. si pend. appellat.* his verbis: *Impe...ator noster Alexander Pletorio militi ita re...ripsit.* Nescio autem an is sit, qui *Ornithogo...iam* scripsit, cujus meminit Nonius Marcellus ...i verbo *Picumnus.* non autem *Theogoniam* ...: perperam scriptum est apud Petrum Crini...um *lib.* III. *de Poëtis Latinis cap.* 52. quam ...ibuit Æmilio Macro Veronensi, qui vixit ...s temporibus quibus Messala Corvinus, & ...sinius Pollio, eloquentia floruerunt. Scri...pit autem

De. RE. MILITARI. LIB. DUOS.

De. PUBLICIS. JUDICIIS. LIB. DUOS.

De. APPELLATIONIBUS. LIB. DUOS.

...EIKOΣTΩ͂N. BI'BΛIA. ΔY'O.

...: scriptum esse Florentiæ Antonius Augusti...us affirmat *lib. 1. emend.* in *d. cap.* 4. In Haloan...dina editione scriptum est εἰκοϛῶν *sive ad legem* ...*cesimam hereditatum libri duo.* Ex quorum *se...cundo* est lex *nulli* 13. *D. de transact. Nulli pro...curatorum Principis, inconsulto Principe tran...sigere licet*, de *vicesima hereditatum* scilicet, at...que hac de re solum, legem hanc verba facere ex ...scriptione constat. Quamvis hoc ex generali

axiomate desumptum sit, quod refertur ab
Ulpiano *lib.* XVI. *ad Edict.* in *l.* 1. *D. de offic*
procurat. Cæsar. vel rat. quo cautum est, pro
curatorem Cæsaris nihil agere posse, nec ven
ditionis, vel transactionis, nec donationi
causa, nisi consentiente Cæsare. Primus auten
qui de *lege vicesima* scripsit, fuit Aulus Ofilius
auctore Pomponio *l.* 2. *D. de orig. jur.* § 44. cum
primum lege Julia augendi ærarii causa extra
neis heredibus irrogata est, teste *Dione lib.* 55
quod ut cito crescere, & augeri posset, mult
contra veteris juris regulas Impp. introduxe
runt: ad id probandum uno tantum testimoni
contenti erimus. Jure veteri mutus, & surdu
testari non poterant: statuerunt tamen Princi
pes, si à Principe impetraverint, testari poss
in *l.* 7. *D. qui testam. fac. possunt.* quæ desumpt
est ex Æmilio Macro *lib.* 1. *ad legem vicesiman*
hered. Hoc autem eis indultum satis apparet
ut heredum numerus major esset, atque ita ve
ctigal vicesimæ augeretur. quamobrem emen
data est hæc lex à Nerva, à Trajano, & à M
Philosopho; tum demum penitus sublata
Gratiano, secundum Alciati sententiam, &
Antonii Goveani in *l.* 68. *D. ad leg. Falcic*
quam tamen Jacobus Cujacius improbat, cri
mineque falsi Alciatum hac in re accusat. Ho
tamen legis Juliæ de vicesima caput, ante Justi
nianum sublatum esse certum est: quod & Ju
nia

ranus ipse videtur declarare in *l. 3. C. de dicto D. Hadr. toll.* Præter autem libros qui in indice Justinianeo leguntur, scripsit

LIBROS ANNALIUM,

quorum xvi. citat Priscianus *lib. x. cap. 1. pag.* 895

AURELIUS ARCADIUS CHARISIUS.

POst Herennii Modestini tempora vixisse videtur ex *l. munerum* 18. §. *mixta munera D. de muner. & honor.* in qua ipse scribit: *Mixta munera sunt* δεκαπρωτίαι εἰκοσαπρωτίαι, *ut Herennius Modestinus & notando & disputando, bene & optima ratione decrevit.* Labittus eum titulo Magistri libellorum insignivit ex *l. un. C. de offic. præf. præt.* in quibusdam tamen codicibus nulla ejus rei mentio fit. Eum quidem Christianum fuisse scribit Cujacius *lib. vii. Observat. cap.* 2. Ad eum rescribunt Carus & Numerianus ex inscript. *legis* 4. *C. de calumniato.* & Præses Syriæ sub Diocletiano fuit, quod colligere licet ex inscript. *l. 9. C. de quæst.* ubi tamen vulgati codices malè *Charissimum* pro *Charisio* habent. Tradit autem Justinianus in indice

Lib. singulares.

DE. TESTIBUS.

DE. OFFIC. PRÆFECTI. PRÆTORIO.

Ex hoc libro desumpta est *l. un. D. de offic praef. praet.* ubi animadvertendum, cum Charisius ait: *Ad vicem Magistri equitum, praefecto praetorio antiquitus institutos esse, à quibusdam scriptoribus traditum est*, de Pomponio eum intellexisse, qui *l. 2. D. de O. jur. §. 19.* de Magistro equitum loquens sic scribit: *Quod officium ferè tale erat, quale hodie Praefectorum praetorio.* Multa autem de officio Praefecti praetorio multi dixerunt: quare ab his supersedebo; locum tantum insignem in Aurelii Victoris historia Augusta esse indicabo *in Tiber.* qui ostendit Praefectum praetorio qualem in jure habemus à Tiberio fuisse institutum. Scripsit etiam,

DE. MUNERIBUS. CIVILIBUS.

LICINIUS RUFINUS.

Junium Rufinum patrem habuit, quem Proconsulem Macedoniae fuisse colligimus ex Callistrato in *l. 3. § .3. D. de testib.* Nostrum Licinium Rufinum Alexandri Severi temporibus claruisse, ex hoc manifesto apparet: quod Paulum Jurisconsultum per epistolam consuluerit, quae extat in *l. Licinius Rufinus 4. D. quib. ad libert. proclam. non licet.* Rufini meminit Ulpianus in *l. Imperatores. 4. D. de offic. praef. vig.* qui praefectus vigilum fuit. Consulatum etiam exercuit cum Laterano, sub Septimio

Severo, & Antonino filio anno urb. conditæ 950. auctore Damaso in vita sancti Victoris Papæ. Quibus Consulibus, Albinus Cæsar prælio victus est, & occisus: nonnullæque constitutiones in Codicem relatæ sunt à Justiniano *l. 1. C. soluto matrim. quem. l. ult. C. de alend. liber. l. un. C. si contra matr. volunt. tut. da.* aliæque quamplurimæ, quæ Codicem percurrenti cuique obviæ esse poterunt. Hoc quidem novi, plures eorum consulatu, Severi & Antonini constitutiones factas, quam sub aliis Coss. quod ideo evenisse puto, quia sub Cos. Jurisperito, Principes in jure reddendo frequentius se exercebant. Porro à Severo & Antonino Rufinus, *dispensator* appellatur, in *l. 1. C. si advers. fisc.* id est, thesaurorum principalium administrationem gerens; ubi Probus in minore ætate constitutus, se ab eo circumventum querebatur. Fortasse is est, qui Cuspius Rufinus vocatur à Modestino in *l. 2. D. qui petant. tut.* ad quem D. Severi epistola refertur. Composuit autem

REGULARUM. LIB. DUODECIM.

ut in indice Florentino scriptum est, *lex* tamen 3. *D. de re judic.* sumpta est ex *libro* 13.

COLLATIONEM. LEGUM. MOSAICARUM. ET. ROMANARUM.

quo libro legum Dei cum legibus Romanis collationem fecit; quem librum debemus Petro

Pythœo viro doctissimo. atque ita ex eo appa-ret, Licinium Rufinum Christianum fuisse.

P. FURIUS ANTINUS.

Hunc nominat Politianus Anthium, ve Publium Furium Anthiani patrem. Rival-lius *lib. 5. histor. juris* P Furium Anthianum pa-trem. Fuit autem Furius Antias Poëta insignis cujus meminit Macrob. *lib. 1. Sat. c. 13.* & cuju Nonius Marcellus, aliique Grammatici, au-ctoritate frequenter utuntur. Sed cum ante Vir-gilium vixerit, alium esse ab hoc nostro Juris-consulto, series temporum cogitare nos cogit quem sub Papiniano clarum fuisse certum est Hoc quidem non dubium, utrumque Antiatem nuncupari debere, vel Antianum; idque sine aspirationis nota, quod ex Antio urbe, quæ Volscorum caput fuit, oriundi essent, cujus meminit Horatius *lib. 1. Carminum. Od. 35* Hujus autem opera in indice Justinianeo habe-mus.

PARTIS. EDICTI. LIB. QUINQUE.
in inscriptione *l. 29. D. de liber. causa.* scri-ptum est *lib. 1. ad Edictum:* quæ tamen in co-dicibus Fradrini, Arrio tribuitur: *in lib.* vero 48. *Basil. tit.* 8. Africano.

MAXI-

MAXIMUS.

EST hic Cornelius Maximus, cujus auditorem Trebatium Pomponius fuisse scribit *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* Trebatius enim se eo sapere didicisse profitebatur, ut tradit Cicero *lib. 7. famil. Epist.* 8. ad Trebatium: *Nam ornelio*, inquit, *nihil audeo dicere, cujus tu riculo stultus es, quando te ab eo sapere didicis profiteris.* Hujus idem meminit in 17. ejusem libri epistola: *Hoc quemadmodum vos scrire soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio idebatur.* Hujus Maximi fit mentio in *l. 4. D. inoffic. testam.* Quamvis Jacobus Cujacius scriptionem hujus legis mutandam putet *lib. cap. xxi. observat.* reponatque ex Pandectis lorentinis: *Cajus lib. singulari ad legem Gliam:* quod tamen (si viri auctoritas improbare nit) probare non possum, concedamus enim egem Gliciam latam fuisse: nihilominus tamen on video, cur lege Glicia introductam inofciosi testamenti actionem afferat; nullum siuidem hujus rei auctorem habet. Putat itaque Cujacius hunc Jurisconsultum qui μονόβιβλον *ad gem Falcidiam* scripsit, *Rutilium Maximum* ocari, ex quo nobis superesse *l. si heres* 125. *D. de legat. i.* eumque ex novis Jurisconsultis, rbitratur. Verum inscriptiones duarum legum

si heres. quæ sub *tit. de legat.* I continentur, nec in vulgatis nec in Haloandrinæ editionis codicibus, Maximo tribuuntur: sed una Cajo, altera Juliano. Nusquam etiam Rutilium, Maximum in Pandectarum voluminibus, vel alibi vocari, legi. Antonius etiam Goveanus nactus videtur codicem, in quo inscriptio *l.* 68. *D. ad legem Falc.* erat *Maximi ad legem Falcidiam.* quam tamen ipse tanquam mendosam restituit tribuitque Æmilio Macro. Cornelius igitur est hic Maximus qui in indice Justinianeo recensetur. Sic enim eum vocat Pomponius *d. l. 2. § 45. D. de orig. jur.* qui de eadem re consultus qua Servius Sulpicius, responsum Serviano contrarium dedit, ut testatur Alphenus in *l. xvi. D. de instr. vel instr. legato.* Composuit itaque

AD LEGEM. FALCIDIAM. LIB. UNUM.

verisimile enim est statim atque lex Falcidia lata est, celebriores Jurisconsultos ejus explicationem suscepisse: hanc autem à Falcidio Tribuno pleb. sub Augusto adhuc Triumviro latam esse, *ex Dion. lib.* 48. certum & vulgatum est: cujus legis plura fuere capita, ut colligere licet ex *l.* I. *D. ad leg. Falcid.*

HER-

HERMOGENIANUS.

Hermogenianus quaſi à Mercurio genitus: ita Alciatus *equos Hermogenianos* in *l.* 1. *de grege Dominico.* Hunc Hermogenianum quibuſdam placet, illum eſſe Hermogenem, quem Lampridius *cap. ult.* in conſilio adfuiſſe Alexandro Severo ſcribit: qua in ſententia eſt Budæus *lib.* 5. *de aſſe*, & Cujacius *lib.* 2. *cap.* 17. *obſervat.* Exiſtimarem etiam Hermogenem noſtrum eſſe eum, qui judex de dividenda hereditate fuit inter Carmeliam Piam, ejuſque cohœredem: à quo tamen Cornelia appellavit, quod ipſe non tantum res, ſed etiam libertos divisiſſet, ut ſcribit Paulus in *l. Carmelia ult. D. de jure patron.* Hermogenes vero quidam fuit temporibus Severi, qui actionem habuit contra Aſclepiadem, ut apparet ex *l. quamvis* 2 *C. ſi cert. pet.* quod Aſclepiades ejus pecuniam ſuo nomine crediderat: ſtipulando tamen jus obligationis ſibi quæſiverat: quique opinionem Stoicorum ſequutus, *materiam* ſemper fuiſſe ſuſtinebat: adverſus quem Tertullianus librum ſcripſit, eumque *hæreticum turbulentum* appellat. Quem tamen Hermogenem, alium à noſtro reor, licet noſtrum Chriſtianum fuiſſe aſſeverare auſim ex ipſius verbis in *l. vitricus* 6. *D. de donat. int. virum & uxor. Divortii*,

inquit, *causa donationes inter virum & uxorem concessæ sunt, sæpe enim evenit ut propter sacerdotium, vel etiam sterilitatem.* veteres enim Christianos qui uxorem habentes ad sacerdotium vocabantur, ab uxoribus divortisse certissimum est: unde uxores Episcoporum viventium, viduas appellare moris erat. Composuit autem

ΕΠΙΤΟΜΩ͂Ν. JURIS. LIB. VI.

in indice Græco ἐπιτομῶν βίβλια ἕξ. Quibus in libris ordinem Edicti perpetui se profitetur sequutum Hermogenianus in *l. 2. D. de statu hom.* & his proximos, atque conjunctos applicasse titulos. Horum autem sententiam non refellam, qui hos libros, Salvii Juliani epitomas tradiderunt: hæc enim jam damnata est à Jac. Cujacio.

FIDEICOMMISSORUM etiam LIBROS scripsisse constat, ex inscriptione *l. nam quod. 14. D. ad S. C. Trebell.* nisi Cujacium quis sequi malit, qui mendosam esse illam inscriptionem existimat *lib. 2. cap. 27. observat.*

ÆLIUS GALLUS.

IN indice Florentino hujus Jurisconsulti nomen deest: Haloander tamen in eorum ordinem, ex quorum libris Pandectæ prodierunt, collocavit. quod in ipso codice Florentino *le-*

gis

gis 157. *D. de verb. signific.* inſcriptio ſit ejuſmodi *Ælius Gallus libro* i. *de verborum quæ ad jus pertinent ſignificatione.* Cæterum Ælium Gallum ex Romanorum gente Ælia fuiſſe exiſtimo: quis tamen fuerit non audeo judicare. Fuit Ælius quidam Gallus ex equeſtri ordine, ut teſtatur Plinius *lib.* 6. *cap.* 28. *natur. hiſtor.* qui primus in Arabiam arma Romana intulit, oppidaque Egram, Anneſtum, Eſcam, Magurum, pleraque alia diruit. In Arabiam autem ab Auguſto miſſus fuit, eo conſilio ſcilicet ut hujus Provinciæ populos, vel ſibi volentes conciliaret, vel ſubigeret invitos: veruntamen à Syllæo Nabatæorum legato, qui ſe ducem itineris promiſerat deceptus eſt: & per devia flexuoſaque loca, per ſtagna & per ſaxa ductus, magna exercitus clade & incommodo, ut ample deſcribit Strabo *lib.* 16. *Geographicorum.* Nihilominus tamen multas urbes ſubegit, multoſque hoſtium exercitus profligavit: & niſi Syllæus eum prodidiſſet, univerſam Arabiam Felicem Romano ſubegiſſet imperio, ut idem teſtatur *lib.* 17. Præfectus autem Ægypti fuit, & cum Strabone ſtricto amicitiæ vinculo devinctus, eodem auctore *lib.* 2. Galli ejuſdem meminit Virgilius Ecloga ult. Pollionis filii, auctore Ælio Donato: quem tamen non Ælium Gallum, ſed Cornelium Gallum auctores tradidere, & præcipuè Ammianus Marcel-

cellinus *lib. xvii.* de quo tamen ille etiam dubitare videtur: *Is est*, inquit, *si rectè existimo, Gallus poëta, quem flens quodammodo in postrema Bucolicon parte Virgilius carmine leni decantat.* Huic Cornelio Gallo primum Ægyptus Provincia commissa, ut scribit Eusebius in *Chronicis*, & Strabo *lib. 17. Geograph.* Ex quo Strabonis loco libenter colligerem, Ælium Gallum tertium Ægypti præfectum fuisse. Primum enim præfectum numerat Cornelium Gallum: subjicit deinde præfectum Petronium: postremo Ælium Gallum collocat. Composuit autem

DE. VERBORUM. QUÆ. AD. JUS. PERTINENT. SIGNIFICATIONE. LIB. XII.

Ad hos vero libros referenda arbitror, quæ Cajus scribit in *l. videamus* 19. *D. de usur. Gallum Ælium sensisse*: quodque Ulpianus ait in *l frugem* 77. *vers. Julianus D. de verb. signific. Gallum frumentum definivisse, quod arista se contineat.* Ad illos quoque libros putaverim pertinere quæ apud Gellium *lib. xvi. cap. 5. Noct. Attic.* scripta sunt *ex Gallo lib. 2. de verb. signific. quæ ad jus civile pertinent.* quo in loco, & apud Macrobium *lib. 6. cap. 8. Saturnal.* ubi quid sit *vestibulum* quæritur, pro *Cæcilio Gallo*, *Ælio Gallo* legendum est. Meminit etiam Ælii Galli Festus in verbo *postliminium*, ejusque *librum primum*

si-

ignificationum quæ ad jus perinent citat, & in verbo *Tribunitia librum xii. signific. verb.* ejusque verba idem Festus hæc refert: *Sacrum est, uodcumque modo & instituto civitatis consecraum sit, sive ædis, sive ara, sive signum, sive ocus, sive pecunia, sive quid aliud quod Diis edicatum atque consecratum sit.*

Finis Jurisconsultorum qui in indice Justinianeo reperiuntur.

DE JURISPERITIS.

LIBER SECUNDUS.

SUnt in iiſdem Pandectarum libris ex aliorum Juriſconſultorum præclaris ſcriptis, multa concluſa & comprehenſa quaſi oracula illorum ſapientiæ eximiæ, & quaſi incomparandæ eruditionis. Quorum nomina ſi hic adjicerem, quidque de his compererim, explicarem, gratam me rem juris ſtudioſis judicavi facturum: debere præterea hoc me tantis ingeniis putavi.

JUNIUS GRACCHANUS.

JUnius Gracchanus Caii Gracchi temporibus fuit, à cujus amicitia *Gracchanum* appellatum Plinius ait *lib.* 33. *cap.* 2. ubi tranſcripta ſunt quædam ejus verba: *Quod ad equeſtrem,* in-

nquit, *ordinem attinet, antea trossulos vocabant, nunc equites vocant. Ideò quia non intelligunt, trossulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari:* quæ ex *libris de potestatibus* quos composuit desumpta sunt, quorum septimus citatur ab Ulpiano in *l. un. D. de offic. quæstor.* Illudque plebiscitum quod extat apud Festum in verbo, *publica pondera*, quod ex Junio desumpsisse se testatur, ex Junio Gracchano de *potestatibus* desumptum existimo: ipsaque Plebisciti verba satis demonstrant: *Publica pondera*, inquit Festus, *quibus Populus Rom. uti solet ex ea causa Junius in*; hic quædam verba expuncta sunt, sed reponendum puto; *libris de potestatibus dicta sic ait, quod duo Silii P. & M. Tribuni Pl. rogarint his verbis: ex ponderibus publicis quibus hac tempestate populus oeticr solet, ut ei coæquetur sedolo M. Quadrantal. vini. Octoginta pondo siet. congius vinei decem, S. siet &c.* quod quidem miror, Josephum Scaligerum virum eruditissimum, qui hoc monumentum antiquitatis corruptum restituit, & castigavit, non adnotasse. Hunc autem Gracchanum, historicum appellari *in indice Pliniano Gelenii* reperio. Ejus etiam meminit Varro *lib. 5 de lingua lat. pag.* 50. eumque Junii nomine intelligendum existimo apud Festum, & apud Macrobium. Composuit autem ut diximus

DE. POTESTATIBUS. LIB. VII.

CA-

CATO.

Hunc Catonem, Catonis Portiæ familiæ Principis filium natu majorem esse existimo, quem Prætorem designatum, vivo patre mortuum scribit Plutarchus *in Catone Majore* non Uticensem, ut ex Bolonino putat Dionysius Gothofredus in *l.* 4. *D. de verb. obligat.* Hacque in re sequutum M. Catonis patris sui exemplum, satis constat ex Pomponio in *l.* 2 *D. de orig. jur.* §.38. cujus etiam libros extitisse suis temporibus scribit, his verbis: *Deinde M. Cato princeps Portiæ familiæ, cujus & libri extant. sed plurimi filii ejus, ex quibus cæteri oriuntur.* non enim Budæi mentem probo, qui hoc in loco sic legit, *sed plurimi libri ejus.* cum hoc modo auctoris sententia omnino conturbetur. Ex his tamen Pomponii verbis colligere possumus, M. Catonem post mortem filii, opus quod fortasse filius imperfectum reliquerat, complevisse. Uxorem autem Cato noster habuit Pauli filiam, auctore Plutarcho: narraturque ab eo, cum de patre quereretur, quod Salonii clientis filiam ducere uxorem vellet, M. Portium patrem ei dixisse: se non ejus odio hoc facere, sed quod plures filios civesque ipsi similes, patriæ relinquere cuperet. Cæterum Portius Cato funus in prætura defuncti filii tenuissimo,

ſimo, ut valuit, (nam pauper erat) ſumptu fecit, teſte Floro *epit. Livian. lib.* 48. *Regulæ* autem *Catonianæ*, hunc auctorem fuiſſe crediderim, cujus titulus extat in Pandectarum voluminibus contextus: quæ quidem *Catoniana ſententia* dicitur à Martiano in *l.* 86. *D. de condit. & demonſtrat.* Compoſuit autem

DE. JURIS. DISCIPLINA. LIBROS.

quos egregios fuiſſe teſtatur Gellius *lib. xiii. cap.* XIX. *Noctium Atticarum.*

COMMENTARIORUM. JURIS. LIB. XV.

Citatur à Paulo *liber xv. Catonis* in *l. iiii. §. Cato* 1. *D. de verb. oblig.* quem fuiſſe arbitror unum ex *libris commentariorum juris civilis*, qui Catoni tribuuntur à Feſto in verbo *Mundus.*

TUBERO.

Q. Ælius Tubero Stoicus, fuit temporibus Luculli, ut refert Plutarchus *in Lucullo*, ex gente Ælia de qua Valerius *libro* IV. *cap.* IV. L. Paulum avum, P. Africanum avucunlum habuit auctore Valerio *eodem loco*, & *lib.* 7. *cap.* 5. quem Cicero *in libro de jure civili in artem redigendo* apud Gellium *lib.* 1. *cap.* XXII. ſcientia juris majoribus ſuis non defuiſſe dicit, doctrina etiam ſuperfuiſſe: & in *Bruto c.* 31. nullo eum in oratorum numero fuiſſe teſtatur, ſed

vita severum, & congruentem cum ea discipli-na quam colebat, paulò etiam duriori. Qu[i] quidem in triumviratu judicavit, contra [P.] Africani avunculi sui testimonium, vacatione[m] Augures quo minus judiciis operam darent non habere. Sed ut vita sic oratione durus, in-cultus, horridus: quæ res effecit, ut honoribu[s] majorum suorum respondere non potuerit quamobrem miror Pomponium in *l. 2. de orig. jur. §. 40*, scripsisse Tuberonem Consule[m] fuisse: *Ab his*, inquit, *profecti sunt Publi[us] Rutilius Rufus, qui Romæ Consul, & Asi[æ] Proconsul fuit, Paulus Virginius, & Q. Tube[ro] ille Stoicus Panætii auditor, qui & ipse Cons[ul] fuit*: quomodo enim Consul fuerit non vide[o] si majorum honoribus, qui Consules tantu[m] fuere, respondere non potuit. Addam adhu[c] quod nec in Fastis, nec apud auctores Histori[æ] Romanæ, consulatus ullus Q. Ælii Tuberon[is] legatur. Pomponium autem hæc, contra veri-tatem historiæ non scripsisse judicabunt sati[s] qui librariorum in transcribendis, vel exaran-dis libris ignaviam notaverint; quod hoc loco accidisse certissimum est. Pomponiu[m] itaque ab omni erroris suspicione liberabimu[s] si verba illius librariorum ignorantia transp[o]-sita, loco suo restituamus. Hoc modo, *A[b] his profecti sunt P. Rutilius Rufus, qui Rom[æ] Consul, & Asiæ Proconsul fuit, P. alius Virg[i]-*

nii

ius. (Sic enim legendum esse non *Paulus*, Rutilio demonstrabo) *qui & ipse Consul.* P. nim Virgin. ex Fastis Cuspiniani Consulem isse constat. Cæterum Tubero fortis civis, & onstans fuit, quod indicat Gracchi in eum ora-io, & in Gracchum Tuberonis. Cujus tamen onstantia severa nimis, populo Romano odio-fuit. *Cum* enim *epulum Q. Maximus Afri-cani patrui sui nomine, Populo Rom. daret: ogatus est à Maximo Q. Tubero, ut triclinium erneret, cum esset ejusdem Africani sororis ilius: atque ille homo eruditissimus, ac Stoicus, travit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, & posuit vasa Samia: quasi vero esset Diogenes ynicus mortuus, & non divini hominis Afri-cani mors honestaretur; &c. hujus in morte cele-branda, graviter tulit Populus Romanus hanc perversam sapientiam Tuberonis; itaque homo integerrimus, civis optimus, quum esset, L. Pauli nepos, Publiique Africani sororis filius, hœdinis pelliculis prætura dejectus est*, teste Cicerone *in orat. pro Muræna cap.* 36. Coævus tem P. Rutilii, cujus vitam infra describemus, it Tubero: ambos enim adolescentes induxit quentes cum Africano Tullius in libris de epubl. ut ipse testatur *epist.* 4. *lib.* 4. *ad Atti-cum.* Tuberonis verò auctoritas magni ponderis pud Celsum fuit, sed non quidem tanti, ut n prætulerit Tuberonis sententiæ opinio-

nem Servii, cùm de ſuppellectile quæreretur i
l. 7. D. de Suppell. legata. Hunc, auctorer
peculii definitionis quidam exiſtimant: ſe
hac de re nihil certi affirmare poſſum, cùm Tu
bero tantum, ſine prænomine vocetur ab U
piano, & Celſo; hic quidem eſt, cui Tulliu
libro 3. de offic. cap. xv. Hecatonem Rhodiur
Panætii auditorem, *libros de officiis* ſcripſiſſ
tradit. Denique de eo quædam non conte
mnenda notat Baptiſta Egnatius *Racematio*
num libro cap. 9. Cæterùm nonnullos de jur
reliquit libros, ſcilicet

De. jure. venditionis.

Refert enim Javolenus hujus Tuberonis ſenten
tiam *in l. in lege fundi 77. D. de contrah. emp*
exiſtimantis, *Si cum in lege fundi vendundi*
Lapidicinæ quæ ubique eſſent exceptæ fuerint
licet poſt multum temporis lapidicinæ in eo fund
repertæ ſint, eas tamen venditoris eſſe. Ulpianu
aliam refert in *l. Julianus 13. §. ſi vendito*
30. D. de action. empti. Ex quibus colligo
Tuberonem de jure venditionis aliquid ſcripſi
ſe. Alios eum promulgaſſe non invenio libros
nam Q. ille Tubero, quem juris publici & priva
complures libros reliquiſſe ſcribit Pomponiu
in *l. 2. D. de orig. jur. §. 46.* alius eſt ab ho
noſtro Tuberone Panætii auditore, & Stoico
Illum quidem doctiſſimum fuiſſe tradit Pom
ponius, & ſermone antiquo libros affectaſ
ſcr.

ſcribere: ideoque libros ejus parum gratos habitos. Cauſis etiam agendis operam dediſſe, à quibus ad jus civile eum tranſiiſſe ſcribit, maximè poſtquam Q. Ligarium accuſavit, nec obtinuit apud Cajum Cæſarem, Cicerone Ligarium defendente, cujus extat oratio. Hoc autem nomine Ligarium accuſaſſe tradit idem Pomponius, quod Q. Ligarius cùm Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem adplicare non permiſit, nec aquam haurire. Quibus verbis non mihi videtur apertè Pomponius, patrem Tuberonem, à filio diſtinguere; uterque enim erat in his navibus, quas ait paſſum non eſſe Ligarium Uticam appellere: Pater L. Tubero in Africam veniebat, quam ſorte obtinere debebat, Tuberonem Fil. ſecum ducens: cùm C. Cæſar Pompeii inſequendi, qui Italia exceſſerat, ut ſe cum tranſmarinis auxiliis conjungeret, conſilium omiſiſſet; atque in Hiſpaniam proficiſci conſtituiſſet. Nec vero eam fuiſſe crediderim cauſam Tuberoni apud Cæſarem Ligarium accuſandi, quam Pomponius affert: neque Tuberonem à Ligario adplicare impeditum; namque ipſe Cæſar, Tuberonem Uticam navibus portu, & oppido, non à Ligario, ſed à Varo prohibitum fuiſſe ſcribit *lib.* I. *de bello civili cap.* 31. ut ne filium quidem potuerit in terram exponere ægrotantem. Et Quintilianus *lib. XI. cap.* I. qui Tuberonis orationem legerat,

 ſum-

ſummam accuſationis hanc fuiſſe ait, quod L garius poſtquam bellum civile exarſit, non partibus receſſiſſet, ſed perſeveraſſet: nequ pro Cn. Pompeio, inter quem inquit & Cæſ rem, dignitatis fuerat contentio, cùm ſalvar uterque Remp. vellet: ſed pro Juba, atque Afr inimiciſſimis populo Romano, ſtetiſſet.

SEXTUS ÆLIUS.

GEns Ælia, inquit Feſtus, *appellatur, qu ex multis familiis conficitur*. Sexti auter prænomen ab ordine naſcendi inductum eſt datumque Ælio: quem maximum Oratorem maximumque Jureconſultum fuiſſe teſtatu Tullius in *Bruto cap.* 20. *Numeroque eodem* inquit, *fuit Sextus Ælius, juris quidem civi lis omnium peritiſſimus, ſed etiam ad dicendum paratus*: & propter eximiam juris civilis ſcientiam cordatum hominem ab Ennio appellatum fuiſſe ſcribit idem *libro* 1. *de Oratore. cap.* 45.

Egregiè cordatus homo, catus Ælius Sextus & hoc eſt, quod Pomponius ſcribit in *l.* 2. *D de orig. juris* §. 38. Ennium Sextum Ælium laudaſſe. Fuit autem Sextus Ælius P.F. & P. N Sic enim tabulæ Capitolinæ habent, & gene P. Pauli, ut eſt apud Plinium *libro* 33. *cap.* 11. Conſul fuit cum T. Quintio Flaminio anno ab urbe condita D L V. ut tradit Caſſiodorus ejuſ

jusque consulatus meminit. Plutarchus in *Fla-minio*. Fratrem habuit P. Ælium Pætum, qui
Consul fuit anno ab urbe condita 552. cum Cn.
Cornelio Lentulo, ut est apud Eutropium, &
Cassiodorum: ideoque non malè à Pomponio
scriptum est: *& duo Ælii etiam Consules fue-runt*. Ex his tamen Publium, majorem natu
fuisse existimo; primùm quod prior in Fastis
nonatur: deinde quòd Censorem eum, priusquam S. Ælius Consul fuerit, tabulæ Capitolinæ probent cum Scipione Africano, à quibus
lustrum conditum est. Sextus etiam Censor
fuit cum Cn. Lentulo Cethego, auctore Livio
lib. 34. *cap*. 44. Tanta autem integritate, &
continentia semper vixit, ut Æliorum familiæ
hereditariam paupertatem conservarit: ita ut
eum nihil aliud habuisse argenti ad supremum
vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus
socer ei ob virtutem, devicto Rege Perseo donaverat, testetur Plinius *lib*. 33. *cap*. xi. & cùm
legati Ætolorum, in consulatu prandentem in
fictilibus eum adiissent, missa ab his vasa argentea, non accepisse. Multos autem *de jure civili*
libros scripsit,

ÆLIANUM. JUS.

Hoc enim appellabatur liber ille, quem populo
dedit: quo actiones alias, quam quæ à Cn. Flavio, vel à Papirio propositæ erant, composuit,
teste Pomponio *l*. 2. *§*. *postea cum* 7. *D*. *de orig*. *jur*.

TRIPARTITA.

Sic inſcriptus fuit liber ille, quoniam lege XII. tabularum præpoſita, jungitur interpretatio: deinde ſubtexitur legis actio auctore Pomponio *d. l. 2. D. de orig. jur.* Ideoque *interpretem antiquum* XII. *tabul.* Tullius *lib. 2 de legib.* eum vocat, & Juſtinianus in *l. 1. C. de communi ſervo manu. juris antiqui conditorem*, licet quid *leſſum* in XII. tabulis ſignificaret, non ſatis ſe intellexiſſe profeſſum. Hic autem liber, veluti cunabula juris continebat. *d. l. 2. de origine jur.* Ælii Sexti verba ſæpè pro verbis XII. tabb. accipiuntur.

COMMENTARIA.

quorum meminit Cicero *lib. 1. de orat. Et in P. Mutii*, inquit, *fratris ſui libris & S. Ælii commentariis, ſcriptum protuliſſe*, & Paulus in *l. poſtquam* 43. *D. de petitione hered.* licet Jacobus Labittus in indice, pro *Ælius* legat *Lælius*. Ejus auctoritate utitur etiam Celſus *lib.* VIII. *Digeſtorum in l.* 38. *de act. empt.*

PUBLIUS MUTIUS.

P. Mutius P. Mutii Scævolæ filius fuit, paterque Q Mutii Scævolæ, cujus vitam ſuprà deſcripſimus, ut ex Pomponio, & ex Faſtis apparet. Fratrem habuit L. Craſſum auctore Ci-

Cicerone *lib.1. de Orat. c.37.* qui Mutianus dictus est, apud Pomponium *l.2. §.40. D. de orig. jur.* Consul autem fuit cum L. Calphurnio anno ab urbe condita 621. ut testatur Cassiodorus in *chronicis*: cujus consulatu seditio perniciosissima Tiberii Gracchi orta est: legimusque apud Plutarchum in Gracchorum vita, Tiberium Gracchum cùm legem Agrariam promulgare vellet, Crassum Pontificem Maximum, Mutiumque Jurisconsultum Consulem principes in Republ. cives in consilium adhibuisse: quamobrem eum Consulem esse existimo, quem Plutarchus Nasicæ ab eo petenti ut tyrannum Gracchum tolleret, respondisse scribit: *Nullam se vim illaturum, neque civem Romanum indicta causa necaturum.* Cæterum Pomponius *d.l.2.§. 39. D. de orig. jur. Pontificem Maximum fuisse P. Mutium* tradit. Cùm autem Pontifices Maximi res omnes singulorum annorum literis mandarent, hæc consuetudo in ejus pontificatu abrogata est, ut apud Ciceronem *lib. 2. de Orat. cap.* 12. videre liquet. idem *libro 1. cap. 37.* testatur Crassum Divitem P. Scævolæ solitum persæpe dicere, illum in Jure civili satis illi arti facere non posse, nisi dicendi copiam assumpsisset. Obiit autem Mutius morbo pediculari, si his credimus qui Plutarchum in Sylla de hoc nostro Jurisconsulto loqui putant. Quod quidem non omnino à veritate alienum: eum enim

vocat Plutarchus νομοδείκτην in vita Gracchorum. Nec quidem parvi nominis Jurisconsultus P. Mutius fuit : testatur siquidem Pomponius *d. l.* 2. §. 39. eum cum Bruto, & Manilio jus civile fundasse, qui Principes civitatis ea tempestate fuere, inter quos agitatam fuisse quæstionem illam, *an partus ad usufructuarium pertineat*, infra in Bruto dicemus. Reliquit autem

LIBROS. XIV.

sive ut loquitur Pomponius, *libellos*: qui tamen, decem tantùm libros eum reliquisse tradit: sed Paulus Jurisconsultus in *l. Mutius* 30. *D. pro Socio* ex *libro* XIV. Mutii hæc transcripsit: *Non posse societatem coiri, ut aliam damni, aliam lucri partem socius ferat*. Qua etiam ex lege Servium Sulpitium notas in hos Mutii libros scripsisse colligimus. Pomponius etiam *in l. ult. D. de legation.* refert eum in hac sententia fuisse: *quem semel populus R. jussisset dedi, ex civitate expulisse videri: sicut faceret cum aqua & igni interdiceret*.

BRUTUS.

QUis hic Brutus fuerit difficilis cognitionis est : alium enim esse à Bruto, cujus vitam Plutarchus eleganter & copiose descripsit, series temporum satis apertè indicat; aliumque etiam

etiam ab ejus patre puto: quamvis illum Ciceronis verba Jurisconsultum fuisse asserere videantur: *L. autem*, inquit, *Lucullum etiam acutum, patremque tuum, Brute, juris quoque & publici & privati sanè peritum, &c.* hacque ratione maximè moveor, quòd patrem Bruti Cæsaris interfectoris, filio dissimillimum fuisse testatur Plutarchus, i. e. nec magni animi, nec ingenii: quamobrem verba illa Ciceronis non ita interpretanda sunt, ut eum de patre Bruti Catonis generi intellexisse existimemus: quamvis eo verbo *Patrem tuum* Brutum alloquens, usus sit; ampla enim est *patris* significatio, nec solum proximiorem genitorem, sed etiam avum, abavum, proavum, atavum, sub patris nomine contineri docet Valla, omnisque Grammaticorum schola. Fuit itaque Brutus noster unus ex majoribus Bruti, paterque M. Bruti, quem molestum accusatorem & vehementem vocat Tullius in *Bruto cap.* 34. Quo ex loco colligere possumus, qua laude floruerit pater, & quas nomini Brutorum maculas inusserit filius: sic enim loquitur Tullius: *Iisdem temporibus*, inquit, *M. Brutus, in quo magnum fuit, Brute, dedecus generi vestro, qui cum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset, & juris peritissimum, accusationem factitaverit, ut Athenis Lycurgus. Is magistratus non petivit, sed fuit accusator vehemens &*

mo-

molestus, ut facile cerneres naturale quoddam stirpis bonum degeneravisse vitio depravatæ voluntatis. Bruto autem Jurisconsulto ut genus illustre, ita & opulentæ possessiones fuere: fundos enim tres habuit, Privernatem videlicet, Albanum, & Tiburtem, & præter hos balneas etiam: quæ quidem omnia bona, gurgitem illum & helluonem Marcum filium devorasse, vendidisseque tradit Cicero *lib.* 2. *de orat. cap.* 54. & pugnam Crassi oratoris quæ in causa Cn. Planci intervenit in M. Brutum, quem dignum contumelia judicabat, describit: *cùm enim Brutus duos lectores excitasset, & alteri de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia, & cùm contraria inter sese de Republ. capita contulisset,* Crassus *facetissime tres patris Bruti de jure civili libellos, tribus legendos dedit ex libro primo:* FORTE. EVENIT. UT. IN. PRIVERNATI. ESSEMUS. *Brute, testificatur*, inquit, *pater se tibi Privernatem fundum reliquisse: deinde ex libro secundo:* IN. ALBANO. ERAMUS. EGO. ET. M. FILIUS. *Sapiens*, inquit, *videlicet homo cum primis nostræ civitatis, norat hunc gurgitem, metuebat ne cùm is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur. Tum ex libro tertio in quo finem scribendi fecit: (tot enim, ut audivi Scævolam dicere, sunt veri Bruti libri.)* IN. TIBURTI. FORTE. ASSEDIMUS. EGO. ET. M. FILIUS. *Ubi sunt ii fundi,*

Bru-

Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? quod nisi puberem te, inquit, jam haberet, quartum librum composuisset, & se etiam in balneis lotum cum filio scriptum reliquisset. Atque ita hoc lepore iisque facetiis refutatus est à Crasso M. Brutus nimis vehemens, & quasi tragœdus orator. Cæterùm Brutus Jurisconsultus præturam exercuit, & intra eam se continuit, nunquam consulatum adeptus, ideòque prætorius rectè nominatur à Pomponio *d. l.* 2. §. 39. *D. de orig. jur.* Reliquit autem

De. Jure. Civili. lib. tres.

quod constat ex suprà citato loco Ciceronis: quamobrem miror Pomponium in *d. l.* 2. septem libros Bruto tribuisse: verisimile enim non est, Pomponium Ciceronis verba non legisse. Verum hos duos auctores sic conciliabimus; Brutum quidem libros tres tantum reliquisse: Plures tamen Bruto tributos, quod colligi potest ex Tullii verbis: *Tot enim*, inquit, *ut audivi Scævolam dicere, sunt veri Bruti libri:* ex quibus & Ciceronis ætate plures quàm tres, vulgò tributos colligere possumus: qui error ad posteriora sæcula delapsus, causam fortasse præbuit Pomponio vulgarem opinionem sequuto scribendi, Brutum septem libros reliquisse; tot enim tunc temporis Bruti nomine proferri credendum est. Sed si hæc vera sint, Pom-

Pomponium ingorantiæ crimine tacite insectari videmur: quasi quid hac de re eruditi viri senserint, ignoraverit ipse: quod quidem facilè ut non admittatur, suadet auctoris perfecta eruditio. Deinde quis tam ineptus, ut existimet Pomponium vulgarem errorem, Ciceronis & Scævolæ sententiis rejectis sequi maluisse: qui tam frequenter in *d. l.* 2. Ciceronis auctoritate utitur? quamobrem dicendum puto Pomponii verba illa depravata esse: *Ex his P. Mutius etiam decem libellos reliquit, Brutus septem, Manilius tres, & extant volumina scripta Manilii monumenta. Illi duo consulares fuerunt: Brutus prætorius.* & restituenda dictionis unius transpositione hoc modo *Septem Manilius, Brutus tres.* Manilium enim hic ante Brutum à Pomponio positum esse indicant hæc verba: *Illi duo consulares fuerunt*; quæ ad Mutium & Manilium referuntur, atque ita ad primò scriptos. Dictionem siquidem *Illi* ad ultimum nominatum referri non posse sciunt & ipsi Grammatices tyrunculi. Quod quidem eveniret, si Manilius post Brutum scriptus esset, contra Latinæ syntaxeos regulas. Præterea Manilium plures quam tres libros composuisse satis constat ex ipso Pomponio, cum ait: *Et extant volumina scripta Manilii.* Dictio enim illa, *voluminum*, librorum copiam denotat. Scripsisse & Manilium libros actionum infra in Manilio dicemus.

Cæ-

Cæterum doctrinæ Brutianæ quædam adhuc extant in pandectis nostris vestigia Paulus enim in *l. possideri.* 3. *§.* 3. *D. de acquir. possess.* & Ulpianus in *l. si servus* 27. *§. si mulier* 22. *D. ad leg. Aquil.* Bruti has sententias afferunt. prima quidem est: *Eum qui fundum longa possessione cepit, & thesaurum cepisse: quamvis nesciat in fundo esse.* quam tamen non probat hac ratione: quia is qui nescit non possidet. Alia vero hæc est: *si mulier pugno, vel equa ictu percussa ejecerit, qui hoc fecit Aquilia teneri quasi rupto.* Idem Ulpianus in *l.* 68. *D. de usufr.* veterem fuisse quæstionem ait: *an partus scilicet ancillæ ad fructuarium pertineret.* Quam quidem quæstionem agitatam fuisse inter principes civitatis P. Mutium Scævolam, Manilium, & Brutum: illis ad fructuarium pertinere asserentibus: Bruto vero dissentiente scribit Tullius *lib.* 1. *de finib. bonorum & mal. cap.* 4. quod & colligitur ex Ulpiano in *d. l.* 68. Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere. hac ratione, quod in fructu hominis homo esse non potest: quare autem homo in fructu esse non possit, non tradit Ulpianus: sed rationem Bruti desumere possumus ex Cajo in *l.* 28. *§.* 1. *D. de usur.* Cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit; hanc enim rationem desumpsisse Cajum ex veteribus, scilicet ex Bru-

Bruto, oſtendunt ſatis verba: *Abſurdum enim videbatur.*

MARCUS MANILIUS.

ÆQuitati conſentaneum eſt, ut Brutum Manilius ſequatur, cum à Paulo, Pomponio, & ab ipſo Tullio *libro* 1. *de finibus bonorum & malorum cap.* 4. conjungantur. M. itaque Manilius legum conſuetudiniſque ejus qua privati in civitate utebantur, & ad cavendum, & ad agendum, & ad reſpondendum peritus fuit: ideoque veri Juriſconſulti nomine à Cicerone *libro* 1. *de Oratore cap.* 48. decoratur, & *libro tertio cap.* 33. idem Cicero eum *tranſverſo ſolitum ambulare foro* ſcribit: quod erat inſigne, Juriſconſultos qui id facerent, civibus omnibus conſilii ſui copiam facere. Ad quos olim & ita ambulantes, & in ſolio ſedentes domi ſic adibatur, ut non ſolum de jure civili ad eos: verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio, aut negotio referretur. Conſularem autem Manilium fuiſſe rectè ſcribit Pomponius in *l.* 2. *§. D.* 39. *de O. jur.* Conſul enim fuit cum L. Martio Cenſorino, auctore Cicerone *in Bruto cap.* 27. item Caſſiodoro *in Chronicis*, & Cenſorino *cap.* XVII. qui corrupte apud Florum in epitome Livii *libr. xlix.* M. Manlius dicitur. Horum

um consulatu ante triennium quàm Carthago eleretur, M. Cato perpetuus diruendæ ejus uctor mortem obiit, ut scriptum est apud elleium Paterculum *lib.* 1. *cap.* 13. obsideri nim oppugnarique cepit Carthago L. Martio M. Manilio Consulibus, auctore Floro *lib. lix. epitom. Livii. In qua oppugnatione, cum gelectos ab una parte muros duo Tribuni temere m cohortibus irrupissent; & ab oppidanis gaviter cæderentur, à Scipione Africano expli-ci sunt, per quem & castellum Romanorum, qod nocte oppugnabant, paucis equitibus ju-vntibus liberatum est.* Ob quod egregium fa-ctum Scipionem obsidionali corona à Manilio donatum ex Plinio colligo *libro* XXII. *cap.* 6. cum ait: *Æmilianum quoque Scipionem Varro actor est, donatum obsidionali in Africa à Ma-nio Consule tribus cohortibus servatis, totidem-que ad servandas eas eductis.* Africa enim Provincia Coss. M. Manilio & L. Martio de-creta est, illisque imperium ad bellum geren-dum datum: M. Manilio quidem ut pedites duceret, L. vero Martio ut equitatui præesset, sicut scribit Appianus *in Lybicis.* Veruntamen exercitui solus Manilius postea imperavit, cum L. Martius Consul Romam ad comitia iisset, & solus exercitum adversus Asdrubalem duxit; sic enim explicanda puto hæc verba Flori in *epit. Liv. lib. xlix. Præterea cum ab irrita*

oppugnatione Carthaginis Cos. (*alter enim Romam ad comitia ierat*) *exercitum ducere adversus Asdrubalem vellet*. Pisonem autem successorem in Provincia habuit, ut scribit Appianus. Plura de his quæ in consulatu & in Africa gesserit apud auctores reperiuntur. Hoc quidem Consule legem de Repetundis latam esse à L. Pisone frugi Trib. pleb. apud Ciceronem *in Bruto cap.* 27. legimus. Cæterum Bartholomæus Marlianus Patritius Mediolanensis hunc M. Manilium filium putat ejus Manilii, quem Livius *lib.* 45. *cap.* 17. Legatum ad bellum Illyricum missum esse commemorat cum P. Ælio Ligo, C. Cicereio, aliisque, qui ab eo recensentur. Qua autem ex familia ortus fuerit Manilius difficile est judicare. Hoc quidem affirmo, illum ex antiqua & illustri Manliorum familia originem non duxisse: quod tamen nonnulli existimavere: *Manliæ* enim *gentis patritiæ decreto nemo ex ea Marcus appellatur, quod M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat, cum regnum affectasset, damnatus necatusque est*, ut legitur apud Festum *in verbo Manliæ.* sicut de *Lucii* prænomine in *Claudiana gente* scribit Suetonius *in Tiberio cap.* 1. Hunc autem Manilium Marci prænomen habuisse ex his quæ diximus, satis apparet: quisquis tamen fuerit, magni vir judicii eximiæque doctrinæ, nec scientiæ politicæ rudis & ignarus traditur.

Eum

Eum enim in libris de Republica dęſſerentem & diſputantem, ſe introduxiſſe ſcribit Cicero *lib. 4. epiſt. 16. ad Atticum.* Juris peritiſſimum quidem eum conſtat fuiſſe ex Pomponio *d. l. 2. de orig. jur.* qui eum cum P. Mutio & Bruto jus civile fundaſſe ſcribit. Hujus doctrinæ apud Paulum in *l. poſſideri. 3. §. Neratius 3. D. de acqu. poſſeſſ.* extant hæ reliquiæ: *Eum qui fundum longa poſſeſſione ceperit, etiam theſaurum cepiſſe, quamvis neſciat in fundo eſſe.* Quam tamen ſententiam à Paulo improbatam ſupra diximus in Bruto. Reliquit autem

De. Jure. Civili. lib. vii.

auctore Pomponio: ſic enim legendum eſſe docuimus, qui inſcripti ſunt *Manilii monumenta:* quamvis hæc verba ſuſpecta aliquo modo mihi ſint, tanquam notata à gloſſatore quodam, & poſtea in textum Pomponii relata.

Manilianas. leges.

Compoſuit enim leges quaſdam de venalibus vendendis, quæ Manilianæ leges dictæ ſunt, ut conſtat ex Cicerone *libro 1. de Oratore c. 58. Nec quiſquam,* inquit, *eſt eorum qui ſi jam ſit addiſcendum ſibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam Manilianas venalium vendendorum leges addiſcere.* Varro *lib. 2. de Re ruſtica cap. 7. actiones* vocat: *emptio,* inquit, *equina ſimilis fere ut boum, & aſinorum, quod eiſdem rebus in emptione*

ptione dominum mutat: ut in Manilii actionibus sunt perscripta.

P. RUTILIUS RUFUS.

P. Rutilius Rufus ex nobili Rutiliorum familia ortus avunculus Cottæ fuit: *Cicero in Brut. cap.* 30; eum etiam avunculum suum Cotta appellat apud Ciceronem *lib.* 2. *de Natura Deorum.* Et patrem M. Rutilium habuit, auctore eodem Tullio in *Bruto.* Ejusque adolescentiam ad opinionem & innocentiæ, & juris scientiæ P. Mutii commendavit domus, ut idem testatur *libro* 2. *Offic. cap.* 13. Eo adolescentulo in sylva sua facta cædes est, notique homines interfecti: cujus rei insimulabatur familia, hacque de re atroci magnaque quærendi potestatem Senatus dedit P. Scipioni, & D. Bruto Consulibus. Veruntamen Galba tanta gravitate, tantaque vi causam illam dixit, Rutilii rogatu, ut omnibus approbantibus familia liberata sit, ut se ex eo audiisse Smyrnæ, scribit Cicero in *Bruto cap.* 22. Doctus autem vir fuit, & Græcis litteris eruditus, Panætii auditor, perfectus in Stoicis, quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, sed tamen exile, nec satis populari assensioni accommodatum, imitatus est: ideoque summi Oratoris non habuit laudem; sunt enim ejus orationes jeju-

jejunæ; eum tamen laudandum putat Cicero in *Bruto cap.* 30. quoniam per illum, ne hæc quidem in civitate genera, hac oratoria laude caruerunt. Magnum autem munus de jure respondendi in civitate sustinebat, cujus responsorum apud auctores juris, quædam adhuc vestigia ab iis laudata, & probata extant: Ulpianus enim *libro* XVII. *ad Sabinum in l. si habitatio* 10. §. 3. *D. de usu & habitat.* scribit Celsum *lib.* 19. Digestorum ejus responsum probare, qui, cum quæreretur, utrum unius anni habitatio legata sit, an usque ad vitam? donec vivat, habitationem competere, respondit; & in *l. qui penum* 3. §. *ligna* 9. *D. de penu leg.* ligna & carbones, quæ non vendendi causa parata sunt, penoris nomine contineri dixit; multisque aliis in locis. Non solum autem juris civilis intelligentia præstitit, sed & rei militaris scientia: Tribunus enim militum fuit sub Scipione, auctore Appiano *in Romana historia:* armorumque tractandorum meditatio ab eo militibus est tradita, & nullius ante se Imperatoris exemplum sequutus, ex ludo C. Aurelii Scauri doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus, subtiliorem rationem legibus ingeneravit, virtutemque arti, & artem rursus virtuti miscuit: ut illa impetu hujus fortior: hæc, illius scientia cautior fieret, ut scribit Valerius Maximus *lib.* 2. *cap.* 1. & ita severe rem

bellicam administravit, ut necessitudinis præruptis vinculis, vindictam ultionemque læsæ disciplinæ militaris, cum ignominia etiam domus suæ exigere non dubitaverit: eo enim bello quod in Sicilia cum fugitivis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Tauromitanam arcem amiserat, provincia jussit decedere, ut ex *eodem libro cap.* 2. colligere licet. Et Frontinus *libro* 2. scribit, eum in legione filium militem fecisse, cum secundum leges in contubernio suo adhuc habere posset. Tribunosque militum quos Consul faciebat, ab eo *Rufulos* appellatos esse, scribunt Festus & Paulus *lib. de verb. signific.* in verbo *Rufuli:* quod de eorum jure legem tulerit, qua eis cavebatur multis modis: posteaque mutata litera, *Rutuli* sive *Rutili* dicti sunt. Dignitates autem quas in Republica Rutilius obtinuit, hæ sunt: Quæstura scilicet: eum enim Q. Mutii Prætoris Quæstorem fuisse, scribit Asconius Pædianus in *divination.* Præturam etiam gessit: & cum Prætor esset, eum primum edixisse scribit Ulpianus in *l.* 1. *D. de bon. libert.* se amplius non daturum patrono quam operarum & societatis actionem: videlicet si hoc pepigisset, ut nisi ei obsequium præstaret libertus, in societatem admitteretur patronus, cum antea soliti essent patroni, à libertis durissimas exigere. Legatus etiam Q. Mucii proconsulis fuit, ut ex *Flori epitom. Liv. lib.* 70.

pa-

patet. Consulatum præterea gessit cum Cn. Mallio, ut est apud Valerium Maximum *lib.* 2. *cap.* 3. & ex antiquo lapide Puteolis reperto, quem Onuphrius affert, probatur: ex quo deprehenditur erratum in Julii Obsequentis libro, atque Cassiodori in prodendis Consulibus anni 649. quorum alter, P. Rutilium quidem scribit: sed C. Manilium corrupte subjungit; alter vero P. Atilium & Cornelium Manilium mendose Consules ponit. Post consulatum, Asiam Proconsul provinciam obtinuit, teste Pomponio *d. l.* 2. *§.* 40. *D. de orig. Jur.* Quapropter miror Carolum Sigonium in suis commentariis, se, quam Rutilius provinciam habuerit, fateri ignorare. Cæterum, quamvis Rutilius summos honorum gradus in Republica assequutus sit, multas tamen repulsas tulit, sicuti tribunatus plebis, ut apparet ex his verbis Ciceronis in Orat. *pro Plancio cap.* 21. *Sed quid ego ædilitias repulsas colligo? quæ sæpe ejusmodi habitæ sunt, ut iis qui præteriti essent, benignè à populo factum videretur. Tribunus militum L. Philippus summa nobilitate, & eloquentia, Quæstor Q. Cælius clarissimus ac fortissimus adolescens: Tribuni pleb. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse.* Consulatus etiam repulsam tulit à M. Æmilio Scauro superatus, & quod durius videtur, in ipsa re-

pulsa ab eodem M. Æmilio ambitus postulatus, quasi turpi largitione suffragia populi, ad adipiscendum consulatum corrumpere tentasset. Ut autem instrueret Æmilius accusationem, domum Rutilii venit, ejus tabulas, commentarios scilicet rerum quotidianarum reperit, judicibusque quoddam caput ostendit, in quo scriptæ inveniebantur hæ litteræ, A. F. P. R. easque sic interpretabatur; quod id de quo accusabatur *Actum* esset *fide P. Rutilii*; atque ex eo colligebat, hujus largitionis auctorem fuisse Rutilium: Rutilius autem has explicabat *Ante factum, post relatum.* Cajus vero Cannius Eques Romanus, qui Rutilio Rufo aderat patronus, exclamat, neutrum illis litteris declarari. Quid ergo? inquit Æmilius Scaurus; respondet Cannius, *Æmilius fecit, plectitur Rutilius.* i. Æmilius largitionibus corrupit suffragia: Rutilius vero ejus criminis, cujus Scaurus sons est, accusatur. Hæc traduntur à Cicerone *lib.* 2. *de Oratore cap.* 69. Rutilius quidem falsò hoc crimine à Scauro insectatus est; Vellejus enim Paterculus *lib.* 2. *cap.* 13. *eum non seculi sui, sed omnis ævi optimum* appellat. Tandem summa illa innocentia, & integritas, maliciosis accusatorum calumniis oppressa, & obruta est; sic enim Florus *epitom. Liv. lib. lxx.* de eo loquitur: *P. Rutilius vir summæ innocentiæ, quoniam Legatus Q. Mucii Pro-*

Proconsulis, à publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus Equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est. Hunc autem legibus pulsum, Smyrnæos non solum tanquam exulem recepisse: sed etiam civem sibi addidisse, scribit Tacitus *lib. 4. Annalium cap.* 43. tantum valet apud exteras etiam gentes, amor virtutis, quæ in adversa fortuna, in Rutilio maxime effulsit: namque ut Valerius Maximus scribit *libro* 6. *cap.* 4. cum *magis ordinum dissensione, quam illa culpa sua, reus factus* esset; *nec obsoletam vestem induit, nec insignia Senatoris deposuit, nec supplices ad genua judicum manus tetendit, nec dixit quicquam splendore præteritorum annorum humilius: effecitque ut periculum illud, non impedimentum gravitatis ejus esset, sed experimentum: atque etiam cum ei reditum in patriam Syllana victoria præstaret, in exilio, ne quid adversum leges faceret, remansit*; atque id quod tunc respondit, constantiæ, gravitatisque suæ maximum testimonium præbet: *Malo*, inquit, *ut patria exilii mei erubescat, quam reditu mæreat*, ut scribit Seneca *libro* 6. *de Beneficiis cap.* 37. Ita enim patriam dilexit, ut in illa Saturnini seditione pro salute communi, eum arma cepisse tradat Cicero in *Orat. pro C. Rabirio* perduellionis reo. Non solum autem facta Rutilii, sed etiam dicta laude digna censentur:

quorum hoc præclariſſimum refert Valerius dicto loco. *Cum amici cujuſdam injuſtæ rogationi reſiſteret, atque is per ſummam indignationem dixiſſet: Quid ergo mihi opus eſt amicitia tua, ſi quod rogo non facis? reſpondit: imò quid mihi tua, ſi propter te aliquid inhoneſtè facturus ſim?* Fuit porrò Rutilius rufi coloris. *Rutilius* enim apud Feſtum, *rufum*, ſignificat: atque ideo, ut ab aliis Rutiliis diſcerneretur, à colore ſuo rufo, *Rufi* nomen inditum ei exiſtimo. Librorum autem ab eo editorum hæc reſtant veſtigia,

HISTORIA. RERUM. ROMANARUM.

auctore Athenæo *libro 6.* δειπνοσοφιστῶν *cap. ult.* *vel rerum ſuo tempore geſtarum.* Suidas *in verb.* Ῥουτίλιος: τὰ τότε φθάσαντα γενέσθαι.

DE. VITA. SUA. LIBRI.

incerti: numerus enim non legitur. compoſuit etiam *orationes permultas*, inter alias,

DE. MODO. ÆDIFICIORUM.

quæ poſtea ab Auguſto Senatui recitata eſt, & ab eo, populo edicto propoſita, teſte Suetonio *in Auguſt. c. 89.*

C. AQUILIUS GALLUS.

C. Aquilius Gallus patrem habuit M. Aquilium Gallum, quem Conſulem cum C. Mario fuiſſe tradit Caſſiodorus in *Chronicis*, bellumque ſervile in Sicilia concitatum confe-

fecisse Florus scribit *epit. Liv. lxix.* Auditor Mutii fuit, teste Pomponio in *d. l.* 2. §. 42. & præceptor Servii Sulpitii eodem auctore §. 43: qui juris discendi causa, Servium Balbo Lucilio, & Gallo Aquilio operam dedisse scribit; instructum autem maximè à Gallo Aquilio fuisse: ex quo tamen, aut eum rei veritatem ignorasse, aut verba ejus corrupta, necessariò judicamus ex Cicerone in *Dial. de claris Oratoribus cap.* 42. qui non juris civilis discendi, sed dicendi, i. e. artis oratoriæ gratia, Servium Gallo Aquilio, & Balbo Lucilio operam dedisse tradit. *Cumque dicendi causa*, inquit, de Servio loquens, *duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti, & exercitati promptam & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem, subtilitate diligentiaque superavit: Balbi docti, & eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit expediendis conficiendisque rebus: sic & habet, quod uterque eorum habuit, & explevit, quod utrique defuit.* Verùm hæc ignorasse Pomponium quis credet? Rectius itaque sentiemus, si superiora verba Pomponii, typographorum inscitia transposita, suo loco reddantur, & his verbis conjungantur, ut ita legendum sit: *Servius autem qui cum in causis orandis primum locum, aut certe post M. Tullium obtineret, institutus à Balbo Lucilio: instructus*

au-

autem maximè à Gallo Aquilio fuit Cercinæ. Itaque libri complures ejus extant Cercinæ confecti: traditur ad consulendum Q. Mutium de re amici sui pervenisse, &c. Cæterùm, Gallus Aquilius tantæ fuit apud Romanos auctoritatis, ut Cic. in *Orat. pro A. Cæcinna cap.* 27. in illius laudem hæc verba populo Romano dicere non dubitaverit: *vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut sentiatis, aut commemorari velitis apud vos. quapropter hoc dicam, nunquam ejus auctoritatem nimium valere, cujus prudentiam Pop. Rom. in cavendo, non in decipiendo perspexerit: qui juris civilis rationem nunquam ab æquitate sejunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam Pop. Rom. promptam, expositamque præbuerit: qui ita justus & bonus vir est, ut naturâ non disciplinâ consultus esse videatur: ita peritus ac prudens, ut ex jure civili non scientia solum quædam, verum etiam bonitas nata videatur: cujus tantum est ingenium, ita prompta fides, ut quidquid inde haurias, purum, liquidumque te haurire sentias.* Maximæ denique integritatis Galli, & in judicando religionis exemplum memorandum affert Valerius Maximus *lib.* 8. *cap.* 2. *Cajus,* inquit, *Visellius Varro gravi morbo correptus, trecenta millia nummûm ab Octacilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est, eo consilio, ut si decessisset, ab he-*

ieredibus eam summam peteret; quam, legati renus esse voluit, libidinosam liberalitatem debiti omine colorando. Evasit deinde Visellius ex lla tempestate, adversus vota Octaciliæ. quæ ffensa, quod spem prædæ suæ morte non matuasset; ex amica obsequenti, subito districtam œneratricem agere cœpit, nummos petendo; uos ut fronte inverecunda, ita inani stipulatione aptaverat. De qua re C. Aquilius, vir magnæ uctoritatis, & scientia juris civilis excellens, udex adductus, adhibitis in consilium princiibus civitatis, prudentia & religione sua muerem reppulit. Quod si eadem formula & Var- damnari, & adversaria absolvi potuisset; ejus uoque non dubito, quin turpem & inconcessum rrorem libenter castigaturus fuerit, nunc privae actionis calumniam ipse compescuit, adulterii rimen publicæ quæstioni judicandum reliquit.

udex etiam fuit in causa P. Quintii, quem icero contra Q. Hortensium accusatorem deendebat: ex cujus orationis *cap.* 4 maximam quilio, cum Scapulis omnibus, fuisse necestudinem colligimus: P. etiam Quintium Scaulam, cum apud Aquilium Gallum cœnaret, orte repentina obiisse, auctor est Plinius *Nar. Hist. lib.* 7. *cap.* 53. Caii itaque Aquilii in caendo, non in decipiendo prudentiam perspeisse populum Romanum facilè demonstrant rmulæ illæ, quas *de dolo malo* composuit, quas

quas Tullius *lib.* 3. *de Nat. Deor. cap.* 30. vocat *everriculum maliciarum omnium.* Multa autem alia in jure civili nequaquam ſuis temporibus explorate cognita, & percepta illuſtravit, induxit, & explicavit: cùm enim antea dubitaretur, an in venditione, ruta & cæſa continerentur; aſſeruit fruſtra in lege venditionis, de rutis & cæſis contineri, quia ſi non ſpecialiter venierint, ad exhibendum de his agi poſſit, ut ex Mela refert Ulpianus *lib.* 32. *ad edictum* in *l. fundi.* 17. *§. Si ruta* 6. *D. de act. empti.* Et cum nondum eſſet definitum, an de ſervitute quæ oneris ferendi cauſa impoſita erat actio competeret, ut & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum qui ſervituti impoſitus eſt. Ulpianus in *l. et ſi forte* 6. *§. etiam de ſervitute.* 2. *D. ſi ſervit. vindicetur.* ait Gallum exiſtimaſſe, non poſſe ita ſervitutem imponi, ut quis facere aliquid cogeretur. Formulam etiam protulit, qua, ut Scævola ſcribit in *l. Gallus* 29. *D. de liber. & poſt.* heredes inſtitui poſſent poſtumi, qui aliorum Juriſconſultorum opinione *alieni* dicebantur; quorum loquendi morem retinuiſſe videtur Paulus in *l. pen. D. de legat.* 1. quos tamen non omninò alienos ipſe exiſtimavit: cujus formulæ meminit Africanus in *l. ſi mater* 33. *§.* 1. *D. de vulg. & pup. ſubſt.* Stipulationes etiam inſtituit ad liberandum accommodatas, quæ *Aquilianæ* vocitatæ ſunt, qua-

uarumque ſolemnia verba expreſſit Florentius in *l. & uno* 18. *§.* 1. *D. de acceptilat.* & ıſtinianus in *§.* 1. *verſ. quo genere. Tit. quibus* ıod. *toll. obligat. in Inſtitut.* per quas, obligaones eæ tantum quæ ex verbis conſiſtunt tolli oſſunt. Multa alia de jure cavit, reſponditue, quæ luce tanti auctoris egebant, quorum oſculi quidam agnoſcuntur in *l. talis ſcriptura* ɔ. *§. ult. D. de legat.* 1. in *l. pediculis* 32. *§.* *D. de auro & argento leg.* Cæterùm prætuım exercuit Aquilius, in qua collegam habuit I. Tullium Ciceronem, ut ipſe auctor eſt in *op.* atque in hac prætura quo tempore apud iceronem de pecuniis repetundis quærebatur, ɔud C. Aquilium, cauſam de ambitu dictam gimus in *orat. pro Cluentio c.* 53. quæ res etiam ɔs admonet, eos amicitia & familiaritate invim conjunctos fuiſſe, & familiarem ſuum Ciero eum vocat *lib.* 3. *de Natura Deor. cap.* 30. abuit autem domum pulcherrimam, connſu omnium qui ætate ea vixerunt, ut ſcribit . Victor in *libello de urbis Romæ regionibus,* *loc.* ita ut ex ea clariorem, quàm ex juris vilis ſcientia Aquilium evaſiſſe Plinius *lib.* 7. *cap.* 1. dicere non dubitaverit. Præterea uidam exiſtimant C. Aquilium Gallum, eum ſe quo Tribuno plebis rogante Aquiliam leem latam Ulpianus ſcribit in *l.* 1. *D. ad leg.* *Aquil.* ſed quàm abſonum hoc ſit, manifeſtò

ap-

apparet. Primum quod Jurisconsultus noster, Tribunus plebis nunquam fuerit: deinde quod hanc legem ante Gallum Aquilium latam esse constet, ex eo quod Q. Mutius Scævola ejus mentionem faciat in *l. Quintus Mutius* 39. & Brutus in *l.* 27. *§. si mulier* 22. *D. ad leg. Aquil.* quos quidem Gallo Aquilio antiquiores fuisse certissimum est, ex his quæ supra scripsimus. Equitem quidem Aquilium nostrum fuisse colligitur ex Plinio *d. cap.* 1. *lib.* 17. Gallum etiam filium summa virtute præditum habuit Aquilius, qui patre adhuc superstite vita functus est, ut testatur Tullius *libro* 4. *famil. epistol.* 6. ad Servium scribens.

CAJUS JUVENTIUS.

IS est fortasse Juventius, cujus meminit Ulpianus in *l. plenum* 12. §. 1. *D. de usu & habitat.* quem Pomponius in *l.* 2. §. 42. *D. de orig. Jur.* scribit inter Q. Mutii auditores præcipuæ fuisse auctoritatis. Nescio an filius sit M. illius Juventii, qui cum Tiberio Graccho II. Consul apud Obsequentem in *libello de prodigiis*, & apud Cassiodorum in *Chronicis* commemoratur. Eum quidem esse puto, quem T. Juventium vocat Cicero *in Bruto cap.* 48. qui nimis quidem in dicendo, & pœne frigidus, sed & callidus & in capiendo adversario versutus:

ſutus: præterea nec indoctus, & magna cum juris civilis intelligentia ab eo deſcribitur. Hujus auditor fuit Servius Sulpitius.

SERVIUS SULPITIUS.

SErvius Sulpitius Rufus Q. filius fuit, & Lemoniæ tribus. *Lemonia* enim vocatur à Cicerone *Philipp. X. cap. ult.* vulgatumque eſt, antiquos perſæpe à tribubus denominari. *Neminem* autem *plus ſtudii quam illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum diſciplinas adhibuiſſe*, ſcribit Cicero *in Bruto cap.* 41. In iiſdem enim exercitationibus ineunte ætate ambo fuerunt, & poſtea Rhodum unâ profecti ſunt. *Servius* quidem *quo melior eſſet, & doctior: qui tamen ut rediit, in ſecunda arte primus eſſe maluit, quam in prima ſecundus: atque haud ſcio an par principibus eſſe potuiſſet: ſed fortaſſe maluit (id quod eſt adeptus) longe omnium non euſdem modo ætatis, ſed eorum etiam qui fuiſſent in jure civili eſſe* princeps. Quod certe nomen à multis ei tribuitur, & maxime à Quintiliano, qui eum *antiſtitem juris* appellat *lib.* XI. *cap.* I. *Inſtitut. orator.* Quamobrem ejus auctoritas, multa in jure nova introduxit. Paulus enim in *l. Mutius* 30. *D. pro Socio.* auctorem facit Servium in notis Mutii hujus regulæ: *Non poſſe ita ſocietatem contrahi, ut aliam damni, aliam lucri*

partem socius ferat. Eumque in libro quem composuit de dotibus scripsisse tradit Gelliu *lib. 4. cap. 3. Tum primum cautiones rei uxori necessarias esse visas, cum Sp. Carbilius, cui Ru ga cognomentum fuit, vir nobilis divortium cum uxore fecit, quia liberi ex ea corporis vitio non gignerentur.* Fuit etiam olim inter Q. Mutium & Servium Sulpitium disceptatio non parva si duo inter se pacti sint, ut ad unum lucri dua partes pertineant, damni tertia: existimante Mutio, contra naturam esse hujusmodi pactionem, Servii sententiam prævaluisse refert Justinianus in § *de illa 2. Tit. de Societ. in Inst.* Non ita tamen cum eo disceptabat de jure, ut sibi primas partes deberi existimaret: neque in eam opinionem adduxerunt illum commendationes Ciceronis illustres, qui eum *Jurisconsultorum principem* vocat, Quintoque Scævolæ etiam anteponit, quod juris civilis quidem magnum usum & apud Scævolam & apud multos fuisse fateatur, artem vero tantum in hoc uno affirmet. Nunquam tamen ad Q. Mutium consulendi causa accedere recusavit: traditur enim à Pomponio in *d. l. 2. §. 43. de orig. jur.* ad consulendum Q. Mutium de re amici sui Servium aliquando pervenisse, cumque eum de Jure respondentem parum intellexisset & iterum Quintum interrogasset & à Quinto responsum esset, nec tamen percepisset, objur-

ga-

gatum à Q. Mutio: namque eum dixiſſe: *turpe eſſe patricio & nobili viro cauſas oranti, jus in quo verſaretur, ignorare:* eaque velut contumelia Servium tactum operam dediſſe juri civili. Atque hanc ita dedit, ut non ſolum urbanam orandi militiam, ſed etiam reſpondendi, ſcribendi, cavendi plenam ſolicitudinis ac ſtomachi ſequutus ſit, jus civile didicerit, & ita in eo laboraverit, ut vixerit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum, auctore Cicerone in *Orat. pro Muræna.* Neque tamen hanc perfectam juris civilis cognitionem adeptus fuiſſet, niſi attuliſſet artem eam, quæ Dialectica appellatur, omnium artium maximam, quaſi lucem ad ea quæ confuſe ab aliis, aut reſpondebantur, aut agebantur. Cæterum Servius Sulpitius non tantum omni præcellenti doctrina, ſed etiam honoribus ampliſſimis claruit: quæſturam enim unâ cum L. Muræna obtinuit. Prætor etiam renunciatus eſt: ſed prætura ejus triſtis, & atrox: ex altera parte lachrimarum & ſqualloris, ex altera plena catenarum, atque indicum, ſcriba in ea damnatus, ordo totus alienus, Syllana gratificatio reprehenſa, multi viri fortes, & prope pars civitatis offenſa eſt, lites denique ſeverè æſtimatæ. Poſt præturam autem exemplum Ciceronis ſequutus, in Provinciam ire noluit. Poſtremo conſulatum cum L. Muræna L. Murænæ filio petiit, in qua petitione cum ab eo victus eſſet,

Murænam Conſulem deſignatum, ambitus poſtulavit, qui tamen à Cicerone Conſule defenſus hac pulcherrima oratione, quæ extat, hujus criminis omnibus ſententiis abſolutus eſt. In qua defenſione Quintilianus *lib.* XI. *cap.* I. *Inſtit. orator.* ſcribit duas Ciceroni obſtitiſſe perſonas, Marci Catonis, Serviique Sulpitii. Sed Sulpitio decenter cum ipſe omnes conceſſiſſet virtutes, ſcientiam petendi conſulatus ademiſſe. Conſulem tamen poſtea fuiſſe cum M. Marcello, M. Catone repulſam ferente, ſcribunt Florus in *epitome Liviana lib.* 108. Dio, Plutarchus, Caſſiodorus, multique alii: hujuſque conſulatu bellum civile inter Cæſarem & Pompejum ortum eſt. Ideoque Valerium Maximum *lib.* I. *cap.* 7. mendoſum eſſe puto: *Præcipuæ enim*, inquit, *admirationis etiam illa prodigia, quæ P. Volumnio & Servio Sulpitio Coſſ. in urbe noſtra, inter initia motuſque bellorum acciderunt*, reponendumque eſt, *M. Marcello & Servio Sulpitio Coſſ.* Quamvis autem naſcente hoc bello civili Cæſaris partibus faverit, ejuſque dignitatem in Senatu contra Collegam Marcellum defenderit, auctore Suetonio Tranquillo in *vita Cæſaris cap.* XXIX. & contentiones magnas inter Coſſ. de ſucceſſore C. Cæſari mittendo fuiſſe ſcripſerit Florus *dicta epitome* CVIII. Ejus tamen conſilia ad concordiam ſpectaſſe certum eſt, Senatumque
ac-

accuratiſſimè monuiſſe, collectis omnibus bellis civilibus, ut & illa timerent, quæ meminiſſent: & ſcirent, cum ſuperiores nullo tali exemplo antea in Repub. cognito, tam crudeles fuiſſent; quicunque poſtea Rempublicam oppreſſiſſet armis, multo intolerabiliorem futurum teſtatur Cicero *lib* 4. *ad familiares epiſt.* 3. Anno ante conſulatum interrex fuit: quo interrege, Conſulem ſine collega Cn. Pompejum ex Senatus ſententia creatum, Plutarchus ſcribit in *Pompeii vita.* Interfecto denique Cæſare, ad M. Antonium bello imminente ex Senatuſconſulto miſſus legatus eſt cum L. Philippo & L. Piſone: quam legationem, licet gravi valetudine premeretur, non recuſaſſe Tullius refert *Philipp.* IX. *cap.* I. neque illum vim hyemis non nivem, non longitudinem itineris, non aſperitatem viarum, nec morbum ingraveſcentem retardaſſe. Cum tamen jam ad congreſſum, colloquiumque perveniſſet, in ipſa meditatione obeundi ſui muneris, mortuus eſt. Publius quidem Servilius ſepulchrum illi publicè decernendum, honorem verò ſtatuæ tribuendum non cenſebat legatis niſi qui ferro eſſent in legatione interfecti: cui M. Tullius reſpondit, cenſuitque (*cap. ult.*) Servio Sulpitio ſtatuam pedeſtrem æneam in Roſtris ex Senatus ſententia locandam, circumque eam, locum gladiatoribus, ludiſque liberos poſteroſque

que ejus, quaque verſus pedes quinque habere, cauſamque in baſi inſcribendam, quod is ob Rempublicam mortem obierit. Quod fecit populus Romanus: ſtatuam enim Servii Sulpitii pro Roſtris poſuiſſe eum ſcribit Pomponius dicta *lege* 2. §. 43. Hi ſunt itaque honoris gradus, qui Sulpitium & vivum & mortuum honeſtavere. Qua in re mirabilis ejus virtus & induſtria apparet, qui cum equitis Romani eſſet filius, ſumma tamen amplitudine à populo Romano dignus judicatus eſt: quamvis enim nobilis vocetur à Quintiliano dicto *lib.* XI. *cap.* I. & à Pomponio dicta *l.* 2 *ejus tamen nobilitas*, ait Cicero *in orat. pro Muræn. c.* 7. *hominibus literatis & hiſtoricis erat notior: populo vero, & ſuffragantibus obſcurior. Pater enim fuit equeſtri loco, avus nulla illuſtri laude celebratus.* Miror itaque Pomponium patritium eum vocaſſe, cum tantum equeſtris ordinis fuerit. Patritii autem erant tantum vel Senatores, vel ſenatorii, & equites inter plebeios numerabantur. Theophil. *Tit.* 2. *inſtitut.* §. 4. Sed ut hic nodus diſſolvatur, dicendum puto, Serviliam gentem patritiam ab initio fuiſſe: plebejam autem progreſſu temporis factam: ideoque Cicero pro *Muræna dict. cap.* 7. Servio Sulpitio dixit, *ex annalium vetuſtate eruendam eſſe memoriam nobilitatis ſuæ*, eamque hominibus hiſtoricis notiorem, populo verò obſcuriorem.

Sul-

Sulpitium denique in antiquum gentis suæ honorem rediisse. Hoc enim antiquitus Romæ fiebat, sicuti de gente Octavia Suetonius Tranquillus in Augusto *cap.* 2. scribit: *Ea gens*, inquit, *à Tarquinio Prisco rege inter minores gentes allecta in Senatum, mox à Servio Tullio in patritias transducta, procedente tempore ad plebem se transtulit, ac rursus magna vi per Divum Julium in patritiatum rediit*; in persona scilicet patris Augusti, cui patritiatum, veterem familiæ suæ dignitatem restituere fecit Julius Cæsar, ut ex eodem auctoris capite colligimus. Permultos etiam patritios in plebeias transisse familias, vel voluntate, vel adoptione testantur auctores; quod *è patritiis exire* vocat Cicero in *orat. pro domo sua*. Nunquam autem patritios, equites peditesque fuisse, cum Gruchio in *libro de comitiis Romanorum* existimabo: quamvis hoc exemplo Servii Sulpitii probare velit, locumque Livii ex *lib.* 3. *cap.* 27. afferat de pedite patritio ut ipsi videtur: *Magistrum equitum*, inquit Livius, *dicit L. Tarquitium patritiæ gentis, sed qui cum stipendia pedibus propter paupertatem fecisset &c.* non animadvertit vir eruditus verba Livii, sententiam suam impugnare. Tarquitium enim Livius patritiæ gentis esse dicit, sed non Patritium: rationem autem tacite videtur dare, quia stipendia pedibus propter paupertatem fecerat,

atque ita in plebem transierat: aliud enim est *patritium esse*, aliud *ex patritia gente*. P. Clodius ex Claudia patritia gente in tribunatu erat: sed quis patritium eum tunc fuisse, audebit asserere? Non solum autem stipendia pedibus facere plebeium erat, sed etiam patritiis, & nobilioribus viris, militiæ munere fungi inter pedites, ignominiæ nota quædam erat, & pro pœna dabatur, ut apparet ex Valerio Maximo *lib. 2 cap. 7. jam* C. inquit, *Cotta P. Aurelium Pecuniolam, sanguine sibi junctum, quem obsidioni Liparitanæ ad auspicia repetenda Messanam transiturus præfecerat, virgis cæsum gregalis militiæ munere inter pedites fungi coëgit: quod ejus culpa agger incensus, & penè castra fuerant capta.* Servius itaque Sulpitius patritiam dignitatem in familia sua quasi intermortuam, virtute sua renovavit, uxoremque habuit Postumiam, quam C. Julium Cæsarem corrupisse scribit Suetonius in ejus vita *cap.* 50. filiumque ex ea Sulpitium, cujus sæpè meminit Cicero in *epist.* & Festus in verbo *Municipes*: quem quidem magistratus gessisse ex eo conjicio, quod scribit idem Festus in verbo *sifus* legem Rivaliciam latam esse rogante populum Servio Sulpitio Servii filio Rufo. Cæterùm multi ab eo tanquam ex officina jurisprudentiæ profecerunt. Nominat enim Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur. §. 44.* Alphenum Varum, Cajum Aulum

Osi-

Ofilium, Titum Cæsium, Aufidium Tuccam, Aufidium Namusam, Flavium Priscum, C. Ateium Pacuvium, Labeonem Antistium Labeonis Antistii patrem, Cinnam, Publicium Gellium. Servii quoque auditorum meminit Javolenus in *l. cum scriptum* 6. *de dote præl. g* & in *l. quæsitum* 12. *princ. de instr. vel instrum leg.* Eum autem centum prope & octoginta libros reliquisse testatur Pomponius dicta *l.* 2. §. 43. eosque complevit scriptis & lucubrationibus auditorum Q. Mutii Scævolæ. Scripsit tamen

IN. SCÆVOLAM. NOTAS.

auctore Paulo in *lege Mutius* 30. *D. pro socio:* quas, *reprehensa Scævolæ capita* vocat Gellius *lib.* 4. *cap.* 1. scripsit etiam

DE. DOTIBUS LIBRUM. SINGULAREM.

auctore eodem Gellio *libro* 4. *cap.* 4. & Neratio *lib.* 2. *Membranarum* in *l.* 8. *D. de condict. caus. data*, &c.

DE. TESTAMENTIS. LIBROS. DUOS.

secundus enim citatur à Gellio *lib.* 6. *cap.* 12. nisi eo in loco legere malis, *de detestandis sacris*, quemadmodum legendum putat Josephus Scaliger in *annot. in Festum. in voce, puri.*

Extat præterea præclarum Servii responsum apud Paulum in *l. Nam & Servius* 21. *D. de negot. gest.* relatum ab Alpheno ejus auditore *lib.* XXXIX. *Digest.* de tribus Lusitanis, quorum

unus ea conditione missus, ut pecuniam pro tribus afferret, & nisi rediisset, ut duo pro eo quoque pecuniam darent, isque reverti noluisset, & ob hanc causam illi pro tertio quoque pecuniam solvissent; æquum esse, Prætorem in eum reddere judicium. Quare opinor vel Servium *libros responsorum* scripsisse, vel *responsa Servii* ab Alpheno collecta esse. quod etiam facile conjici potest ex *l. 65. item scriptum est.* 8. *D. pro socio.* sicut & ab Aufidio in *l. cum duobus* 52. *§. fin. D. pro socio*, & ab Atteio *in l.* 79. *D. de jur. dot.* Fit etiam mentio frequens responsorum Servii à juris auctoribus, ut à Pomponio in *l.* 57. *D. de legat.* 111. & ab Ulpiano in *l.* 58. *D. eod.* dictio enim illa *rescriptum est*, de responso Servii interpretanda est ex *l.* 4. *D. de auro & arg. leg.* ut recte notavit Cujacius *lib.* 12. *observat. cap.* 8.

AD. EDICTUM. LIB. DUOS.

quos ad Brutum scripsit, eosque perquam brevissimos fuisse testatur Pomponius dicta *l.* 2. *D. de orig. Jur. §. ab hoc.* 44. Sic & Julianum, librum ad edictum brevi libello complexum esse scribit Justinianus in *Orat. ad magnum Senatum de confirm. Digest.* Ad hos autem referenda sunt illa quæ ex Servio *lib.* 1. *ad Brutum* recenset Ulpianus *lib.* 28. *ad edict.* in *l.* 5. *D. de instit. act.*

Complures etiam alios libros Servius scripsit, quos

quos *Cercinæ* confectos testatur idem Pomponius loco supra citato, quæ quidem est insula Siciliæ proxima: sed hos ad jus civile non spectasse, certum est ex his quæ diximus *in Gallo Aquilio*. Juri enim civili Servius non dedit operam, nisi postquam ex Athenis, Rhodo & Cercina Romam reversus est. Zasius scribit librum à Servio compositum

DE CLARIS. JURISCONSULTIS.

Gellius *lib* 2. *cap*. 10. testatur eum consuluisse M. Varronem, quæ significatio verbi *favissæ* in jure censorio esset.

INTERPRETATIONEM. AD. XII. TABULAS edidit: quod ex *l*.237. *D. de verb. signif.* colligitur, si cum ejus inscriptione conferatur: constat etiam illud ex variis locis Festi, apud quem legimus Servium Sulpitium hæc verba XII. tab. *aedem struit*, interpretatum esse, *fugit*, sic & illam legem: *Sanatibus idem quod fortibus esto juris*, & illam: *Si vindiciam falsam tulit*.

C. AULUS OFILIUS.

AUdivi quosdam existimantes in *l*. 2. *§*. 44. *D*, *de orig. Jur*. in auditorum Servii enumeratione *Alphenus Varus*, *Cajus*, *Aulus Ofilius*, dictionem *Cajus* delendam esse, quod nescirent quis esset hic Jurisconsultus: tum etiam hac ratione moti, quia si Cajus inter il-

los

los admitteretur, undecim reperirentur, non decem, ut vult Pomponius. Ridiculam tamen eorum opinionem ſemper putavi, donec prodiit in lucem Jacobi Cujacii commentarius in dictam legem ſecundam, in quo idem ab eo probatum legi. Illius enim viri auctoritas, quæ plurimum apud me in Juriſconſultorum interpretatione valet, ut attentius hæc conſiderarem, fecit: nihil tamen inveni, quod me ad rejiciendam hanc dictionem impelleret; quinimo retinendam neceſſario judicavi, expuncta tamen virgula illa, quæ poſt Cajum ponitur: ita ut *Cajus* non ſit hoc in loco Juriſconſultus, ſed prænomen Auli Ofilii, atque hoc modo legatur, *Cajus Aulus Ofilius*. Sicque in Pandectis Gregorii Haloandri ſcriptum eſt. Licet enim *Aulus* prænomen ſæpiſſime ſit, aliquando tamen pro nomine familiæ uſurpatur, eodem modo quo *Paulus*, & ut legitur in *epitome lib.* 10. *Valerii Maximi* per *C. Titum Probum* facta, multa quæ olim prænomina fuerunt, cognomina poſtea facta ſunt: ſicut in ipſo Tito Probo obſervatur. Nam Titi nomen, quod alii pro prænomine habent, ipſi cognomen eſt. Servii autem diſcipulus fuit Ofilius, & Cæſari familiaris, eumque in equeſtri ordine perſeveraſſe ſcribit Pomponius *d. l.* 2. *D. de orig. jur.* inter diſcipulos Servii plurimum auctoritatis habuit: eodemque tempore quo Treba-

batius & Cascellius vixit: sed Ofilius utroque doctior fuit. Reliquit autem libros de jure civili plurimos, qui omnem partem operis fundarent.

DE. LEGIBUS. VICESIMÆ.

De quibus eum primum conscripsisse testatur Pomponius *d. l.* 2. De *vicesima* autem *hereditatum*, has leges interpretandas supra in Æmilio Macro diximus, quæ *ad legata* etiam referri debent, ut ex Dione patet *lib.* 55. τὴν εἰκοστὴν τε κλήρων, καὶ τῶν δωρεῶν ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, &c.

DE. JURISDICTIONE.

AD. EDICTUM. PRÆTORIS.

Id quod primum eum diligenter scripsisse tradit Pomponius. nam ante eum Servius duos perquam brevissimos libros ediderat. Apparet etiam Ofilium ad edictum prætoris scripsisse ex Ulpiano in *l.* 1. *D. ne quis eum qui in jus vocat. est.*

LIBROS. ACTIONUM.

Ad quos referri debent quæ ex *l. in causæ cognit.* 16 §. 1. *D. de minor.* 25. *annis* in *l. item si obstetrix* 9 §. 3. *D. ad leg. Aquil.* & in *l.* 1. § 9. *D. de exercit. act.* liber actionum XV. & XVI. citatur in *l. qui penum* 3 § 5. & 8. *D. de penu leg.*

AD. ATTICUM.

Familiarem scilicet illum Ciceronis, ad quem ejusdem extant tot epistolæ scriptæ. Ad Atticum autem scripsisse colligitur ex *l. quos nos*

234. §. 2. *D. de verb. signific.* Ex qua intelligi potest verborum proprietati anxie eum studuisse. Ex quo genere sunt illa, quæ de tugurii appellatione referuntur in *l. tugurii* 180. §. 1. *eod. tit.*

JURIS. PARTITI. LIB. V.

Ex libro quinto desumpta sunt quæ ex Ofilio Ulpianus tradit in *l. ligni.* 55. §. *si lignum* 7. *D. de legat.* 3. de carbonum appellatione, cujus tamen nomen omissum est in *l. carbonum* 167. *D. de verb. signif.* sed ab eodem Ofilio desumpta est. nam hæ ambæ leges sunt Ulpiani ex *libro vicesimo quinto ad Sabinum.*

Sunt ex aliis ejus scriptis in Pandectarum libris, dispersa quædam velut semina suæ eruditionis, qua lucem attulit iis rebus, quæ obscure & confuse ab aliis dicebantur in *l.* 2. §. *si navis* 3. *ad legem Rhodiam de jactu* in *l.* 1. §. *sed etsi* 5. *D. de aqua pluvia arcenda l. Julianus* 40. § 1. *D. de manumiss. testam. l.* 1. §. 3. *D. de acquir. vel omitt. possess.* in multis denique aliis Pandectarum capitibus, quæ enumerare nimis longum esset. Cæterum Marcus Tullius *lib.* 7. *ad famil. epistola* 21. ait, Ofilium existimasse tabulas testamenti non esse eas, quas instituisset is qui factionem testamenti non habuerit.

AU-

AUFIDIUS NAMUSA.

AUfidius Namusa inter decem Servii discipulos numeratur à Pomponio in *d. l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* ex *quibus decem, octo* solum *libros edidisse constat : quorum omnes qui fuerunt libri, digesti sunt ab Aufidio Namusa in centum quadraginta libros :* ideoque verba Ulpiani *lib.* 20. *ad Sabinum* in *l. quæsitum* 12. *D. de instr. vel instrum. leg. Et ita Servium respondisse auditores ejus referunt*, explicanda sunt, in his libris scilicet, qui ab Aufidio Namusa digesti sunt. Verisimile enim est, Jurisconsultos vocasse librum illum, in quo libri auditorum Servii compilati erant, *Auditores Servii :* sicut nos librum qui ex multis Grammaticis Latinis compositus est, *Auctores linguæ Latinæ* appellamus : atque ita interpretanda *lex* 6. *D. de dote præleg.* Namusa autem noster is est, cujus meminit Paulus in *l. in summa* 2. §. *apud Namusam* 6. *D. de aqua pluvia arc.* atque is Aufidius quem citat Ulpianus in *l. cùm duobus* 52. §. *fin. D. pro socio:* cuique à Javoleno tribuuntur *libri regularum* in *l. apud Aufidium* 20. *D. de opt. leg.* namque Aufidium Tuccam nihil quicquam de jure conscripsisse facile asseveraverim. Alius autem Aufidius fuit Antonini Imperatoris temporibus, ad quem Antoninus

Pri-

Priſco & Apollinari Coſſ. ſcripſit, ut apparet ex *l.* 2. *C. de neceſſar. ſerv.* Cæterum filiam Aufidiam habuit, quam in adoptionem dedit, cujuſque cauſam Servius Sulpitius oravit & defendit, cum patre adoptivo mortuo, ipſa ut filia, ſe heredem ejus diceret: hocque ei negaretur, ut conjicio ex Feſto in verbo *mancipatus. in fine literæ M.*

CAJUS ATEJUS PACUVIUS.

LAbeo in *l. avus* 79. *§. pater D. de jure dot.* ait, Ateium ſcripſiſſe, Servium reſpondiſſe: *Si pater filiæ nomine centum doti ita promiſit, cum commodiſſimum erit*, i. e. *cum primum ſine turpitudine & infamia dari poſſit, deberi.* Ex qua lege ſatis conſtat, Ateium illum fuiſſe noſtrum Servii auditorem: quanquam non ſim neſcius, quoſdam *Anteium* legere: qua in lege, ſi Cujacio credimus ad *tit.* 6. Ulpiani, verbum *doti promiſit*, Pacuvii Ateii non eſt, ſed Triboniani: cum Ateius ſcripſiſſet *doti dixit*; inuſitata enim loquendi formula; atque hic & aliis Pandectarum locis, Tribonianus hoc verbum ita ſuppoſuit, ut in *l.* 31. *§.* 1. & *l.* 44. *§.* 1. *D. ſoluto matrim. l.* 31. *in fine D. de novat.* cæteriſque legum capitibus, quæ Pandectas legenti cuique occurrent. Sed ut verum fatear, credibile non eſt Tribonianum tot locis manum ſuam

ſuam adhibuiſſe, & in unius verbi expunctione tot in auctoribus laboraſſe. Colligitur autem Pacuvium partem illam edicti

De commodato

interpretatum eſſe, ex Ulpiano in *l.* 1. *D.* §. 1. *commod.* qui hoc ſolummodo in hujus edicti interpretatione notandum cenſet, quod cum is qui edictum conceperat *commodati* feciſſet mentionem, Pacuvius *utendi* fecit.

CINNA.

CInnam à Servio profeciſſe ſupra diximus ex Pomponio in dicta *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Quis autem fuerit, non parvi negotii eſt ſcire. Caſſiodorus *in Chronicis* Cinnam Conſulem cum L. Valerio commemorat anno ab urbe condita 758. temporibus Octaviani Auguſti Cæſaris. quem quidem Cinnam noſtrum fuiſſe, ſi aliquid conjicere licet, dicere poſſumus. Servii enim diſcipulos ea ætate vixiſſe, certum eſt: hujus conſulatu Auguſtus Cæſar, pater patriæ ſalutatus eſt, ut teſtatur Ovidius in *Faſtis*. Cuſpinianus hunc Cn. Cinnam eundem eſſe putat cum L. Cinna, de quo loquitur Seneca *lib.* 1. *de clementia cap.* 9. ſolumque in prænomine erratum. Hic autem *Cn. Cinna Magnus*, ſic enim à Dione appellatur, filius fuit Cinnæ cujus meminit Appianus,

quo prætore Cæsar interfectus est, quique apud populum tyrannicidas laudavit, censuitque eos è capitolio, tanquam patriæ liberatores libertatisque vindices, maximis cum honoribus evocandos. Seneca enim tradit Cinnam de quo scribimus, contra Augustum conjurasse: quapropter verisimile est, eum hoc à patre odium contra Cæsaris partes, & familiam quasi jure hereditario accepisse. Cæterum Volaterrano non adhæreo, qui hunc, Cinnam non esse putat, sed legendum *Paternum* dicit: nec Zasio, qui *Porcinnam*, allucinati his verbis *Pater Cinna*, non animadvertentes, hanc vocem *Pater* separatam esse à nomine *Cinna* conjunctamque cum Antistio; scilicet ut *Labeo Antistius Labeonis Antistii pater* junctim legatur, & *Cinna* separatim postea ponatur, tanquam alter Servii discipulus: nam ut hic Antistius ab aliis discernatur, hoc nomine patris notatur: sicut & designationis causa, C. Antistius Vetus vocatur à Julio Frontino *lib.* 2. *de aquæduct.* Alium autem à nostro Jurisconsulto existimo *Cinnam poëtam*, qui *Smyrnam* scripsit, cujus meminit Quintilianus *lib.* 10. *cap.* 4. *Institut. orator.* & Catullus *epigr.* 96. his versibus:

Smyrna mei Cinnæ nonam post denique messem
Quam cœpta est, nonamque edita post hyemem, &c.

E

Et Priſcianus *libro 6 pag.* 718. qui hunc ejus verſum profert:

At ſcelus inceſto Cinyræ creſcebat in alvo.

Hac autem ratione maxime moveor, ut alium existimem, quod noſter Auguſti ætate vixerit: Poëtam vero, ante Auguſtum vixiſſe colligo, quod L. Craſſitius Paſides, ſive Panſa *commentarium in ejus Smyrnam* ediderit, quem temporibus Auguſti vixiſſe apparet, & adhuc adoleſcentis. Julii enim Antonii, Triumviri filii præceptor fuit, ut ſcribit Suetonius in *libello de illuſtribus Grammaticis c.* 18. Hanc autem differentiam notandam duxi: ne quis errore nominis deceptus, Juriſconſultum pro poëta acciperet, exemplo plebis Romanæ, quæ, in funere C. Cæſaris, errore nominis decepta, C. Helvium Cinnam, quem poëtam diximus, interfecit, quaſi eſſet Cinna Prætor, quem patrem Juriſconſulti noſtri docuimus, ut auctor eſt Suetonius in *Julio cap.* 85. Scripſit autem de jure civili, & ejus ſcripta memorat Javolenus in *l. quibus diebus* 40. §. 1. *D. de condit. & demonſtrat.* & Ulpianus in *l. denique* 6. *D. de ritu nupt.* qui ait: *Denique Cinna ſcribit eum qui abſentem accepit uxorem, denique rediens à cœna juxta Tiberim periiſſet, ab uxore lugendum reſponſum eſt.* quod reſponſum referendum eſt ad Servium Sulpitium; ejus enim reſponſa ab auditoribus ſuis tanquam oracula, ut à Pytha-

goræis Pythagoræ verba pro lege & auctoritate proponebantur.

PUBLICIUS GELLIUS.

HIc etiam unus est ex decem Servii discipulis, & auditoribus, auctore eodem Pomponio in dicta *l.* 2. §. 44. Male autem Hotomanus in descriptione Jurisconsultorum, *Publicolam Gellium* pro *Publicio* legendum esse dicit: opinor enim Publicium esse illum, cujus fit mentio in *l.* 2. §. *sed si sint.* 8. *D. ad Senatusc Tertyll.* & in *l. sub diversis* 51. *D. de condit. & demonstrat.* Publicium autem, Prætorem fuisse testatur Justinianus *tit. de action.* §. 4. in *Institut.* & quidem urbanum, cum M. Junio, Cicero in *orat. pro Cluentio. cap.* 45. à quo *Publiciana actio* in edicto proposita est, sive *Publicianum judicium*, ut loquitur Cajus in *l.* 13. *D. de Public. in rem act.* Hoc autem Publicianum edictum iuterpretatus est Ulpianus *lib.* 16. *ad edictum*, & Paulus *lib.* 19. fuit enim in edicti compilatione à Juliano positum, cujus edicti verba ab Ulpiano referuntur in *l.* 1. *D. de Public. in rem act. Si quis id quod traditur ex justa causa non à domino, & nondum usucaptum petet, judicium dabo.* Verba enim *l.* 7. §. 11. *Prætor ait, qui bona fide emit*, non solum illius edicti non sunt, ut notavit glossa; sed ne quidem Publicii.

L. TU-

L. TUBERO.

DOmum nomenque Tuberonum laudat Cicero in *orat. pro Q. Ligario:* non tamen Lucium, ſed Q. Tuberonem virum patritium illum eſſe puto, quem Pomponius in dicta *l.* 2. §. 46. doctiſſimum habitum fuiſſe juris publici, & privati, & complures utriuſque operis libros reliquiſſe ſcribit, ut in *Tuberone* docuimus. Hic autem Lucius Tubero fuit, qui Prætor urbanus renunciatus eſt, de quo memorandum ſcribit Plinius *lib.* 10. *Natur. hiſtor. cap.* 18. *in capite Prætoris urbani L. Tuberonis in foro jura pro tribunali reddentis, picus Martius ſedit, ita placide, ut manu prehenderetur: reſpondere tunc vates, exitium imperio portendi, ſi dimitteretur.; ſi exanimaretur Prætori. Ille autem protinus concerpſit, nec multo poſt implevit prodigium.* Ex quibus emendandum puto locum Varronis ex *lib.* 3. *de vita Pop. Rom.* qui citatur à Nonio Marcello in verbo *Picumnus: Ælius Pætus cum eſſet Prætor urbanus, & ſedens in ſella curuli jus diceret populo, picus Martius advolavit, atque in capite aſſedit.* Legendumque *Ælius Tubero cum eſſet Prætor urbanus* &c. *Ælii* enim *Tuberones* dicebantur; unde cum apud Valerium *lib.* 5. *cap.* 6. idem de Ælio Prætore ſcribi legimus, de hoc Ælio Tu-

Tuberone intelligendum eſt: quapropter male Volaterranus *lib.* 13. hunc Prætorem *Cælium Pontium* vocat: unde & inſcriptio illa quæ affertur ab Onuphrio *lib.* 2. *faſt. ad annum* v. c. 771. mendum etiam habere videtur:

CERERI. AUGUST.
MATRI. AGR.
L. BENNIUS. PRIMUS.
MAG. PAGI.
BENNIA. PRIMIGENIA.
MAGISTRA. FECER.
GERMANICO. CÆSARE. II.
L. SEIO. TUBERONE. COSS.
DIES. SACRIFICII. XIII. CAL. MAI.

& ita reſtituenda *L. Ælio Tuberone.* non mirum autem, ſi hoc Tuberoni populo jus reddenti contigerit, malique ominis augurium fuerit: Suetonius enim in *Vitellio cap.* 9 narrat, cum Viennæ pro tribunali jura redderet Vitellius, gallinaceum ſupra humerum, ac deinde in capite ejus aſtitiſſe: quod ei infelix exitus, & mortis ſuæ augurium fuit: quamvis apud Chriſtianos columbæ volatus, felix fauſtumque ſignum fuerit. Tradit enim Nicephorus Calixtus *eccleſiaſt. hiſtor. lib.* 5. *cap.* 26. Fabiano, qui Romæ in eccleſia cum aliis ad creandum Pontificem convenerat, columbam ad caput advolaſſe, ſubitoque ab omnibus Epiſcopum nominatum, & in throno collocatum fuiſſe. Sed ut ad

ad Tuberonem revertar, nescio, an is fuerit, qui *libros historiarum* scripsit, quorum 14 affert Nonius Marcellus in verbo *luxuriabat*: eum tamen L. Tuberonem potius existimarem. Hujus autem Tuberonis meminit Ulpianus in *l. 2. D. de usu & habitat.* & in *l. stipulationes 72. D. de verb. obligat.* ex Celso *lib 38 Digest.* refert Tuberonem existimasse, ubi quid fieri stipulemur, si non fuerit factum, pecuniam dari oportere: ideoque in hoc genere dividi stipulationem.

C. TREBATIUS TESTA.

CAjus Trebatius Q. Cornelii Maximi auditor fuit teste Pomponio: sic enim in *d. l. 2. §. 45. de orig. jur.* cum Goveano homine acris judicii & ingenii legere malo, quam ut vulgo, *qui idem Cornelii.* Fuit etiam M. Tullii Ciceronis maxime familiaris, ut ostendunt plures ejus ad Trebatium scriptæ epistolæ, & liber Topicorum ad eundem scriptus: tantaque innocentiæ & justitiæ existimatione floruit, ut *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem* eo esse neminem prædicet Tullius *lib. 7. ad fam. epist. 5.* in amicitiam Cæsaris, Ciceronis commendatione pervenit. quam vero accurata fuerit ea commendatio, qui scire voluerint, intelligent ex *d. 5. epistola*, & ita Cæsari conjunctus semper fuit, ut eum in expedi-

ditionibus sequutus sit; ut in Gallica: quamvis in Britanniam cum Cæsare profectus non sit. tribunatus etaim commoda dempto labore militiæ ei oblata contemsit *d. lib. epist.* 8. ut ejus colloquutione uti posset. Qua ex re colligere possumus Trebatii tenues fortunas fuisse: quod constat etiam ex Ciceronis verbis, *epist.* 16. *Balbus*, inquit Trebatium alloquens, *mihi confirmavit te divitem futurum, id utrum Romano more loquutus, bene nummatum te futurum, an quomodo Stoici dicunt, omnes esse divites qui cælo & terra frui possunt, postea videro:* & *epistola* 13. hoc festivo joco: *Treviros vites censeo, audio capitales esse, mallem auro, argento, ære essent. Treviri* enim Galliæ Belgicæ populi, ut scribit Cæsar *de bello Gallico*, quos *capitales* appellat, quod hostium frequentem numerum neci tradiderant, alludens ad Treviros Romanorum magistratus, qui capitalibus judiciis præerant. Ait igitur vitandos esse Treviros illos, cum capitales sint, Trebatio imbelli militaremque animum non gerenti: malleque se hos Treviros Belgicos, auro argento & ære esse, alludens semper ad magistratus Romanos. Erant enim alii magistratus Treviri pecuniæ cudendæ, qui ita inscribebantur, III. VIRI. A. A. A. F. F. i.e. auro, argento, ære flando feriundo, ut recte notat Petrus Bembus, quos *Triumviros monetales* vocat Pomponius

ius *l.* 2. §. 30. *D. de orig. jur.* post Cannensem ladem anno tertio belli Punici, rogatione Miutii Tribuni plebis creatos, teste *Livio lib.* 23. *ap.* 21. Ait itaque Tullius Trebatium alloquens, os Treviros non capitales, sed monetales esse ebere, qui illi nummos cudere juberent, ut amlissimæ pecuniæ fieret dominus. Fuit autem in ire civili singularis ejus memoria, summaque cientia, ita ut *Scævolæ* nomen meruerit. Sic nim Tullius eum vocat *ad Atticum.* & *epistoarum ad familiares lib.* 7. multosque doctrinæ uæ sectatores habuit, sive ut loquitur idem Tullius *lib.* 7. *epist.* 5. *Familiam duxit in jure ivili.* Sic enim recte Victorius legit. Quambrem si quis ex eo natam Proculeianam sectam ixerit, non errabit: Labeo siquidem ab eo nstitutus est auctore Pomponio dicta *l.* 2. *de rigine juris.* & multa in suis posteriorum liris à Trebatio accepisse videtur ex *l. Labeo* 45. *fundi partem* 79. *D. de contrahend. empt.* Veuntamen ab eo interdum dissentiebat, in *l.* 1. *. si dolium* 1. *D. de peric. & commodo rei vend.* n *l. si vitem* 22. §. 3. *D. quod vi aut clam*, in *liber homo* 19. *D. de acquir. rerum domin,* uandoque addebat, ut in *l. Julianus* 13. §. *ræterea* 22. *D. de action. empti & vend.* in *l. n. de cloacis.* Quare cum *veteres aliquid dicere* n Pandectis legimus, hoc de Trebatio, & Laeone, frequentissime intelligendum est. Tre-

batius inter veteres Juriſconſultos à noviſſimis numeratur. Unde Ammianus Marcellinus *lib.* XXX de advocatis loquens, ſic ſcribit: *Hi ut altius jura callere videantur, Trebatium loquuntur, & Caſcellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumque jamdiu leges ignotas, cum Evandri matre abhinc ſæculis obrutas multis.* Cæterum Juſtinianus in §. 1. *de jure codicil. in Inſtitut.* refert Auguſtum, cum de codicillorum viribus dubitaret, qui antea in uſu non fuerant, convocaſſe ſapientes viros, inter quos Trebatium, cujus tunc maxima auctoritas erat, & quæſiſſe, an non abſonans à juris ratione codicillorum uſus eſſet, recipique poſſit: Trebatium id ſuaſiſſe Auguſto, quod diceret, utiliſſimum ac neceſſarium civibus eſſe, propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuiſſent; ubi ſi quis teſtamentum facere non poſſet, tamen codicillos poſſet. Præterea hujus diligentia, memoria interdicti à Prætore dati ab oblivione vindicata eſt, ne vis fieret dominis quo minus ſua tollerent, auferrent: ſi modo damni infecti repromitterent: cum Tiberis abundaſſet, & multas multorum res in aliena ædificia detuliſſet *l. hoc amplius 9. §. de his 1. D. de damno infecto.* Exercuit etiam Trebatium quæſtio illa, quam vulgarem Ulpianus vocat in *l. vulgaris 21. D. de furt. An is qui ex acervo frumenti modium ſuſtulerit, totius rei fur-*

furtum faciat: an vero ejus tantum quod abstulit.existimante Trebatio,totius rei furtum committi: nam, inquit, & qui aurem alicujus tetigit, totum videri eum tetigisse. Attamen Ulpianus putabat, in tantum eos furti teneri, quantum abstulerunt: cujus tamen sententiæ Ulpianus rationem non tradit: sed puto hac in re distinctione utendum: vel res cujus pars surripitur, illius naturæ est ut ejus partis surreptione, tota res vitietur, tunc certe Trebatii opinio Ofilium sequentis vera est: quia tota res inutilis est domino. Unde qui lancem rasit, totius fur est, & furti tenetur ad id quod domini interest, apud Paulum in *l.* 22. *§. qui lancem* 2. *D. de furt.* vel res cujus pars surripitur illius conditionis est, ut parte surrepta, reliqua integra maneat, & tunc opinio Ulpiani prævalet; ut in acervo frumenti, siquis ex eo modium sustulerit, eum enim in tantum furti solummodo actione teneri, quantum abstulerit, verum est. quo ex Ulpiani loco apparet Trebatium in his quæstionibus furtorum dissolvendis se exercuisse, quod etiam ex Cicerone *lib.* 7. *ad fam. epist.* 22. colligere licet, qui scribit à Trebatio inter scyphos hanc controversiam agitatam esse: *Posset ne heres quod furtum antea factum esset, recte furti agere.* Tantam autem Trebatius in respondendo vanam ostentationem, inanemque gloriolam habebat, ut sæpissime quæ pleri-

que

que ante eum dixerant, neminem præter eum sensisse audacter profiteretur, ut ex his verbis Ciceronis *d. lib. 7. epist.* 22. apparet: *Tamen id caput*, inquit, ad Trebatium scribens, *ubi hæc controversia est notavi, & descriptum tibi misi: ut scires id quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, M. Manilium, M. Brutum sensisse.* Quod multorum hujusce ætatis vitium est (vitium enim malo quam malitiam nominare) qui suo nomini ex aliorum laudibus, libare laudem volunt. Cæterum Labeo, Ofilius, Cascellius, Trebatius, quandoque eadem de re consilium præbuerunt in *l. cum ex filio* 39. *D. de vulg. & pup. subst. &* in *l. si mandavero* 22. *§. si curator* 10. *D. mand.* quandoque Trebatius, & Ofilius, sine Cascellio in *l. quid tamen* 21. *D. de recept. arbit.* quandoque Labeo, & Trebatius in *l. si quis* 6. *§. si quis* 6. *D. communi divid.* Fuit autem alius ab hoc nostro Trebatio, *Trebius* is cujus meminit Ulpianus in *l.* 5. *D. de petit. hered.* cui D. Hadriamum rescripsisse tradit: hocque constat tum ex serie temporum, cum ex eorum cognomine, quod illi *Sergianus* erat, nostro vero *Testa*. Multa vero de jure civili scripsit opera. Pomponius enim in dicta *l.* 2. *§.* 45. *D. de orig. jur.* scribit complures Trebatii sua ætate libros extitisse, sed minus quam aliorum frequentarios esse. Certum quidem est eum scripsisse

De. Religionibus. lib. duos. qui citantur à Macrobio *lib.3. cap.3. Saturn.* & quorum ſcundum Gellius *lib.6. cap.* 12. affert. Ad eos pertinere arbitror, quæ de Trebatio Ulpianus tradit in *l. & ſi quis* 14. *§. ſi quis* 11. *D. de Relig. & ſumpt. fun.*

AULUS CASCELLIUS.

AUlum Caſcellium numerat Pomponius in *l.* 2. *§.* 45. *D. de orig. jur.* inter præclaros viros, qui juris civilis populi Romani ſcientiam profeſſi ſunt: quam à Volcatio accepit auctore Plinio *lib.* 8. *Natur. hiſt. cap.* 40. Quamobrem locum illum Pomponii in *d. l.* 2. *D. de orig. jur.* : *Fuit Aulus Caſcellius, Quintus Mutius Voluſii auditor*, quem corruptum quamplurimi varie reſtituerunt, ſed ſemper inepte; nec emendandum puto, ut fecit Antonius Auguſtuinus, *fuit Aulus Caſcellius Q. Mutii Voluſii aud tor*; quamvis hanc emendationem à Jacobo Cujacio approbatam eſſe, & ſequutam repererim *in notis ad dictam legem ſecundam.* Sed hanc genuinam & puram, pace tantorum virorum dixerim, hujus loci lectionem exiſtimo, *fuit Aulus Caſcellius Q. Mutii, & Volcatii auditor.* ut duos præceptores in jure habuerit: primum Q. Mutium Scævolam, deinde eo mortuo Volcatium audiverit, ut ex loco Pli-

Plinii ſupracitato apparet. Nam Pomponium de duobus loquutum fuiſſe, denotant ſatis ſubſequentia ejus verba: *Denique in illius honorem, &c.* i. e. non proxime nominati præceptoris, ſed alterius. Fuiſſe præterea Caſcellium actorem cauſarum probabilem, atque in pretio habitum ſcribit Horatius *lib. de arte Poëtica, verſ.* 371. minime tamen cum Meſſala comparandum. Facetum quidem, elegantem, & feſtivi ſermonis fuiſſe teſtatur Macrobius *lib.* 2. *cap.* 6. *Saturnal.* eum tamen ſeveri & infracti animi fuiſſe hic locus Valerii Maximi ex *lib.* 6. *cap.* 2. deſumptus, ſatis oſtendit: *Caſcellius*, inquit, *vir juris civilis ſcientia clarus, quam periculoſe contumax. Nullius enim aut gratia aut auctoritate compelli potuit, ut de aliqua earum rerum, quas Triumviri dederant, formulam componeret. Hoc animi judicio, victoriæ eorum beneficia extra omnium ordinem legum ponens.* Quo loci obiter adnotabo *Caſcellius* recte legi, non *Ceſellius* ut vulgo: licet apud Aulum Gellium *lib.* 9 *cap.* 14. recte *Ceſellius* legendum putem, quia is eſt alius ab hoc noſtro Caſcellio, eumque credo eſſe *Ceſellium Vindicem*, cujus mentio fit ab eodem Gellio *lib.* 2. *cap.* 16. qui *commentaria lectionum antiquarum* compoſuit. Quod autem ad Caſcellium attinet, is cum multa de temporibus Cæſaris loqueretur, & amici, ne id faceret, monerent: duas res quæ hominibus ama-

amarissimæ videntur, magnam sibi licentiam præbere, respondit, senectutem, & orbitatem, Valerio Maximo auctore loco supra citato. Ex quibus in senectute eum orbum fuisse, tanquam alterum Appium Claudium colligimus. quæ quidem nimia libertas temporibus illis non congrua, eum intra quæsturam retinuit. Cæterum alium ab hoc nostro, Jurisconsultum *prædiatorem Cascellium* esse puto, ad quem & ad Furium, Scævolam Augurem cum de jure prædiatorio consuleretur, consultores suos rejecisse scribit Cicero in *orat. pro Cornelio Balbo cap.* 20. & ut à Valerio Maximo refertur *lib.* 8. *cap.* 12. his verbis: *Q. Scævola legum clarissimus, & certissimus vates, quotiescumque de jure prædiatorio* (Sic enim non ut in Codicibus Basileæ impressis *jure prætorio*, legendum esse Ciceronis locus satis ostendit) *consulebatur, ad Furium, & Cascellium, qui huic scientiæ dediti erant, consultores rejiciebat: quo quidem facto moderationem magis suam commendabat, quam auctoritatem minuebat.* Fieri enim non potest quin, cum in Pandectis tantus de Cascellio sermo sit, quædam in his apparerent vestigia, quæ Cascellium huic prædiatoriæ scientiæ operam dedisse ostenderent. Ratio etiam seriesque temporis me movet, ut nostrum ab illo prædiatorio alium esse putem, quem coætaneum Q. Scævolæ Auguris fuisse certum est, & Cicerone ad-

adhuc adoleſcente obiiſſe, ex ejus *dialogo de amicitia cap.* 1. Caſcellium autem noſtrum tempora Auguſti Cæſaris attigiſſe: ſimileque veri non eſt, Caſcellium prædiatorem tamdiu vixiſſe, cum à morte Scævolæ Auguris, ad victoriam uſque triumviratus, ſexaginta fere anni numerentur, quod Cicero clare demonſtrat in *Orat. pro Balbo cap.* 20. Id enim quod ſupra retulimus, tanquam antiquitatis exemplum affert. Dicendum itaque eſt Caſcellium prædiatorem, patrem Auli Caſcellii fuiſſe. Auli etiam fit mentio in *l.* 17. *D. de hered. inſtit.* quem Aulum Caſcellium eſſe putat vir doctiſſimus Cujacius *in not.* quas in hanc legem edidit. Verum ut ab eo diſſentiam, veritas ipſa cogit. Hic locus, *Ut Labeo quarto poſteriorum ſcripſit: nec Ariſto, vel Aulus, utpote probabile, notant*, ſine dubio mendoſus eſt: nunquam enim alibi Caſcellius in Pandectis, *Aulus* tantum nominatur. Deinde Caſcellium Labeone antiquiorem fuiſſe, ſenemque Auguſti tempora tantum attigiſſe legimus. Quamobrem ad Labeonem eum ſcripta edidiſſe dici non poteſt: neque ejus rei apud auctores ulla extant veſtigia. Præterea temporibus Ulpiani nulla extabant Caſcellii ſcripta, niſi *unus liber benedictorum*. Exiſtimo itaque hac in lege pro *Aulus*, *Paulus* legendum, ſicque exaratum eſt in codicibus Fradrini: quam lectionem ratio ipſa confirmat. Paulus

lus enim *notas ad libros* πειθανῶν *Labeonis* ſcripſit, ut ſupra *in Paulo* docuimus. Hæc autem verba *nec Ariſto vel Paulus utpote probabile notant* de notis ad libros *Pithanon*, i. e. *probabilium* intelligenda ſunt: quoniam cum ad *libros probabilium notas* ederent Juriſconſulti, notabant *ea quæ probabilia non erant*. Ex quibus recte etiam auguramur ſuperiora verba *Labeo libro 4. poſteriorum* depravata eſſe, reponendumque *libro 4. Pithanon*. Caſcellii cujuſdam meminit Martialis *lib. 7. epigram. 9.* Auli autem Caſcellii prudentiæ & in jure civili ſcientiæ extant in Pandectis monumenta, & Javoleni teſtimonio eum de jure conſultum ſæpiſſime fuiſſe manifeſtum eſt, & Quintilianus *libro 6. inſtit. orator. cap. 3.* & Macrobius *lib. 2. cap. 6.* conſultori cuidam, Caſcellio dicenti, *navem dividere volo: perdes*, reſpondiſſe eum ſcribunt: & Javolenus in *l. hæres 100. D. de legat. 3.* in duabus ſtatuis marmoreis cuidam nominatim legatis, itemque omni marmore: nullam ſtatuam marmoream, præter duas, Caſcellium putaſſe deberi teſtatur; & quanquam Ofilius, & Trebatius contra ſentirent, Labeo tamen Caſcellii ſententiam ſecutus eſt. contrariam ſæpe Ofilius à Caſcellio tenuit & diſcrepantem; non enim conveniebant in ſignificatione verbi *impenſæ*. Hic enim dicebat precium fundi deberi: Ofilius negabat precium ſignificari, ut apparet ex *l. quibus die-*

 bus

bus 40. *D. de condit. & demonstrat.* Cæterum ne nimis in Caſcellio immorari videar, feſtivum & jocoſum ejus reſponſum tantum afferam. Cum enim lapidatus à populo Vatinius gladiatorium munus ederet, obtinuit ut Ædiles edicerent, ne quis in arenam niſi pomum mitteret. Tunc Caſcellius conſultus à quodam, *an nux pinea pomum eſſet*: reſpondit ei, *ſi in Vatinium miſſurus es, pomum eſt*, ut ſcripſit Macrobius *lib. 2. cap. 6. Saturnal. pomi* enim verbo contra communem ſenſum, omnem fructum tam duri, quam mollioris corticis ſignificari, videtur exiſtimaſſe: ſicut Apoſtoli in canone 4. verbum Græcum ὀπώρα ſumpſere. Caſcellius autem plura ſcripta edidit, quæ tamen periere, præter

BENEDICTORUM. LIB. UNUM.

qui extabat adhuc temporibus Pomponii, ut ipſe teſtatur in dicta *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* ad quem librum pertinent, quæ ex Caſcellio referuntur in *l. in uſu* 158. *D. de verb. ſignific.* & in *§. ſed & ſi 7. l. 1. quod vi aut clam.*

CAJUS FLACCUS.

CAjum Flaccum Paulus in *l. Maſſurius* 144. *D. de verborum ſignif.* librum *de jure Papyriano* ſcripſiſſe tradit. ſic enim legitur in vulgatis codicibus: quanquam Jacobus Labittus

Gra

Granium Flaccum legendum putet. Granii Flacci meminit Festus in verbo *ricæ* multisque aliis in locis, & Macrobius *lib.* 1. *Saturn. cap.* 18. citatur etiam ab Arnobio *lib.* 3. eumque *Granium Flaccum Licinianum* vocari reperio. Granii cujusdam mentio fit apud Plutarchum in *Sylla*, quem per satellites strangulari Sylla jussit, quemque ærarii publici curam, ex hoc loco habuisse suspcari possumus, & Cicero in *Bruto cap.* 46. Q. Gravii præconis meminit, cum quo L. Tincam facetissimum hominem, dicacitate certasse scribit. Ejus doctrinæ nulla alia extant monumenta.

FULCINIUS.

PAulus Jurisconsultus in ejus quæstionis tractatione, *an ex argento surrepto, pocula facta condici possint*, Fulcinium sequutus est in *l. ex argento* 13. *D. de condict. furtiva.* ex qua, & ex *l. Fulcinius* 7. *D. quib. ex causis in possess. eatur* & *l. si mulier* 20. *D. de Relig. & sumpt. fun.* (quarum duarum legum Ulpianus auctor est) intelligitur, Fulcinium nonnulla *quæ ad edicti explicationem pertinent*, scripsisse. Eum etiam de *impensis in rem dotalem factis* tractasse apparet ex *l.* 1. §. 3. *D. de impens. in rem dot. fact.* si conferatur cum lege *impensæ* 79. *D. de verb. signific.*

CARTILIUS.

CArtilii nomen agnoſcitur apud Proculum in *l. Cornelius* 69. *D. de hered. inſtit.* atque ita Florentiæ legi, Antonius Auguſtinus *lib.* 3. *emendat. cap.* 6. affirmat: non ut in quibuſdam impreſſis libris mendoſe *Carſilius*. Hoc Proculi adductus teſtimonio idem exiſtimat minime rejiciendum *Cartilii* nomen in *l. ſi ut certo* 5. *§. ſi me rogaveris* 13. *D. commod.* quod multos typographos feciſſe videmus: quamvis Florentiæ ita circumſcriptum eſſe dicatur, ut ea ſolent quæ reſpuuntur. Qua in re vehementer ego Auguſtini laudo judicium, credoque nimium argutam ſcriptoris Florentini fuiſſe ſedulitatem. Cum hæc duo capita tantum ſint, quæ ex multis ut credibile eſt monumentis ejus memoriam prodere nobis poſſint. Quare non immerito Cujacius *lib.* 1. *cap.* 9. *obſervat.* ſcribit, Antonium Auguſtinum Cartilium ab oblivione vindicaſſe. Neſcio autem an Cartilius noſter, ſit *Catilius* ille *Severus*, cujus meminit Plinius *lib.* 1. *epiſt.* 22. quique amicus Ariſtonis Juriſconſulti fuiſſe videtur: ſed ſi noſter eſt, temporibus Trajani eum vixiſſe conſtat, & Juſtinianus Traini ad eum reſcriptum refert in *§. plane* 1. *de milit. teſtam. in inſtitut.* quod deſumptum eſt ex Florentino *lib.* 10. *Inſtitutionum.*

num. vid. l. 24. D. de milit. testam. Marci etiam Imperatoris proavus maternus fuit, auctore Capitolino *in Marco. cap.* 1. Præterea præfecturam urbis assequutus est, & bis Consul fuit, ut idem *ibidem* testatur. In vetusta inscriptione T. Aurelius Fulvius collega ei tribuitur.

PUTEOLANUS.

PUteolanus LIBROS ASSESSORIORUM scripsit, quorum *primus* citatur ab Ulpiano in *l. nam & nocere* 12. *D. de pact.* ubi male *Assessorum* quidam putant legi. Equidem liber Assessorum recte non dici videtur, sed de officio Assessorum. Recte autem *Assessoriorum* i. e. qui de Assessoribus tractat, sive ut Gothofredus vult in *l.* XII. *D. de pact.* qui de rebus in assessorio judicatis tractat. Sabinus etiam librorum composuit qui *assessorius* vocatur, ut Ulpianus eodem loquendi modo, librum ἀσυνομικὸν. Verum non incongruum est, Puteolanum *libros Adsessorum* scripsisse: Sic enim Suetonium *libros Prætorum* scripsisse, legimus apud Priscianum *lib.* 8.

VIVIANUS.

VIviani meminit Paulus in *l. sed & si* 4. §. 2. *D. nautæ, caup. stabul.* Ex qua intelligi potest, scripsisse illum quædam quæ *ad explanandam, interpretandamque eam partem edicti prætorii pertinebant, in qua nisi nautæ, caupones, stabularii quod cujusque salvum fore receperint, restituerint, judicium se daturum Prætor pollicetur.* Nonnihil etiam *de primo capite legis Aquiliæ*, in quo scriptum erat: *Cæterarum rerum præter hominem, & pecudem occisos: si quis alteri damnum facit quidve usserit, fregerit, ruperit injuria &c. l.*27. *D. ad leg. Aquil.* § 24. Videtur præterea *ad edictum Ædilium Curulium* quædam scripsisse, ex *l.* 1. §. *apud Vivianum* 9. & ex *l. quis sit* 17. §. 3. *D. de Ædil. edicto.* Et ad *eam partem edicti Prætoris, qua de damno infecto agebatur* in *l. fluminum* 24. §. *item apud* 9. *D. de damno inf.* & *de interdicto unde vi.* ex *l.* 1. §. *non alii autem* 45. *D. de vi & vi arm.* Interdictum denique *de itinere, actuque privato* explicasse apparet ex *l.* 1. §. *Vivianus* 6. *D. de itin. act. priv.* Ulpianus autem eum auctorem facit hujus axiomatis, *habitationem commodari posse*, sed in *l. si gratuitam* 19. *D. de præscr. verb.* ejus sententiam moderavit: quemadmodum & Paulus in *l. in commodato* 17. §. *duabus* 4. *D.* com-

commod. Ex qua colligimus, Pomponium quædam *in Viviani ſcripta notaſſe.* Colligerem etiam libenter ex *l. qui mittuntur* 35. *§. ult. D. ex quib. cauſis major.* Vivianum ætate Proculi vixiſſe, vel potius poſt Proculum floruiſſe, & ex Scævola in *l.* 14. *D. de jure codic.* apud quem, expoſitam eſſe Sabini Caſſii & Proculi controverſiam refert.

QUINTUS SATURNINUS.

SAturninus LIBROS AD EDICTUM compoſuit, quorum *decimus* citatur ab Ulpiano in *l. cum aurum* 19. *§. an autem.* 7. *D. de auro & arg. leg.* ejus etiam meminit Ulpianus in *l. ſi duo* 13. *§. Marcellus* 5. *D. de jurejur.* in qua illum Marcello conſenſiſſe refert. Ea autem quæ *ex Quinto Saturnino* deſumpſit hac in lege Ulpianus, *ex libris ad edictum* deſumpta eſſe reor. Cæterum cujuſdam *Saturnini* mentio fit ab eodem Ulpiano in *l.* 6. *§.* 7. *D. mandat.* quem noſtrum fuiſſe ſi quis dicat, non aberraverit. Ex quibus apparet eum *Q. Claudii Saturnini* nomen habuiſſe, & Prætorem fuiſſe: quo Prætore Marius Paulus quidam fidejuſſerat pro Daphnide, mercedem pactus ob ſuam fidejuſſionem, & ſub nomine alterius ex eventu litis caverat, ſibi certam quantitatem dari: quapropter ab eo majores fructus inferre juſſus eſt, & advocationibus ei

interdictum, quemadmodum sæpè interdicebatur apud Romanos, ut apud Plinium *lib. 5. epist.* 14. Veruntamen Marius ille videbatur velle à Daphnide mandati judicio consequi quod erat condemnatus, quasi is judicatum solvi fidejussisset, & non redemptor litis extitisset: atque hac de re DD. fratres adiit, sed rectissimè ab iis rescriptum est, nullam actionem eum propter suam calliditatem habere, quia mercede pacta accesserat ad talem redemptionem: quamobrem hac lege à nobis sic enarrata, Ulpiani verba illa depravata esse, rectè colligimus: *Videbatur autem mihi judicatum solvi fidejussisse, & quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati judicio consequi, quod erat condemnatus, sed rectissimè Divi fratres rescripserunt, &c.* Quæ quidem Hotomanus *lib. 5. cap 9. observat.* restituere tentavit, sed non feliciter. Scrupulus enim ille menti meæ inhæret dictionem *mihi* adulterinam esse. Ulpianus siquidem eadem ætate non vixit, qua L. Saturninus, sed longè post DD. fratres, sub Severo & Antonino cœpit juri civili operam dare: post sub Heliogobalo, & postremo sub Alexandro Severo maximè floruit. Quomodo igitur in auditorio DD. fratrum Ulpianus assidere potuerit non video, quinimo certissimum est non assedisse. Expungenda itaque est hæc dictio *mihi*, reponendumque nomen, *Marius*, quod ignoran-

rantia eorum qui in transcribendis libris incumbebant, vel cum litteræ vetustate exesæ fuissent, ignaro quodam notario, vel typographo facile fuit hanc dictionem *mihi* ad constructionem Latinarum vocum accommodatam, sed ad mentem Ulpiani ineptam, reponere. Locus ergo Ulpiani ille sic legendus est: *Videbatur autem Marius quasi judicatum solvi fidejussisset, non quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati judicio consequi, quod erat condemnatus. Sed rectissimè Divi fratres, &c.* atque ita sensus hujus legis apertissimus est. Cum enim Marius à Q. Claudio Saturnino Prætore *majores fructus*, i. e. *duplos fructus*, ut interpretatur Cujacius *lib. 5. Observat. cap.* XXI. inferre jussus erat, (quod iniquum videretur Saturnino, eum qui advocationibus incumbebat, redemptorem litis extitisse) videbatur Mario, si tanquam redemptor litis condemnatus esset à Prætore, quod judicatum solvi fidejussisset, apud Imperatores à Daphnide mandati judicio consequi posse, quod erat condemnatus: sed Divi fratres nullam actionem eum propter suam calliditatem habere rescripserunt. Saturnini pleræque sententiæ ab Ulpiano notantur. Quod quidem causam præbuit Baldo dicendi in *l. 1. C. de sacros. eccl.* notatum esse, *Saturninos eos in scholis appellari, qui absurdas & parum probatas sententias proferrent.* Vixit autem

Claudius Saturninus, & ſub D. Pio, cujus ad Saturninum reſcriptum affert Martianus in *l. 1. §. 2. D quæ res pign. vel hypoth.* Meminit præterea Jabolenus *lib. 11. epiſtol.* in *l. 46. D. ad Senat. Trebell.* Seii Saturnini archiguberni ex claſſe Britannica qui teſtamento fiduciarium reliquit heredem Valerium Maximum, ſed alius is eſt ab hoc noſtro Juriſconſulto.

MINITIUS NATALIS.

M*Initius*, ſive *Minutius* Natalis, is eſt ad quem Julianus libros ſex, quorum in indice fit mentio, ſcripſit. quod intelligendum eſt ut ſupra docuimus *in Juliano*, ut Julianus notas ediderit ad Minutii ſcripta: non autem ſecundum Alciati ſententiam, ut Julianus libros illos ſex dicaverit Minitio Natali, quod præter ea quæ diximus manifeſtum reddetur, ſi quis inſcriptionem legis *Minutius* 61. *D. de rei vindicat.* quæ eſt *Julianus libro* VI. *ex Minutio.* cum ipſa illa lege comparare velit, quæ hæc habet: *Minutius interrogatus, ſi quis navem ſuam aliena materia refeciſſet, an nihilominus,* (ſive, *num dominus*) *ejuſdem navis maneret? Reſpondit manere. Sed ſi in ædificanda ea idem feciſſet, non poſſe, Julianus notat; nam proprietas totius navis, carinæ cauſam ſequitur.* Ex *ſecundo horum librorum* decerpta eſt *l. 8. D. ad leg. Rhod de jactu.*

ctu. Quamobrem hæc ferè cogunt, ut credam, Minutium *de re nautica* scripsisse. Vixisse autem eum Trajani temporibus, apparet, ex *l. Divus Trajanus* 9. *D. feriis*, in qua rescriptum Trajani ad eum refertur. Ex qua etiam colligo, Minitium Natalem Proconsulem fuisse. Hæc siquidem lex desumpta est ex Ulpiano *lib.* 7. *de officio Proconsulis*. Ejus denique verba si quis attente legerit, Trajanum Imperatorem, Proconsulem alloqui satis intelliget. Cæterùm Minitius juris scientia maximè floruit, Sabini sectam sequutus ex *l. tenetur* 6. *D. de act empti*, & omni alia excellenti doctrina præstitit. Quapropter Plinius *lib.* VII. *epist.* 12. ab eo, quid de libro suo judicaret, petere non recusavit: quinimò emendandum ei libentissimè tradidit. Porrò *Minitii* cujusdam Asiæ Proconsulis meminit Nicephorus Calixtus *eccles. historiæ lib.* III. *cap.* XXVII. qui sub Adriano vixit, & ad quem rescriptum pro Christianis misit, quod extat apud D. Justinum Martyrem, & apud Eusebium. Verum alium ab hoc nostro esse existimo. Ille enim *Fundanus* nominatur: noster autem *Natalis*. Fuit etiam alius à nostro *Minutius Felix*, quem Romæ insignem causidicum fuisse scribit D. Hieronymus, & *duos dialogos* edidisse refert: quorum alter *Octavius* inscribitur, alter *de fato*, cujus meminit Lactantius in suis libris.

BLE-

BLESUS.

LAbeo in *l. is qui fundum* 31. *D. de usufr. leg. Blesi* mentionem facit, Trebatii quoddam responsum referentis. *Junii Blesi* meminit Tacitus *lib.* III. *Annalium cap.* 35. qui Africæ Provinciæ præerat.

PACONIUS.

PAconium citat Paulus in *l. Paconius* 3. *D. si à parente quis manum.* ejusque pium simul & castum responsum refert. Si quis enim à parente manumissus, turpes personas, veluti meretricem, heredes fecisset, totorum bonorum contra tab. possessionem parenti dari: & si turpis heres non esset institutus, constitutæ partis, id est tertiæ partis possessionem dari, respondit. Cornelius Tacitus *Paconii* cujusdam meminit, quem Italia depulsum fuisse cum Helvidio scribit XVI. *Annalium cap.* 33. alterius etiam *M. Paconii libro* 3. *ann. cap.* 67. qui Legatus C. Syllani fuit.

CAJUS CASSIUS LONGINUS.

CAssia Longina gens plebeia fuit, sed tamen antiqua & honorata, ut ex Fastis apparet, à qua

à qua originem traxit suam C. Cassius Longinus, quem ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Servii Sulpitii, natum esse tradit Pomponius in dicta *l. 2. D. de orig. jur.* Hic autem majorum honoribus, qui amplissimi quidem & illustres fuere, respondit. Consulem enim eum fuisse cum Quartino, temporibus Tiberii, idem Pomponius scribit. cujus tamen rei, an cum Quartino Consul fuerit Cajus Cassius Longinus, magna est inter auctores dissensio. Cuspinianus enim hunc locum mendosum putat, & cum *Q. Haterino*, non cum *Quartino* legendum asserit. Quem tamen errare manifestò ex eo colligi potest, quod, ut ipse fatetur, Q Haterius 12. anno imperii Tiberii, C. Calvisio & Cn. Getulico Coss. mortuus sit: Cassium autem Longinum nono aut decimo anno post obitum ejus, Consulem tantum fuisse, Fasti testentur. Nescio tamen, quid extraordinariò de extraoridinariis Coss. cogitaverit vir eruditus. Justus verò Lipsius L. Cassium, qui cum M. Vinucio Quartino Consul fuit anno urbis Dcclxxxiii, alium esse putat ab hoc Caio Cassio Longino Jurisconsulto: erudite quidem hoc demonstrat, contra Onuphrii, Antoniique Augustini sententiam: cùm tamen Pomponium Jurisconsultum dicentem, *C. Cassium Longinum Consulem fuisse cum Quartino temporibus Tiberii*, errasse sustinet: cogit me, & invitum,

ut

ut errorem ejus apertum declarem. Quid enim cùm animo meo hoc reprehensionis genus: cogit me, inquam, laus & fama Pomponii, quam omnes juris studiosi puram, & intactam conservare debent, & adversus obtrectatorum calumnias pertinaciter defendere. Nec enim verba Pomponii de *M. Vinutio & L. Cassio Coss.* interpretanda sunt: nec Pomponii mens unquam hæc fuit: quæ opinio virum eximia eruditione præditum, pace ejus dixerim, fefellit. Sed Pomponius de iis loquutus est, qui *in Fastis* Cassiodori appellantur *Vinicius & Longinus*, qui Consules post passionem salvatoris nostri Jesu Christi fuere. Qui quidem consulatus de alio Longino, quàm de Cassio Longino nostro intelligi non potest, cum his temporibus, auctores alium non memorent. Fuit quidem Longinus, cujus meminit Pomponius dicta *lege* 2. sed ad eum consulatus ille referri non potest, cum is ex equestri ordine sub Vespasiano floruerit, & tantum ad præturam usque pervenerit, auctore eodem Pomponio. Cajus autem Cassius noster plurimum auctoritatis in civitate habuit, donec C. Cæsar civitate eum expulit, ut est apud eundem Pomponium: quod propter nimiam ejus auctoritatem fecisse credendum est, & confirmat Lætus de *magistrat. Romanis cap.* XXVI. expulsus Cassius in Sardiniam deportatus est, dicta *lege* 2. §. 47. *de orig. jur.*

jur. Quæ omnia luculenter describit Tacitus *lib*. XVI. *Annal. cap*. 7. & 8. quamvis Philippus Beroaldus *in Suetonium Tranquillum in Nerone* eum de quo Tacitus loquitur, alium ab eo de quo mentionem facit Pomponius, existimet: *Mprtem*, inquit Tacitus, *Poppeæ, ut palam tristem, ita recordantibus lætam, ob impudicitiam ejus, sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum, quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur, nullo crimine; nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, Silanus claritudine generis, & modestâ juventâ præcellebant. Igitur missa ad Senatum oratione, removendos à Republ. utrosque disseruit: Objectavitque Cassio, quod inter imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam* DUCI PARTIUM, *quippe semina belli civilis & defectionem à domo Cæsarum quæsitam. ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, assumpsisse L. Silanum juvenem genere nobilem, animo promptum, quem novis rebus ostentaret. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patruum ejus Torquatum, tanquam disponeret jam imperii curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis libertos: & inania simul, & falsa. Nam Silanus intentior metu, & exitio patrui, ad præcavendum exterritus erat: Inducit posthac vocabulo indicum*

cum,

cum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio, & diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur ut conscii Volcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius Senatores, & Calphurnius Fabatus Eques Romanus: qui appellato Principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores evasere. Tunc Senatusconsulto Cassio & Silano exilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret: deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & senatus jus expectabatur. Huic autem loco vulnus inflixerunt librarii, cui mederi non posse fatetur Justus Lipsius: quem tamen sanare tentabo, licet in eo hæreat cicatrix. Legi itaque hæc ultima verba, *& senatus jus expectabatur*, corrupte in vulgaribus codicibus existimo, reponendumque, *Nec senatus jus spectabatur*, i. e. probabatur. *Spectari* enim pro *probari* usurpatum sæpè legimus. Unde *spectatio* pro probatione pecuniæ à Cicer. *lib. 3. in Verrem cap* 78. sumitur: *Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, primùm pro spectatione, & collybo: deinde pro nescio quo cerario.* Quæ lectio, orationis sensui congruit: vulgata vero, aliena prorsus à mente auctoris, qui scribit Senatusconsulto Cassium, & Silanum exilio damnatos esse: Neronem autem in Insulam Sardiniam deportasse Cassium, Silanum vero

vero per Centurionem interfici jussisse: atque ita apparet senatus jus, vel judicium à Nerone non probatum: *exilium* enim & *deportatio in insulam*, diversa sunt. *Exilii* nomen generale est, auctore Martiano in *l. 5. D. de interdict.* quippe & pro relegatione aliquando sumitur, quæ multo mitior est deportatione. Nec in Silani causa judicium senatus à Nerone probatum, cum eum exilio à senatu damnatum, interfici jusserit. Conjecturam etiam nostram juvat, quod Ulpianus scribit in *l. 6. D. de interd. & releg.* Principem solum in insulam deportare posse: si verò quis magistratus aliquem in insulam deportandum putat, hoc ipsum Principi scribere debet, missa plena opinione, ut Princeps æstimet, an sequenda sit ejus sententia. sic hoc in loco senatus censuit, Cassium & Silanum exilio damnandos: missam ejus Neroni plenam opinionem, credendum est, ut sæpissimè scripta mittitur: testis est præter alios, locus ille Taciti *lib.* XIV. *ann. cap.* 42. *& seqq.* quum de servis apud senatum agebatur. *item c.* 49. Quia tamen indita pœna satis dura Neroni non videbatur, non spectavit jus senatus, ut supra demonstravimus. Hoc remedium huic loco tam dilaniato imponendum putavi: quod quidem si totum penitus non sanat, non tamen exulcerat. Cassius itaque in Sardiniam contra jus senatus deportatus est à Nerone, sed revocatus post ejus mortem à

Veſpaſiano, ut teſtatur Pomponius *d. l.* 2. Antequam autem deportaretur, Syriæ præfuit, Narſo ſuccedens, cumque ibi præeſſet, à Claudio Cæſare Meherdatem juvenem, qui rex Parthiæ ab eo datus erat, ad Euphratis ripam deducere jubetur. Stolam etiam ſacerdotalem Pontificis Judæorum, quæ antea à Tiberio Judæis reddita erat, Romanis cuſtodiendam dedit. *Ea tempeſtate Caſſius cæteros præeminebat peritia legum: nam militares artes per otium ignotæ, induſtrioſque ac ignavos pax in æqui tenet. Attamen quantum ſine bello dabatur revocare priſcum morem, exercere legiones, cura, proviſu, agere perinde ac ſi hoſtis ingrueret: ita dignum majoribus ſuis, & familia Caſſia ratus per illas quoque gentes celebrata*, ut ſcribit Tacitus *lib.* XII *annal. cap.* 12. Cæterum luminibus orbatum Caſſium fuiſſe, legimus apud Suetonium Tranquillum *in Nerone*, *cap.* 37. qua quidem orbitas ſeveritatis magnæ indicium luculentum eſt: ſic Caſcellium diximus, ſic Appium omnes norunt, ſic Catulum Meſſallinum luminibus orbatum teſtatur Plinius *lib.* 4. *epiſt.* 22. Tanta enim Caſſii in jure dicendo ſeveritas erat, ut tribunal ejus, *reorum ſcopulus* appellaretur: quam deinde ipſe cognovit ad ſedandos motus maximè nocuam. Cùm enim Puteolani ſeditionem concitaſſent, Caſſiuſque adhibendo remedio delectus eſſet, quia ſeveri-
taten

tatem ejus non tolerabant, precante ipſo, ad Scribonios fratres cura transfertur, ut auctor eſt Tacitus *lib.* XIII. *Annal. cap.* 48. qui *eodem libro cap.* 41. tradit, cum Neroni, propter victoriam ab Artaxatis reportatam, arcus, continui conſulatus, ſtatuæ decretæ, & ut inter feſtos dies referretur, quo patrata victoria, quo nunciata, quo relatum de ea eſſet; C. Caſſium de cæteris honoribus aſſenſum; ſi pro benignitate fortunæ Diis grates agerentur, ne totum quidem annum ſupplicantibus ſufficere, diſſeruiſſe: eoque oportere dividi ſacros, & negotioſos dies, queis divina colerentur, & humana non impedirent. Fuit autem Caſſius Longinus Sabinianæ ſectæ: Sabino enim ſucceſſit, auctore Pomponio in *l.* 2. *D. de orig. jur.* §. *ult.* Sabinumque Caſſii magiſtrum vocat Paulus *lib.* XIII. *ad edictum in l.* 19. §. 2. *de recept. arb.* ubi ingenui, & probi animi memorandum, multiſque noſtri ſeculi auctoribus imitandum exemplum traditur. Cùm enim Sabinus ſcripſiſſet, arbitrum mutare poſſe ſententiam, hocque contra juris civilis regulas reſponſum eſſe videretur: tantum abeſt ut Caſſius eum reprehenderit, ut ſententiam magiſtri ſui totis animi viribus excuſaſſe eum teſtetur Paulus: ſcilicet de ea ſententia Sabinum non ſenſiſſe, quæ arbitrium finiat; ſed de præparatione cauſæ: neque imitatus eſt Ariſtotelem, de quo conqueritur Plato apud Ælianum

lib. 4. var. histor. cap. 9. eum ad instar muli fecisse, qui cum saturatus est lacte materno, calcibus petit matrem. Cassius præterea noster *Cassianæ scholæ* auctor, & parens fuit, ejusque domus temporibus Trajani, à Quadrato claro oratore possessa fuit ex testamento Quadratillæ aviæ suæ, auctore Plinio *lib. 7. epist. 24.* Cujus verba hic apponere æquum esse duxi, quoniam id laudi, honorique Cassii non parum conducit: *Lætor*, inquit, *etiam quod domus aliquando C. Caßii, hujus qui Caßianæ scholæ princeps, & parens fuit, serviet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, ut decebit, rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriamque reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus ille Jurisconsultus.* Cassius denique multos scriptis mandavit libros.

APUD. URSEIUM.

qui citantur ab Ulpiano in *l. quid tamen* 10. *§. 5. D. quib. mod. ususfr.*

JURIS. CIVILIS. LIBR. X.

Tot enim fuisse existimo: nam ex Cassio *lib.* 8. juris civilis hæc desumpsit Ulpianus: *fructuarium per arbitrum cogi reficere, quemadmodum subserere cogitur arbores (l. 7. §. 3. D. de usufr.) & aucupiorum, & venationum reditum ad fructuarium (l. 9. §. 5. eod. tit.) & carnem fœtus demortui ad fructuarium pertinere (l. 70. §. 2. d. t.)* Ulpianus etiam Cassium *lib.* x. jur. civilis

lis dixiſſe ſcribit: *Si gregis, vel armenti ſit uſus fructus legatus, nec uſufructuarius ex natis gregem ſuppleat, teneri eum proprietario.* Ex quibus apparet, Caſſium his in libris de uſufructu ſcripſiſſe.

PLAUTIUS.

DE Plautii vita nihil conſtare Forſterus ſcripſit; fit tamen mentio Plautii Sylvani *in Faſtis*, qui Conſul fuit tertio anno imperii Antonini Pii, cum Julio Severo, & ab urbe condita 894. ſecundum Gregorium Haloandrum. Plautiis etiam, Sylvanorum nomen fuiſſe oſtendit Onuphrius. Ad eum Jabolenus ſcripſit libros v. Julius Paulus libros XVIII. Ex quorum *primo*, eſt *l. Plautius* 61. *D. de procur.* ex VIII. *l. Plautius* 43 *D. de condit. & demonſtrat.* ex IX. *l. qui heredi* 44. *eod. tit.* & *l. Plautius* 8. *D. de auro & arg. leg.* Ex XII. *l. Plautius* 49. *D. ad leg. Falcid.* Ex ejus ſcriptis quoque eſt *§. fin. l. ſi proprietarius* 22. *D. de damno infecto.* Tribuitur etiam ei *§. Plautius* 1. *l. ſi proprietarius* 22. *D. eod. tit.* apud Plautium autem omnes juris auctores conſenſiſſe Ulpianus ait in *l.* 1. *§. interdum* 3. *D. de uſufr. accreſc. Vſufructum ſcilicet conſtitutum, & poſtea amiſſum, nihilominus jus accreſcendi admittiere.* Omnes autem juris auctores, interpretabimur u-

triusque sectæ, tam Proculeianos, quàm Cassianos.

VINDIUS.

ULpianus *lib.* XI. *ad edict. in l.* II. §. 2. *D. de minor.* Vindii cujusdam meminit: sed tamen alius est, ab hoc nostro Jurisconsulto. Ille enim temporibus Alexandri Severi vixit: hic temporibus Divi Pii floruit. Capitolinus enim Antoninum Pium Imperatorem ejus consilio usum scribit. *cap.* 12. *in ejus vita.* Unde apud Ælium Spartianum *in Hadriano. cap.* 15. hunc locum corruptum puto. *Vindium Quadratum, & Catilium Severum, & Turbonem graviter insequutus est:* nullus enim *Vindius Quadratus* apud auctores reperitur, minusque *Numidius*; quemadmodum corrigendum esse putavit Cuspinianus *in Fastis.* Restituenda igitur putarem hæc verba sic: *Vindium*, cum virgula, quæ nomen separatum significet, *Quadratum, & Catilium Severum:* hæc enim lectio literæ corruptæ prorsus conveniens est. Quæ tamen si nimis ardua videtur, sic posse etiam legi existimo: *A. Julium Quadratum.* Est enim lapis in radice Cælii montis inventus, in quo ita scriptum est: T. JULIO. CANDIDO. II. A. JULIO. QUADRATO. II. COSS. *Vindius Varus* dicitur ab Callistrato *l.* 3. *D. de test.* qui sub D. Ha-

D. Hadriano Ciliciæ fuit legatus, ad quem ipse Hadrianus epistolam misit. Vindii autem testimonio Mætianus, Paulus, Ulpianusque usi sunt in *l.* 2. *§. si absens D. si ex nox. causa ag. l. Jurisgentium* 7. *§. sed si servus.* 18. *D. de pact. l. si quis* 5. *D. de jud.* ex qua intelligitur,

DE. PRÆTORIS. EDICTO

nonnulla edidisse, &

DE. DETRACTIONE. FALCIDIÆ.

ex *l. pœnales* 32. *§.* 4. *D. ad leg. Falcid.* in qua Mætianus illum vocat *suum*: ex qua Vindium Cassianæ sectæ fuisse, non pigebit dicere.

VALERIUS SEVERUS.

L. Valerii Jurisconsulti mentionem facit Cicero *lib.* III. *epist.* 1. *ad familiares*, quem commendat Appio Pulchro: sed alius est à nostro Valerio Severo, quem sub Antonino Pio vixisse existimo. Extat enim Antonini Pii rescriptum ad Severum in *l.* 1. *C. de procurat.* Quapropter legendum arbitror apud Julium Capitolinum dicto *cap.* 12. *Vindio, Severo, Salvio, Valente. Severo* non *Vero*, cum quod Verus nemo unquam Jurisconsultus fuerit: tum quod Capitolinus illum cum Salvio Juliano conjungat. Julianus autem Valerii Severi responsum affert *lib.* 3. *Digest. in l. ex facto* 30. *D. de negot. gest.* Sicuti sæpissimè Jurisconsul-

tos responsis vel sententiis coætaneorum Jurisperitorum uti, in Pandectis legimus. Hic autem error ut loco *Severi* apud Capitolinum *Veri* nomen scriptum fuerit, facilè librariorum ignorantia irrepsit: sicut & in multis Pandectarum capitibus loco *Severi & Anonini* Impp. *Veri & Antonini* corrupte legitur. Sic quem anno ab urbe condita 879. Fasti Græci Consulem *Severum* habent, in Cassiodori Chronicis *Verum* corrupte legimus. Nec obstat, quod Callistratus *Valerii* cujusdam *Veri* mentionem faciat, ad quem de excutienda fide testium Hadrianum Imp. rescriptum mandasse scribit in *l. testium* 3. *D. de testib.* Hæc enim ad Jurisconsultum nostrum referenda nullo modo sunt, quod mendosum illud nomen hac in lege esse certum sit: in quibusdam siquidem codicibus *Valerius Varus* legitur, & in Haloandri, *Valerianus Verus*, quæ lectio receptior est, licet non penitus integra. Nihil enim de Valeriano Vero apud auctores reperitur. Augurarer itaque *Valerianum Verum* vitiosè, pro *Valerio Veranio* legi, hac nominum transpositione facta, quod sæpissime Typographorum incuriosa facit inscitia. Valerii enim Veranii meminere auctores, & præcipuè antiqua quædam inscriptio, (*extat hæc apud Gruterum in inscript. pag.* 108.) quæ sub imperio Hadriani Hibero Cos. honesta militia missum fuisse eum testatur. Arrii etiam

Sc-

Severi fit mentio ab Ulpiano in *l.* XI. *D. de minor.* quem præturam exercuisse hoc ex loco constat: sed alium ab hoc nostro, series temporum affirmare nos cogit: cum illum sub Alexandro Severo floruisse appareat ex verbis Ulpiani, *Arrius Severus quia dubitabat ad Imperatorem Severum retulit*, i. e. ad Alexandrum Severum, qui XIV. curatores urbis fecit, auctore Lampridio *cap* 33. in ejus vita. Attamen hoc nomen *Arrii* hac in lege mendosum est: nonnulli emendant *Demetrius*, alii, *Decius*. Sed Prætores illos fuisse nunquam legi, nec apud historiæ Latinæ scriptores eorum mentio temporibus illis congruens ulla fit: existimarem legendum *Annius Severus*: nec enim difficillimè pro *Annius* exaratum est *Arrius*. Annium autem Severum Alexandri Severi temporibus vixisse constat, & Gordiani senioris socerum fuisse apud Julium Capitolinum *in Gordianis. cap.6.* Fit etiam mentio *Rutilii Severi* in *l.* 1. *princ. D. de ventre insp.* qui sub DD. fratribus vixit, & Severi meminit Ulpianus in *l.* 4. *D. de in jus voc.* ubi quidam *Servium* reponendum putant, moti fortasse eo, quod Ulpianus supra, Labeonis auctoritate usus sit. Cæterùm Valerium Severum de jure respondisse Julianus ait in *d. l. ex facto* 3. *D. de negot. gest.* Ejus scripta probavit Ulpianus in *l. filiusfamilias* 8. *vers. sed & filiafamilias. D. de procurat.* & in *l.* 1. §. *quæsitum*

 est

est 21. *D. de aqua quotid. & æstiva.* Nec omittendum corrupte in codicibus Gothofredi, Severi mentionem fieri in *l. qui concubinam* 29. *§* 1. *D. de legat.* III. quod ſatis innoteſcet ex auctore illius capitis. Quî enim fieri poteſt, ut Labeo Severi mentionem faciat, cum Severo multo antiquior ſit? Apparet etiam ex aliorum Juriſconſultorum nominibus quorum ſententiæ referuntur, hoc veriſſimum eſſe, & pro Severo *Servium* legendum.

PEDIUS.

HUnc *Sextum Pedium* vocat Paulus in *l. non diſtinguemus* 32. *§. penult. D. de recept. arb.* & in *l. ſi ſervum* 33. *D. ad leg. Aquil. & Ulpianus in l. de pupillo* 5. *§. & belle* 9. *D. de oper. novi nunciat.* Quem conſtat ante tempora Ulpiani vixiſſe, ex *l. verum* 63. *§ ſi ſervo* 9. *D. pro ſocio*, & inter Salvium Julianum, & Sabinum ex Ulpiano in *l.* 63. *D. eod.* apud quem Julianus ſcribit Sextum Pedium referre reſponſum Sabini, ſic enim legendum eſt: *& ait Julianus Sextum Pedium referre Sabinum reſpondiſſe:* non ut in vulgatis codicibus corrupte: *Et ait Julianus lib.* 6. vel ut in aliis, *Sextum Pomponium referre Sabinum reſpondiſſe.* Julianus enim Pomponio erat antiquior, atque ita Pomponii auctoritate uti non poterat. Pedium quidem

dem ſub Imperatoribus vixiſſe, apparet ex Ulpiano *lib. 52. ad edictum, in l. 5. D. de oper. novi nunciat.* eum tamen alium puto ab hoc Pedio, quem Perſius oratorem in *Satyra* I. *verſ.* 85. deſcribere videtur.

Fur es, ait Pedio, Pedius quid? crimina raſis
Librat in antithetis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur.

alium etiam ab illo Pedio Blæſo, qui ſub Nerone reptundarum damnatus eſt *Tac.* XIV. *ann. cap.* 18. Hunc autem ſcripſiſſe conſtat

AD. EDICTUM. LIB.

Ex multis Juriſconſultorum locis ex *l. ſi pupilli.* 6. *§. item quæritur* 9. *D. de negot. geſt. l.* I. *D. de dol. mal. l. item ſi* 4. *§. Pedius* 2. *D. de alien. judic. mut. cauſa fact. l. Pedius* 7. *l. Pomponius* 13. *§. recepiſſe* 2. *D. de recep. arbitr.* ad quos referenda videntur, quæ ex *Pedii lib.* XV. referuntur ab Ulpiano in *l. quàm Tuberonis* 7. *§. pupillum autem* 3. *D. de pecul.* & in *l.* I. *§. licet* I. *D. de tribut. act.* Citatur à Paulo *liber* XXV. *Pedii* ad edictum, in *l. ſed cum patrono* 6. *§. fin. D. de bonorum poſſeſ.* aſſeverantis *notas, literas non eſſe*; quod impulit Paulum ad credendum, notis tabulas ſcriptas edicto non contineri. Et ad hos *libros ad edictum* referenda ſunt, quæ de eo dicuntur ab Ulpiano in *l.* 3. *D. ne quis eum qui in jus voc.*

LÆLIUS.

VIxisse Hadriani temporibus hunc Lælium constat ex Pauli scriptis in *l. antiqui* 3. *D. si pars hered. pet.* eumque vidisse in palatio liberam mulierem, quæ ab Alexandria perducta erat, ut Hadriano ostenderetur cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa dicebatur, quintum post quadragesimum diem. idem hoc contigisse sub Antonino refert Capitolinus *in Antonino Pio cap.* 9. Hanc Serapiam vocari constat ex Cajo in *l.* 7. *D. de reb. dub.* Ex his notandum eadem ætate qua Julianus Lælium vixisse: & Paulum maluisse, Lælii in hac historia enarranda uti auctoritate, quam Salvii Juliani: licet eandem suis scriptis inseruerit ad Urseium Ferocem, ut colligere est ex *l.* 36. *D. de solut.* hac utique maximè ratione, ut existimo, quod Lælius eam Alexandrinam fœminam se vidisse, cum ostenderetur Hadriano, testetur: Salvius autem qui tunc temporis Romæ non erat, hoc sibi in Ægypto affirmatum tantum afferat, atq; ita in iis quæ extra communem naturæ regulam contingunt, magis oculis, quàm auribus credendum esse nos admonet. Ex iis autem quæ dicta sunt à nobis, quis non conjiciet, Lælium Hadriano Imperatori perquam familiarem fuisse. Idem Paulus in *l. postquam.*

43. *D. de hered. petit.* ſententiam ſuam *Lælii* auctoritate comprobavit, ſi credimus Labitto, ſed tamen *Ælii* lectionem retinendam puto. Aulus Gellius meminit cujuſdam *Lælii Felicis*, qui *de comitiis* tractavit, & Modeſtinus *Lælii Baſſi.*

ATILICINIUS.

PAulus, Ulpianus, & Pomponius Atilicinii meminerunt in *l.* 4. *§.* 4. *D. ſi quis caut.* in *l ſi unus* 27. *princ. D. de pact. l. mutus* 43. *§.* 5. *D. de procurat. l. poſtquam* 43. *D. de petit. hered. l. & Atilicinius* 35. *D. de ſervit. ruſtic. præd. l. quod ſi* 28. *D. de relig. & ſumpt. fun l. quamvis convenerit* 6. *princ. D. de pignorat. act.* Maximæ auctoritatis doctrina ejus fuit apud Juſtinianum. In *inſtitutionibus* enim *tit. de hered. inſtit. in princ.* ait ſe conſtitutionem edidiſſe, qua *ſervos proprios inſtituere licet ſine libertate:* quod & æquius, inquit, erat, & Atilicinio placuerat. Magnam autem illi cum Proculo Juriſconſulto neceſſitudinem interceſſiſſe, tantique feciſſe Proculi judicium conſtat ex *l. Atilicinius* 17. *D. pact. dotal.* ut illum per epiſtolam aliquando conſuluerit; & ſæpè citantur convenientes eorum ſententiæ in *l. ergo* 5. *D. de ſervit. ruſtic. præd.* in *l. quid tamen* 21. *§. ſi quis* 9. *D. de recep. arbit.* in *l. ſi ſervus* 17. *D. de pecul.*

Cæ-

Cæterùm de jure eum reſpondiſſe, cum Nerva filio probat. *l. qui ſe debere 7. D. de condict. cauſa data cauſa non ſequuta.* de eo enim explicandus eſt locus ille. Quare in *l. ſi quis 6. §. ſi quid* 8. *D. communi divid.* ſuo loco ſcriptum non eſſe nomen *Atilicinii* augurarer: nec cum *Sabino* conjungendum, ſed cum *Nerva*, & *Sabinum* pro *Nerva* ſupra reponendum. Neque enim Sabinus, & Atilicinius ejuſdem ſcholæ fuere: ſed Nerva, & Atilicinius: atque ita eos eadem ſenſiſſe veriſimilius eſt, & de eadem re ſimul reſpondiſſe. Atilicinii tamen ſententiam improbatam fuiſſe Ulpianus ſcribit in *l. item liberatur 6. §. ult. D. quib. mod. pign. vel hypoth. ſolv.* exiſtimantis, *ſi ſatiſdetur alicui certæ pecuniæ, recedere eum à pignoribus debere.*

OCTAVENUS.

CUjus Imperatoris ætate Octavenus vixerit, facilis non eſt negotii explicare. Pomponius quidem, *cum Ariſtone*, qui temporibus *Trajani* vixit, eum conjungit, & utriuſque ſententiam affert. Non enim hic Accurſium ſequendum puto, qui Pomponium hanc epiſtolam *ad Octavenum & Ariſtonem* ſcripſiſſe exiſtimat; eorum ſiquidem ſententiam tantum profert de hac quæſtione, quam ipſe propoſuerat: quod ex verbis ipſius legis facilius probabitur, quæ eſt

eſt 20. *D. de fideic. libert.* Paulus autem, & Ulpianus Octaveni mentionem faciunt in his capitibus, quæ ex eorum *ad edictum* libris excerpta eſſe inſcriptiones oſtendunt in *l. ſi familia 9. verſ. Octavenus D. de juriſdict. l. quod ſi in diem 16. princ. l. item videndum 18. D. de petit. hered. l. qui iter 2. D. quemadm. ſervit. amitt. l. neceſſario 8. princ. D. de peric. & commodo rei vend. l. ſi in rem 6. D. de rei vindicat. l. electio 26. §. penult. D. de noxal. act. l. non diſtinguemus 32. §. ſi ſervus 8. D. de recept. arbit. l. item videndum 18. princ. D. de petit. hered. l. ſi ſervus 27. §. ſi olivam 25. D. ad leg. Aquil.* Unde conjici poteſt, AD EDICTUM quædam illum ſcripſiſſe, & Pomponium ejus ſcriptis maximè delectatum.

SEXTUS CÆCILIUS.

CÆcilios multos fuiſſe doctos, ſcriptoreſque, omnibus notum eſſe puto. Hic autem *Sextus Cæcilius* ut teſtatur Gellius *lib. 20. cap. 1. in diſciplina juris atque legibus pop. Romani noſcendis, interpretandiſque, ſcientia, uſu, auctoritatèque illuſtris fuit.* Unde colligimus, malè Cæcilio cuidam Gallo in dictionariis & theſauris Latinis, hæc Gellii verba tribui, cum *Ælium Gallum*, non *Cæcilium Gallum*, legendum eſſe apud Macrobium *lib. 6, Saturn. cap. 8.*

cap. 8. & apud Gellium *lib.* 16. *cap.* 5. ſupra *in Gallo* dixerimus: neque Bernardinus Rutilius audiendus, eſt, qui eum, cujus mentio fit *in Pandectis* à juris auctoribus, *P. Cæcilium* quendam *Servii auditorem* fabulatur. Cæterùm cum Sextus Cæcilius in area Palatina ſalutationem Cæſaris operiretur, ad eum Philoſophus Phavorinus acceſſit, colloquutuſque eſt ei, Gellio, multis que aliis præſentibus: atque in illis ſermonibus orta eſt inter eos quæſtio legum xii tabularum, quæ decemvirales appellantur. Ubi cum Phavorinus obſcuritatem earum legum damnaret, hoc præclarum verbum Cæcilius pronunciavit: *Obſcuritates legum non aſſignari debere culpæ ſcribentium, ſed inſcitiæ non aſſequentium.* Ex quibus colligimus LEGES XII. TABUL eum apprime calluiſſe, & earum præcepta maximè probaſſe. Unde non immerito à Juſtiniano in *l.* 1. *princ. C. de communi ſervo manum.* Cæcilius *juris antiqui conditor* appellatur. Quamvis in nonnullis codicibus, legatur eò loci *Sextus Ælius.* Cæcilii tamen lectio verior eſt, & probatur ab Haloandro, & à Cujacio *lib.* 7. *cap.* 25. *obſervat.* Scripta autem Cæcilii Papinianus, Ulpianuſque probaverunt in *l. Titio centum* 71. *D. de condit. & demonſtr.* in *l. proſpexit* 12. *§.* 6. *qui & à quibus manum.* in *l. ſi poſtulaverit* 28. *§. ſi liber* 5. *D. ad leg. Jul. de adulter.* Ex qua conjici poteſt,
quæ-

quædam edidiſſe illum *ad legis* JULIÆ DE ADULTERIIS *explicationem*, ad quam conjecturam amplectendam magis impelletur, ſi quis huic legi, *legem ſi uxor* 13. *D. eod. tit.* conjunxerit. Ex qua etiam intelligitur, fuiſſe Cæcilium ſtudioſum Homericæ lectionis. Hunc enim verſum Homeri affert ex *lib.* IX. *Iliados* deſumptum.

Η μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεΐδαι;

Præterea Cujacius in *l. frater à fratre* 38. *D. de condict. indeb.* Proculeianum eum fuiſſe putat.

URSEIUS FEROX.

FUit quidam Ferox temporibus Hadriani, vir rectus, & ſanctus, quem Coſ. fuiſſe ex epiſtola Plinii ad Arrianum *lib.* 2. *epiſt.* 11. colligere poſſumus; qui etiam curator alvei, & riparum fuit; alius tamen ab hoc noſtro: & ad id cogitandum moveor, quod *Tit. Julius Ferox* appelletur, ut ex veteri quadam inſcriptione apparet: noſter autem *Urſeius Ferox*, ad quem *Julianus libros quatuor* ſcripſit, quorum it *in indice Juſtinianeo* mentio. In quibus notaſſe quædam Julianum ex Urſeii libris, conſtat ex *l. ſi quis* 6. *§. Urſeius ait. ult. D. communi divid.* Quod & *Caſſius* feciſſe videtur, ex *l. quid tamen* 10. *§. ſi maſſæ* 5. *D. quib. mod. uſus fr. amitt.*

his verbis: *Cassius apud Urseium scribit*. Quæ haud dubiè intelligenda esse de C. Cassio, indicat *l.* 1. *§. quodsi patronus* 10 *D. quarum rerum actio non det.* in qua ita scriptum est: *Et Cassius existimasse Urseium refert*. Urseii quoque mentio fit in lege *si servus* 27. *§.* 1. *D. ad leg. Aquil.* ex qua Proculeianum eum fuisse augurarer, & in *l. supra iter* 11. *§. apud Ferocem* 2. *D. de aqua pluvia arc.*

PAPIRIUS FRONTO.

FRontonis cognomen *à fronte* impositum esse scribit Cicero *lib.* 1. *de natura Deorum cap.* 29. Multi autem Frontones fuere. Fuit Octavius Fronto, quem prætura functum scribit Tacitus *lib.* 11. *annal. cap.* 33. fuit & alius Fronto, quem Martialis *lib.* 1 *epigram.* 55. vocat

Clarum militiæ togæque decus.

Frontonis etiam insignis cujusdam Oratoris meminit Eusebius *in Chron.* qui M. Antoninum Verum Latinis literis erudivit, quem eum esse puto, de quo loquitur Julius Capitolinus *in M. Antonino Philosopho. cap.* 2. quem multo in honore Antoninum habuisse, & à Senatu statuam ei petiisse scribit. Cæterùm hunc Papirium Frontonem, nepotem esse Oratoris illius existimo, qui M. Aufidii Frontonis pater fuit, quem Consulem cum P. Cornelio Anulino, im-

imperante Septimio Severo commemorat Cassiodorus *in Chronicis*. nihil enim est, quod huic sententiæ repugnet. Quin & inscriptio ab Onuphrio *in Fastis ad A.V.C.952.* relata. Frontonem illum simpliciter nominat, nullo adjecto prænomine, vel agnomine. Ita & in ea quæ est apud Gruterum *in inscript. p. 369.*

M. AUFIDIO. FRONTONI.
PRONEPOTI.
M. CORNELI. FRONTONIS.
ORATORIS. COS.
MAGISTRI. IMPERATORUM.
LUCI. ET. ANTONINI.
NEPOTI. AUFIDI. VICTORINI.
PRÆFECTI. URBIS. II. COS.
FRONTO. COS.
FILIO. DULCISSIMO.

Jurisconsultus autem noster ad illius Frontonis tempora referri potest. Neque enim quod legitur in *l. fin. D. de acquir. hered. Aristo in decretis Frontinianis ita refert*, intelligi debet, ut Aristonem decreta Frontiniana compilasse dicamus : licet Labittus ejus sententiæ assertor fuerit. Aristonem enim Frontone recentiorem fuisse sequeretur : quod tamen incongruum, cum eum sub Trajano vixisse certum sit : sed hæc verba sic explicabimus, ut Frontonem *libros decretorum* composuisse censeamus, & in iis *ex Aristonis libris & opinionibus* nonnulla retu-

 lisse;

lisse; atque eo modo Aristonem in decretis Frontinianis ita referre, rectè dicemus. Cæterùm Sidonius Apollinaris *lib.* 4. *epist.* XXI. Frontonis cujusdam meminit, qui tamen alius est ab hoc nostro Jurisconsulto. Meminit etiam Gellius M. Frontonis, qui sermonem cum Phavorino Philosopho Academico, de generibus colorum habuit. quæ agitatio latissimè describitur *lib.* 2. *cap.* XXVI. Fuit & Licinius Fronto, cui per fideicommissum Philinus hereditatem dedit, si filius sine liberis vita decederet *l.* 1. *C. de pact.* quæ est Severi & Antonini: ad quem rescribunt iidem Imperatores in *l. eum qui* 13. *C. si cert. pet.* sed alius etiam est ab hoc nostro Jurisc. Forte & is, cui rescribit Ulpianus in *l.* 45. *D. de solut.* Unde in *l.* 52. *D. de manumiss. testam.* hæc verba: *Impp. Severus & Antoninus Missenio Frontoni* corrupte leguntur. reponendumque *Licinio Frontoni* quondam putavi. Sed malo nunc ex Suida in verbo φρόντων legere *Emisseno*, qui sic scribit: Φρόντων Εμίσηνος ῥήτωρ. γεγονὼς ἐπὶ Σεβήρου τοῦ βασιλέως ἐν Ῥώμῃ. *Fronto Emisenus orator sub Severo Imperatore Romæ fuit.* Facile enim pro *Emiseno*, *Misenio* librariorum, vel typographorum ignorantia exarari potuit. Scripsit autem Fronto noster

DECRETA.

ut supra diximus.

RESPONSORUM. LIB. III.

Ter-

Tertius citatur in *l. liberorum* 22. *§.* 1. *D. de verb. significat* ad quos referri debent, quæ in fine *l. navis*. 4 *D. ad leg. Rhod. de jactu.* posita sunt à Callistrato. Eleganter etiam illum dixisse Martianus refert in *l.* 40. *D. de pecul. peculium esse simile homini quod nascitur crescit, decrescit moritur.* Citatur quoque ab eodem in *l. filiusfamilias* 114. *§. quid ergo* 7. *D. de legat.* 1.

MELA.

FAvium Melam eum appellat Ulpianus in *l.* 1. *§. unde Favius* 12. *D. de cloacis.* eumque solus Modestinus reprehendit in *l. Mela* 14. *D. de aliment. vel cibar. legat.* Ejus tamen sententiam sequuti sunt Paulus, & Ulpianus sæpissimè in suis ad edictum libris, ut videre est ex *l.* 2. *§. sed utrum* 6. *D. de judic. l. si servus* 27. *§. si quis servum* 34. *l. per hoc* 4. *§* 1. *D. commun. divid. l. summa* 21. *D. de pec.* & aliis, quæ Pandectas pervolventi cuique occurrere possunt. Quocirca satis esse argumenti videtur Melam conscripsisse,

AD. EDICTUM. LIB.

Numerum non affirmo: ejus tamen *liber decimus* citatur in *l. si soluturus* 39. *D. de solution.* ab Africano *lib.* 8. *quæst.* Qua ex re conjicere possumus, Africanum post Melam vixisse.

MECIUS.

MEcii Jurisconsulti mentio fit à Paulo in *l. fin. D. de jure fisci*, quæ documento esse potest, illum fuisse cum Papiniano, Julio Paulo, Claudioque Triphonio Jurisperitis, ejusdem Imperatoris assessorem, unaque cum illis sententiam dixisse suam, cum ipse Imperator cognoscens decerneret. eumque Consulem fuisse cum Turpilio Dextro existimo, ut ex veteri epigrammate apparet, quod est Tibure, quodque profert Onuphr. *lib. 2. Fast. ad A.V.C. 778.* & Gruterus *inscript. pag.* 49. ubi *M. Mæcius Rufus* appellatur. Alium tamen ab eo Mecio, cujus meminit Horatius *de arte poëtica vers.* 387. quem Ægypto præficere Domitianum in animo habuisse scribit Suetonius *in Domitiani vita cap.* 4. & qui tam formosus sibi videbatur, ut inde ortum sit illud Domitiani dictum: *Vellem tam formosus esse quàm Mecius sibi videtur*, ad quem Statius Papinius *lib.* III. *Sylvarum* 2. carmen scripsit, eumque *Mecium Celerem* vocat. Fuit etiam alius Mecius, qui sub Hadriano curator alvei, & riparum Tiberis, & cloacarum urbis fuit, ut ex veteri inscriptione Neapolitana, quæ est apud Onuphrium, item Gruterum *pag.* 433. constat *M. Mæcio Præf. Annonæ urbis sacræ cum jure gladii.* &c. Mecii Probi meminit

minit Ulpianus *lib. x. de. offic. Proconſ.* in *l. 7. §. 10. D. de interd. & releg.* ex qua eum Præſidem Provinciæ Hiſpaniæ fuiſſe, & Ulpiani coætaneum apparet.

CAMPANUS.

COcceius Campanus Juriſconſultus iſte nominatur, ex Cocceiorum familia Romæ ſatis cognita ortus: temporibus Severi & Antonini vixit; ad quem illi reſcriptum mandavere, quod extat apud Martianum *lib. 4. inſtit. in l. ſi quis 29. D. ad Senatuſc. Treb.* & apud Juſtinianum in *inſtitut. §. 3. tit. quib. mod. teſtam. infirm.*

ARISTO.

TEmporibus Trajani Imperatoris vixit Ariſto, & maximè floruit; cujus etiam conſilio Trajanum uſum eſſe colligimus ex *l. fin. D. ſi quis à parente fuer. manumiſ.* in deneganda bonorum poſſeſſione patri, quod malè contra pietatem filium affeciſſet. Magna inter eum & Plinium juniorem interceſſit amicitia, & familiaritatis neceſſitudo, ut ex Plinii *libro* 8. *epiſt.* 14. dijudicari poteſt, à quo, ſi doctrinæ, virtutis, & morum Ariſtonis cognitionem adipiſci nonnullam optamus, eam omnino hauriendam

puto: *Nihil est*, inquit, idem de Aristone lo-
quens Plinius *lib.* 1. *epist.* 22. *illo gravius, san-
ctius, doctius. ut mihi non unus homo, sed literæ
ipsæ, omnesque bonæ artes, in uno homine sum-
mum periculum adire videantur. Quam peritus
ille privati juris & publici! quarum rerum,
quantum exemplorum, quantum antiquitatis
tenet! Nihil est quod discere velis, quod ille do-
cere non possit. Mihi certè quoties aliquid abdi-
tum quæro, ille thesaurus est. Iam quanta ser-
monibus ejus fides! quanta auctoritas! quàm
pressa & decora cunctatio! Quid est quod non
statim sciat, & tamen plerumque hæsitat. dubitat
diversitate rationum: quas acri, magnoque ju-
dicio ab origine, causisque primis repetit, discer-
nit, expendit. Ad hoc quàm parcus in victu!
quàm modicus in cultu! Soleo ipsum cubiculum
illius, ipsumque lectum ut imaginem quandam
priscæ frugalitatis aspicere. Ornat hæc magni-
tudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia
ad conscientiam refert; recteque facti, non ex
populi sermone mercedem, sed ex facto petit. in
summa non facile quis quemquam ex istis qui
sapientiæ studium habitu corporis præ se ferunt,
huic viro compararit. Non quidem Gymnasia
sectatur, aut porticus, nec disputationibus longis,
aliorum otium suumque delectat: sed in toga ne-
gotiisque versatur, multos advocatione, plures
consilio juvat. Nemini tamen istorum castitate,*
pie-

pietate, justitia, fortitudine etiam primo loco cesserit. Hæc Plinius. Cæterùm longæ & pertinacis valetudinis Titus Aristo fuit, ea tamen patientia valetudinem toleravit, ut dolori resisteret, ut sitim differret, & incredibilem febrium ardorem immotus, opertusque transmitteret, eodem Plinio auctore. Cum ipsa tamen infirmitate & gravi valetudine ad senectutem pervenit. quod colligitur ex Pomponio *lib. 2. var. lect.* in *l. arbiter* 40. *D. de recept. arb.* qui refert Aristonem scribere, se audiisse Cassium dicentem, in eo arbitro qui non venisset, non esse commissam pœnam. quæ quidem de C. Cassio Longino intelligenda sunt, quem sub Tiberio cum M. Vinucio Quartino Consulem fuisse, supra diximus. Sexaginta verò anni numerantur inter Tiberii, & Trajani principatus. Cassium autem non tantum audivit, sed *ad ejus libros adnotasse* etiam quædam videtur ex *l. usufr. legato* 7. *§.* 3. & ex *l.* 17. *D. de usufr.* & apud Sabinum in *l. idem Neratius* 3. *§. non solum* 2. *D. de usufr. accresc.* Neratii etiam familiaris fuit Aristo: unde ejus meminit Neratius in *l. ab emptione* 58. *D. de pact.* quod & epistolæ invicem missæ testantur. Nam *ad Aristonem Neratii epistolæ* mentio fit in *l. sed addes,* 19 *§.* 2. *D. locat. & Aristonis ad Neratium* in *l. Aristo* 46. *D. de manum, testam.* ubi corrupte *Apiano* pro *Prisco* legitur. Eadem etiam

ætate vixit qua Celſus Juriſconſultus, & ab eo conſultus fuit, ut teſtatur Ulpianus *lib.* 4. *ad edict.* in *l. juris gentium* 7. §. 2. *D. de pact.* qui reſponſum ejus magnopere laudat. Julianum item extrema ſua ætate familiarem habuit: à quo per epiſtolam conſultum fuiſſe ſupra diximus *in Juliano* in *l.* 6. *D. de legat. præſt. contra tab.* cujus quidem hæc verba: *Salvius Ariſto Juliano ſal.* depravata eſſe manifeſtum eſt. Quis enim neſcit *Salvium*, Julianum dici, non Ariſtonem, qui *Titus* vocabatur. Legendum itaque eſt: *Ariſtoni Salvius Julianus ſalutem.* Ariſtonem enim Julianum conſuluiſſe veriſimile non eſt, cum ex his quæ ſuperius de doctrina ejus ſingulari ex Plinio attulimus; tum maximè quod Ariſto provectæ jam ſenectutis eſſet, cum Julianus juris ſcientiam attigerit. Hoc denique ex ipſius legis ſententia colligi omnino poteſt. Unde & in *l.* 9. *D. de jure codic.* Julianum ad ſcripta Ariſtonis quædam notaſſe legimus. Non enim (ut vulgo exaratum eſt) ſcribi debet *Ulpianus notat.* Nam Ulpianum *in Ariſtonem notas* edidiſſe nuſquam reperimus: & licet edidiſſet, nihilo tamen magis hic, *Ulpianus* legendum eſt: cum hæc lex ſit *Marcelli lib.* 9. *Digeſtorum*, qui ſub Antonino Pio floruit, atque ita, nec *Ulpiani notas*, nec librum aliquem citare potuit. Nam fere ſeculo integro junior Ulpianus Marcello fuit: juvat & noſtram lectionem, quod

quod Marcellus Juliani ſcriptis maximè uſus ſit; ideòque Julianum, *ſuum*, appellat in *l.* 86. *D. de condit. & dem.* Cæterùm Ariſto multa de jure ſcripſit: quorum quæ reperimus veſtigia, reliquiaſque dabimus: & primum

DE. FURTIS. LIB.

Gellius enim *lib.* XI *cap.* 18. dixit legiſſe ſe librum quendam Ariſtonis Juriſconſulti, in quo ille dicit; *apud veteres Ægyptios (quod genus hominum conſtat, & in artibus reperiendis ſolertes extitiſſe, & in cognitione rerum indaganda ſagaces) furta omnia eſſe licita, & impunita.* quare moveor ad credendum, hunc librum Ariſtonis *de furtis* fuiſſe, & eo maximè quod, cum Ariſtonem multa volumina edidiſſe ſciret Gellius tamen quia de furtis quæſtio erat, ſatis indicaſſe librum de furtis putavit, ſi tantum, librum Ariſtonis Juriſconſulti dixerit. Deinde

RESPONSORUM. LIB.

quod apparet ex *l. juriſgentium* 7. §. *ſed & ſi* 2. *D. de pact. l. ſicuti* 8 §. *Ariſto* 5. *D. ſi ſervit. vind. l.* 3 *quæ res pign. oblig. non poſſint. l. Ariſto* 40. *D. de ritu nupt. l. patrimonii* 22. *D. de uſufr. legato l.* 3 §. *item Pomponius* 2. *D. ad Sc. Trebell. l. ſi cum* 16. §. 3. *D qui & à quibus manum.*

AD. C. CASSIUM.

ut ſupra diximus.

AD. SABINUM.

ut colligi poteſt ex *l.* 3. *D. de penu legata*, & ex *l.* 3.

l. 3. § *non solum* 2. *D. de usufr. adcresc.* Citatur denique Aristo ab Ulpiano in *l. per servum* 14. § 1. *D. de usu & habit.* in *l. certi condictio* 9. §. *si nummos* 8. *D. de reb. cred.* & à Pomponio in *l. pen. D. de rer divis.*

SERVILIUS.

Hujus Servilii nomen depromit Labittus ex *l. eum patronum.* 10. *D. de jure patron.* cui ego assentior; licet in vulgaribus codicibus *Servius* legatur. Quî enim fieri potuit, ut Servius, quem longo tempore ante Proculum fuisse Pomponius refert *l.* 2. *D. de orig. jur.* & ut ex his quæ *in Servio* diximus, satis apparet, Proculi mentionem faciat, ex quibus etiam constat, hunc Servilium alium esse ab illo *P. Servilio* augure, cujus auctoritatem sequutus est Attejus Capito: & cujus mentio fit apud Festum in verbo *Stellam.* Credo autem Servilium nostrum hunc esse cujus meminit Tacitus *lib.* XIV. *annal. cap.* 19. qui summis honoribus, multaque eloquentia viguit; diuque foro, mox tradendis rebus Romanis celebris fuit. Eum sub Nerone obiisse certissimum est.

ARRIANUS.

ALexanderGabardus Turſeſanus *in quadam epiſtola, ab eo ad Thomam Plonatatiam Patritium Conſtantinopolitanum Juriſconſultum* ſcripta, putat hunc Arrianum fuiſſe Nicomedienſem Arrianum, qui *res ab Alexandro magno geſtas octo libris* Græco ſermone eſt proſequutus. Ego quidem aliquando eos diverſos putavi, & hiſtoricum potius exiſtimabam eum, quem hiſtoriam Græcam ſcripſiſſe teſtatur Capitolinus *in Maximino jun. cap. 7. & Gordianis, cap. 2.* eaque ratione movebar, quod ſub Alexandro Severo vixiſſet, atque ita ut aſſentationis artificio gratiam principis aucuparetur, hiſtoriam Alexandri Magni ſcripſiſſe opinabar; præcipuè quod Severus Alexandri nomen haberet: quod idem dies natalis Severo eſſet, qui Magni fuerit *Alexandri* interitus: quod eum magnopere coleret, & inter divos in larario majore conſecraſſet; auctore Lampridio *in Severi Alexandri vita*; *cap.* 31. Verùm ab hac me dimovit ſententia, quod Nicomedienſem Arrianum cognomento *novum*, ceu *juniorem Xenophontem*, non ſub Severo Alexandro, ſed ſub Hadriano & M. Antonino Imperatoribus vixiſſe, apud Suidam *in* Ἀῤῥιανὸς poſtea legerim; à quibus multis honoribus, literarum ergo au-

auctus, atque honestatus fuit, auctore Raphaele Volaterrano *lib.* XIII. *comment. urban.* Consularem enim dignitatem adeptum fuisse eum testis est Heliconius apud Suidam, & Antonini Pii præceptorem eum facit Genebrardus *lib.* 3. *chronol.* Romæ eum fuisse sub Hadriano Marco & Antonino Suidas tradit. Hunc Arrianum Severi cognomen habuisse puto, eumque esse quem præfectum ærarii fuisse scribit Valens in *l.* 42. *D. de jure fisci*, & *Flavii* prænomen habuisse, ad quem Hadrianus rescripsit auctore Calistrato in *l.* 2. §. 1. *D. eodem. tit.* Scripsit autem

EPICTETI. PHILOSOPHI. VITAM.

DE. INTERDICTIS. LIB.

quorum *secundus* citatur in *l. pro herede* 11. *D. de petit. heredit.*

Rescriptorum mentionem facerem, nisi *Arriani* vocabulum in *l. nec novum* 5. *D. de condict. indeb.* unde illorum memoria eruenda esset, mendose positum cum his existimarem, qui pro Arriano *Arrium* legendum jam pridem admonuerunt.

Gellius etiam *librorum Arriani de dissertationibus Epicteti* meminit *lib.* XVII. *Noct. Attic. cap.* XIX. unde à Suida φιλόσοφος Ἐπικτήτειος appellatur.

Arrianum autem nostrum Paulus in *l. Arrianus* 47. *D. de obligat. & action.* hujus sententiæ au-

auctorem facit *multum interesse an aliquis obligetur, an vero aliquis liberetur, ubi de obligando quæritur propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem ad negandum: ubi de liberando ex diverso, ut faciliores simus ad liberationem.* Et ex eo intelligi potest quàm miti & sedato ingenio vir ille fuerit. Arriani quoque mentio fit in *l. si filium* 5. *D. de grad. & affinib.* in *l. ex facto* 19. *D. de hered. instit.* in *l.* 1. §. *quia autem.* 4. *D. quorum legatorum.* cum aliqua suæ commemoratione laudis.

VARIUS LUCULLUS.

ARisto apud Pomponium in *l. liber homo* 19. *D. de acquir. rerum domin.* hunc Varium ab oblivione vindicavit, quem refert aliquando dubitasse: *si liber homo qui bona fide serviens hereditatem adierit, an acquiratur mihi per eum.* Scrupulum illi injiciebat quod aliquatenus opera ejus esset in hereditate, quia per ipsum adiretur. Sed tamen verum esse scribit, & non acquiri existimasse. Ex Lucullorum nobili apud Romanos, & antiqua gente originem duxisse, nec multo juniorem Labeone eum fuisse puto.

VITELLIUS.

VItellii nomen extare apud Ulpianum in *l. ſi me in vacuam* 34. *§. ult. D. de acquir. poſſeſſ.* Labittus putat, tametſi alii ibi *Celſum* legunt. Magni nominis auctor fuit, & tantæ in jure auctoritatis, ut Sabinus ad ejus libros quædam ſcripſerit, ut Pandectarum volumina pervolventi cuique occurret. Sabinus enim *in libris ad Vitellium*, plerumque ab alits Jureconſultis citatur in *l.* 45. *D. de legat.* 3. *l.* 8. *D. de inſt. vel inſtrum. leg. l.* 12. *§.* 27. *D. eodem*, & alibi paſſim. In dict. tamen §. mendum eſſe puto, cum in verſu *quanto igitur*, ſic exaratum eſt: *quanto igitur hoc legatum uberius ſit videndum eſt, & Sabinus definit, & Caſſius apud Vitellium notat* reponendumque *& Caſſius definit, & Sabinus apud Vitellium notat.* Caſſius enim nullas *apud Vitellium notas* fecit. Hæc autem verba *Sabinus in libris ad Vitellium*, antiquitatem auctoris ſatis deſignant. Cœlio enim Sabino, conſulatum ex deſtinatione Neronis manſiſſe in cal. Julias, neque ejus honori Vitellium victorem quidem interceſſiſſe Tacitus refert *lib.* 1. *hiſt. cap.* 77. & ſub Veſpaſiano plurimum potuiſſe Sabinum ſcribit Pomponius in *l.* 2. *D. orig. jur. §. ult. verſ. Caſſio Cælius* Quapropter noſtrum Vitellium hunc eſſe exiſtimo,

qui

qui procurator Augusti fuit, auctore Suetonio *in Vitellio. cap.* 2.

DRUSUS.

Extat Drusi Jurisconsulti nomen apud Celsum in *l. si venditor* 38 *§. 1. D. de act. empti*, ejus sententiam non minus probantem quàm Sexti Ælii.

FUFIDIUS.

MEmoriam hujus Fufidii se eruisse Cujacius gloriatur in libris Observationum, dubitatque an sit Fufidius ille, quem M. Tullius *in Bruto: cap.* 29. in aliquo patronorum numero fuisse scribit, ad quem M. Scaurus tres libros *de vita sua* scripsit, ut testatur Plinius *lib.* 33. *cap.* 1. Ejus auctoritate Paulus utitur in *l. Fufidius* 29. *D. de bon. auctor. jud. possid.* & Africanus in *l.* 5. *D. de auro & arg. legato.* Arpinas fuit, & Arpini fundum amœnissimum habuit, qui Fufidianus dictus est, quem de eo Cicero Hs. cccc. emit, ut ipse testatur *epist.* 1. *ad Quintum fratrum lib.* III.

COELIUS.

MUltos Cœlios fuisse constat, qui juri dedere operam. Fuit *Cœlius Sabinus*, fuit *Cœlius Antipater*, & *M. Cœlius Rufus* orator, quem ab Atratino accusatum elegantissima oratione, quæ adhuc extat, Cicero defendit, & cujus ad iram proclivitatis, memorandum exemplum tradit Seneca *lib. 3. de ira. cap.* 8. *Cœnabat cum eo in cubiculo lectæ patientiæ cliens: sed difficile erat, illi in copulam conjecto, rixam ejus cum quo hærebat effugere. optimum judicavit* (cliens) *quicquid dixisset sequi, & secundas agere: non tulit Cœlius assentientem, sed exclamavit: dic aliquid contra, ut duo simus.* Quis verò noster Cœlius ex his fuerit, dubitari potest. Antonius Augustinus *in indice* existimat, *Cœlium* hunc *Sabinum* esse: eò fortasse motus, quod Gellius *lib. 4 cap. 2. Noct. Attic.* citet *librum Cœlii Sabini de edicto Ædilium Curulium*: cui tamen, ut libere fatear, nullo modo assentior; Cœlius enim Sabinus sub Imperatore Vespasiano vixit, ejusque temporibus plurimum potuit auctore Pomponio in *l. 2. §. ult. in fin. vers. Cassio Cœlius. D. de orig. jur.* quod primus ejus consulatus dies, initium faustum Vespasiani principatui dederit, quare alius à Sabino illo, quem Hadriani temporibus vixis-

vixisse refert Suidas: qui tamen, ni fallor, is est quem *Sennium Sabinum* vocat Ulpianus in *l.* 1. *§.* 1. *D. de quæstion.* cuique Hadrianum & Antoninum rescripsisse testatur. Cœlium dictis quibusdam pupugisse Vitellium Imperatorem scribit Plinius *lib.* XXXV. *cap.* XII. licet ei consulatum ex destinatione Neronis mansisse in cal. Julias, neque ejus honori Vitellium quidem victorem intercessisse supra ex Tacito retulerimus. Cœlii autem hujus sententiam probat Labeo in *l.* 17. *§.* 15 *D. de ædil. edict.* qui Trebatii discipulus fuit. Fieri itaque non potest ut Cœlium Sabinum Labeo auctorem habeat, cum à morte Labeonis ad Cœlium Sabinum usque, ferè centum anni effluxerint. Præterea cum Sabinum Jurisconsulti citant, *Sabini* nomen *Cœlio* semper jungunt, ut apparet ex Caio *lib.* 1. *ad edictum Ædil. Curul.* in *l.* XX. *D. eod.* & ex Papiniano in *l.* 72. *§. falsam* 7. *D. de condit. & demonstrat.* quod in hoc Cœlio non faciunt, sed solo nomine Cœlii designant: quamobrem existimavi aliquando Jurisconsultum nostrum *Cœlium Antipatrum* esse: hisque rationibus movebar. Primùm quidem, quod plerique auctores cum de Cœlio Antipatro loquuntur, eodem modo quo Ulpianus, eum solo nomine Cœlii appellant, ut clare patet ex Nonio Marcello in verbo *finem*, in verbo *Paucies* aliisque locis: quod & confirmat Hadrianus

Junius medicus in *elencho auctorum Nonii*, cum ait, *Cœlium* solummodo scribendum esse, non *Cœlium Antipatrum*, cum illud Romani sit juris: hoc vero exotici. Locus deinde Ulpiani huic nostræ sententiæ mirum in modum congruit. Cœlius enim ibi à Labeone citatur: Cœlium autem Antipatrum Labeone antiquiorem esse verissimum est, & perinde non incongruum, si Antipatrum opinionis suæ assertorem habuerit. Cœlius itaque Antipater scriptor fuit luculentus, juris valdè peritus, multorum etiam ut L. Crassi magister, auctore Cicerone *in Bruto cap.* 26. LIBROS ANNALIUM, qui sæpissimè in testimonium adducuntur apud Nonium composuit, quos quidem eos esse puto, quos *de bello Punico ad Lælium* scripsisse apud Ciceronem legimus. Historiam autem eo stylo tractavit, ut eam erexerit, quæ jacebat humilis, addideritque illi majorem sonum vocis: perfectam tamen omnibusque numeris absolutam eam non reddiderit: neque enim rem polivit, ut ædificia bonus architectus, sed tamen dolavit, ut trabes rudis extructor: vitium non hominis, sed temporis fuit. Nemo enim Romanus studebat eloquentiæ, nisi ut in caussis, & in foro eluceret. Verùm licet Antipater, homo neque planè doctus, neque maximè aptus ad dicendum fuerit auctore Cicerone; eum tamen plus eloquentiæ, quam scientiæ juris ope-

operam dediſſe teſtatur Pomponius *d. l.* 2. *§.* 40. *D. de orig. juris.* Verùm ut hunc Antipatrum à noſtro Cœlio diverſum faciam, cogit me locus Ulpiani in *l. ædiles* 38. *§. ſed enim* 7. *D. de ædil. edicto: Idem*, inquit, de Cœlio loquens, *refert Ofilium exiſtimaſſe.* quibus verbis manifeſto apparet, noſtrum Cœlium Ofilio coætaneum, quod Antipatro convenire non poteſt, qui Ofilio antiquior fuit. Quamobrem non errabimus, ſi hunc M. Cœlium crediderimus: quod & confirmant tempora, quibus ille vixit Cicerone jam ætatis provectæ, atque ita Ofilio æqualis. Præterea eum Ædilem Curulem factum eſſe ſcribit Cicero *in Bruto*, atque ita veriſimile eſt, eum de his quæ *ad ædilitium edictum* pertinebant, accuratè ſcripſiſſe. Ejus etiam ſcripta *in Pandectis* non referuntur, *niſi in titulo de ædilit. edicto.* M. itaque Cœlius præter ædilitatem, tribunatum plebis adeptus eſt, in quo nemo contra civium perditorum popularem turbulentamque dementiam, à Senatu & à bonorum cauſa ſtetit conſtantius, teſte eodem Cicerone *in Bruto.* Poſtea tamen à ſeſe diſceſſit, & quos tentaverat evertere, imitatus eſt. Equitis Romani filius fuit, ex Puteolano municipio, quem Puteolani abſentem in ampliſſimum ordinem cooptarunt. Specie & forma in adoleſcentia fuit adeo liberali, ut libidinis infamiam non effugerit, quam tamen diluere

tentat Cicero *in oratione* quam pro eo ſcripſiſſe ſupra diximus.

ATTEIUS CAPITO.

CApitonum cognomina *à capite* dicta Cicero auctor eſt *lib.* 1. *de Natura Deorum*, *cap.* 29. Primus *Atteiorum* quod magno capite eſſet, *Capitonis* nomen ipſi tributum, ad poſteros tranſmiſit, peculiari Romanorum more apud quos cognomina ab eventu uni ex quadam familia tradita, ad poſteros ejus familiæ propagabantur. Sic *Silones*, ſic *Scævolas*, ſic *Labeones*, *Syllas*, alioſque immuneros dictos fuiſſe apud auctores legimus. Quem quidem morem veteres Galli non retinuere: non enim poſteros *Hugonis Capeti Capetos* dictos reperimus, licet eadem ratione à Gallis Capetus, qua Atteius à Romanis Capito nuncupatus ſit. Sic *Caroli Martelli* ſucceſſores *Martelli* cogomen non uſurpavere. quod quidem magnæ auctoritatis ſcriptores impoſitum ei fuiſſe putant, quia ſicuti malleus qui *martel* Gallice dicitur ferrum conſcindit & mollit: ita ipſe multas gentes devicit, earumque vires confregit. Ego verò ſic nuncupatum exiſtimo, quod caput ad ſimilitudinem mallei, quem ut diximus, Galli *martel* vocant, habuerit. Sic *Tuditano* cognomen inditum, quod caput ad mallei formam ha-

haberet. *Tudites* enim mallei sunt, auctore Festo, *à tundendo* dicti. Cæterùm Capitonem nostrum, filium fuisse existimo L. Atteii Capitonis, qui Senatusconsulto subscripsit, quod à Cicerone refertur *lib.* VIII. *ad famil. epist.* 8. ubi tamen vulgo corrupte legi *L. Atteius L. F. Ancapito* certissimum est. Bernardus quidem Rutilius reponit *L. Atteius L. F. Atteii N. Capito:* vitiose tamen; erat enim & Atteii filius; nec olim cives Romani demonstrari solebant à cognomine avi vel patris, sed tantum à prænomine. Manutius autem sic legendum putat *L. Atteius, L. F. Aniensis Capito.* ut hæc dictio *Aniensis* nomen sit tribus Capitonis. Crederem etiam legi hoc modo posse *L. Atteius, L. F. A. N. Capito*, ut his duabus literis puncto distinctis, significetur *Auli nepos.* Quicquid sit, hic L. Atteius Capito, C. Capitonis Jurisconsulti pater fuit, vir prætorius, & in republica magnæ satis auctoritatis. Tribunatum plebis exercuit auctore Plutarcho *in C. Cæsare*, Cæsarique familiaritate maximè junctus, apud Ciceronem *lib.* XIII. *ad famil. epistol.* 29. quam scribit L. Planco. Avus autem nostri Capitonis Centurio Syllanus fuit, auctore Tacito *lib.* III. *Annal. cap.* 75. Noster verò Capito studiis civilibus principem in civitate locum adsequutus est: hæc enim ætas duo pacis decora & ornamenta tulit, Capitonem & Labeonem: sed

Labeonem incorrupta libertate, & ob id fama celebratiorem: Capitonis autem obſequium dominantibus magis probatum, erat enim voluntatis & poteſtatis principum, cum hypochriſi aſſentator. cujus rei extante ſatis ampla apud ſcriptores teſtimonia: ex quibus pauca afferemus. Scriptum eſt apud auctorem *de illuſtribus Grammaticis cap.* 22. quum M. Pomponius grammaticus ex oratione Tiberium reprehendiſſet, affirmaſſe Atteium Capitonem illud eſſe Latinum: & ſi non eſſet, futurum. unde rectè reſponſum eſt à Pomponio: *Mentitur*, inquit, *Capito, tu enim Cæſar civitatem dare potes hominibus, verbis non potes*, ſic enim legendum eſſe puto, non ut vulgo legitur *verba non potes.* Scribit etiam Tacitus *d. lib.* 3. *annal. cap.* 70. L. Ennium Equitem Romanum majeſtatis poſtulatum, quod effigiem Principis promiſcuum ad uſum argenti vertiſſet, Recipi Tiberius Cæſar inter reos ſe vetare ſimulabat, palam aſpernante Atteio Capitone, quaſi per libertatem Non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi, neque tantum maleficium impune habendum: ſanè lentus in ſuo dolore eſſet, reipublicæ injurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius ut erant, magis quàm ut dicebantur, perſtititque intercedere. Qua quidem in re Capito multum famæ & exiſtimationis amiſit. *Capito*, inquit Tacitus *d. cap.* 70. *in-*

insignior infamia fuit, quod humani divinique juris sciens egregium publicum, vel ut mallem, *hac re jus publicum & bonas domi artes dehonestavisset.* His itaque adulationibus, quibus tempora illa admodum sordida & infecta fuere, consulatum ei Augustus acceleravit, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret, eodem Tacito auctore *d. cap.* 75. Collega autem in consulatu additur ei C. Vibius C. F. Postumus ab Onuphrio *lib.* 2. *Fast.* ex quadam antiqua inscriptione, cujus exemplum hic apposui.

IMP. CÆSARE. D. F. AUGUSTO. P.
PONT. MAX. TRIB. POTEST. XXIX.
COS XIII. PP. IMP. XV.
... SPETUS. MAG. DD.
... OMNIA. SCRIPTA SUNT. QUÆ. IN. HOC.
... C. ATTEIO. CAPITONE. C. VIBIO. C.F.
COSS.
POSTUMO.

Atque eos Consules sub eum annum subgerit, quo M Lepidus L filius, L. Aruntius Consules facti sunt, quasi hoc ipso anno suffectos, ut non mirum sit, si à Cassiodoro, cæterisque qui Fastos consulares ad illa usque tempora continuarunt, produxeruntque, de Capitone Atteio, Caioque Vibio mentio nulla facta sit; quod illi rationem tantum habuerint eorum Consulum, qui initio anni magistratum inierunt. Et

quidem ſuffectum fuiſſe Capitonem ſatis indicat Tacitus, quum ei acceleratum ab Auguſto conſulatum ſcribit: id etiam diſerte ſignificatur ex Pomponio *l. 2. D. de origine jur.* In conſulatu autem ſuo fertur decreviſſe: *invitam libertam patronum uxorem ducere non poſſe*, auctore Ulpiano *lib. 111. ad leg. Jul. & Papiam in l. quod & Atteius 29. D. de ritu nupt.* Quod tamen ita obſervandum eſt, niſi patronus ideo eam manumiſit, ut uxorem eam ducat. Addendum ex Juliano, ni etiam filiusfamilias ancillam juſſu patris manumiſerit matrimonii cauſa, ut refertur à Rufino *l. 51. D. eod.* Hocque ex ſententia ejus Senatuſconſulti quod factum eſt Capitone Conſule, de quo interpretanda eſt *l. 21. D. qui & à quib. manumiſſ.* Capitonem autem Juriſconſultum Conſulem fuiſſe cum Germanico, anno ab Urbe condita 764. apud Cuſpinianum ſcriptum legimus. Sed hallucinatur, vir alioqui antiquitatis Romanæ eruditiſſimus, collega enim ille Germanici Cæſaris *C. Fonteius* Capito nuncupatur: noſter verò *C. Atteius*. Qui quidem non ejuſdem nominis nec ejuſdem familiæ fuere. Cæterùm Atteium libertum habuit Philologum, quem inter Grammaticos Rhetorem, & inter Rhetores Grammaticum appellaſſe eum, tradit Suetonius Tranquillus de *illuſtr. Grammat. cap.* 10. Hæc de moribus, & honoribus Capitonis referun-

ferun-

feruntur: de doctrina autem non minora, principem enim locum in civitate, studia ei civilia dederunt; in quorum tractatione diversam perpetuo ab Antistio Labeone, ut & in reipublicæ gubernatione sententiam tenuit. Ideoque non malè Pomponius in *l.* 2 *D. de orig. jur.* eos *primùm in jure civili, quasi diversas sectas fecisse* tradit: *Atteius siquidem Capito in his quæ ei tradita fuerunt, perseveravit: Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinæ fretus, plurima innovare instituit, Atteioque Capitoni Massurius Sabinus successit, Labeoni verò Nerva, qui adhuc eas dissensiones auxerunt.* Quamvis tamen Capito diversum à Labeone semper senserit; ejus tamen doctrinam imminuere, aut adimere, scriptis suis nunquam tentavit; quinimò eam semper plenissimo ore, & cum laudis elogio prædicavit. Testis est Gellius *l.* XIII. *cap.* XII. qui in quadam epistola Atteii Capitonis scriptum se invenisse fatetur, Labeonem Antistium, legum atque morum pop. Rom. jurisque civilis doctum apprime fuisse. Proponant sibi hujusce ævi scriptores, hoc veteris literarum candoris exemplum; & quod quisque meruerit, liberè & ingenuè profiteantur. Hanc autem tam insignem juris cognitionem accepit totam ab Ofilio Jurisconsulto, de cujus doctrina quædam supra diximus. Cæterùm Capito & honoribus, & scientia florens, tandem sub Ti-

Tiberio Cæſare ſenex extremum clauſit diem. Multos tamen libros ſcriptos reliquit,

COMMENTARIA. AD. XII. TAB.

CONJECTANEORUM. LIB. CCLX.

Affertur quidem à Gellio *lib.* XIV. *cap.* VII. *noct. Att.* locus ex *lib. ducenteſimo quinquageſimo nono Atteii.*

DE. PONTIFICIO. JURE. LIB. X.

meminit idem Gellius *libri quinti* in *lib.* 4. *cap.* 6. & Feſtus in dictione *mundus.* Ex quo illa ſunt quæ à Macrobio *lib.* VII. *Saturn. cap.* XIII. *de geſtatione annuli, deque Deorum formis non inſculpendis* referuntur. Scripſit præterea

COLLECTANEORUM. LIB.

Numerum non indico, eorum tamen *nonus* citatur à Gellio *lib.* IV. *cap.* XIV. qui inſcriptus erat, *de publicis judiciis.*

DE. OFFICIO. SENATORIO. LIB. SING.

teſte eodem Gellio *lib.* IV. *cap.* X. Reliquit etiam

DE. JURE. SACRIFICIORUM. LIB. X.

ſicuti apud Macrobium legimus *lib.* III. *Saturn. cap.* 10.

Plinius de *Artopta* loquens *lib.* XVIII. *cap.* XI. Capitonem, tanquam locupletem auctorem habet. Ejus ſententiam & contrariæ ſectæ auctores probarunt, ut Proculus ipſe *lib.* 2. *epiſt.* Parietem communem incruſtare licere in *l.* 13.

§. 1.

§. 1. *D. de servitut. præd. urban.* ubi notandum verba illa: *Cæterùm si demolitus sit vicinus, & ex stipulatu actione damni infecti agatur, non pluris quàm vulgaria tectoria æstimari debent, quod observari & in incrustatione oportet*, non esse ex Capitonis sententia, sed addita à Proculo: ne quis Capitonis verbis ductus errare hac in re posset. Is aliquando in jure, *Atteii* nomine tantum vocatur, ut in *l. qui quatuor* 30. §. *ult. D. de legat.* III.

NERVA.

C*Occeiorum* familia, Romæ varias habuit stirpes. Fuit *Nervarum*, ex qua stirpe, hi Jurisconsulti, pater & filius orti sunt. Habuit & *Cassianam*, cujus mentio fit à Papiniano in *l.* 16. §. 1. *D. de his quæ ut indignis aufer.* ubi Cocceius Cassianus vir clarissimus nominatur, qui Ruffinam ingenuam amore pleno dilexerat. Sic enim potius quam, *honore pleno*, legendum puto cum iis, qui jam illud notavere. Duo itaque Coceii Nervæ Jurisc. leguntur, pater & filius: utriusque meminit Pomponius in *l.* 2. *D. de orig. jur.* Pater Labeonis doctrinam sequutus, dissensiones inter Labeonem & Capitonem cœptas, cum Massurio Sabino Capitonis sequace auxit: is patre Cocceio Nerva natus, propter præstantem juris civilis cognitionem, Ti-

Tiberio Cæsari familiarissimus fuit, auctore eodem Pomponio: ita ut Cæsarem in Campaniam secedentem, solus ex Senatoribus sequi meruerit, Consulque ab eo factus est, ut testatur Tacitus *lib.* 4. *Annal. cap.* 58. Is tantæ probitatis vir fuit, ut vitam abstinentia cibi finire maluerit quam crudelitatem & sævitiam, qua Tiberius in bonos cives grassabatur, diutius perpeti. Quod tamen ita grave Tiberio, ut eum à proposito avertere omnimodo tentaverit, sed frustra: eod. Tac. teste *lib.* VI. *annal. cap.* 26 quamobrem ut ejus manibus quasi parentaret, accusatores celeberrimos, & notos, necari jussit, & viginti quinque sestertiorum millia in publicum contulit, ut ex iis gratuitum mutuum per triennium obæratis præstaretur. Paucæ reperiuntur ejus *in Pandectis* sententiæ: nam ea quæ *de Nerva* leguntur, ad filium transferenda sunt, ut plurimum. Qui quidem patris partes in jure sequutus, doctrinæ præstantia maximè floruit: ita ut anno ætatis suæ decimo septimo, aut ætate paulo majore feratur publicè de jure responsitasse, auctore Ulpiano in *l.* 1. *D. de postul.* Temporibus Proculi vixit: quare sæpissimè à Jureconsultis cum Proculo conjungitur, quasi ejusdem ætatis, & scholæ. Ex quo notandum, cum in *l.* 3. *D. de usufr. earum rerum*, *&c.* refertur Nervam negasse, usumfructum nominum posse legari, etiam post Senatusc. quo om-

nium

nium rerum usufructus legari poterat, ejusque sententiam à Cassio & Proculo reprobatam, i. e. ab utraque schola: hoc de Nerva patre interpretandum. Filii tamen aliquando sententia confirmatur, ut ab Ulpiano in *l.* 3. *§. si servus* 8. *D. de pecul.* aliquando improbatur, ut à Celso filio in *l. si rem* 29. *D. de evict.* Scripsit autem Nerva filius quædam

DE. USUFRUCTU.

ut apparet ex *l.* 13. *§.* 7. *D. de usufr. & quemad.* Scripsit etiam

DE. USUCAPIONIBUS.

Ab eo Nervam Imperatorem originem traxisse certissimum est. *C. Licinii Nervæ* cujusdam mentio fit apud Ciceronem in *Bruto cap.* 34. quem civem improbum, & non indisertum Trib. pleb. scribit: sed nostros ab eo fluxisse negandum est, cum non *Licinios*, sed *Cocceios* dictos constet. Fortasse tamen non aberrabimus, si nostrorum originem ad Nervam illum referamus, quem familiarem Planco fuisse, docet ejus epistola ad Ciceronem, *lib.* x. *Ciceronis ad familiares. epist.* 18.

SEXTUS POMPEIUS.

POmponius in *l.* 2. *D. de orig. jur.* Sexti Pompeii Jurisconsulti meminit: quem à Manilio, Bruto, & P. Mutio, cum Tuberone, Ru-

Rutilio Rufo, & Virginio profectum ſcribit. Patrem habuit Sextum Pompeium, fratrem Cneium, Pompeii magni patrem: cumque frater inter oratores aliquem numerum obtineret, ipſe præſtantiſſimum ingenium contulit ad ſummam juris civilis, & ad perfectam geometriæ, & rerum Stoicarum ſcientiam, auctore Tullio in *Bruto cap.* 47. quem idem Tullius eruditum hominem in philoſophia appellat *lib.* 1. *de Orat. cap.* 15. Meminit etiam Sexti Pompeii Juriſconſulti Pomponius in *l.* 41. *D. de hered. inſt.* alius tamen à primo, qui neque Parthenii, neque *Titi*, vel *Tiberii* (utrumvis legas) mentionem facere potuit, ſerie temporum repugnante. Sciendum tamen, ſi ad Tiberium hujus legis exemplum referatur, hunc Sextum Pompeium, eum conſtituendum eſſe, quem anno ultimo principatus Tiberii, Conſulem Faſti faciunt: ſin autem *Titus* hac in lege legatur, ſicuti legendum *Alciatus* putat *lib.* 11. *cap.* 11. *diſpunct.* non ad Titi Veſpaſiani filii tempora, Sextus hic rejiciendus eſt: ſed ad Antonini Pii principatum, qui Titus quoque appellatus eſt; quamvis in quibuſdam codicibus, pro Sexto *Pompeio*, Sextum *Pomponium* exaratum non ignorem, & corruptè. Hoc enim caput deſumptum eſt ex Pomponii *lib.* XII. *ex variis lectionibus*: atque ita abſurdum eſt exiſtimare, Pomponium de ſe ipſo ita ſcripſiſſe: *ut refert Sextus Pomponius.*

TU-

TUSCIANUS.

TUscianum cum Aburnio Valente, Jaboleno Prisco in Sabinianorum scholâ successisse scribit Pomponius *d.l.2. D. de orig.jur.* Qui autem hic Tuscianus fuerit, non facilis est disquisitionis. Tuscianum quidem eloquentissimum oratorem fuisse tradit Suidas in Τεσκιανός. Quidam tamen locum Pomponii mendosum arbitrantur; quod licet à me probetur, non assentior tamen iis qui pro *Tuscianus*, legendum *Titus Mætianus* putant. Nam *Volusius* Mœtianus, quem de jure differentem M. Antoninus Philosophus audivit, non *Titus* appellatur, sed *Lucius*, apud Capitolinum in *Marci Antonini vita. cap. 3.* Propterea Mætiani ætas ad hunc nostrum Jurisconsultum referri non potest. Non incongruè itaque dixerimus, si apud Pomponium loco supra citato pro *Tuscianus Tuscius Fuscianus* reponamus. Hoc enim mendum exemplaribus vetustate exesis, librariorum inscitia, & nominum similitudine, apud Pomponium facile irrepsit. Conjecturam autem nostram juvat, quod is sub Hadriano vixerit, & sub D. Pio legatus Numidiæ fuerit, ad quem D. Pii constitutio refertur, tanquam ad virum peritum juris à Triphonio in *l. 7. D. de legat. præst. cont. tab.*

INDEX RERUM

memorabilium, quæ in hoc opere reperiuntur.

Cau-

D

Q.

Q.

R.

S.

T.

NO-

NOTÆ ET ANIMADVERSIONES AD BERTRANDUM.

Pag. 1. lin. 1. *Spartianum*] locus is eſt in *cap. 23.*

l. 14. *inquit :*] in l. 2. C. de *vet. jur. enucl. §. 20.*

l. 22. *eundem Cicer.*] locus Ciceronis eſt libr. 4. *ad Attic. epiſt. 4. iiſque* (librariolis) *imperes, ut ſumant membranulam, ex qua indices fiant, quos, vos Græci (ut opinor)* σύλλαβους *appellatis.* Ex quo apparet *indicem* à Cicerone non eo ſenſu quo hic ab auctore noſtro accipi, ſed pro cujuſvis libri titulo, aut inſcriptione. Ita Sueton. *in Calig. cap. 49. in ſecretis ejus reperti ſunt duo libelli, diverſo titulo : alteri gladius, alteri pugio index erat.* Item Martial. *lib. 3. epigr. 2.*

> *Et te* (libelle) *purpura delicata velet,*
> *Et cocco rubeat ſuperbus index.*

p 4. lin. 18. & ſeqq. Male Alciatus *lib. 2. diſpunct. cap. 27.* & eum imitatus vir celeberrimus auctor noſter Salvio Juliano tribuunt id epigramma, quod extat *libro 4. Anthol.* qui εἰς εἰκόνας ἀνδρῶν ἀγαθῶν inſcribitur *ep. 2.* quodque Theætetus, recens poëta in honorem Juliani Anteceſſoris (novellarum Juſtiniani interpretis & epitomatoris) compoſuiſſe videtur; cum temporibus Hadriani, & Salvii Juliani jus civile Romanorum Beryti floruiſſe non conſtet. quod & animadvertit Fabrottus *in not. prior. ad Theoph.* & ante eum Pithæus.

l. 22. Ῥώμη] intelligit τὴν νέαν Ῥώμην ſive Conſtantinopolin. vid. *proœm. digeſt. §. 9.*

l 24. Βερόη] eadem quæ *Berytus* uti obſervavit Joſ. Scaliger ad Euſeb. p. 121. ex hoc Nonni loco, qui eſt Dionyſ. lib. XLI. verſ. 364.

Πρωτοφανὴς Βερόη πέλε σύγχρονος ἥλικι κόσμῳ,
Νύμφης ὀψιγόνοιο φερώνυμος, ἣν μελανάσαι
Υἱεές Αὐσονίων ὑπατηΐα φέγγεα Ῥώμης
Βηρυτὸν καλέουσιν, ἐπεὶ Λιβάνῳ πέσε γείτων.
Prima apparens Beroë fuit coœva æquali mundo,
Nymphæ serogenitæ nomen habens, quam exules
Filii Ausoniorum, eximia lumina Romæ
Berytum appellant, postquam Libano cecidit vicina.

vide *Menag. cap.* 24.

πάντα θεὸς] lege πάντα φύσις, juxta edit.

p.5. l.13 *Nov. const. 10.*] in aliis edit. est *ix.*

p.6. l.18. *Gellius*] libro x. cap.15,

l.21. *Sacerd. vestalem*] adde *in omni mea jurisdictione* jurare &c.

p.7. l.1. *met. causa,*] adde *in l. 1.*

l.20. lege: *tabulas bonorum poss.*

p.10. l.18. *Cassiodorus*] adde & Lampridius *in Commodo cap.* 12.

p.13. l.5. *& ex l. Plautius. 49. D. ad leg. Falcid. & l. si proprietarius. 22. §. ult. D. de damno inf.*] utraque hæc lex aliena est à proposito; neutra enim Minitii, aut Juliani meminit. Videtur tamen id voluisse vir nobilissimus, pari ratione ac Julianus *ad Minitium*, ita Paulum *ad Plautium* libros scripsisse (uti paret ex inscriptione harum legum) *commentarios* scilicet, vel *notas*: neque tamen Paulum hosce libros Plautio aut dedicasse, aut dedicare potuisse quod hic Pauli tempora non attigerit.

l.13. lege: *l. tenetur 6. §. si eas 4.*

p.15. l.2. lege: *quod ex l. manifestissimi 22. §. sed* –

l.23. sic transponend. *instit. de fideic. hered. & in l. generaliter vers. cum autem C. de instit. & subst. hominem excelsi ingenii. Nov. 4. maximum Papinianum. in Nov. 108. Sapientissimum.*

l.18.

p. 18. l. 21. *nece:* lege *cæde.*
l. 24. *ad hoc*] lege *& huic.*
l. 28. *Fratrum*] adde *Antoninorum.*
p. 19. l. 8. *noluerit rationem*] multa hic desunt, quæ vide apud Spartianum *cap.* 8.
l. 21. *nulla*] adde *satis* justa.
p. 20. l. 15. *Q. Mutio Scævola*] male. *Cervidius* enim *Scævola quæstiones* scripsit.
l. 25. locus *Isidori* est in libro 6. cap. 8.
p. 22. l. 23. *alius*] adde *item à Justiniano in d. l. cum acut.*
p. 24. l. 2. lege: *Ad secundum l. Divus Hadrianus 8. D. de divort.* nam *l. si pœnituit* est ex libro *primo.*
l. 3. *notas scripsit Mætianus:*] male. nam ipse Martianus, uti paret ex l. *qui pupillam*, auctor est harum notarum.
p. 27. l. 24. *lib. 8.* cap. 15.
p. 28. l. 1. lege *à Quinto Mutio.* nam & augurem Q. appellatum fuisse constat ex Cic. *lib. de amicit.* in *princ.*
l. 4. lege *Q. Scævola tradit Valer. Max. lib. 8. cap. 12.*
l. 5. *pro Balbo cap. 20.*
p. 31. lin. 5. *lege 62.* adde *D. de cond. & dem.*
l. 17. *male trahit* adde in paratitl. ad tit. C. de indict. viduit.
p. 35. l. 20. *deminuere ex legato*] adde *vel detrahere* uti est in l. *Si peculium. 10. D. de pecul. leg.* vide & l. *denique 8. pr. eod. tit.*
p. 36. l. 2. *eodem verbo usus est*] adde *Ulpianus*, nisi malis *Julianus* in l. *si ususfructus* 14. §. 1. &c.
l. 18. §. *commodatum*] in hoc §. nihil de Mutuo occurrit, puto Bertrandum respicere ad §. *quinimo 8.* qui tamen & ipse Juliani non Mutii verba refert.
p. 38. l. 4. *Lampridius cap. 16.*
p. 39 l. 9. lege: *in l. quæsitum 12. §. sed si fundus 27. D. de instr. vel instr. leg.*

p. 41.

p.41. l.13. *cum Pæto &c.* apud Cassiodorum est *Pio.*

l. 11. *Turpilianus enim collega &c.* non diversorum, sed unius III. viri A. A. A. F. F. nomen est *Sabinus Turpilianus.*

p.43. l.9. *Pomponio auctore*] adde *in d. l. 2. D. de orig. jur. §. 47.*

p.46. l. 22. lege: *Gellius librum undecimum.*

l.24. *lib. 8.*] in vulg. Nonii editionibus est *lib.7.* & rectius, nam & ita apud Gellium *lib. 4. cap.20.* legitur; ex quo hunc locum Nonius desumpsit.

p. 47. l. 7. *auctore Tacito*] lib. 1. *histor. cap. 87.*

p.48. l.8. lege: *lib. 18. annal. lib. 2. histor. cap. 60.*

l. 11. lege: *Tacitus lib. 1. hist. cap. 82.*

l. 20. ex l. 47. *de legat. 2.* malè colligitur Proculum Sempronii nepotem fuisse.

p.51. l.11. *Iliad. ζ. vers. 234. & η. vers. 482.*

p. 52. l. 13. male existimat Bertrand. verba: *Et sues autem &c.* in *l.65. §.4. ff. de leg. 3.* tribui debere Cassio non Martiano; nihil enim aliud ex Cassio in *d. l.* retulit Martianus, quam pecoribus legatis eum existimasse etiam quadrupedes quæ gregatim pascuntur, contineri. Addidit vero de suo Martianus: *Et suos autem* & quæ sequuntur. *Menag. cap.31. p.125.*

p.54. l.3. *Æmilii si quidem nomen Cornel. gentis fuit.*] Proculos ex Cornelia gente ortos esse vix crediderim, quid enim Cornelii Proculi patre *Claudio* Proculo, quid nostro *Licinio* Proculo facias? Et nescio utrum verum sit *Æmilii* nomen gentis *Corneliæ* fuisse. Verum quidem est Scipionem Africanum Æmilii Pauli F., postquam in Scipionum familiam adoptione transivisset, appellatum fuisse P. Scipionem *Æmilianum.* (Valer. Max. lib. v. cap. 10.) Ex Æmiliorum gente fuere potissimum Pauli, Scauri, Lepidi.

p.55. l.5. *Vell. Paterculus lib.2. cap.103.*
l.9. *lib.18:*] lege: 2. *hist. cap.* 29. & 3. *hist. cap.* 36.
l. 18. *Sat.3. vers. 130.*
p.58. l.8. *solum*] add. *l.21. de contrah. empt.*
l.17. *Appianus* lib.4. ἐμφυλ. in fin.
p.60. l.21. *eodem Tacito*] dict. lib.3. cap.70.
p.61. l.6. *Livius lib.5.*] cap.31. & lib.6. cap.27.
p. 68. l. ult. *l. 9. D. pro socio:*] puto legendum *in l. 23. D. pro socio*, vel *52. §. 8.*
p.70. l. ult. *Hadriano cap.4.*
p.72. l. 13. *Spartianus in Hadr. cap.15.*
p.73. pr. *Plin. lib.7. cap.21.* quibus visus erat infirmior, iis membranarum usum familiarem fuisse non docet; verum refert, fuisse, qui in nuce inclusam Iliada Homeri in membrana scriptam habuerit.
l.24. *hodie*] adde *à principe.*
p. 77. l. 19. lege: *l. non ex omnibus 39. D. de recept.* Ex duodecimo *l. 33. de pecul.* Ex decimotertio *l. 22. D. de acquir. possess.* Ex decimoquarto, & decimoquinto *l. morbus. 113. l. solvendo 114. de verb. sign.*
p. 79. l. 14. lege: *Anno V. C. 866.* vid. Onuphrium *in Fast.*
l. antep. *antiq. inscript.*] eam exhibet Onuphr. *in comment.* ad A. V. C. DCCCXXCII.
p.85. l.4. male Labeonem in *l. 30. de usurp.* de Domitio interpretatur quem & J.C. fuisse, & libros epistolarum scripsisse contendit ex verbis *l.28. qui test. fac. poss. Domitius Labeo Celso suo salutem.* Ego quoque cum Bertrand. nihil mutandum in *d. l. 30. §. 1.* existimo, sed longe alia de causa: sc. quia adduci non possum ut credam, Domitium illum Labeonem fuisse J.C., cujus ut Jurisconsulti meminit nemo. Celsum quidem consuluit, sed non inde sequitur

pro-

protinus eum juris auctoribus esse annumerandum: quanquam juris auctores sese invicem consulebant, sed alii eos etiam consulebant, ut patet ex *l. 3. §. 1. D. de min. l. 18. de jur. cod.* Etiam J. C. non fuisse Labeonem illum apparet ex stulta, & plusquam ridicula quæstione quam Celso proposuit. *Menag. cap. 20.*

l. 25. INSTITUTIONUM] hi libri apud Labittum non citantur, & dubito an *institutiones* Celsus scripserit.

p. 87. l. 15. Frustra Bertrand. in *l. 64. §. 9. D. pro soc.* legendum existimat: *Et ait Sextus Pomponius Julianum referre Sabinum respondentem* &c. & in vita Pedii (dum ipse sibi non constat) *& ait Julianus Sextum Pedium.* Breviter autem monuisse sufficiat libros XXXV. *ad Sabinum* scripsisse Pomponium, ut verisimilius sit, quod in d. *leg. 64.* sequitur, de Sabino id Pomponium retulisse, quam Julianum, qui ad Sabinum nullos libros scripsit. *Menag. cap. 20.*

p. 89. l. 26. ad hunc * transferenda sunt verba pag. seq. asterisco (*) simili notata AD SABINUM LIB. XXXV.

p. 91. l. 10. Pomponium scripsisse *librum singularem de tacitis fideicommissis*, ex *l. pupillus 239. D. de verb. sign.* non rectè colligitur, cum d. l. *pupillus* sumpta sit ex Pomponii *libro singulari Enchiridii.*

p. 94. l. 22. *lib. 4. epist. 24.*

p. 95. l. 5. & seqq. *Marcum Metium &c.*] in inscript. quæ est apud Onuphr. *lib. 2. Fast.* ad A. V. C. DCCCCLXXVIII. legitur *Marcum Mæcium Rufum &c.* porro notandum Ulpianum auctorem esse l. 5. D. *de jure Fisci*, non vero Metium. puto ita sensisse Virum Clar. *ut intelligatur de Metio, jurisconsulto illo, qui auctor est novæ sententiæ in l. 50. D. de jure fisc.* ubi tamen in vulg. edit. legitur *Messius.*

l. 15.

l. 15. *Qui alius à libris fideicommissorum est*] Fallitur hic Bertrand. dum putat libros *quæstionum de fideicommissis* alios esse à libris *fideicommissorum*; Ego sane non diversos crediderim. Et ita Anton. Augustino videbatur. *Menag. cap. 5. amœn. jur. civ.*

p. 97. l. 14. *944:*] apud Onuphr. est *948.*

p. 98. l. 4. Ad locum Lampridii quod attinet, omnino mendosus est, siquidem præter Africanum, multi alii Jurisperiti inter consiliarios Alexandri ibi numerantur, qui ætate Alexandrum antecesserunt, quales sunt Pomponius, Alphenus, Mæcianus &c. neque etiam hæc nomina in vetustis membranis comparent, quarum ope Claud. Salmas. hunc locum integrum restituit, quem vid. *Menag. cap. 23.*

p. 101. l. 1. Putat quidem Bertrand. in inscript. *leg. 42. de fideic. libert.* legi debere *Marcellus* non *Martianus*, quia sc. Marcianus sub Alexandro vixit, auctor vero dictæ leg. Pium Imper. appellat *suum:* sed omnino ibi legend. ut *in Pandectis Flor.* legitur; *Mæcianus lib. 7. Fideicommissorum.* Ille enim libros fideicomm. scripsit, non item Marcellus. *Menag. cap. 5.* Et dato Martiani esse hanc, nihil propterea mutandum, non obstante temporum ratione; extat enim rescriptum Antonini ad eundem hunc Martianum in *§. 2. Inst. de his qui sui vel alien. jur.* Vide ipsum Bertrandum *pag. 164.* & intellige, quam malè habitus sit ab heredibus auctoris nostri fœtus ejus postumus, quamque negligenter in lucem editus.

p. 103. l. 9. *l. 85. D. de cond.*] lege: *in l. 86.* quæ tamen & ipsa huc non spectat, cum Mæciani sit, non Marcelli.

l. 10. *Scauro*] in vulg. edit. *Gauro.*

p. 104. l. 7. *& ex inſcriptione l. 11. quod met. cauſ.*] malè; hæc enim lex non Marcelli, ſed Pauli eſt.

p. 108. l. 18. *ut ex illius verbis &c.*] verba Servii hæc ſunt: *Manifeſti eum furti arguit, dicendo vidi.* Eadem allegat Cujac. *lib. xi. obſ. cap. 38.* ubi addit: *ad illum, opinor, reſpexit locum, eumque ex Cajo ſumpſit Tribonianus, legit in Cajo Servius &c.* Hæc cum apud Cujacium legeret auctor, quæ Cujacii ſunt verba, Servii eſſe ratus eſt.

l. pen. lege: *interpretis ad lib. 3. Georg. verſ. 307.*

p. 114. l. pen. *ex lib. ſing. &c.*] male. nam *l. ſi quis.* Paulum auctorem habet, non Cajum.

p. 115. l. 1. *ejuſdem &c.*] & hæc lex non benè Cajo tribuitur, cum ſit Pauli.

l. 21. & 4. ſeqq. Omnia quæ hic de Cajo proferuntur Scævolæ competunt, cui & ipſe auctor ea tribuit p. 107. l. 22. & ſeqq. non tamen id ejus, verum operis poſtumi editorum ἁμάρτημα crediderim.

p. 116. l. 7. C. *Caßium:*] atqui in vulg. edit. eſt *Cajum & Caßium.*

l. pen *l. x. C. ex quib. cauſ. inf. irrog.*] in toto hoc titulo *Venulejo* lex inſcripta non occurrit: impòſuit Bertrando ſimilitudo vocum *Venerii*, aut *Venuſtiani*, quæ leguntur in inſcript. l. 2. & l. 4. d. t.

p. 117. l. 1. *l. xvi. D. de pœn.*] hæc l. *Claudii Saturnini* eſt, quem diverſum à noſtro *Venulejo* facit Labittus, eundem vero cum eodem Venulejo faciunt Merillus, & Bertrandus. Complures Venuleji libri memorantur in indice D. Florentino, quorum quia nullos hic recenſet, contra quam ſolet auctor noſter, conjicere licet quam minus perfectum opus hoc, quam deſtinaverat, morte præventus nobis reliquerit.

p. 119.

p. 119. l. 15. *Lampridio cap. 27.*

p. 122 l. 12. lege: tradit Athenæus *lib. 1. Deipnosoph. in arg. oper.*

l. seq. *vocatur ab eod. ὀνομ.*] verius si dixisset κειτέκειτος. vid. *loc. cit.* Non enim Ulpianus Sophista, verum ejus ζηλωτὴς Pompejanus Philadelphensis ὀνοματοθήρας vocatur ab Athen. *lib. 3. cap. 19.* Non satis recte etiam confunditur Ulpianus Sophista, cum nostro Jurisconsulto Ulpiano.

l 20. *libro 2. excus.*] adde in l. 4. *in fin. D. de excus.*

p. 129. l. 6. *Novella nondum edita*; jam autem edita est.

l. 6. Videtur in *l. 9. de jur. cod.* Ulpian. notasse apud Marcellum non apud Aristonem.

p. 133. l. 10. lege: *militum impetrato imbre discussam contestatur.*

l. 23. *testimonio*] adde *exornavit* &c.

l. pen. *Spart. in ejus vita cap. 1.*

p. 134 l. 1. lege: *collusorem suum puerum.*

l. seq. lege: *neque patrem suum, neque patrem pueri.*

l. 11. lege: *Zeno apud Prienenses.*

p. 135. l. 4. *& in l. servum 27. D de pignor.*] hæc verba transferenda sunt ad lin. 7. ubi lege: *ad Marcellum ex l. servum 27. D. de pignor. & l. tutor 28. &c.* in d. enim l. *servum* non ad Papinianum, sed ad Marcellum Ulpianus notat.

l. 8. *non pauca ad Minitii &c.*] male: lex enim *vinaria 206. de verb. sign.* Juliani est, non Ulpiani.

p. 136. l. 2. *quædam decrevisse Ulpianus scribit in l. 2. §. sed & si quis 9. &c.*] & hic editores peccasse puto, nam in d. §. *Juliani*, non *Pomponii* meminit Ulpianus. Sensus erit commodus, si ita legas: *quædam scripsisse apparet ex l. ult. D. ad Sen. Tert. Ulpianus etiam meminit hujus Tertulliani in l. sive ingenua &c.*

l. ult. in l. 41. non fit mentio Pompeii sed Pomponii.

p. 138. l. fin. *ejusque mentionem illum facere &c.*] atque id ob temporis diversitatem fieri non potuisse antea demonstravit auctor.

p. 141. l. 4. *in l. 9. de supell. leg.*] male: cum lex hæc Papiniani sit, non Pauli.

p. 143. l. 4. *Justinianus*] male: est enim *Gordiani*; quare & id falsum quod sequitur, *imitatus Diocletianum*, nam eum Gordianus antecessit.

l. 7. lege: *Modestinus libro IV. de excusat. tut. in l. 13. §. 2. D. de excus. tut.* &c.

p. 147. *Justinianus:*] adde *in l. 33. §. 1. C. de inoff. test.*

p. 161. l. 18. vide Marcellum Donatum *ad Tac. I. Annal. cap. 37.*

p. 162. l. 6. *male Harmenopulus ad l. 11.*] ea quæ adducit Scholiastæ, non Harmenopuli sunt verba *(lib. 1. tit. 2. §. 46.)* quamobrem non jure Harmenopulus reprehenditur.

p. 167. l. 20. & seqq. Quod dicit auctor per capita Martianum libb. Instit. divisisse, absonum est, multoque magis quod confirmare id vult ex inscript. *leg. 19. de rit. nupt.* Nam non est ea de capite Institutionum Martiani accipienda, verum de capite leg. Juliæ.

p. 169. l. 14. *notas in Julianum conjicio &c.*] atqui in d. l. §. 2. Mauricianus, non Martianus commemoratur; & hic variat ipse Bertrandus (confer p. 97.) aut potius hi, qui illotis manibus tanti viri opus perficiendum suscepere.

p. 170. l. 2. *in quo rescriptum*] scilicet in aliquibus tantum editionibus. vid. Ant. August. *ad d. l. 15. Modestini.*

p. 173. l. 10 *probat l. 35.*] malè: est enim hæc l. Mæciani.

p. 174. l. 22. *fit mentio &c.*] atqui hæ leges, quibus probare nititur Modestinum *ad Cassium* scripsisse Javoleni sunt. confer p. 77.

l. fin. in inscript. leg. *homo liber de adq. rer. dom.* non fit mentio *lib. 35.* nec Modestini sed Pomponii *lib. 3. ad Sabinum.*

p. 177. l. 11. *Theogoniam ut perp. script. est apud P. Crin.*] Æmilius Macer *Theogoniam* scripsit (Non. in *Picumnus*) Licinius vero Macer *Ornithogoniam*, teste eod. Nonio in *profecta.* Non bene ergo Crinitus notatur.

p. 180 l. antep. *Rufini meminit &c.*] in d. l. Junii Rufini, non nostri Licinii fit mentio.

l. ult. & p. seq. *consulatum etiam exercuit &c.*] Titius Rufinus Cos. A.V.C. 950 uti apparet ex inscriptione quam adfert Onuphrius *in Fast. ad d. ann. V. C.* Confundit ergo Bertrandus Licinium, Junium, & Titium Rufinos.

p. 181. in fin. Collationem legum Mosaicarum & Romanarum Licinius Rufinus non scripsit. At Licinium Rufinum illius collationis auctorem alium esse ab hoc nostro certissimum est. Illic enim tit. v. & vi. &c. referuntur constitutiones ex tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano & Theodosiano, quas Licinius Rufinus Julii Pauli JC. æqualis legere per ætatem non potuit. *Menag. cap. 7.*

p. 182. l. 2. *Christianum fuisse*] hæc sententia jam dudum explosa à Frehero *lib. 1. parerg. cap. 9.*

l. 22. *l. 29. de liberali causa*] hæc l. non *Antini* est sed *Arrii Menandri*, in vet. edit. *Arriani.*

p. 183. l. ult. *inscr. duar. legum si heres &c.*] quatuor ll. *si heres* in d. t. occurrunt l. 35. quæ *Pauli* est. l. 73. *Caji.* l. 110. *Africani.* l. 125. *Rutilii Maximi.* Fallitur ergo Bertrandus, primum, quod neget esse in h. t. legem quæ inscribatur Rutilio Maximo, deinde, quod alteram harum ll. Juliano tribuat. Imposuit forte

illi hæc, nescio, quâ usus est, editio, cujus etiam vitio pleraque hujusmodi menda commissa fuisse reor.

p. 184. l. 18. Cornelium Maximum *ad L. Falcidiam* scripsisse mihi non fit verosimile, repugnante temporum ratione: Trebatius enim cum jam hujus discipulus esse desiisset; insignisque ipse juris scientia haberetur, bello Gallico Cæsarem secutus est: lex vero Falcidia sub Augusti demum III. viratu lata est.

p. 185. l. propen. Male Bertrand. ex *leg. 60. ff. de donat. inter vir. & ux.* colligit Hermogenianum JC. fuisse Christianum. Verum quidem est veteres Christianos, qui uxorem habentes ad sacerdotium vocabantur, ab uxoribus divortisse: verum hoc ante Impp. Christianos, quos ante vixisse Hermogenianum non dubitamus, legibus statutum fuisse, minus est verosimile. Igitur aut hæc vox *Sacerdotium* est à manu Tribon. aut, si est Hermogeniani, quod magis puto, de sacerdotio paganorum accipienda videtur. Paganorum quosdam sacerdotes non solum à Venere ante sacrificium abstinuisse; verum etiam matrimonium in totum abdicasse constat ex Tertulliano. *Menag. cap. 11.*

p. 187. l. 25. *ejusdem Galli meminit Virgil. &c.*] In eo graviter etiam errat Servius *ad d. eclog.* cum hunc Asinii Pollonis filium facit: rectius Ammianus Marcell. *loc. hic cit.* Gallus is, de quo Virgilius, *Cornelius Gallus* est, de quo & Ovid. *lib. 1. amor. el. ult. & lib. 3. el. 9. & 2. Trist. vers. 445.* nec non Propert. *lib. 2. in fin.* item Sueton. *in Aug. c. 66.* unde paret non convenire inter auctores de ejus morte. Circumferuntur quædam Maximiani Elegiæ, hujus Corn. Galli nomen præferentes. Celebris illa cujus princ.

Non

Non fuit Arsacidum tanti expugnare Seleucen &c. cui larvam detraxit Jos. Scaliger *in opusc. postumis.* C. *Asinius Pollio* Virgilii & Horatii amicus (*vid. Horat. 2. carm. od. 1.*) Cos. fuit A.V.C. DCCXIV. cum Cn. Domitio Calvino. Hujus filius *C. Asinius Gallus* Cos. fuit A.V.C. DCCXLVI. qui dimissam à Tibero Vipsaniam, Agrippæ F., Pomp. Attici N. uxorem duxit auctore Tac. *l. 1. ann. c. 12.* à Tiberio egestate cibi refertur peremptus ab eod. Tac. *l. 6. ann. c. 23.* Hujus Filius, Pollionis N., Asinius Gallus A. V. C. DCCLXXV. nono principatus Tiberii anno Cos. fuit (teste Plinio *lib. 33. cap. 2.*) cum Antistio Vetere. Hic sub Claudio ad res novas conspiravit. Suet. in *Claud. cap. 13.*

Cæterum nostrum Ælium Gallum, qui *de verborum significatione* scripsit, eundem puto, cum eo, qui à Festo citatur, quique Varronis ætate vixit, eo tamen ætate grandior. vid. Varr. *de L.L. p. 9. & 55.*

p. 187. l. antep. lege *Tiberio Claudio Donato.*

p. 188. l. 8. *libenter colligerem &c.*] vid. Valesium *ad Ammian. Marcell. p. 136.*

p. 189. l. 2. *in verbo Tribunitia &c.*] is locus extat in edit. Rom. Fulvii Ursini (quam & Gothofredus *in Auct. L.L.* exhibet) p. 159. in Ant. Augustini & Scaligeri editione eum suo loco non reperio.

p. 191. l. 21. præter Josephum Scaligerum, idem Senatusconsultum emendavit Villalpandus *in Ezechiel. tom. 3. part. 2 lib 3. cap. 19.*

p. 200. l. ult. & p. seq. *Frater Mutii* non *L. Crassus* fuit, sed *P. Crassus Dives*, Cic *1. de orat. cap. 37.* & *in Brut. cap. 26.* unde nota Pomponii errorem in *§. 40 l. 2. de orig. jur.*

p. 219. l. 13. *dicendi:* ita Bertrandus. in vulg. tamen editionibus, veluti Gruteri &c. *discendi* est: nihil ergo hic mendi apud Pompon.

l. 21. *consensu omnium qui ea ætate vixerunt.*] hæc verba apud Victorem non occurrunt. Puto id voluisse auctorem nostrum: habuisse Aquilium jurisconsultum domum in colle Viminali, ut scribit P. Victor *in quinta urbis regione*, quam pulcherrimam consensu omnium ea ætate fuisse, ita ut ex ea clariorem, quam ex juris civilis scientia Aquilium evasisse Plinius dicere non dubitaverit.

p. 227. l. 20. *pratura ejus &c.*] teste Cic. *pro Muræn. cap.* 20.

p. 231. l. 4. locus is Suetonii mendosus est, quem ita emendavit Manutius in *lib. de Senat. Rom: rege inter Romanas gentes allecta, mox à Servio* &c.

l. 17. non videtur Gruchius rectè reprehendi ab auctore nostro; nam ob censum patritii aliquando equitibus, & hi plebi accensebantur: ut notum ex illo *Horat.* 1. *epist.* 1. *vers.* 57.

Si quadringentis sex septem millia desunt
Plebs eris.

p. 241. l. 22. *in Fastis:*] *lib.* 2.

p. 249 in med. Magnopere à vero aberrat Bertrandus, quod ex verbis Ciceron. *lib.* 7. *ep.* 5. colligit Trebatium Sectæ Principem fuisse. *Quod familiam ducit*, proverbialis est loquendi modus significans quod præcipuum est. Quo usus etiam idem Cicero *lib. de fin.* 4. *Sed primum illud vide, gravissimam illam sententiam, quæ familiam ducit &c*, Traductus autem hic loquendi modus à venalium servorum familiis, in quibus pulchriora mancipia reliquum ducebant gregem, ut vendibiliorem redderent, ut recte Turneb. observat. *Menag. cap.* 14.

p. 253. l. 1. LIB. DUOS: à Macrobio tamen *d. loc.* citatur *decimus.*

p. 254 l. 8. *minime tamen cum Mess.*] non bene percepit Horatii mentem Bertrandus, non enim ab eo Messala cum Cascellio componitur.

p. 269. l. 20. *extraordinariis:*] fuit quidam Longinus consul suffectus. vid. Onuphr. ad A. V. C. 764. ad quem forte respexit Cuspinianus, non jure eo nomine hic reprehensus.

p. 278. l. 16. rectè in d. l. *Numidius* emendavit Cuspinianus, nam ex *Numidia* gente *Quadrati* fuere. vid. Casaub. *ad loc. cit.*

lin. penult. Vindius Varus *l.* 3. *de test.* ibi legitur Vivius Varus, in *corp. gloss.* Junius Varrus.

p. 279 l. 22. & 24. non bene *Salvio Juliano.* in Capitolino est *Salvio Valente.* de quo Ulpian. in *l* 7. §. 2. *de accusat.*

p. 280. l. ult. in *l.* 11. §. 2. *de min.* fit mentio Ætii Severi. in *corp. gloss.* Decii Severi.

p. 292. ad fin. Bertrand. hoc loci *Emiseno Frontoni* emendat: *Emisa* autem sive *Emissa*, sive *Emessa*, aut *Emesa* (namque omnibus his

modis

modis hujus urbis nomen à ſcriptoribus effertur) Phœniciæ urbs fuit, de qua Ulpian. l. 1. *de cenſ.* & l. 8. *tit. eod.* Sed præterquam quod nomen patriæ adjungi non ſolet nominibus propriis in epiſtolis, veriſimile non eſt de teſtamento militis Imperatorem ad rhetorem reſcripſiſſe. Quare in l. 52. *de man. teſtam.* nihil mutandum. Aut ſi quid mutandum, legendum forte *Meſſieno Frontoni. Menag. cap.* 31.

p. 293. l. 3. *lex Mela* 14. *de alim. leg.* eſt lex Ulpiani.

p. 295. Campanum juriſconſultum ex Cocceiorum familia ortum fuiſſe & Severi atque Antonini vixiſſe temporibus, ſcribit hic Bertrand. ſed utrumque falſo. Alius eſt JC. Campanus à Cocceio illo Campano ad quem apud Marcian. in *l. ſi quis* 29. *ad S. C. Treb.* & apud Juſtinian. in inſtitut. tit. *quib. mod. teſtam. infirm.* exſtat reſcriptum Impp. Severi & Antonini. Juriſconſultum citant Valens atque Pomponius: hic in l. 34. §. 1. de *fideic. libert.* ille in l. 47. de *oper. libert.* Unde apparet Severo & Antonino antiquiorem multo fuiſſe. Siquidem & Pomponius & uterque Valens Hadriani & Antonini Pii vixere temporibus. *Menag. cap.* 37.

p. 308. l. 1. *Junius &c.*] idem tamen priorem ſuam ſententiam reprobat *in erratis ad calcem libri.*

p. 321. l. 18. *Tuſcius Fuſcianus* reponit Bertrand. Is ſub Hadriano vixit, & ſub Pio legatus Numidiæ fuit, & ad eum exſtat hujus Imp. conſtitutio in *l. 7. de leg. præſt.* Sed cum Fuſcianus ille à nullo ſcriptorum inter Juriſconſultos reponatur, accedo lubens Anton. Auguſt. ſententiæ, qui ſcribendum putat *Mæcianus* in *l. 2. de orig. jur. Menag. cap.* 5.

F I N I S.

Errata, quæ feſtinantes operæ ex Toloſana editione ſuperſtitioſe nimis, dicam, an oſcitanter, expreſſere, benevolus Lector ita emendabit.

In vita Bertrandi.

pag. 8. lin. 15. lege: *vultu.*
p. 11. l. 9. *nobilitate.*
p. 2. l. 10. lege: *Juſtinianus.*
p. 5. l. 7. lege: *qui æt. vel profeſſ. ſe excuſ.*
p. 7. l. 6. *l. 1. D. de jur. fiſc.* lege.
l. 8. lege: *quæſitum eſt?*
p. 8. l. 2. lege: *pet. part.*
l. 7. lege: *l. 57. D. de acq. her.*
l. antep. καὶ τὴν, adde ἕτερον π.
p. 9. l. 23. lege: *ex lib.* 64.
l. 24. lege: *l. 18. D.*
p. 13. l. 4. lege: *cui res.* 29.
l. 16. adde: *D. eod. tit.*
l. 18. lege: *Nov. conſt.* 127.
l. 19. lege: *utere.*
p. 21. l. 6. lege: *l. 58. D. pro ſocio.*
p. 22. l. 17. leg. *ex §. in tertio autem anno.*
l. 26.

l. 26. §. *cum autem* adde C.
p. 23. l. 2. §. *illud* adde C.
p. 24. l. 1. lege: *l. etiam.* 12. *D.*
l. 7. lege: Ἀ᾽συνομία.
l. 23. lege: ἀγροικόμενον.
p. 26. l. 14. lege: *Quintilianus lib.* XI.
p. 27. l. 16. lege: *pro C. Cornelio majestatis reo.*
p. 29. l. 9. lege: ὅρων.
p. 30. l. 11. lege: *l. Mutianæ.* 7. *& in l.* 79. *D. de cond.*
p. 31. l. 10. lege: *libro* 4. *obs.*
p. 32. l. 20. lege: *l. is cui* 18. *D. de cond.*
l. 25. lege: *quandam.*
l. ult. lege: ὍΡΩΝ.
p. 33 l. 6. lege: *in l. qui penum* 3. *D. de pen. leg. in l.* 19. §. 9.
l. 25. lege: *observ. cap.* 39.
p. 37. *Annullino.*
p. 38. l. 20. lege: *quod ex princ. de her.*
l. 26. lege: *lib.* XI. *cap. ult.*
p. 39. l. antep. lege: *comperendinationibusque.*
l. seq. *& ex Sabini.*
p. 40. l. 1. *commoniti, & admin.*
p. 44. l. 25. leg. *ad Claudianum Julianum.*
p. 46. l. 16. lege: *lib.* 4. *cap.* 9.
p. 47. l. 1. lege: *faces.*
p. 50. l. 4. lege: *l.* 40. *D. de petit.*
p. 53. l. pen. lege: *l.* 5. *D. de jur. imm.*
p. 55. l. 2. lege: *P. Vinitio.*
p. 57. l. 6. lege: *in l. in summa* 2.
l. 9. lege: *Javolenus in l. si is qui* 25.
l. 12. lege: *ut in l. in lege locationis* 29. *D. locat. l. Cæsar vel censor* 15. *D. de public.*
l. 23. lege: *l. Scapham* 44. *l. qui fundum* 55. *D.*
l. 27. lege: *l. actione* 65. §. *item scriptum* 8.
p. 58. l. 14. lege: *in l. pediculis* 32. §. 6.
l. 21. lege: ὑπερεφοϐοῦμεν.
p. 61. l. 20. lege: *proconsulatu.*
p. 63. l. 3. lege: σωματ.
p. 66. l. 15. lege: *l. si pater* 9. *D. de vulgar. & pupill. subst.*
p. 67. l. 19. lege: *si quis* 9. §. 4. *vers. hæc.*
p. 68. l. 13. lege: *in l.* 88. §. *Lucius Titius* 17. *D.*
l. pen. lege: *in l.* 14. *in l. ædiles* 38. *D.*
p. 71. l. 14. *qui servum* 6. *D. ad leg. Corn. de Sicar. SC. quod.*
p. 72. l. 1. lege: *in l. quæsitum* 12. § 43. *vers. deniq. D. de instr. vel instr. leg.*
p. 74. l. 6. lege: *sed addes* 19. §. 2.
l. pen. lege: *an apud se manumittere* 5.
p. 76. l. 23. lege: *in l.* 30. *D. de excus.*
p. 77. l. 17. lege: *l. si is* 14. *de interrog. in jur. fac.*
p. 80. l. 16. lege: Q. JULIUS.
p. 81. l. 10. lege: *emend.* 3. *cap.* 4.
l. ult. *reperto*] adde, *constat* vel simile quid.
p. 94. l. 25. lege: *te vel præceptis.*
p. 99. l. 23. lege: *l. cum servus* 39. *D.*
p. 107. l. 23. lege: *si pactus* 54.
p. 120. l. 3. lege: ἀνασκευάζειν διέρεσιν.
p. 131. l. 25. lege: REGULARUM.
p. 132. l. 2. lege: *sancimus.*
p. 139. l. 1. lege: *quidam.*
l. 2. lege: *styli sui.*
p. 144. l. 19. lege: *lecta* 40. *vers. dicebam.*
p. 149. l. 23. FIDEICOMM.
p. 151. l. 25. SILAN.
p. 153. l. 14. ORATIONEM.
p. 158. fin. lege: *lib.* 1. *dispunct. cap.* 14.
p. 159. l. 23. *verbo* adde *nostri.*
p. 168. l. 3. lege: *lib.* 1. *definitionum in l.* 1. *eod. tit.*
l. 8. lege: γρίφων.
p. 185. l. 10. & 11. *Camelia.*
p. 198. l. 23. lege: *Ælius Q. F.*
l. 25. lege: *L. Pauli.*
p. 202. l. 1. lege: νομοδείκτην.
p. 211. l. 1. *differentem.*
p. 224. l. pen. lege: *nimis quidem lentus in dic.*
p. 228. l. 8. lege: *ipsi.*
p. 241. l. 7. lege: *quod cum is.*
p. 245. l. 23. lege: *capite ejus ass.*
p. 248. l. 3. lege: *etiam.*
p. 259. l. 10. lege: *Granii.*
p. 280. l. 6. lege: *Antonini.*
p. 283. l. 10. lege: *repetundarum.*
p. 311. l. 4. lege: *Cicerone.*
p. 312. l. 5. lege: *extant.*

F I N I S.